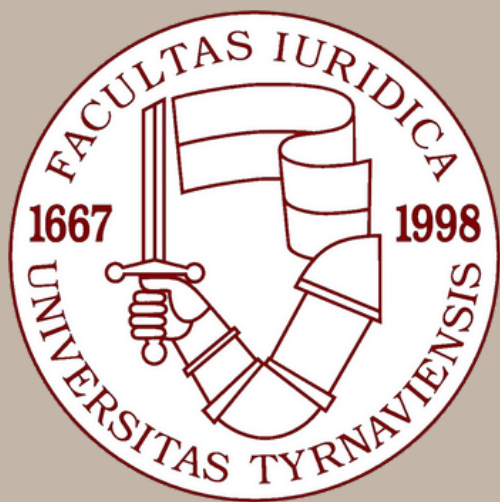
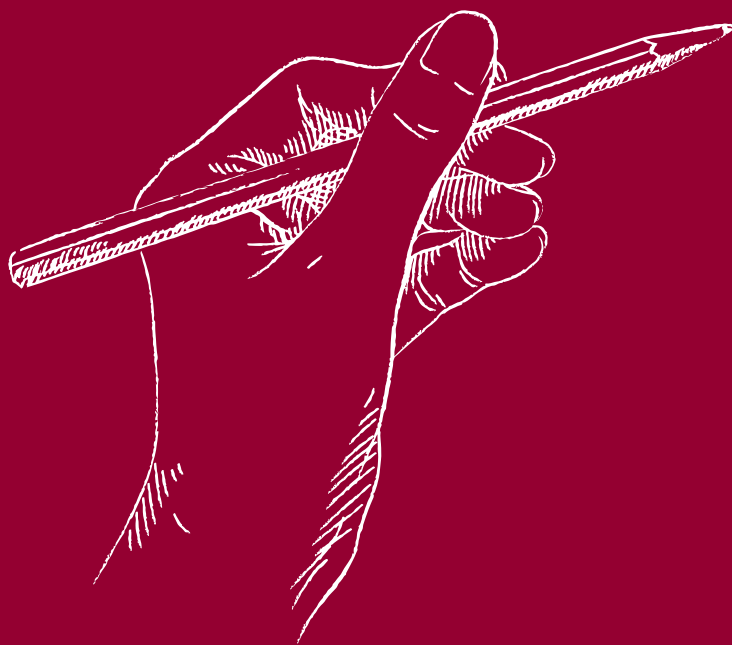

ACTA UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS - IURIDICA

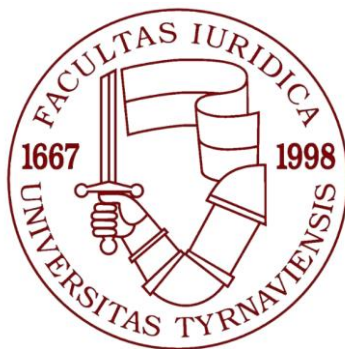
Ročenka
Právnickéj fakulty
Trnavskej univerzity
v Trnave

XVII, 2025

Acta Universitatis Tyrnaviensis Iuridica

XVII

Ročenka
Právnickéj fakulty
Trnavskéj univerzity
v Trnave

2025

Editorka: JUDr. Ingrid Lanczová, PhD.

Redakčná rada:

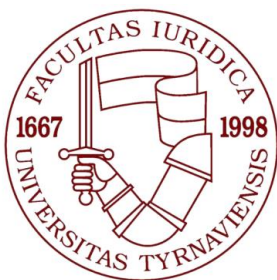
doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., univ. prof.
prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.
prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD.
doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.
doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D.
JUDr. Štefan Zeman, PhD.
JUDr. Karin Vrtíková, PhD.
JUDr. Ingrid Lanczová, PhD.

Recenzenti:

prof. PhDr. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., PhD., PhD., LL.M., MA
doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D.
ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D.
JUDr. Ľubica Masárová, PhD.
JUDr. Štefan Zeman, PhD.
JUDr. Peter Mészáros, PhD.
JUDr. Jakub Neumann, PhD.
JUDr. Karin Vrtíková, PhD.
JUDr. Ivana Mokrá, PhD.
JUDr. Ingrid Lanczová, PhD.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, AttributionNonCommercial NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Za jazykovú a odbornú úpravu príspevkov zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov.

© JUDr. Ingrid Lanczová, PhD. (ed.), 2025

© Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2025

DOI 10.31262/978-80-568-0752-1/2025

ISBN: 978-80-568-0752-1

O B S A H

Jana Koprlová

Nová osobitná právna úprava založená na inštitúte ukrajinského občianstva
vo svetle pomoci vojnovým utečencom na území Poľska 5

Michal Maslen

Ochrana kultúrneho dedičstva a architektonického dedičstva ako verejný záujem 24

Zuzana Nevolná

Zákonné požiadavky vzniku cestovných kancelárií a cestovných agentúr 34

Karin Vrtíková – Sebastián Bielský

Atentát na predsedu vlády Slovenskej republiky 42

Ivan Vu Nhu – Ingrid Lanczová – Simona Perečinská – Patrik Ondrejch – Dominik Sekera

Unveiling the Curtain: An Insight into the Cold War Era 51

Študentské fórum

Karin Bad'urová – Tereza Berková - Doris Dvoranová – Juraj Hanzalík

Ten Most Influential People Who Shaped Global Legal History in the 20th Century 66

Viktor Draškovič

Zásada *lex posterior mitius* vo svetle najnovšieho výkladu SD EÚ 84

Martin Mikulička

Rakúsko-uhorská armáda so slovenskou účasťou na začiatku Veľkej vojny:
spojenci a nepriatelia monarchie 92

Juliána Ondrišová

Commonwealth – Výzvy pre krajiny Spoločenstva národov a globálnu spoločnosť
v druhej polovici 20. storočia 104

Recenzie

Ingrid Lanczová

Rigová Viktória: Mládež nad priepasťou –
Sociálna starostlivosť o (nielen) problémovú mládež na Slovensku v rokoch 1918-1945
(Bratislava: Paradigma Publishing, 2022, 240 s. ISBN: 978-80-973678-2-4) 115

Ivan Vu Nhu

Laclavíková Miriam – Lanczová Ingrid: Pramene práva v Československu v období
ľudovej demokracie 1948 – 1960: Premena občianskeho a rodinného práva

(Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2024, 304 s. ISBN: 978-80-224-2058-7)	117
---	-----

Cena Petra Blaha – Cum grano salis V:

<i>EKO verzus EGO: Esej o ochrane životného prostredia</i> Súťaž o najlepšiu esej študentiek a študentov Trnavskej univerzity v Trnave	118
---	-----

Eseje víťazov súťaže

<i>Zuzana Janogová (prvé miesto v kategórii bakalárske a magisterské štúdium)</i> Esej	120
---	-----

<i>Vanesa Samborská (druhé miesto v kategórii bakalárske a magisterské štúdium)</i> Esej	125
---	-----

<i>Frederik Hutník (tretie miesto v kategórii bakalárske a magisterské štúdium)</i> Esej	128
---	-----

Eseje účastníkov súťaže

<i>Jarmila Drozdová</i> Esej	133
---------------------------------------	-----

<i>Frederik Hutník</i> Esej	138
--------------------------------------	-----

<i>Martin Mikulička</i> Esej	142
---------------------------------------	-----

**OSOBITNÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA
ZALOŽENÁ NA INŠTITÚTE UKRAJINSKÉHO OBČIANSTVA
VO SVETLE POMOCI VOJNOVÝM UTEČENCOM NA ÚZEMÍ POĽSKA¹**

**SPECIAL LEGAL REGULATION
BASED ON THE INSTITUTE OF UKRAINIAN CITIZENSHIP
IN THE LIGHT OF ASSISTANCE TO WAR REFUGEES IN POLAND**

Jana Koprlová²

Abstrakt: Bezprostredne po napadnutí Ukrajiny vojenskými jednotkami Ruskej federácie dňa 24. februára 2022 boli mnohí obyvatelia Ukrajiny, predovšetkým ženy, deti a seniori, nútení opustiť svoju vlasť. Najväčší prílev vojnových utečencov zaznamenávalo najmä z dôvodov pomerne úzkych historických, ale aj početných rodinných väzieb od samého začiatku práve Poľsko. Na rapidne sa zhoršujúcu situáciu spojenú s náhlou migračnou vlnou spoločensky, kultúrne, ale aj geograficky blízkeho národa zareagoval poľský parlament mimoriadne rýchlo, keď 12. marca 2022 prijal osobitný zákon o pomoci určenej pre vojnových utečencov so statusom ukrajinského občana nazvaný „Zákon o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny“. Osobitná právna norma poľského migračného práva začala platiť retroaktívne od 24. februára 2022 a doposiaľ bola niekoľkokrát novelizovaná. Cieľom predloženého príspevku je predstaviť a podrobne analyzovať predmetnú právnu úpravu a jej prínosy pre ukrajinských občanov, ktorí sa ocitli po 24. februári 2022 v dôsledku prebiehajúceho vojnového konfliktu v ich krajine na území Poľska, v porovnaní s prínosmi vyplývajúcimi zo štandardnej právnej úpravy postavenia utečenca aktuálne platnej a aplikovanej na území Poľska.

KLúčové slová: občan; občan Ukrajiny; migračné právo; migračná politika; vojnový utečenec; Ukrajina; Poľsko.

Abstract: Immediately after the invasion of Ukraine by military units of the Russian Federation on February 24, 2022, many residents of Ukraine, especially women, children, and senior citizens, were forced to leave their homeland. Poland recorded the highest influx of war refugees, mainly due to the relatively close historical and familial ties from the very beginning. The Polish Parliament reacted extremely quickly to the rapidly deteriorating situation associated with a sudden migration wave of a socially, culturally, and geographically close nation through the “Act on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict on the Territory of That Country” adopted on March 12, 2022, as a special law on assistance intended for war refugees with the Ukrainian citizenship. The special Polish migration norm applies retroactively as of February 24, 2022, with several amendments. The submitted paper aims to present and analyse in detail the legal regulation in question and its benefits for the Ukrainian citizens who found themselves on the territory of Poland due to the war, in comparison with the benefits resulting from the standard legal regulation of a refugee status currently valid and applied on the territory of Poland.

Key Words: Citizen; Citizen of Ukraine; Migration Law; Migration Policy; War Refugee; Ukraine; Poland.

ÚVOD

Vládny návrh poľského *Zákona o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny* (v poľštine v plnom názve „Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa“, ďalej len „Zákon o pomoci občanom Ukrajiny“), týkajúci sa určenia osobitných pravidiel na legalizáciu pobytu občanov Ukrajiny na území Poľskej republiky, ktorí vstúpili na územie Poľska priamo

¹ Predložený príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0635/22 „Štátne občianstvo vo svetle medzinárodných a európskych právnych princípov a štandardov“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.

² Ing. Jana Koprlová, PhD. (Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: jana.koprlova@truni.sk).

z územia Ukrajiny v súvislosti s vojenskými operáciami vedenými na území Ukrajiny, a definujúci v prvom rade formy podpory ukrajinských občanov zo strany Poľskej republiky, vrátane pravidiel ich zamestnávania a vykonávania podnikateľskej činnosti na území Poľska, bol vo svojej prvotnej podobe po prvý raz predložený poľskému Sejmu (v plnom názve Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, ďalej len „Sejm“) dňa 7. marca 2022 pod číslom tlače 2069.³ Hneď v nasledujúci deň, 8. marca 2022, bola Sejmu pod číslom tlače 2069-A predložená prvá samostatná novela návrhu Zákona o pomoci občanom Ukrajiny. Predmetný návrh sa súčasne v totožný deň podrobil na zasadnutí Sejmu procesu prvého čítania.⁴ Jeho druhé, a súčasne i tretie čítanie sa uskutočnilo na pokračujúcom zasadnutí Sejmu už o deň neskôr. Záverečné hlasovanie v Sejme prebehlo dňa 9. marca 2022 za návrh Zákona o pomoci občanom Ukrajiny ako celku,⁵ pričom 439 poslancov hlasovalo „za“, dvanásť poslancov hlasovalo „proti“ a traja poslanci sa zdržali hlasovania.⁶ V nasledujúci deň, 10. marca 2022, bol schválený Zákon o pomoci občanom Ukrajiny predložený prezidentovi Poľskej republiky a predsedovi Senátu. Senát bezodkladne vykonal opravy a dňa 12. marca 2022 vyzval Výbor pre administratívu a vnútorné veci prijať niektoré pozmeňujúce a dopĺňujúce návrhy, ktoré boli schválené na zasadnutí Sejmu ešte v totožný deň. Rovnako ešte v tento deň, t.j. 12. marca 2022, bol Zákon o pomoci občanom Ukrajiny vo finálnej podobe predložený na podpis prezidentovi Poľskej republiky, ktorý ho v totožný deň hneď aj podpísal.⁷

Zákon o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny bol uverejnený v poľskej Zbierke zákonov z roku 2022 dňa 12. marca 2022 pod položkou č. 583, pričom poľský zákonodarcu vymedzil jeho pôsobnosť retroaktívne, a to odo dňa 24. februára 2022 ako dňa, kedy vojenské jednotky Ruskej federácie napadli Ukrajinu a začal sa otvorený rusko-ukrajinský vojnový konflikt.⁸ Právne riešenia zakotvené v tomto

³ Bližšie pozri Druk nr 2069: Rządowy projekt ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa – Uzasadnienie [2022-03-07]. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 38 s. Dostupné na: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/8BB50CB16E2DEC48C12587FE005C19B8/%24File/2069-uzas.docx> [cit. 2022-11-20].

⁴ Bližšie pozri Druk nr 2069: Rządowy projekt ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa – Opinia Lewiatana [2022-03-08]. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 7 s. Dostupné na: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/7D6C92FE9E36076FC12587FF004870B2/%24File/2069-002.pdf> [cit. 2022-11-20].

⁵ Bližšie pozri celý text znenia návrhu Zákona o pomoci občanom Ukrajiny schválený v poľskom Sejme dňa 10. marca 2022 po treťom čítaní na webovej stránke poľského Sejmu: Ustawa z dnia 9 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 84 s. Dostupné na: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u3/\\$file/2069_u3.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u3/$file/2069_u3.pdf) [cit. 2020-11-20].

⁶ Bližšie pozri celý priebeh predmetného legislatívneho procesu (tlač č. 2069 a tlač č. 2069-A) na webovej stránke poľského Sejmu: Rządowy projekt ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2069> [cit. 2020-11-20].

⁷ Bližšie pozri celý text znenia Zákona o pomoci občanom Ukrajiny v znení podpísanom prezidentom Poľskej republiky dňa 12. marca 2022 na webovej stránke poľského Sejmu: Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 85 s. Dostupné na: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u/\\$file/2069_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u/$file/2069_u.pdf) [cit. 2020-11-20].

⁸ Bližšie pozri BONCLAWEK, A. – BRZOZOWSKA, K. – COP, A. – KOLASA-DOROSZ, M. – KOWALCZYK, M. – MAJNUSZ, M. – MAŁANIUK, K. – PLEŚNIAK, T. – WCISŁO-JAŚKOWSKA, J.: The Act on Assistance to Citizens of Ukraine Already in Force. *Rödl & Partner* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.roedl.pl/en/good-to-know/good-to-know/law-and-tax-news/the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-already-in-force> [cit. 2022-11-20], ako aj MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

zákoné sú navrhnuté a priebežne systematicky novelizované⁹ tak, aby zvýšili rozsah pomoci dostupnej pre ukrajinských občanov, ktorí sa presťahovali do Poľska z dôvodu, aby unikli ruskej vojenskej invázii do ich krajiny.

Táto špecifická právna úprava v rámci poľského migračného práva sa zrodila *ad hoc* v mimoriadne krátkom čase ako odpoveď poľskej občianskej spoločnosti a právneho štátu na mimoriadne udalosti, ktoré v najnovších dejinách Európy nemajú obdobu a ktoré so sebou priniesli náhlu a neočakávane rozsiahlu migračnú vlnu kultúrne, spoločensky aj geograficky blízkeho, a v prípade Poľska súčasne susedného národa.¹⁰

1. VYMEDZENIE OKRUHOV OSÔB, KTORÝM ZÁKON O POMOCI OBČANOM UKRAJINY PRIZNÁVA AKO OBČANOM UKRAJINY PRÁVA, OPRÁVNENIA A VÝHODY V ŇOM DEFINOVANÉ

Poľský Zákon o pomoci občanom Ukrajiny je výslovne postavený na pojme „občan“, presnejšie „občan Ukrajiny“, pričom osobám, ktoré podľa tohto zákona spĺňajú status „občana Ukrajiny“, priznáva predmetný zákon mimoriadne a v priamej súvislosti s ruskou vojenskou inváziou na území Ukrajiny a prebiehajúcim ozbrojeným konfliktom viaceré práva, oprávnenia a výhody, ktoré inak poľský právny poriadok priznáva len občanom Poľskej republiky.

Zákon o pomoci občanom Ukrajiny sa vzťahuje na štyri skupiny osôb, ktorými sú:¹¹

1. ukrajinskí občania, ktorí:

- prišli do Poľska legálne a z územia Ukrajiny (bez ohľadu na skutočnosť, či prišli z územia Ukrajiny priamo alebo cez územie inej krajiny),
- prišli medzi 24. februárom 2022 a dátumom, ktorý bude určený podľa osobitných predpisov,
- prišli v súvislosti s tzv. nepriateľskými akciami (prebiehajúcim ozbrojeným konfliktom) na území Ukrajiny, a napokon
- deklarujú svoj úmysel zostať v Poľsku;

2. manželia/manželky ukrajinských občanov, ktorí nemajú ukrajinské občianstvo, ale spĺňajú podmienky uvedené v bode 1 a vstúpili do Poľska priamo z územia Ukrajiny;

3. ukrajinskí občania, ktorí:

- sú držiteľmi tzv. preukazu Poliaka, to znamená preukazu poľského občianstva (v poľštine tzv. Karta Polaka),

⁹ Najrozsiahlejšie novely k Zákonu o pomoci občanom Ukrajiny boli prijaté k dátumom 8. apríl 2022 a 30. jún 2022. Bližšie pozri Amendment to the Act on Assistance to Citizens of Ukraine of 08 April 2022. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/amendment-to-the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-of-08-april-2022/> [cit. 2022-11-20] a Amendment to the Act on Assistance to Citizens of Ukraine of 30 June 2022. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/amendment-to-the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-of-30-june-2022/> [cit. 2022-11-20].

¹⁰ Dňa 18. marca 2022 počet utečencov z Ukrajiny, ktorí prekročili poľsko-ukrajinskú hranicu, prevýšil počet dva milióny osôb. Bližšie pozri Poland: Parliament Adopts Law on Assistance to Ukrainian Refugees. *European Commission* [online]. 2022. Dostupné na: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-parliament-adopts-law-assistance-ukrainian-refugees_en [cit. 2022-11-20].

¹¹ Bližšie pozri BONCLAWEK, A. – BRZOZOWSKA, K. – COP, A. – KOLASA-DOROSZ, M. – KOWALCZYK, M. – MAJNUSZ, M. – MAŁANIUK, K. – PLEŚNIAK, T. – WCISŁO-JAŚKOWSKA, J.: The Act on Assistance to Citizens of Ukraine Already in Force. *Rödl & Partner* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.roedl.pl/en/good-to-know/good-to-know/law-and-tax-news/the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-already-in-force> [cit. 2022-11-20], prípadne MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20] či The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20].

- opustili Ukrajinu spoločne so svojou najbližšou rodinou z dôvodu prebiehajúcich tzv. nepriateľských akcií (ozbrojeného konfliktu),
- pricestovali do Poľska legálne medzi 24. februárom 2022 a dátumom, ktorý bude stanovený v osobitných predpisoch,
- deklarujú svoj úmysel zostať v Poľsku;

4. najbližší rodinní príslušníci občanov Ukrajiny uvedených v bode 3, na ktorých sa Zákon o pomoci občanom Ukrajiny vzťahuje primerane.

Ukrajinskí občania patriaci do jednej z vyššie uvedených skupín sa považujú za osoby, ktorým sa v Poľskej republike poskytla tzv. dočasná ochrana v zmysle zákona z 13. júna 2003 o ochrane cudzincov na území Poľskej republiky.¹² Všetky osoby vymedzené podľa Zákona o pomoci občanom Ukrajiny sa môžu v Poľsku legálne zdržiavať po dobu 18 mesiacov od dátumu 24. február 2022.¹³

Zákon o pomoci občanom Ukrajiny sa nevzťahuje na takých občanov Ukrajiny, ktorí sú držiteľmi povolenia na trvalý pobyt, povolenia na prechodný pobyt, povolenia na dlhodobý pobyt v Európskej únii, povolenia na tolerovaný pobyt, povolenia na pobyt z humanitárnych dôvodov alebo ktorým bolo priznané postavenie utečenca či právo na doplnkovú ochranu.

Rovnako sa Zákon o pomoci občanom Ukrajiny nevzťahuje ani na tých ukrajinských občanov, ktorí:

- osobne alebo prostredníctvom tretích strán požiadali o medzinárodnú ochranu v Poľsku;
- deklarovali úmysel požiadať o medzinárodnú ochranu v Poľsku;
- alebo ktorých sa takýto deklarováný zámer týka, pokiaľ ich žiadosť či vyhlásenie neboli vzaté späť.¹⁴

Vyššie uvedené osoby však môžu podanú žiadosť či vyhlásenie o vôli podať žiadosť stiahnuť, na základe čoho začnú od okamihu stiahnutia žiadosti/vyhlásenia podliehať Zákonu o pomoci občanom Ukrajiny – t.j. od tohto momentu sa budú môcť legálne zdržiavať v Poľsku po dobu 18 mesiacov od dátumu 24. február 2022 a budú mať prístup ku všetkým oprávneniam a výhodám súvisiacim so statusom „občana Ukrajiny“.¹⁵

2. LEGALIZÁCIA POBYTU OBČANOV UKRAJINY NA ÚZEMÍ POĽSKA PODĽA ZÁKONA O POMOCI OBČANOM UKRAJINY

Riešenia uvedené v Zákone o pomoci občanom Ukrajiny v platnom znení sú navrhnuté takým spôsobom, aby zvýšili rozsah pomoci dostupnej pre ukrajinských občanov, ktorí sa

¹² Bližšie pozri MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20], ako aj Act of June 13, 2003, on Granting Protection to Foreigners within the Territory of the Republic of Poland (Zákon z 13. júna 2003 o ochrane cudzincov na území Poľskej republiky). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 1108, 1918.

¹³ Bližšie pozri MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

¹⁴ Bližšie pozri BONCŁAWEK, A. – BRZOZOWSKA, K. – COP, A. – KOLASA-DOROSZ, M. – KOWALCZYK, M. – MAJNUSZ, M. – MAŁANIUK, K. – PLEŚNIAK, T. – WCISŁO-JAŚKOWSKA, J.: The Act on Assistance to Citizens of Ukraine Already in Force. *Rödl & Partner* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.roedl.pl/en/good-to-know/good-to-know/law-and-tax-news/the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-already-in-force> [cit. 2022-11-20], prípadne The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20].

¹⁵ Bližšie pozri The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20].

presťahovali do Poľska, aby unikli pred ruskou vojenskou inváziou v ich krajine. V súlade so Zákonom o pomoci občanom Ukrajiny platí, že ak ukrajinskí občania vstúpili do Poľskej republiky legálne po 24. februári 2022, ich pobyt v Poľsku sa bude považovať za legálny po dobu 18 mesiacov od 24. februára 2022.¹⁶ Ak občania Ukrajiny, ktorí sú držiteľmi preukazu poľského občianstva (tzv. Karty Polaka), opustili Ukrajinu po 24. februári 2022, ale následne legálne vstúpili na poľské územie a deklarovali svoj úmysel zostať na území Poľska, potom sa ich pobyt v Poľsku bude rovnako považovať za legálny na obdobie 18 mesiacov počnúc dňom 24. február 2022. Občania Ukrajiny, ktorí odídu z Poľska na obdobie dlhšie než jeden mesiac, stratia nárok na svoj legálny pobyt v Poľsku na obdobie 18 mesiacov plynúce od 24. februára 2022.¹⁷

Poľská Rada ministrov bola poverená vydaním nariadenia, v ktorom uviedla posledný dátum, dokedy ukrajinským občanom, ktorí legálne vstúpia do Poľska z Ukrajiny a vyhlásia svoj úmysel zostať v Poľsku, bude ich pobyt uznaný za legálny. Predmetný dátum mal byť stanovený s prihliadnutím na počet cudzincov prichádzajúcich do Poľska, situáciu civilného obyvateľstva a vyhliadky na zastavenie bojov na území Ukrajiny, ako aj s prihliadnutím na otázky týkajúce sa poľskej národnej obrany, bezpečnosti a ochrany štátu, verejnej bezpečnosti a verejného poriadku.^{18, 19}

Po deviatich mesiacoch svojho legálneho pobytu v Poľsku, nie však po uplynutí 18-mesačného obdobia po 24. februári 2022, budú môcť občania Ukrajiny požiadať o povolenie na prechodný pobyt, a to na základe osobitnej zjednodušenej procedúry ustanovenej v Zákone o pomoci občanom Ukrajiny. Povolenia tohto druhu sa budú vydávať na obdobie troch rokov odo dňa rozhodnutia o povolení, pričom žiadatelia nebudú už musieť spĺňať žiadne ďalšie požiadavky. Guvernéri provincií pritom nebudú posudzovať žiadosti podané osobami, ktoré vstúpili do Poľska pred menej ako deviatimi mesiacmi.²⁰

3. PESEL OSOBNÉ IDENTIFIKAČNÉ ČÍSLO AKO PREDPOKLAD PRÍSTUPU K OSOBITNÝM VÝHODÁM A OPRÁVNENIAM

Pobyt osôb vymedzených v Zákone o pomoci občanom Ukrajiny na území Poľska je podľa tohto zákona považovaný za legálny, čo znamená, že aktuálne nielenže nemusia žiadať

¹⁶ Uvedená skutočnosť, popri iných, bola pretavená do samostatného ukrajinského zákona zo 16. septembra 2022 o zriadení dodatočných právnych a sociálnych záruk pre občanov Poľskej republiky zdržiavajúcich sa na území Ukrajiny. Bližšie pozri New Rules for Staying in Ukraine: The Law on Granting Special Rights to Polish Citizens Came into Force. *Visit Ukraine Today* [online]. 2022. Dostupné na: <https://visitukraine.today/blog/899/in-ukraine-the-law-on-granting-special-rights-to-citizens-of-poland-came-into-force> [cit. 2022-11-20].

¹⁷ Bližšie pozri MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

¹⁸ Zmiený dátum podlieha priebežnému prehodnocovaniu súvisiacemu s pokračujúcim priebehom ozbrojeného konfliktu na území Ukrajiny.

¹⁹ Bližšie pozri MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

²⁰ Bližšie pozri MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

o povolenie na pobyt, ale nemusia ani podniknúť žiadne kroky na legalizáciu svojho pobytu.²¹ Podľa doterajšieho znenia predmetného zákona by mali, a podľa nasledujúcej novely budú už musieť²² ísť na ktorýkoľvek poľský obecny úrad a požiadať tam o osobné identifikačné číslo osobitne určené práve pre občanov Ukrajiny, tzv. PESEL²³ UKR. Na základe prideleného čísla PESEL UKR získajú prístup k tzv. dôveryhodnému profilu, ktorý im uľahčí mnohé následné formality a komunikáciu s úradmi a inštitúciami. V blízkej budúcnosti im číslo PESEL UKR a vytvorený tzv. dôveryhodný profil umožnia prístup tiež k elektronickým dokumentom potvrdzujúcim ich totožnosť a pobytový status. Ak vstup občana Ukrajiny do Poľskej republiky nebol zaregistrovaný na hranici, mal by podať žiadosť o pridelenie čísla PESEL UKR do 90 dní odo dňa vstupu na územie Poľska. Pokiaľ už má pridelené číslo PESEL, môže požiadať o číslo PESEL UKR. Žiadosť o udelenie tohto identifikačného čísla pre maloletú osobu podáva rodič, opatrovník, probačný úradník, dočasný opatrovník alebo osoba, ktorá má dieťa v skutočnej starostlivosti.²⁴

Odchod ukrajinského občana z územia Poľska na viac ako jeden kalendárny mesiac ho zbavuje práva legálne sa zdržiavať v Poľsku na základe Zákona o pomoci občanom Ukrajiny. Status „UKR“ priznaný k pridelenému číslu PESEL sa automaticky zmení na status „NUE“, čo znamená status cudzinca, ktorý nie je občanom členského štátu Európskej únie, a nie je ani rodinným príslušníkom občana Európskej únie. Uvedená zmena statusu formálne zviditeľní praktickú stratu výhod a oprávnení vyplývajúcich pre danú osobu z dikcie Zákona o pomoci občanom Ukrajiny. Rovnaké právne účinky nastanú aj v situácii, ak ukrajinský občan vlastní doklady, ktoré ho vylučujú z pôsobnosti Zákona o pomoci občanom Ukrajiny²⁵ alebo ak bola v súvislosti s jeho osobou podaná žiadosť o medzinárodnú ochranu. Platná poľská legislatíva však ustanovuje i niekoľko legislatívne presne vymedzených výnimiek, na základe ktorých je možné takejto osobe obnoviť status „UKR“, a to aj automaticky.²⁶

4. OSOBITNÉ OPRÁVNENIA A VÝHODY VYPLÝVAJÚCE ZO ZÁKONA O POMOCI OBČANOM UKRAJINY

Všetky osobitné oprávnenia a výhody, ktoré vyplývajú zo Zákona o pomoci občanom Ukrajiny pre osoby spĺňajúce podmienky v ňom uvedené a ktoré inak patria výlučne poľským

²¹ Bližšie pozri The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20].

²² Bližšie pozri DOROCIĄK, K.: Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy do zmiany. *Poradnik Przedsiębiorcy* [online]. 2022. Dostupné na: <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-do-zmiany> [cit. 2022-11-20].

²³ PESEL znamená skratku poľského národného elektronického systému evidencie obyvateľstva Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności.

²⁴ Bližšie pozri The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20].

²⁵ Napríklad povolenie na pobyt; viac pozri v predchádzajúcom texte príspevku pri vymedzení osôb z radov občanov Ukrajiny, na ktoré sa nevzťahuje Zákon o pomoci občanom Ukrajiny.

²⁶ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

občanom a súčasne nepatria osobám so statusom utečenca podľa legislatívy všeobecne platnej na území Poľska, môžeme rozdeliť do nasledujúcich kľúčových oblastí:

4.1 Výkon práce a ekonomická činnosť

Všetci ukrajinskí občania, ktorých pobyt v Poľsku je legálny, sú oprávnení na území Poľska legálne pracovať; t.j. jednak tí, ktorých pobyt sa považuje za legálny z dôvodu vstupu do krajiny po 24. februári 2022, ako aj tí, ktorých pobyt v Poľsku je považovaný za legálny na inom právnom základe (napríklad na základe udeleného povolenia na pobyt, víza a podobne). Zamestnávateľ, ktorý zamestnáva občana Ukrajiny, je povinný oznámiť uvedenú skutočnosť okresnému úradu práce príslušnému podľa sídla alebo bydliska subjektu do 14 dní odo dňa nástupu cudzinca do zamestnania. Oznamovacia povinnosť sa ale nevzťahuje na zamestnanie ukrajinského občana, ktorý už legálne v Poľsku pracuje či ktorý má právo v Poľsku pracovať z dôvodu svojho pobytu (napríklad má priznané postavenie utečenca či doplnkovú ochranu, trvalý pobyt, dlhodobý pobyt, humanitárne povolenie na pobyt alebo povolenie na tolerovaný pobyt). Oznámenie sa musí vykonať prostredníctvom systému informačno-komunikačných technológií jeho podaním na webovom sídle Ministerstva rodiny a sociálnej politiky Poľskej republiky www.praca.gov.pl.²⁷

Novela Zákona o pomoci občanom Ukrajiny z roku 2022 zaviedla dve právne požiadavky, ktoré musia byť splnené, aby práca ukrajinského občana s legálnym pobytom na území Poľska mohla byť vykonávaná legálne: okrem toho, že zamestnávateľ musí oznámiť okresnému úradu práce zamestnanie ukrajinského občana, takáto práca musí byť vykonávaná v rozsahu, ktorý nie je nižší, ako je uvedený v oznámení, a za mzdu, ktorá nie je nižšia, ako je stanovená v sadzbe špecifikovanej v oznámení, čo je doplnené tiež požiadavkou uviesť tieto informácie v oznámení, t.j. mzdu stanovenú mesačnou alebo hodinovou sadzbou a pracovný čas alebo počet pracovných hodín za týždeň alebo mesiac.²⁸

Okrem toho sa občan Ukrajiny s legálnym pobytom na území Poľskej republiky môže zaregistrovať na úrade práce ako nezamestnaná osoba. Platí to rovnako pre občanov Ukrajiny v dôchodkovom veku, pričom veková hranica je stanovená na 65 rokov veku pre mužov a 60 rokov veku pre ženy.²⁹

²⁷ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

²⁸ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

²⁹ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo

Napokon, občania Ukrajiny, ktorých pobyt sa považuje za legálny na území Poľska na základe Zákona o pomoci občanom Ukrajiny alebo na základe zákona o ochrane cudzincov na území Poľskej republiky (napríklad osoby s vízom, povolením na prechodný či trvalý pobyt a podobne), sú oprávnení vykonávať na území Poľska podnikateľskú činnosť za rovnakých podmienok ako občania Poľskej republiky. Podmienkou je získanie PESEL osobného čísla.³⁰

4.2 Sociálna podpora a pomoc

Občania Ukrajiny, ktorých pobyt je považovaný za legálny z dôvodu vstupu do Poľska od 24. februára 2022 (a ich manželia/manželky bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť), majú zákonný nárok na pomoc s ubytovaním, stravou, a rovnako i bezplatnú psychologickú pomoc. Zákon o pomoci občanom Ukrajiny im v porovnaní so štandardným statusom utečenca navyše priznáva tiež nárok na rodinné dávky, tzv. dávky 500+, dávky sociálnej pomoci (napríklad príspevky, intervenčnú pomoc), príspevky „Dobry Start“ a „kapitál starostlivosti o rodinu“ či spolufinancovanie zníženia poplatkov rodičov za pobyt dieťaťa v jasliach či materskej škole. Rovnako i dočasný opatrovník maloletého má nárok na sociálne dávky a dotácie. Predmetné sociálne výhody sa priznávajú ukrajinským občanom, ktorí spĺňajú podmienky podľa Zákona o pomoci občanom Ukrajiny, rovnako ako poľským občanom, hoci s určitými výnimkami v osobitných prípadoch. Žiadosti o vyššie uvedené dávky by mali, a od novely Zákona o pomoci občanom Ukrajiny z roku 2023 už povinne obsahujú čísla PESEL žiadateľa a jeho dieťaťa/detí.³¹

4.3 Zdravotná starostlivosť

Občania Ukrajiny, ktorých pobyt sa považuje za legálny z dôvodu prekročenia hraníc po 24. februári 2022, majú nárok na zdravotnú starostlivosť vrátane zdravotníckych služieb za podmienok a v rozsahu, v akom majú osoby, na ktoré sa vzťahuje povinné alebo dobrovoľné zdravotné poistenie, nárok na príslušné dávky na základe zákona z 27. augusta 2004

MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

³⁰ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20]. alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20]. Ďalej pozri Act of December 12, 2013, on Foreigners (Zákon z 12. decembra 2013 o cudzincoch). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 2354 a Act of June 13, 2003, on Granting Protection to Foreigners within the Territory of the Republic of Poland (Zákon z 13. júna 2003 o ochrane cudzincov na území Poľskej republiky). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 1108, 1918.

³¹ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

o zdravotníckych službách financovaných z verejných zdrojov, a to s výnimkou kúpeľnej liečby a kúpeľnej rehabilitácie. To znamená, že títo ukrajinskí občania môžu na území Poľska využívať služby ambulantných rodinných lekárov, ambulantných odborných lekárov, lekárov v nemocniciach, majú nárok na preplácanie liekov a podobné služby, a to v rovnakom rozsahu ako poľskí občania, ktorí sú poistení v systéme Národného fondu zdravia (poľsky Narodowy Fundusz Zdrowia).³²

4.4 Podpora vzdelávania

Zákon o pomoci občanom Ukrajiny uľahčuje popri podpore integrácie ukrajinských detí v predškolských a školských vzdelávacích zariadeniach a podpore výučby v ich rodnom jazyku i pokračovanie v štúdiu na poľských univerzitách ukrajinským občanom, ktorí nemajú doklady potvrdzujúce dosiahnuté výsledky, prax a podobne, prípadne majú takéto doklady a prehlásia, že v príslušnom akademickom roku študovali a vykonali v danom odbore a stupni štúdia na danej univerzite pôsobiacej na Ukrajine príslušnú skúšku, pričom určité obdobia ich predchádzajúceho štúdia im môžu byť uznané overením dosiahnutých výsledkov vzdelávania. Pravidlá overovania výsledkov vzdelávania stanovuje samotná univerzita alebo vysoká škola, ktorá môže študenta zaviazat', aby si dorovnal rozdiely v učebných osnovách. Uvedené platí taktiež pre poľských občanov, ktorí študovali na Ukrajine do 24. februára 2022.³³

5. PRÍNOSY A NEVÝHODY OSOBITNÉHO POĽSKÉHO ZÁKONA O POMOCI OBČANOM UKRAJINY OPROTI ŠTANDARDNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE POSTAVENIA UTEČENCA PLATNEJ NA ÚZEMÍ POĽSKA

V porovnaní so štandardnou právnou úpravou postavenia utečenca aktuálne platnou a aplikovanou na území Poľska poskytuje Zákon o pomoci občanom Ukrajiny osobám, ktoré spĺňajú vymedzené špecifické charakteristiky, viacero prínosov i výhod, z ktorých niektoré dosahujú úroveň práv priznávaných inak výhradne len občanom Poľskej republiky.

³² Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20]. Ďalej pozri tiež Act of August 27, 2004, on Healthcare Services Financed from Public Funds (Zákon z 27. augusta 2004 o zdravotníckych službách financovaných z verejných zdrojov). *Journal of Laws of Poland*, 2004, no. 210, item 2135.

³³ Bližšie pozri Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583, ako aj The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20] alebo MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

K zásadným prínosom a výhodám analyzovaného *lex specialis* oproti štandardnej právnej úprave postavenia utečenca aktuálne platnej a aplikovanej na území Poľska môžeme zaradiť najmä nasledujúce skutočnosti:³⁴

- povolenie na pobyt automaticky získajú len oprávnené osoby, pričom nie je potrebné podávať žiadosť;
- legálny pobyt sa oprávneným osobám priznáva automaticky na 18 mesiacov od dátumu 24. február 2022, s možnosťou ďalšieho predĺženia podľa vopred stanovených podmienok;
- uľahčená je možnosť pre oprávnené osoby získať povolenie na prechodný pobyt na 3 roky;
- vzniká nárok na zdravotnú starostlivosť pre oprávnené osoby na 18 mesiacov od dátumu 24. február 2022; s možnosťou ďalšieho predĺženia podľa vopred stanovených podmienok;
- vzniká nárok pre oprávnené osoby na sociálnu pomoc, rodinné dávky 500+, 300+ po dobu 18 mesiacov od dátumu 24. február 2022, s možnosťou ďalšieho predĺženia podľa vopred stanovených podmienok;
- vzniká nárok pre oprávnené osoby na jednorazovú finančnú pomoc vo výške 300 PLN na jednu osobu;
- vzniká okamžitý nárok na prácu pre oprávnené osoby (pri splnení povinnosti zamestnávateľa oznámiť poverenie prácou), a neskôr zase pri získaní povolenia na prechodný pobyt na základe Zákona o pomoci občanom Ukrajiny;
- vzniká možnosť získať elektronické povolenie na pobyt diia.pl (uvedené platí zatiaľ len pre oprávnené dospelé osoby);³⁵
- vzniká možnosť pre oprávnené osoby kedykoľvek sa vrátiť na Ukrajinu;
- počas platnosti povolenia na prechodný pobyt vzniká možnosť pre oprávnené osoby cestovať v rámci schengenského priestoru po dobu až 90 dní počas každých 180 dní.

Medzi zjavné nevýhody Zákona o pomoci občanom Ukrajiny ako *lex specialis* oproti štandardnej právnej úprave postavenia utečenca aktuálne platnej a aplikovanej na území Poľska patria predovšetkým nasledujúce skutočnosti:³⁶

- platnosť a aplikovateľnosť predmetného zákona len na presne vymedzené kategórie osôb;
- žiadna mesačná finančná podpora osôb spĺňajúcich podmienky predmetného zákona (okrem výhod uvedených vyššie);
- žiadna možnosť osôb spĺňajúcich podmienky predmetného zákona čerpať výhody z tzv. Programu individuálnej integrácie;
- žiadna možnosť osôb spĺňajúcich podmienky predmetného zákona požiadať o medzinárodnú ochranu (postavenie utečenca) a súčasne využívať výhody Zákona o pomoci občanom Ukrajiny.

³⁴ Bližšie pozri Special Act or Refugee Status – Pros and Cons. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/special-act-or-refugee-status-pros-and-cons/> [cit. 2022-11-20].

³⁵ Bližšie pozri Diia – An Electronic Document for War Refugees from Ukraine. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/diia-an-electronic-document-for-war-refugees-from-ukraine/> [cit. 2022-11-20].

³⁶ Bližšie pozri Special Act or Refugee Status – Pros and Cons. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/special-act-or-refugee-status-pros-and-cons/> [cit. 2022-11-20].

6. NOVELA ZÁKONA O POMOCI OBČANOM UKRAJINY V SÚVISLOSTI S OZBROJENÝM KONFLIKTOM NA ÚZEMÍ TEJTO KRAJINY PRIJATÁ V ROKU 2023³⁷

Dňa 28. januára 2023 nadobudla účinnosť novela Zákona o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny (Zbierka zákonov z roku 2023, položka č. 185), pričom niektoré ustanovenia zavedené touto novelou nadobudli účinnosť neskôr.

Predmetná novela sa vzťahuje na nasledovné oblasti: I. podmienky dočasnej ochrany (obnovenie/zmena statusu UKR); II. postupy pri poskytovaní materiálnej podpory; III. zamestnanie v Poľsku a registrácia podniku; IV. predĺženie doby pobytu.

I. Zmeny v dočasnej ochrane

Potvrdenie o dočasnej ochrane (mObywatel, Diia.pl) sa môže použiť na potvrdenie totožnosti občana Ukrajiny v postupoch stanovených nariadením Rady ministrov zo 4. apríla 2022 o určení postupov a služieb, v ktorých sa elektronický dokument a osvedčenie môže použiť na overenie totožnosti občana Ukrajiny (Zbierka zákonov 2022, položka č. 841, v znení neskorších predpisov). Spolu s platným cestovným dokladom oprávňuje na viacnásobné prekročenie poľskej hranice bez nutnosti získania víza.

Okrem toho predmetná novela rozšírila prípady automatickej straty statusu dočasnej ochrany (status UKR) po tom, čo veliteľ pohraničnej stráže poskytol príslušné informácie o získaní takéhoto statusu v inom členskom štáte Európskej únie z dôvodu vojnových operácií na Ukrajine. Rovnaký účinok má aj odchod ukrajinského občana mimo Poľska na obdobie dlhšie ako 30 dní.

Status UKR sa môže obnoviť dvoma postupmi, ktoré sa vzťahujú:

- a) na prípad náhodnej zmeny tohto statusu, a
- b) na prípad dôvodu straty tohto statusu v súlade so zákonom.

Obnovenie statusu UKR po chybnnej zmene

Uvedené sa vzťahuje na situácie, keď občanovi Ukrajiny bolo pridelené číslo PESEL, zdržiaval sa menej ako 30 dní mimo Poľskej republiky, a napriek tomu stratil svoj status UKR. V súlade s článkom 11 zákona z 24. septembra 2010 o registri obyvateľstva (Zbierka zákonov 2010 č. 217 položka č. 1427) je na obnovenie chybnne zmeneného statusu UKR na NUE potrebné podať príslušnú žiadosť, ktorá by sa mala podať v tradičnej alebo elektronickej forme na obecný alebo okresný úrad, ktorý je príslušný na registráciu trvalého a prechodného pobytu cudzinca v mieste jeho skutočného pobytu, a mala by obsahovať meno a priezvisko, číslo PESEL, korešpondenčnú adresu, odôvodnenie a dôkaz, že status UKR bol z registra PESEL odstránený omylom alebo bezdôvodne. Dôkazom o pobyte mimo Poľska kratšom ako 30 dní môže byť napríklad dátum pečiatky v pase, informácie od hraničnej správy, cestovné lístky, a podobne.

Opätovné udelenie statusu UKR

V prípade návratu ukrajinského občana do Poľska po pobyte v zahraničí dlhšom ako 30 dní je potrebné osobne podať žiadosť o opätovné udelenie statusu UKR na obecnom úrade do 30 dní od prekročenia poľských hraníc. Osoby, ktoré včas nepodali žiadosť o status PESEL UKR, majú právo podať takúto žiadosť do 30 dní odo dňa nadobudnutia účinnosti zmien zákona, t.j. do 27. februára 2023 vrátane.

II. Materiálna pomoc

Novela Zákona o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny zaviedla aj zmeny v postupe poskytovania podpory ukrajinským občanom,

³⁷ Bližšie pozri Information on Amendments to the Act of March 12, 2022 on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict. *Polsko-Ukraińska Izba Gospodarcza* [online]. 2025. Dostupné na: <https://pol-ukr.com/en/artykul-o-nowelizacji-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/> [cit. 2025-07-25].

ktorí sa zdržiavajú v kolektívnych ubytovacích zariadeniach v Poľsku. Od 1. mája 2023 utečenci, ktorí sa tu zdržiavajú dlhšie ako 180 dní, budú hradiť 75 % nákladov na takýto pobyt, t.j. ubytovanie a stravu, nie však viac ako 60 PLN na deň na osobu. Od 1. marca 2023 však bude utečenec, ktorý sa tu zdržiava dlhšie ako 120 dní, povinný hradiť 50 % nákladov na svoj pobyt v zariadení, nie však viac ako 40 PLN na deň. Poplatky by sa mali prevádzať na vyhradené bankové účty oprávnených inštitúcií konajúcich v mene vojvodu, ktoré poskytujú ubytovanie a dennú starostlivosť ukrajinským občanom.

Novela tiež stanovuje niekoľko výnimiek z povinnosti zaplatiť čiastočný poplatok za pobyt v kolektívnom ubytovacom zariadení. Od platenia týchto poplatkov budú oslobodené najmä tieto osoby: osoby so zdravotným postihnutím; ženy staršie ako 60 rokov a muži starší ako 65 rokov; tehotné ženy alebo ženy s deťmi mladšími ako 1 rok; slobodní otcovia alebo matky najmenej troch detí; maloletí; osoby v ťažkých životných situáciách, na základe individuálneho rozhodnutia vojvodu alebo iného oprávneného orgánu.

III. Zamestnanie a podnikanie

Od 1. apríla 2023 budú môcť ukrajinskí občania s číslom PESEL so statusom UKR požiadať o:

- povolenia na prechodný pobyt a prácu;
- povolenia na prechodný pobyt a pracovné povolenia pre povolania vyžadujúce vysokú kvalifikáciu (modrá karta Európskej únie);
- povolenia na prechodný pobyt na účely vykonávania podnikateľskej činnosti.

Občania Ukrajiny budú mať naďalej voľný prístup na trh práce v Poľsku za predpokladu, že sa tu zdržiavajú legálne a že ich zamestnávateľ do 14 dní oznámi úradu práce.

Zákon tiež umožňuje ukrajinským občanom utekajúcim pred vojnou registráciu a prevádzkovanie živnosti (CEIDG). Novela predĺžila oslobodenie týchto občanov od povinnosti preukázať, že v Poľsku zarábajú príjem vo výške najmenej 12-násobku priemernej mesačnej mzdy v danom hospodárskom odvetví vo vojvodstve alebo zamestnávajú dvoch zamestnancov, ktorí spĺňajú príslušné požiadavky, za predpokladu, že sú poľskými občanmi pri podaní žiadosti o povolenie na prechodný pobyt.

Pre osoby s dočasným ochranným statusom (PESEL UKR) boli požiadavky uvoľnené, a aj v prípade nesplnenia niektorých kvalifikačných požiadaviek (napríklad príjem na člena rodiny) sa plánuje vydávanie povolení na dočasný pobyt na obdobie jedného roka, ktoré sa bude počítať odo dňa vydania príslušného rozhodnutia. Vo výnimočných prípadoch, ako je napríklad ohrozenie národnej bezpečnosti, však bude mať príslušný orgán právo odmietnuť vydanie povolenia.

Otázka získania povolenia na pobyt v Poľsku ukrajinskými občanmi podľa všeobecných zásad, ktoré sa uplatňujú v prípadoch, ako je štúdium, zlúčenie rodiny a podobne, zostáva otvorená. Vzhľadom na to, že ustanovenia zákona z 12. decembra 2013 o cudzincoch (Zbierka zákonov 2021, položka č. 2354) neboli v tomto smere zrušené, by sa takéto povolenia mali vydávať podľa existujúcich pravidiel, t.j. všeobecným postupom, ale bez zjednodušenia vyplývajúceho zo zákona.

IV. Predĺženie doby pobytu

Podľa novely osobitného zákona bola doba legálneho pobytu v Poľsku pre ukrajinských občanov utekajúcich pred vojnou stanovená do 24. augusta 2023.

Platnosť víz a povolení na prechodný pobyt v Poľsku, ktorých platnosť uplynie po 24. februári 2022, sa automaticky predĺži do 24. augusta 2023. Pobyt ukrajinských občanov, ktorí vstúpili do krajiny po 24. februári 2023 v rámci bezvízového režimu, bude v Poľsku tiež legálny do 24. augusta 2023.

7. NOVELA ZÁKONA O POMOCI OBČANOM UKRAJINY V SÚVISLOSTI S OZBROJENÝM KONFLIKTOM NA ÚZEMÍ TEJTO KRAJINY PRIJATÁ V ROKU 2024³⁸

Zákon z 15. mája 2024, ktorým sa mení zákon o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tohto štátu a niektoré ďalšie zákony (Zbierka zákonov, položka č. 854), nadväzuje na predĺženie dočasnej ochrany zavedenej vykonávacím rozhodnutím Rady (EÚ) 2023/409 z 19. októbra 2023 Radou Európskej únie, ktorým sa určuje existencia hromadného prílevu vysídlených osôb z Ukrajiny.

Prvou zmenou, ktorú uvedená novela Zákona o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny, tentoraz s účinnosťou od 1. júla 2024, priniesla, bolo predĺženie legálneho pobytu ukrajinských občanov (a niektorých členov ich rodín), ktorí prišli do Poľska v súvislosti s vojenskými operáciami vedenými na území Ukrajiny v období od 24. februára 2022, do 30. septembra 2025. Zmeny sa zaviedli aj v predpisoch, ktoré bránia ukrajinským občanom v nelegálnom pobyte a podporujú legalizáciu ich pobytu v Poľsku.

Druhá zmena, ktorú predmetná novela zaviedla, je zmena lehoty na podanie žiadosti o číslo PESEL: novela zákona stanovuje, že žiadosť o číslo PESEL pre ukrajinského občana, ktorého pobyt v Poľsku je legálny (podľa článku 2 odseku 1), sa musí podať ihneď po príchode do Poľska. Predtým bola táto lehota 30 dní.

Tretia zmena, ktorú novela priniesla, sa týka povolenia na pobyt pre občanov Ukrajiny pod dočasnou ochranou. Od 1. apríla 2023 môžu občania Ukrajiny, ktorí majú číslo PESEL so statusom UKR, požiadať o povolenia na dočasný pobyt na účely zamestnania alebo podnikateľskej činnosti. Táto možnosť je voliteľná a je určená pre osoby, ktoré sa cítia sebavedomo na poľskom trhu práce a chcú sa vzdať dočasnej ochrany. Predmetná novela rozširuje tento zoznam a umožňuje podať žiadosť o povolenie na dočasný pobyt: a) pre rodinného príslušníka poľského občana – pre manžela/manželku poľského občana a pre maloleté dieťa manžela/manželky poľského občana (článok 158, oddiel 2 zákona o cudzincoch); b) na účely zlúčenia rodiny (článok 159, oddiel 1 zákona o cudzincoch).

Treťou zmenou je tzv. pobyťový preukaz pre osoby požívajúce dočasnú ochranu: novela zavádza novú cestu k ďalšej legalizácii pobytu pre ukrajinských občanov pod dočasnou ochranou. To umožní jednotlivcom získať pobyťový preukaz platný na tri roky, ak spĺňajú nasledujúce podmienky: a) k 4. marcu 2024 mali status UKR; b) k dátumu podania žiadosti o pobyťový preukaz mali status UKR; c) mali status UKR nepretržite najmenej 365 dní. Žiadosti o pobyťové preukazy sa budú podávať výlučne elektronicky prostredníctvom online služby, ktorú poskytuje vedúci Úradu pre cudzincov na vyhradenom formulári.

³⁸ Bližšie pozri The Polish Government is Working on Changes to the Special Act and We Reported Some Comments Related to It. *Stowarzyszenie Interwencji Prawnej* [online]. 2024. Dostupné na: <https://interwencjaprawna.pl/en/the-polish-government-is-working-on-changes-to-the-special-act-and-we-reported-some-comments-related-to-it/> [cit. 2025-07-25], ako aj Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Portal Gov.pl* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.gov.pl/web/udsc/novelizacja-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa2> [cit. 2025-07-25].

8. AKTUÁLNE PRIPRAVOVANÁ NAJNOVŠIA NOVELA ZÁKONA O POMOCI OBČANOM UKRAJINY V SÚVISLOSTI S OZBROJENÝM KONFLIKTOM NA ÚZEMÍ TEJTO KRAJINY³⁹

Aktuálne vládny kabinet Poľska urýchlene prerokúva návrh ďalšej novely Zákona o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny.

Návrh predlžuje platnosť viacerých ustanovení špeciálneho zákona do 4. marca 2026, vrátane obdobia, počas ktorého sa pobyt ukrajinských občanov na území Poľska považuje za legálny, pričom vláda vyhlasuje, že po oficiálnych rozhodnutiach Európskej únie sa toto obdobie môže ďalej predĺžiť.

Vláda má tiež v úmysle pozastaviť lehoty v legalizačných konaniach do 4. marca 2026 – to znamená, že bez ohľadu na to, ako dlho bude trvať konanie o vydanie povolení na pobyt, nebude možné použiť právne prostriedky nápravy (ako sú upomienky alebo sťažnosti na nadmernú dĺžku konania) na to, aby sa daný orgán prinútil k rýchlejšiemu vybaveniu prípadu.

Ďalej vláda v prerokovávanom návrhu novely zvažuje zrušenie nariadenia, ktoré ukladá výkonným orgánom obcí povinnosť umožniť podávanie žiadostí o čísla PESEL v mieste bydliska osôb, ktoré z dôvodu zdravotného stavu alebo zdravotného postihnutia nemôžu osobne podať žiadosť na obecnom úrade.

Vláda plánuje zaviesť významné obmedzenia týkajúce sa práva na pobyt v kolektívnych ubytovacích zariadeniach: pomoc ukrajinským občanom vo forme kolektívneho ubytovania a stravovania s plnou penziou bude dostupná iba do 31. októbra 2025 a od 1. novembra 2025 iba pre prísne definované zraniteľné skupiny.

Do 4. marca 2026 nezačnú plynúť lehoty na spracovanie žiadostí o medzinárodnú ochranu vedúcim Úradu pre cudzincov a všetky už bežiacie lehoty budú počas tohto obdobia pozastavené, čo znamená, že nebude možné použiť právne opatrenia na urýchlenu spracovania žiadostí o azyl.

ZÁVER

V našom príspevku s názvom „Nová osobitná právna úprava založená na inštitúte ukrajinského občianstva vo svetle pomoci vojnovým utečencom na území Poľska“ sme si kládli za cieľ predstaviť a podrobne analyzovať predmetnú právnu úpravu a jej prínosy pre všetkých ukrajinských občanov, ktorí sa ocitli po 24. februári 2022 v dôsledku prebiehajúceho vojnového konfliktu v ich krajine na území Poľska, v porovnaní s prínosmi vyplývajúcimi zo štandardnej právnej úpravy postavenia utečenca aktuálne platnej a aplikovanej v poľskom právnom poriadku.

Poľský Zákon o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny, ktorý prijal poľský Sejm dňa 12. marca 2022 v bezprostrednej súvislosti s pokračujúcou ruskou inváziou na Ukrajinu, je priamo postavený na pojme „občan“ v zmysle štátny príslušník Ukrajiny, pričom osobám, ktoré podľa tohto zákona spĺňajú status „občana Ukrajiny“, priznáva uvedený zákon mimoriadne a v priamej súvislosti s ruskou vojenskou inváziou na území Ukrajiny a prebiehajúcim ozbrojeným konfliktom viaceré práva, ktoré inak poľský právny poriadok priznáva len občanom Poľskej republiky. Ukrajinci, ktorí v dôsledku ruskej agresie odišli z Ukrajiny, prišli priamo do Poľska a následne deklarovali svoj úmysel zostať v Poľsku, majú právo legálne zostať na území Poľska po dobu 18 mesiacov od dátumu 24. február 2022 ako dátumu počiatku vypuknutia priameho ozbrojeného konfliktu na území Ukrajiny, s možnosťou ďalšieho predĺženia tejto lehoty. Na získanie oprávnenia na pobyt, ako

³⁹ Bližšie pozri Changes to the So-called “Special Law” are Coming – Here’s Our Take!. *Stowarzyszenie Interwencji Prawnej* [online]. 2025. Dostupné na: <https://interwencjaprawna.pl/en/changes-to-the-so-called-special-law-are-coming-heres-our-take/> [cit. 2025-07-25].

aj mnohých ďalších oprávnení a výhod, ktoré vymedzuje Zákon o pomoci občanom Ukrajiny, musia požiadať o osobné identifikačné číslo PESEL UKR, vydávané v Poľsku ukrajinským občanom a ostatným zodpovedajúcim osobám spĺňajúcim podmienky podľa Zákona o pomoci občanom Ukrajiny od 16. marca 2022.⁴⁰

Poľský Zákon o pomoci občanom Ukrajiny vymedzuje pre definované štyri základné okruhy osôb tiež nadštandardné výhody a benefity, na rozdiel od štandardnej právnej úpravy postavenia utečenca aktuálne platnej a aplikovanej v poľskom právnom poriadku, a to najmä v podobe nasledujúcich oprávnení:

- ukrajinskí štátni príslušníci utekajúci pred vojnou získavajú úplný prístup na poľský trh práce (ukrajinskí občania s povolením na prechodný pobyt získavajú právo pracovať v Poľsku počas trvania ich povolenia na pobyt bez toho, aby potrebovali pracovné povolenie), a rovnako tak aj do poľského systému zdravotnej starostlivosti; súčasne dostávajú jednorazový peňažný príspevok na živobytie vo výške 300 PLN (63 EUR) na osobu;⁴¹

- deti z Ukrajiny získavajú právo navštevovať poľské školy na rovnakom základe ako poľskí štátni príslušníci.⁴² Ukrajinskí vysokoškolskí študenti majú zase možnosť pokračovať vo vzdelávaní na poľských univerzitách a vysokých školách;

- ukrajinskí občania utekajúci pred vojnou získavajú nárok na viaceré sociálne dávky vrátane 500+ (500 PLN na každé dieťa mesačne, t.j. približne 106 EUR), 300+ (300 PLN na každé dieťa ročne na školské potreby, t.j. približne 63 EUR), na podporu pri starostlivosti o rodinu (za druhé, respektíve každé ďalšie dieťa vo veku 12 až 36 mesiacov do maximálnej výšky 12 000 PLN na dieťa, t.j. približne 2 553 EUR), na dotácie na jasle a materskú školu, rodinné dávky aj sociálnu pomoc,⁴³ čo je obzvlášť mimoriadne dôležité, nakoľko väčšinu z vojnových utečencov z Ukrajiny tvoria práve ženy s deťmi.

Predmetný *lex specialis* v rámci poľského migračného práva bol poľským zákonodarcom prijatý takmer jednomyselne (za jeho prijatie hlasovalo 439 poslancov Sejmu zo 460), pričom do platnosti vstúpil k 12. marcu 2022, s retroaktívnym účinkom od 24. februára 2022.⁴⁴

⁴⁰ Novela Zákona o pomoci občanom Ukrajiny z roku 2023, okrem iného, zmenila pôvodnú možnosť požiadať o osobné identifikačné číslo PESEL UKR od januára 2023 na zákonnú povinnosť. Bližšie pozri KRZYSZTOSZEK, A.: Poland to Tighten Ukrainian Refugee Residency Laws. *EURACTIV.com* [online]. 2022. Dostupné na: https://www.euractiv.com/section/all/short_news/poland-to-tighten-ukrainian-refugee-residency-laws/ [cit. 2022-11-20]. Celé znenie predmetného návrhu novely Zákona o pomoci občanom Ukrajiny pozri na webovej stránke poľského Sejmu: Projekt ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw. *Portal Gov.pl* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa-oraz-niektorych-innych-ustaw8> [cit. 2022-11-20].

⁴¹ Bližšie pozri MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

⁴² Bližšie pozri aj Act of September 7, 1991, on Education System (Zákon zo 7. septembra 1991 o systéme vzdelávania). *Journal of Laws of Poland*, 1991, no. 95, item 425.

⁴³ Bližšie pozri aj Act of March 12, 2004, on Social Assistance (Zákon z 12. marca 2004 o sociálnej pomoci). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 2268, 2270; 2022, item 1, 66, 1079.

⁴⁴ Bližšie pozri Poland: Parliament Adopts Law on Assistance to Ukrainian Refugees. *European Commission* [online]. 2022. Dostupné na: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-parliament-adopts-law-assistance-ukrainian-refugees_en [cit. 2022-11-20].

SUMMARY

In our paper entitled “A Special Legal Regulation Based on the Institute of the Ukrainian Citizenship in the Light of Assistance to War Refugees on the Territory of Poland”, we aimed to present and to analyse in detail the legal regulation in question and its benefits for all Ukrainian citizens who found themselves in the territory of Poland after 24 February 2022, as a result of the ongoing war conflict in their country, in comparison with the benefits resulting from the standard legal regulation of the refugee status currently in force and applied in the Polish legal system.

The Polish Act on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict on the Territory of this Country, adopted by the Polish Sejm on 12 March 2022, in direct connection with the ongoing Russian invasion of Ukraine, is directly based on the concept of “citizen” in the sense of a national of Ukraine, while the persons who fulfil the status of the “citizen of Ukraine” under this Act grants several rights that otherwise the Polish legal order granted only citizens of the Republic of Poland. Ukrainians who left Ukraine because of the Russian aggression came directly to Poland and subsequently declared their intention to stay in Poland, have a precisely defined right to legally stay in Poland since 24 February 2022, which marked the beginning of the outbreak of a direct armed conflict in Ukraine. To obtain a residence authorization, as well as many other authorizations and benefits defined by the Act on Assistance to Citizens of Ukraine, they must apply for a personal identification number PESEL UKR issued in Poland to Ukrainian citizens and other persons complying with the conditions under the Act on Assistance to Citizens of Ukraine of 16 March 2022.

The *Lex Specialis* in the Polish Migration Law was adopted by the Polish legislature almost unanimously (439 Sejm deputies voted in favour of its admission), entering into force on 12 March 2022, with a retroactive effect from 24 February 2022.

Zoznam použitej literatúry

Act of August 27, 2004, on Healthcare Services Financed from Public Funds (Zákon z 27. augusta 2004 o zdravotníckych službách financovaných z verejných zdrojov). *Journal of Laws of Poland*, 2004, no. 210, item 2135.

Act of December 12, 2013, on Foreigners (Zákon z 12. decembra 2013 o cudzincoch). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 2354.

Act of June 13, 2003, on Granting Protection to Foreigners within the Territory of the Republic of Poland (Zákon z 13. júna 2003 o ochrane cudzincov na území Poľskej republiky). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 1108, 1918.

Act of March 12, 2004, on Social Assistance (Zákon z 12. marca 2004 o sociálnej pomoci). *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 2268, 2270; 2022, item 1, 66, 1079.

Act of March 12, 2022, on Assistance to the Ukrainian Citizens in Connection with an Armed Conflict in the Territory of that State (Zákon z 12. marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto krajiny). *Journal of Laws of Poland*, 2022, item 583.

Act of September 7, 1991, on Education System (Zákon zo 7. septembra 1991 o systéme vzdelávania). *Journal of Laws of Poland*, 1991, no. 95, item 425.

Amendment to the Act on Assistance to Citizens of Ukraine of 08 April 2022. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/amendment-to-the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-of-08-april-2022/> [cit. 2022-11-20].

Amendment to the Act on Assistance to Citizens of Ukraine of 30 June 2022. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/amendment-to-the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-of-30-june-2022/> [cit. 2022-11-20].

BONCŁAWEK, A. – BRZOZOWSKA, K. – COP, A. – KOLASA-DOROSZ, M. – KOWALCZYK, M. – MAJNUSZ, M. – MAŁANIUK, K. – PLEŚNIAK, T. – WCISŁO-JAŚKOWSKA, J.: The Act on Assistance to Citizens of Ukraine Already in Force. *Rödl & Partner* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.roedl.pl/en/good-to-know/good-to-know/law-and-tax-news/the-act-on-assistance-to-citizens-of-ukraine-already-in-force> [cit. 2022-11-20].

Diia – An Electronic Document for War Refugees from Ukraine. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostupné na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/diia-an-electronic-document-for-war-refugees-from-ukraine/> [cit. 2022-11-20].

DOROCIAK, K.: Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy do zmiany. *Poradnik Przedsiębiorcy* [online]. 2022. Dostupné na: <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-do-zmiany> [cit. 2022-11-20].

Druk nr 2069: Rządowy projekt ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa – Uzasadnienie [2022-03-07]. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 38 s. [cit. 2022-11-20]. Dostupné na: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/8BB50CB16E2DEC48C12587FE005C19B8/%24File/2069-uzas.docx>

Druk nr 2069: Rządowy projekt ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa – Opinia Lewiatana [2022-03-08]. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 7 s. Dostupné na: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/7D6C92FE9E36076FC12587FF004870B2/%24File/2069-002.pdf> [cit. 2022-11-20].

Changes to the So-called “Special Law” are Coming – Here’s Our Take!. *Stowarzyszenie Interwencji Prawnej* [online]. 2025. Dostupné na: <https://interwencjaprawna.pl/en/changes-to-the-so-called-special-law-are-coming-heres-our-take/> [cit. 2025-07-25].

Information on Amendments to the Act of March 12, 2022 on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict. *Polsko-Ukraińska Izba Gospodarcza* [online]. 2025. Dostupné na: <https://pol-ukr.com/en/artykul-o-nowelizacji-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/> [cit. 2025-07-25].

KRZYSZTOSZEK, A.: Poland to Tighten Ukrainian Refugee Residency Laws. *EURACTIV.com* [online]. 2022. Dostępne na: https://www.euractiv.com/section/all/short_news/poland-to-tighten-ukrainian-refugee-residency-laws/ [cit. 2022-11-20].

MINKOWICZ-FLANEK, A. – SŁOMSKA, M.: Support for Citizens of Ukraine – Assumptions of the Special Law. *Dentons* [online]. 2022. Dostępne na: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/march/18/support-for-citizens-of-ukraine-assumptions-of-the-special-law> [cit. 2022-11-20].

New Rules for Staying in Ukraine: The Law on Granting Special Rights to Polish Citizens Came into Force. *Visit Ukraine Today* [online]. 2022. Dostępne na: <https://visitukraine.today/blog/899/in-ukraine-the-law-on-granting-special-rights-to-citizens-of-poland-came-into-force> [cit. 2022-11-20].

Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Portal Gov.pl* [online]. 2024. Dostępne na: <https://www.gov.pl/web/udsc/nowelizacja-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa2> [cit. 2025-07-25].

Poland: Parliament Adopts Law on Assistance to Ukrainian Refugees. *European Commission* [online]. 2022. Dostępne na: https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-parliament-adopts-law-assistance-ukrainian-refugees_en [cit. 2022-11-20].

Projekt ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw. *Portal Gov.pl* [online]. 2022. Dostępne na: <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa-oraz-niektorych-innych-ustaw8> [cit. 2022-11-20].

Rządowy projekt ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. In: *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022. Dostępne na: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2069> [cit. 2020-11-20].

Special Act or Refugee Status – Pros and Cons. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostępne na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/special-act-or-refugee-status-pros-and-cons/> [cit. 2022-11-20].

The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal Portal for People Fleeing Ukraine* [online]. 2022. Dostępne na: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> [cit. 2022-11-20].

The Polish Government is Working on Changes to the Special Act and We Reported Some Comments Related to It. *Stowarzyszenie Interwencji Prawnej* [online]. 2024. Dostępne na: <https://interwencjaprawna.pl/en/the-polish-government-is-working-on-changes-to-the-special-act-and-we-reported-some-comments-related-to-it/> [cit. 2025-07-25].

Ustawa z dnia 9 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 84 s.

Dostępne na: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u3/\\$file/2069_u3.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u3/$file/2069_u3.pdf)
[cit. 2020-11-20].

Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2022, 85 s.
Dostępne na: [http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u/\\$file/2069_u.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/2069_u/$file/2069_u.pdf) [cit. 2020-11-20].

OCHRANA KULTÚRNEHO DEDIČSTVA A ARCHITEKTONICKÉHO DEDIČSTVA AKO VEREJNÝ ZÁUJEM¹

PROTECTION OF CULTURAL AND ARCHITECTURAL HERITAGE AS A PUBLIC INTEREST

Michal Maslen²

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá právnymi aspektmi ochrany architektonického a kultúrneho dedičstva v kontexte ústavnoprávnych princípov, medzinárodných záväzkov a judikatúry. Príspevok analyzuje vzťah medzi verejným záujmom na zachovaní pamiatkových hodnôt a súkromným vlastníckym právom, pričom pozornosť venuje uplatňovaniu princípu proporcionality pri riešení ich konfliktu. V nasledujúcich častiach sa príspevok venuje právnym mechanizmom ochrany kultúrneho dedičstva. Súčasne príspevok poukazuje na význam Dohovoru o ochrane architektonického dedičstva Európy (Granada, 1985) a Deklarácie NR SR č. 91/2001 Z. z. Prostredníctvom analýzy judikatúry príspevok ilustruje, ako sudy posudzujú zásahy do vlastníckeho práva pri ochrane kultúrnych pamiatok a ako aplikujú test proporcionality v konkrétnych prípadoch.

Kľúčové slová: kultúrne dedičstvo; architektonické dedičstvo; ochrana; dohovor; pamiatková starostlivosť; stret záujmov.

Abstract: The author analyzes the legal aspects of the protection of architectural and cultural heritage in the context of constitutional principles, international obligations, and case law. It evaluates the relationship between the public interest in preserving heritage values and private ownership rights, with particular focus on the application of the principle of proportionality in resolving their conflicts. In subsequent sections, the paper focuses on the legal mechanisms protecting cultural heritage. At the same time, it highlights the importance of the Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (Granada, 1985) and the Declaration of the National Council of the Slovak Republic No. 91/2001 Coll. Through an analysis of case law, the paper illustrates how courts assess interferences with property rights in the context of cultural heritage protection and how they apply the proportionality test in specific cases.

Key Words: Cultural Heritage; Architectural Heritage; Protection; Convention; Monument Care; Conflict of Interests.

ÚVOD

Ochrana pamiatkového fondu treba pokladať za verejný záujem. Verejným záujmom na základe stavebného zákona je v danom prípade zachovanie pamiatkovej hodnoty spočívajúcej v charaktere zástavby pozemku. Ochrana uvedeného verejného záujmu sa musí zabezpečiť v súlade s ostatnými verejnými záujmami, vrátane ochrany života a zdravia.³ Uvedenému

¹ Tento príspevok bol vypracovaný s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Ochrana architektonického dedičstva: Inovatívne pohľady a riešenia“, projekt číslo APVV-24-0063, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Michal Maslen, PhD.

² doc. JUDr. Michal Maslen, PhD. (vedúci Katedry správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: michal.maslen@truni.sk).

³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 8Sžo/203/2010, zo dňa 28. 7. 2011.

tvrdeniu svedčí aj obsah ústavnoprávných noriem vyjadrený v čl. 20 ods. 3⁴ a v čl. 44 ods. 3⁵ Ústavy Slovenskej republiky.

Inak povedané, pokiaľ je predmetom vlastníckeho práva osoby nehnuteľnosť, ktorá má status národnej kultúrnej pamiatky, je jej vlastník vo výkone vlastníckeho práva obmedzený, a to s poukazom na ustanovenia zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu (ďalej ako „zákon č. 49/2002 Z. z.“), ktorého cieľom je ochrana pamiatkového fondu.⁶ Aj preto je podľa § 28 ods. 2 písm. b) zákona č. 49/2002 Z. z. vlastník kultúrnej pamiatky povinný užívať kultúrnu pamiatku v súlade s jej pamiatkovou hodnotou. Judikatúra súdov preto konštatuje, že každý vlastník národnej kultúrnej pamiatky si musí byť vedomý aj plnenia povinností v súlade s pamiatkovým zákonom č. 49/2002 Z. z. Obsahu ustanovení pamiatkového zákona zodpovedá úmysel zákonodarcu, resp. jeho snaha, vytvoriť právny stav, v rámci ktorého má každý vlastník kultúrnej pamiatky povinnosť zabezpečovať na vlastné náklady vyhovujúci stavebno-technický stav kultúrnej pamiatky a užívať ju v súlade s jej pamiatkovými hodnotami. Uvedenému tvrdeniu zodpovedá v zmysle judikatúry aj vymedzenie pojmu pamiatková hodnota.⁷ Z uvedenej definície nepochybne vyplýva, že cieľom pamiatkového zákona je chrániť architektonické prvky, pôvodné materiály, ako aj estetický výraz budovy národnej kultúrnej pamiatky. Aj preto zákon č. 49/2002 Z. z. ustanovuje prísnejšie podmienky pri rekonštrukcii budov, ktoré majú status národnej kultúrnej pamiatky. Judikatúra preto zdôrazňuje, že jeden z nástrojov dosahovania ochrany architektonického dedičstva reprezentujú podmienky vyjadrené v zákone č. 49/2002 Z. z., ktoré sú ale zároveň prísnejšie než podmienky vyjadrené v zákone č. 25/2025 Z. z. Stavebný zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Stavebný zákon) (ďalej ako „zákon č. 25/2025 Z. z.“), prípadne než podmienky ustanovené v zákone č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní (ďalej ako „zákon č. 200/2022 Z. z.“).⁸

1. DOHOVOR O OCHRANE ARCHITEKTONICKÉHO DEDIČSTVA

Uvedené zákonné nástroje ochrany architektonického dedičstva zároveň zodpovedajú požiadavkám vyjadreným v Dohovore o ochrane architektonického dedičstva Európy, ktorý prijala Rada Európy v roku 1985 v Granade (ďalej ako „Dohovor“). Predmetná medzinárodná zmluva vymedzuje v čl. 1 definíciu architektonického dedičstva.⁹ Zároveň zakotvuje

⁴ Podľa čl. 20 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky: „Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.“

⁵ Podľa čl. 44 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky: „Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.“

⁶ Podľa § 1 zákona č. 49/2002 Z. z.: „(1) Tento zákon upravuje podmienky ochrany kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk v súlade s vedeckými poznatkami a na základe medzinárodných zmlúv v oblasti európskeho a svetového kultúrneho dedičstva, ktorými je Slovenská republika viazaná. 1) ... (2) Tento zákon ďalej upravuje organizáciu a pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ako aj práva a povinnosti vlastníkov a iných právnických osôb a fyzických osôb a ukladanie pokút za protiprávne konanie na úseku ochrany pamiatkového fondu, ktorý je významnou súčasťou kultúrneho dedičstva a ktorého zachovanie je verejným záujmom.“

⁷ Podľa § 2 ods. 2 zákona č. 49/2002 Z. z.: „Pamiatková hodnota je súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.“

⁸ Porovnaj: Rozsudok Krajského súdu v Žiline, sp. zn. 31S/35/2016, zo dňa 26. 4. 2017.

⁹ Podľa čl. 1 Dohovoru „Na účely tohto dohovoru výraz „architektonické dedičstvo“ zahŕňa tieto nehnuteľnosti:

- pamiatky: všetky budovy a stavby pozoruhodného historického, archeologického, umeleckého, vedeckého, spoločenského alebo technického významu vrátane ich vybavenia a dekoratívnych prvkov, ktoré sú ich neoddeliteľnou súčasťou;
- skupiny budov: homogénne skupiny mestských alebo vidieckych budov pozoruhodného historického, archeologického, umeleckého, vedeckého, spoločenského alebo technického významu, ktoré sú dostatočne prepojené, aby mohli vytvárať topograficky vymedzené celky;

požiadavku identifikácie nehnuteľností určených na ochranu.¹⁰ Samotné požiadavky na zákonné nástroje ochrany architektonického dedičstva včlenili tvorcovia Dohovoru do jeho čl. 3, 4 a 5. Podľa čl. 3 spomenutého Dohovoru sa „každá strana sa zaväzuje prijať zákonné opatrenia na ochranu architektonického dedičstva, zabezpečiť ochranu pamiatok, skupín budov a sídiel v súlade s týmito opatreniami a v rámci prostriedkov špecifických pre každý štát alebo región.“ V podmienkach Slovenskej republiky je významným prameňom tvorby zákonných opatrení aj Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky č. 91/2001 Z. z. o ochrane kultúrneho dedičstva, ktorá predstavuje východiskový dokument pre legislatívne a realizačné kroky na ochranu jednotlivých druhov kultúrneho dedičstva. Uvádza nielen definíciu pojmu kultúrneho dedičstva, jeho rozdelenie či definovanie toho, kto utvára podmienky na jeho ochranu, ale určuje aj úlohy vlády Slovenskej republiky v tomto smere.¹¹ Spomenutá deklarácia vymedzuje kultúrne dedičstvo.¹² Architektonické dedičstvo zaraďuje uvedený dokument pod pojem hmotnej hodnoty kultúrneho dedičstva.¹³ Spomenutý dokument zároveň podľa čl. 3 ods. 1 vymedzuje ochranu kultúrneho dedičstva ako verejný záujem, ktorý sa vykonáva na základe rešpektovania individuálnych práv a slobôd občanov.

2. OCHRANA KULTÚRNEHO DEDIČSTVA AKO VEREJNÝ ZÁUJEM A JEHO STRET SO SÚKROMNÝMI ZÁUJMAMI

Uvedená požiadavka zároveň korešponduje imperatívu zakotvenému v čl. 13 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.“ Uvedeným spôsobom vyjadril ústavodarca princíp proporcionality. Pri každom obmedzení základných práv a slobôd musí zákonodarca brať na zreteľ ústavné príkazy a limity vyplývajúce z iných ústavných noriem a tiež (a najmä) z ústavných princípov vrátane princípu proporcionality.¹⁴ Ústavou zakotvený princíp proporcionality pripúšťa zásah do základných práv a slobôd za predpokladu, že to Ústava Slovenskej republiky vo vzťahu ku konkrétnemu základnému právu alebo slobode umožňuje. Uvedený zásah musí sledovať legitímny ustanovený cieľ. Miera spomenutého zásahu nesmie prekračovať odôvodnené a rozumné hranice, pričom uvedený zásah musí prihliadať na podstatu a zmysel obmedzovaného základného práva alebo slobody. Ústavodarcou použitý termín „musí dbať na ich podstatu a zmysel“ však nemožno vykladať tak, že „nesmie ísť o zásah do podstaty základného práva“. Pripustenie uvedeného pohľadu na vec v zmysle väčšinového rozhodnutia by totiž ad absurdum

-
- sídla: kombinované diela človeka a prírody, čiastočne zastavané plochy, ktoré sú natoľko osobité a homogénne, že ich možno topograficky vymedziť, a ktoré majú pozoruhodný historický, archeologický, umelecký, vedecký, spoločenský alebo technický význam.“

¹⁰ Podľa čl. 2 Dohovoru „Aby sa dali presne identifikovať pamiatky, skupiny budov a sídla určené na ochranu, každá strana sa zaväzuje vykonávať inventarizačné práce a v prípade ohrozenia týchto nehnuteľností čo najskôr pripraviť príslušnú dokumentáciu.“

¹¹ Pozri: GONDOVÁ, A. – PLEVÁKOVÁ, P.: Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického alebo reštaurátorského zásahu, časť 2. Legislatíva, medzinárodné dohovory a charty, s. 4 [online]. Dostupné na: https://www.pamiatky.sk/fileadmin/documents/PAMIS/metodiky/B/02_Legislativa_medzinarodne_dohovory_a_charty/Legislativa_medzinarodne_dohovory_a_charty.pdf [cit. 2025-10-28].

¹² Podľa čl. 2 ods. 1 spomenutej deklarácie „Kultúrnym dedičstvom sú hmotné a nehmotné hodnoty, hnutelné a nehnuteľné veci vrátane importovaných diel a myšlienok, ktoré našli na Slovensku miesto a uplatnenie.“

¹³ Podľa čl. 2 ods. 3 spomenutej deklarácie „Hmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä archívne dokumenty bez ohľadu na spôsob zaznamenania informácie, historické knižničné dokumenty a fondy, diela písomníctva, scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, zbierky múzeí a galérií, diela výtvarného, úžitkového a ľudového umenia, dizajnu, architektonické objekty, urbanistické súbory, archeologické nálezy a lokality, objekty ľudového staviteľstva, pamiatky výroby, vedy a techniky, historické záhrady, parky a kultúrna krajina.“

¹⁴ Pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 06. 02. 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/07.

viedlo vo vzťahu k vlastníckemu právu napr. k záveru, že vyvlastnenie, ktoré predstavuje „absolútny zásah do podstaty vlastníckeho práva“, nie je ústavne vôbec akceptovateľné, pričom takýto pohľad na vec je v priamom rozpore s čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Podstata vlastníckeho práva ako najsilnejšieho vecného práva [čo sa prejavuje aj v tom, že ako jediné z vecných práv (*iura in rem*) podlieha ústavnej ochrane] spočíva v tom, že pôsobí voči všetkým (*erga omnes*) a vlastník je v medziach zákona oprávnený vykonávať všetky čiastkové práva tvoriace obsah vlastníckeho práva. Jeho obsah je však zložený aj zo záväzkov vlastníka voči všetkým (*erga omnes*) vyplývajúcich z príkazov verejného záujmu. Ak sa vlastnícke právo konkrétneho vlastníka veci dostane do konfliktu s verejným záujmom, môže ísť o jeden z predpokladov pre vyvlastnenie (pozbavenie), či nútené obmedzenie vlastníckeho práva. Konflikt verejného záujmu a súkromného záujmu sa v právnom štáte rieši požiadavkou na spravodlivú rovnováhu medzi nimi, v zmysle ktorej súkromný záujem nesmie byť neprimerane a nadmerne obmedzený kvôli verejnému záujmu a naopak.¹⁵

Aj preto spomenutá deklarácia uvádza v čl. 3 ods. 2, že princípy a prostriedky ochrany kultúrneho dedičstva by nemali narušiť iné občianske práva bez zodpovedajúcej kompenzácie podľa príslušných zákonov.

Vzťah ochrany kultúrneho dedičstva k občianskym právam zakotveným v Ústave Slovenskej republiky možno vnímať práve optikou ústavného vymedzenia vlastníckej slobody. Ústavnoprávna ochrana slobody vlastníctva nie je len ochranou zužujúcou sa výlučne na vlastníctvo, resp. majetok. Právo na ochranu vlastníctva, resp. právo na pokojné užívanie majetku je základným právom, ktoré musí byť vnímané v úzkej súvislosti s ochranou slobodnej sféry a súkromia vlastníka. Vlastnícke právo je súčasťou jadra personálnej autonómie jednotlivca vo vzťahu k verejnej moci. Obmedzenia práva na ochranu vlastníctva a práva na pokojné užívanie majetku musia rešpektovať aj ústavnú hodnotu personálnej autonómie. V právnom štáte je z hľadiska ochrany ústavnosti nutné citlivým spôsobom zlaďovať záujmy verejnej moci na strane jednej a vlastníkov nehnuteľností na strane druhej.¹⁶ Obdobne vyjadruje uvedený vzťah aj judikatúra Najvyššieho správneho súdu Českej republiky. Pri rozhodovaní správnych orgánov na úseku pamiatkovej ochrany všeobecne proti sebe stoja ústavne chránené hodnoty, čo pravidelne vyvoláva konflikty. Záujem na pamiatkovej ochrane je totiž len jedným z viacerých verejných záujmov, ktorý sa stretáva so záujmami súkromnými. Uvedené záujmy sa v praxi nielen stretávajú, ale si vzájomne aj konkurujú. Pamiatková ochrana preto nesmie podľa českej súdnej judikatúry voliť extrémne riešenia, nezohľadňujúce v potrebnej miere aj iné konkurujúce legitímne záujmy, práva či hodnoty a musí sa usilovať o čo najmenšie obmedzenie vlastníckych práv dotknutých vlastníkov nehnuteľností, ktoré ešte vedú k dosiahnutiu cieľa tejto ochrany. Správne orgány rozhodujúce na úseku pamiatkovej starostlivosti sú tak povinné merať záujmy a práva stojace vo vzájomnej kolízii. V konkrétnych prípadoch potom môže byť výsledkom tohto pomerania, že záujem na zachovaní pôvodných prvkov kultúrnej pamiatky ustúpi iným záujmom. Vždy je nutné výslovne posúdiť, či obmedzenia vyplývajúce z pamiatkovej ochrany prevážia, alebo nie.¹⁷ Správny orgán musí pri rozhodovaní na úseku pamiatkovej ochrany starostlivo zvážiť, či obmedzenie vlastníckeho práva, ktorým je aj záväzné stanovenie, akým spôsobom vlastník nehnuteľnosti nachádzajúcej sa na území pamiatkovej rezervácie smie (či naopak nesmie) túto nehnuteľnosť opraviť, upraviť alebo prebudovať, je proporcionálne verejnému záujmu na zachovanie pamiatkovej hodnoty danej lokality.¹⁸

¹⁵ Pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. 01. 2011, sp. zn. PL. ÚS 19/09.

¹⁶ Pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. 01. 2011, sp. zn. PL. ÚS 19/09.

¹⁷ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 03. 07. 2025, sp. zn. 6 As 248/2024–20, bod 26.

¹⁸ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 13. 08. 2009, sp. zn. 7 As 43/2009 - 52.

Judikátúra uvedené myšlienky ďalej rozvíja, keď prezentuje názor, že zmyslom a účelom pamiatkovej ochrany je okrem iného zachovanie historicky cenných, stavebných, či iných štruktúrnych alebo funkčných prvkov nehnuteľnej kultúrnej pamiatky v ich pôvodnom prevedení, ak je to technicky možné, a ak je to možné po jej vlastníkovi s prihliadnutím na pomery kultúrnej pamiatky (najmä hygienické, ekonomické, prevádzkové a ďalšie) a s ohľadom na jej pamiatkový význam spravodlivo požadovať. Pamiatková ochrana teda nesmie voliť extrémne riešenia, ktoré nezohľadnia aj iné konkurujúce legitímne záujmy. Musí sa však usilovať o dosiahnutie cieľa spomenutej ochrany, ktorý obstoí v teste proporcionality v užšom zmysle. Test proporcionality v užšom zmysle môže v určitých prípadoch viesť k tomu, že záujem na zachovaní pôvodných prvkov kultúrnej pamiatky bude musieť ustúpiť iným záujmom, napríklad ak nebude bez stavebných úprav (dostavieb, prístavieb, zmien priestorových dispozícií, zmien sanitárnych a ďalších rozvodov, nahradenia pôvodných poškodených prvkov stavby replikami atď.) nehnuteľná kultúrna pamiatka s ohľadom na súčasné štandardy bývania, či iné spôsoby užívania nehnuteľností (teda aj so zohľadnením ekonomických nákladov na stavebné úpravy a ekonomickej udržateľnosti bežného fungovania nehnuteľnosti) prevádzkovateľná. Je vecou štátu, pokiaľ chce, aby vlastník bol povinný strpieť aj v užšom zmysle neproporcionálne obmedzenia, aby tieto obmedzenia napr. svojou dotačnou politikou kompenzoval alebo ich nepriaznivé ekonomické dôsledky prinajmenšom vo významnej miere zmiernil. Judikátúra však odmieta pripustiť, aby skutočnosť, že nehnuteľnosť podlieha pamiatkovej ochrane, znamenala pre jej vlastníka významnú trvalú ekonomickú ujmu.¹⁹

Pre ústavnú konformitu postupu pri pamiatkovej starostlivosti je potrebné pamätať, že popri záujme na pamiatkovej ochrane danej nehnuteľnosti tu stojí tiež úplne legitímny záujem vlastníka nehnuteľnosti na jej ekonomickejšie udržateľnom a dlhodobom životaschopnom využití.²⁰

Judikátúra sa vyjadruje aj k situáciám, ktoré sa môžu javiť, že v nich navzájom kolidujú dva verejné záujmy. Preto napr. verejný záujem na výrobe energie z obnoviteľných zdrojov možno naplniť rôznymi spôsobmi aj mimo územia mestskej pamiatkovej rezervácie. Na jeho dosiahnutie nie je nevyhnutné, aby solárne panely boli umiestnené práve tiež na streche domu nachádzajúceho sa v pamiatkovej rezervácii.²¹ Verejný záujem na výrobe energie z obnoviteľných zdrojov a na dekarbonizácii budov nemožno bez opory v právnych predpisoch vykladať ako právo na umiestnenie panelov na každú budovu.²² Na strane druhej, záujem na

¹⁹ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 03. 07. 2025, sp. zn. 15 A 128/2024-52, bod 42.

²⁰ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 13. 08. 2009, sp. zn. 7 As 43/2009 - 52.

²¹ Judikátúra konštatuje, že ochranu pamiatkovej starostlivosti si nezaslúžia len jednotlivé nehnuteľnosti, ale aj celé časti územia, napr. historické centrá miest. Plošná pamiatková ochrana umožňuje zachovanie obrazu týchto pamiatkovo hodnotných lokalít a poskytuje ochranu ich urbanistickej štruktúre a historickému charakteru. V praxi je táto ochrana realizovaná o. i. prostredníctvom pamiatkových zón. (Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 21. 1. 2022, sp. zn. 5 As 403/2020-45).

²² Najvyšší správny súd Českej republiky sa v rozsudku zo dňa 13. 01. 2017, sp. zn. 2 As 207/2016-46 vyjadril ku kolízii verejného záujmu na pamiatkovej ochrane a verejného záujmu na použití obnoviteľných zdrojov energie, a teda ochrane životného prostredia. Za danej situácie sa vyjadroval k možnostiam vybudovania veterných elektrární. Podľa uvedeného rozhodnutia pojem verejný záujem nie je nijako definovaný zákonom, možno ho vymedziť vtedy, ak sa dá ako verejný záujem odvodiť. Súčasne však musí ísť o záujem celej spoločnosti alebo podstatnej časti spoločnosti (verejnosti) a musí smerovať k všeobecnému blahu a dobru. Čo je takýmto verejným záujmom, možno v praxi vysledovať najmä z politických a zákonodarných aktov legitímnych orgánov, z politického diskurzu, verejného diskurzu k najrôznejším odborným otázkam. Ochrana životného prostredia je z tohto pohľadu vo všeobecnej rovine nepochybne verejným záujmom. V rámci ochrany životného prostredia je za súčasného stavu politického a odborného diskurzu považované za žiaduce, hoci to môže byť z množstva odborných (najmä ekonomických a ekologických) hľadísk považované za mimoriadne sporné, podporovať výrobu elektrickej energie z tzv. obnoviteľných zdrojov. V súčasnej dobe teda existuje rámcová väčšinová politická zhoda vyjadrená najrôznejšími politickými i legislatívnymi aktmi na svetovej, európskej i národnej úrovni, že výroba energie z

ochrane pamiatkových hodnôt možno uplatniť iba v tej časti územia, kde sú tieto hodnoty sústredené. Preto ak štát vydá rozhodnutie, ktorým nepovolí umiestnenie solárnych panelov na streche domu nachádzajúceho sa v mestskej pamiatkovej rezervácii, vlastníka nehnuteľnej veci uvedeným spôsobom nediskriminuje. Rovnakým alebo obdobným spôsobom možno pristupovať iba k situáciám, ktoré sú rovnaké alebo podobné. Pokiaľ sa však nehnuteľná vec nachádza v pamiatkovo hodnotnom území, ktorého ochrana vyžaduje obmedzenie vlastníckeho práva, napr. v súvislosti s možnosťou umiestniť panely na strechu domu, ide o objektívny dôvod pre rozdielne zaobchádzanie v porovnaní s nehnuteľnými vecami, ktoré také (chránené) kvality nevykazujú. Nejde preto o porušenie princípu rovnosti pred zákonom, pretože rozdielne zaobchádzanie je odôvodnené objektívnym vecne relevantným dôvodom. Hoci solárne panely v širšom slova zmysle prispievajú k naplneniu verejného záujmu na výrobe energie z obnoviteľných zdrojov a na energetickej suverenite, jeho intenzita neprevyšuje intenzitu verejného záujmu na ochrane pamiatkových hodnôt v mestskej pamiatkovej rezervácii, ktorej charakter by ich umiestnenie citelným spôsobom narušilo.²³

Súbeh vlastníctva nehnuteľnosti s režimom pamiatkovej zóny však môže byť relevantný pri posudzovaní potreby zachovania štatútu kultúrnej pamiatky. Rozhodujúci je pritom význam pamiatkových hodnôt, ich podstata a prípadná zhoda, čo vždy bude záležať na posúdení individuálnych okolností každej jednotlivéj veci.²⁴

3. KRITÉRIA OCHRANY PAMIATKOVÝCH HODNÔT

Prístup súdnej judikatúry sa neviaže len k pamiatkovo jedinečným veciam. Pamiatkovo chrániť je nutné nielen jedinečné veci, ale aj tie, ktoré poskytujú svedectvo o vývoji, spôsobe života a životnom prostredí a dokumentujú tak naplnenie niektorého z kritérií ustanoveného zákonom, majú vypovedaciu schopnosť o určitej fáze rozvoja obce, mesta, či osobách, ktoré sa na tomto rozvoji významne podieľali.²⁵

Judikatúra zároveň dodáva, že pri súdnej kontrole rozhodovania orgánov pamiatkovej starostlivosti volí zdržanlivejší prístup. Posudzovanie miery historickej, umeleckej, vedeckej a technickej hodnoty konkrétnych objektov je zo svojej podstaty vždy do istej miery prejavom subjektívneho vnímania hodnotiteľov. Hodnotiace kritériá sú len ťažko kvantifikovateľné a významný podiel má aj správne uváženie orgánov pamiatkovej starostlivosti. Vzhľadom na to, že oblasť správneho uváženia leží zásadne mimo rozsahu revíznej právomoci správnych súdov, je v týchto prípadoch zo strany súdu na mieste skôr zdržanlivý prístup.²⁶ Správne súdnictvo

obnoviteľných zdrojov smeruje k vyššej miere ochrany životného prostredia, a že je preto v záujme celej spoločnosti, aby boli za primeraných podmienok uskutočňované zámery tomuto prispievajúce. Za takýto zámer je teda možné považovať stavbu a prevádzkovanie predmetných veterných elektrární, v ktorých sa elektrická energia vyrába tak, že samotná prevádzka takejto elektrárne produkuje veľmi nízke, fakticky takmer nulové emisie tzv. skleníkových plynov, najmä oxidu uhličitého.

²³ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 20. 06. 2025, sp. zn. 2 As 149/2024-17, body 22 a 23.

²⁴ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 22. 10. 2021, sp. zn. 5 As 281/2020-45.

²⁵ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 04. 10. 2017, sp. zn. 6 As 299/2016-19.

²⁶ Judikatúra uvedený názor vysvetľuje nasledovne. Posúdenie, či zamýšľaný zámer týkajúci sa objektu, ktorý nie je sám kultúrnou pamiatkou, ale nachádza sa v mestskej pamiatkovej zóne, je zlučiteľný so záujmami ochrany, je proces, v ktorom má orgán pamiatkovej starostlivosti nepochybne významný priestor pre správne uváženie. V prípade súdneho preskúmania správneho uváženia, správny súd nenahrádza správny orgán v jeho odbornej kompetencii ani nenahrádza správne uváženie príslušného orgánu svojim vlastným. Na takéto preskúmanie totiž súd nemá a ani nemôže mať potrebné odborné a faktické znalosti. Správny súd je oprávnený posúdiť iba to, či nedošlo k zneužitiu alebo vybočeniu z hraníc správneho uváženia a či sa správny orgán dostatočne vysporiadal so zisteným skutkovým stavom. Inak by totiž súd preskúmaval účelnosť napadnutého rozhodnutia, resp. nahrádzal uváženie správneho orgánu svojim vlastným uvážením (Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej

zásadne zasiahne do oblasti realizácie diskrečnej právomoci v prípade, keď došlo k prekročeniu jej medzí, alebo k nezohľadneniu niektorého zo zákonom predpísaných kritérií, či v prípade, ak by si atrahoval správny orgán diskreciu tam, kde to zákon nepredpokladá.²⁷

Okolnosť, že konkrétna budova nie je ojedinelým zachovaným príkladom danej architektúry v rámci regiónu, nie je v zmysle judikatúry na prekážku vyhláseniu jej pamiatkovej ochrany. Chrániť iba ojedinelé a posledné zachované kultúrne pamiatky nie je zmyslom, cieľom ani účelom právnej úpravy, a závery vychádzajúce z takého predpokladu môžu viesť až k záverom úplne absurdným. Správne súdy už judikovali, že v prípade historických stavieb prakticky neexistuje jedna stavba úplne ako druhá, ale každá zo stavieb je svojím spôsobom unikátna (prevedením, použitými materiálmi, usporiadaním, vzhľadom vrátane dekoratívnych prvkov, riešením interiéru atď.), navyše aj keby išlo o stavby vzhľadovo veľmi podobné, nemusia byť umiestnené v rovnakej lokalite, širšom okolí a pod.²⁸

Skutočnosť, že podobný objekt v regióne je už pamiatkovo chránený, nemožno rozumieť tak, že historická budova daného typu je teda už medzi kultúrnymi pamiatkami zastúpená a pamiatková ochrana podobnej nehnuteľnosti už nie je potrebná. Judikatúru preto vníma architektonickú stránku každej budovy a jej previazanosť na pamiatkovú hodnotu individualizovane. Nemožno sa preto bez ďalšieho dovolávať situácie, ktorá by vyvolala stratu pamiatkovej ochrany u iných, hoci v určitých aspektoch podobných stavieb.²⁹ Príčinou uvedenej argumentácie súdnej moci sú námietky vlastníkov poukazujúce na neprimeranú finančnú záťaž a obmedzovanie dispozície s majetkom. Na uvedené tvrdenia judikatúra reaguje interpretáciou obsahu čl. 20 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky (resp. čl. 11 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd), v zmysle ktorého má vlastník nielen práva, ale aj povinnosti, a je povinný rešpektovať zákaz zneužitia vlastníckeho práva na ujmu druhých alebo zákaz jeho užívania v rozpore so zákonom chránenými záujmami. Všeobecným záujmom je nepochybne aj ochrana kultúrnych pamiatok.³⁰

ZÁVER

Ako teda judikatúra posudzuje ochranu pamiatkových hodnôt? Nahliada na ne v súhrne. Neposudzuje výlučne unikátnosť, historicky cenné hodnoty, ale aj prínos, ktorý pamiatkové hodnoty majú pre náš súčasný stav poznania. Zároveň nahliada na pamiatkové hodnoty v priestore. Nazerá tak na ochranu kultúrnych hodnôt konkrétneho územia spôsobom, ktorým treba chrániť pamiatkovú hodnotu určitej zóny, pretože vytvára význam daného územia pre historickú, kultúrnu a inú osobitosť miesta, historické väzby nehnuteľností a priestorov a vonkajší aj vnútorný obraz konkrétneho sídla. Z hľadiska pamiatkovej ochrany je kľúčové zachovanie adekvátneho vzhľadu nehnuteľnosti, ktorá sa nachádza na území pamiatkovej rezervácie alebo zóny. Príkladom môže byť ochrana záhrady, ktorá patrí k hodnotnej, pôvodom barokovej poľnohospodárskej usadlosti, pričom v minulosti na nej nikdy žiadna zástavba neexistovala. V takom prípade je potom potrebné chrániť pôvodný vzhľad záhrady, tzn. jej nezastavanosť. Nezastavaný priestor v uvedenom prípade je vo vzťahu k ostatným častiam stavby závažnou súčasťou architektonickej a urbanistickej kompozície a koncepcie. Záhrada preto vytvára významnú súčasť architektonického dedičstva, ktorá sama o sebe predstavuje

republiky zo dňa 12. 05. 2016, sp. zn. 5 As 155/2015-35, Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 18. 4. 2024, sp. zn. 7 Afs 95/2023-83, Rozsudok rozšíreného senátu Najvyššieho správneho Českej republiky súdu zo dňa 30. 9. 2015, sp. zn. 9 Ads 83/2014-46).

²⁷ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 23. 03. 2005, sp. zn. 6 A 25/2002-42.

²⁸ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 31. 10. 2013, sp. zn. 2 As 120/2011-173.

²⁹ Porovnaj: Rozsudok Mestského súdu v Prahe zo dňa 27. 11. 2024, sp. zn. 6 A 12/2024- 43.

³⁰ Porovnaj: Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 23. 6. 1994, sp. zn. I. ÚS 35/94.

jednu z kultúrno-historických hodnôt riešeného areálu, a jej prípadné zastavenie by preto viedlo k ohrozeniu kultúrno-historických hodnôt riešenej oblasti. Na priestor záhrady preto podľa judikatúry nemožno pozerat' ako na nezastavanú plochu s potenciálom využitia zastavanej plochy, ale ako na plnohodnotnú súčasť architektonickej kompozície. Spomenuté posúdenie zodpovedá aj východiskám judikatúry, podľa ktorej má tiež pôvodnosť vzhľadu v rámci pamiatkovej ochrany zásadnú váhu a musí byť v rámci rozhodovacej činnosti správneho orgánu na úseku pamiatkovej ochrany zohľadnená.³¹

Uvedeným spôsobom judikatúra aplikuje test proporcionality, ktorý stojí na troch kritériách – vhodnosť, potrebnosť a primeranosť. Splnenie prvých dvoch krokov implikujú okolnosti veci viažuce sa k povahe objektov pamiatkovej starostlivosti. Nepripustnosť stavebného zámeru v pamiatkovo chránenej záhrade je spôsobilá na dosiahnutie sledovaného cieľa, ktorým je predovšetkým ochrana kultúrno-historických hodnôt mestskej pamiatkovej zóny. Uvedený cieľ zároveň nemožno dosiahnuť inak a šetrnejšie ako obmedzením vlastníckeho práva, t. j. nepripustnosťou realizácie stavebného zámeru, pretože predmetom ochrany je samotná pôvodná nezastavanosť danej záhrady. Uvedený postoj napĺňa požiadavky prvého aj druhého kroku testu. Pokiaľ ide o posledný krok testu proporcionality, teda primeranosť v užšom zmysle, keď je potrebné zmerať v kolízii stojace práva alebo záujmy, judikatúra uvádza, že súkromný záujem na výstavbe nemôže prevážiť nad verejným záujmom pamiatkovej ochrany, teda zachovania existujúcich pamiatkových hodnôt.³²

SUMMARY

How does case law assess the protection of historical values? It applies the proportionality test, which has three criteria – suitability, necessity, and adequacy. The fulfilment of the first two relates to the nature of the objects of historical preservation. The inadmissibility of a construction project in a protected garden primarily aims to protect the cultural and historical values of the urban historical zone. At the same time, the stated objective cannot be achieved in any other and more sparing way than by restricting the right of ownership, i.e., by inadmissibility of the implementation of the construction project, because the subject of protection is the original undeveloped state of the garden itself. This approach meets the requirements of both the first and second criteria of the test. When it comes to the last criterion of the proportionality test, i.e., adequacy in its narrow sense, the case law addresses and measures the rights or interests in conflict in a way that the private interest in construction cannot outweigh the public interest in historical preservation, i.e., the preservation of existing historical values.

Zoznam použitej literatúry:

GONDOVÁ, A. – PLEVÁKOVÁ, P.: Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického alebo reštaurátorského zásahu, časť 2. *Legislatíva, medzinárodné dohovory a charty* [online]. Dostupné na: https://www.pamiatky.sk/fileadmin/documents/PAMIS/metodiky/B/02_Legislativa_medzinarodne_dohovory_a_charty/Legislativa_medzinarodne_dohovory_a_charty.pdf [cit. 2025-10-28].

³¹ Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 12. 05. 2016, sp. zn. 5 As 155/2015-35.

³² Porovnaj: Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 21. 1. 2022, sp. zn. 5 As 403/2020-45.

Judikatúra

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 26. 01. 2011, sp. zn. PL. ÚS 19/09.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 06. 02. 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/07.

Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 23. 6. 1994, sp. zn. I. ÚS 35/94.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 03. 07. 2025, sp. zn. 6 As 248/2024-20, bod 26.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 03. 07. 2025, sp. zn. 15 A 128/2024-52, bod 42.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 20. 06. 2025, sp. zn. 2 As 149/2024-17, body 22 a 23.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 18. 4. 2024, sp. zn. 7 Afs 95/2023-83.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 21. 1. 2022, sp. zn. 5 As 403/2020-45.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 21. 1. 2022, sp. zn. 5 As 403/2020-45.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 22. 10. 2021, sp. zn. 5 As 281/2020-45.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 13. 01. 2017, sp. zn. 2 As 207/2016-46.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 04. 10. 2017, sp. zn. 6 As 299/2016-19.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 12. 05. 2016, sp. zn. 5 As 155/2015-35.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 12. 05. 2016, sp. zn. 5 As 155/2015-35.

Rozsudok rozšíreného senátu Najvyššieho správneho Českej republiky súdu zo dňa 30. 9. 2015, sp. zn. 9 Ads 83/2014-46.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 31. 10. 2013, sp. zn. 2 As 120/2011-173.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 13. 08. 2009, sp. zn. 7 As 43/2009 - 52.

Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 23. 03. 2005, sp. zn. 6 A 25/2002-42.

Rozsudok Mestského súdu v Prahe zo dňa 27. 11. 2024, sp. zn. 6 A 12/2024- 43.

Rozsudok Krajského súdu v Žiline, sp. zn. 31S/35/2016, zo dňa 26. 4.2017.

ZÁKONNÉ POŽIADAVKY VZNIKU CESTOVNÝCH KANCELÁRIÍ A CESTOVNÝCH AGENTÚR¹

LEGAL REQUIREMENTS FOR THE ESTABLISHMENT OF TRAVEL OFFICES AND TRAVEL AGENCIES

Zuzana Nevolná²

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá zákonnými požiadavkami, splnenie ktorých je nutné pre vznik cestovnej kancelárie a cestovnej agentúry. Analyzuje jednotlivé podmienky potrebné na získanie živnostenského oprávnenia a porovnáva tieto s právnou úpravou v Českej republike. Na úvod príspevku nachádzame samotné vymedzenie pojmu cestovná kancelária a cestovná agentúra s poukazom na rozdiel medzi nimi.

Kľúčové slová: cestovná kancelária; cestovná agentúra; živnostenské oprávnenie; viazaná živnosť.

Abstract: The article addresses the legal requirements to establish a travel organiser and a travel retailer. It analyzes the individual conditions necessary for obtaining a trade licence and compares them with the legal regulations in the Czech Republic. The article begins with a definition of the terms 'travel organiser' and 'travel retailer', pointing out the differences between them.

Key Words: Travel Organiser; Travel Retailer; Trade Licence; Regulated Trade.

ÚVOD

Jedným z prvých krokov, ktorý musia osoby majúce záujem prevádzkovať cestovnú kanceláriu alebo cestovnú agentúru podniknúť, je získanie živnostenského oprávnenia. Živnostenské oprávnenie je možné získať pomerne jednoduchým spôsobom. Skôr, ako sa budeme zaoberať otázkami získania živnostenského oprávnenia, je však potrebné definovať si samotný pojem cestovná kancelária a cestovná agentúra a poukázať na rozdiel medzi nimi.

Na základe ustanovenia § 5 ods. 2 zákona č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o zájazdoch“) cestovnou kanceláriou je obchodník³, ktorý kombinuje služby cestovného ruchu (napríklad prepravu, ubytovanie, ktoré nie je prirodzenou súčasťou prepravy a nie je určené na účel bývania, prenájom motorových vozidiel alebo dvojkoľesových motorových vozidiel, na ktorých vedenie sa vyžaduje vodičské oprávnenie skupiny A) na účely zostavenia zájazdu, predáva alebo ponúka na predaj zájazdy a uzatvára zmluvu o zájazde alebo sprostredkúva spojené služby cestovného ruchu. Cestovná kancelária má výlučné právo uzatvárať zmluvy o zájazde vo vlastnom mene, prostredníctvom iného obchodníka alebo spolu s iným obchodníkom, zasielať údaje, ktoré sa týkajú cestujúceho, inému obchodníkovi podľa ustanovenia § 3 ods. 1 písm. b) piateho bodu zákona o zájazdoch, sprostredkovať spojené služby cestovného ruchu. Cestovná kancelária ďalej vytvára kombinácie služieb cestovného ruchu, ktoré nie sú zájazdom, ponúka a predáva ich inej

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/0403/24 Právne postavenie cestovnej kancelárie a cestovnej agentúry s osobitným zreteľom na zmluvné a zodpovednostné vzťahy (právoekonomická analýza).

² JUDr. Zuzana Nevolná, PhD. (Katedra občianskeho a obchodného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: zuzana.nevolna@truni.sk).

³ Zákon o zájazdoch v ustanovení § 2 písm. c) na účely zákona vymedzuje obchodníka ako osobu, ktorá pri uzatváraní a plnení zmluvy o zájazde alebo zmlúv tvoriacich spojené služby cestovného ruchu koná v rámci predmetu svojej podnikateľskej činnosti, a to aj prostredníctvom inej osoby, ktorá koná v jej mene alebo z jej poverenia, pričom môže ísť o cestovnú kanceláriu, cestovnú agentúru alebo poskytovateľa služieb cestovného ruchu.

cestovnej kancelárii alebo cestovnej agentúre na účel ďalšieho predaja, ponúka a predáva služby cestovného ruchu, sprostredkúva predaj služieb cestovného ruchu pre inú cestovnú kanceláriu, cestovnú agentúru alebo iné osoby, najmä dopravcov alebo prevádzkovateľov ubytovacích zariadení, sprostredkúva predaj zájazdov pre inú cestovnú kanceláriu (pričom zmluva o zájazde sa musí uzatvoriť v mene cestovnej kancelárie, pre ktorú sa zájazd sprostredkúva, a táto zodpovedá za plnenie zmluvy o zájazde), predáva predmety súvisiace s cestovným ruchom (napríklad vstupenky, mapy, knižných sprievodcov).

Cestovnou agentúrou na základe ustanovenia § 5 ods. 5 zákona o zájazdoch rozumieme obchodníka, ktorý v rozsahu predmetu podnikania vytvára kombinácie služieb cestovného ruchu, ktoré nie sú zájazdom, ponúka a predáva ich inej cestovnej kancelárii alebo cestovnej agentúre na účel ďalšieho predaja, ponúka a predáva služby cestovného ruchu, sprostredkúva predaj služieb cestovného ruchu pre inú cestovnú kanceláriu, cestovnú agentúru alebo iné osoby, najmä dopravcov alebo prevádzkovateľov ubytovacích zariadení, sprostredkúva predaj zájazdov pre inú cestovnú kanceláriu (pričom zmluva o zájazde sa musí uzatvoriť v mene cestovnej kancelárie, pre ktorú sa zájazd sprostredkúva, a táto zodpovedá za plnenie zmluvy o zájazde), predáva predmety súvisiace s cestovným ruchom.

Tak pre cestovnú kanceláriu ako aj cestovnú agentúru platí zákaz sprostredkovať predaj zájazdu pre osobu, ktorá nie je cestovnou kanceláriou (§ 5 ods. 6 zákona o zájazdoch), nakoľko za riadne poskytnutie zájazdu ako celku môže byť zodpovedná iba cestovná kancelária, iba tá je povinná mať zabezpečenú ochranu pre prípad úpadku a ručí cestujúcemu, že v prípade jej úpadku mu budú refundované všetky ním uskutočnené platby.

Ako vyplýva z uvedeného, základný rozdiel medzi cestovnou kanceláriou a cestovnou agentúrou tkvie v tom, že cestovná kancelária môže kombinovať služby cestovného ruchu na účely zostavenia zájazdu, kým cestovná agentúra môže vytvárať len kombinácie služieb cestovného ruchu, ktoré nie sú zájazdom. Cestovná kancelária má tiež výlučné právo sprostredkovať spojené služby cestovného ruchu, uzatvárať zmluvy o zájazde vo vlastnom mene a zasielať údaje, ktoré sa týkajú cestujúceho, inému obchodníkovi podľa ustanovenia § 3 ods. 1 písm. b) piateho bodu zákona o zájazdoch. Možno konštatovať, že cestovná kancelária môže vykonávať aj činnosti, ktoré vykonáva cestovná agentúra, avšak v zákone o zájazdoch sú vymedzené určité činnosti, na ktoré je oprávnená výlučne cestovná kancelária.⁴

Rovnako medzi „organizátorom“ a „predajcom“ rozlišuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS (ďalej len „smernica o balíkoch cestovných služieb“). Na účely smernice o balíkoch cestovných služieb je „organizátorom“ obchodník, ktorý kombinuje a predáva alebo ponúka na predaj balíky služieb, a to buď priamo alebo prostredníctvom iného obchodníka či spolu s iným obchodníkom, alebo obchodník, ktorý zasiela údaje týkajúce sa cestujúceho inému obchodníkovi v súlade s bodom 2 písm. b) bodom v) smernice o balíkoch cestovných služieb. „Predajca“ je iný obchodník ako organizátor, ktorý predáva alebo ponúka na predaj balíky služieb, ktoré kombinoval organizátor. Cestovná kancelária je v zmysle smernice o balíkoch cestovných služieb teda organizátorom a cestovná agentúra predajcom.⁵

1. VŠEOBECNÉ A OSOBITNÉ PODMIENKY PREVÁDZKOVANIA ŽIVNOSTI

Na základe ustanovenia § 5 ods. 1 zákona o zájazdoch prevádzkovanie cestovnej kancelárie alebo prevádzkovanie cestovnej agentúry je podnikaním na základe živnostenského

⁴ Bližšie k tomu pozri Dôvodovú správu k zákonu č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch.

⁵ K tomu pozri aj JURČOVÁ, M. In: JURČOVÁ, M. - DOBROVODSKÝ, R. - NEVOLNÁ, Z. - OLŠOVSKÁ, A.: *Právo cestovného ruchu*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 15.

oprávnenia. Prevádzkovanie tejto činnosti je viazanou živnosťou, ktorú môže prevádzkovať tak fyzická, ako aj právnická osoba.⁶ Na jej prevádzkovanie musí záujemca o podnikanie získať osvedčenie o živnostenskom oprávnení, ktoré vydáva miestne príslušný okresný (živnostenský) úrad v postavení jednotného kontaktného miesta podľa bydliska fyzickej osoby alebo sídla právnickej osoby, alebo podľa adresy miesta činnosti podniku zahraničnej osoby alebo miesta činnosti organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby na základe ohlásenia živnosti. Na získanie osvedčenia o živnostenskom oprávnení musí žiadateľ splniť všeobecné a osobitné podmienky prevádzkovania živnosti. Všeobecnými podmienkami prevádzkovania živnosti sú na základe ustanovenia § 6 ods. 1 zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) dosiahnutie veku 18 rokov, spôsobilosť na právne úkony a bezúhonnosť. Všetky tieto tri podmienky musia byť splnené súčasne. Za bezúhonného sa v súlade s ustanovením § 6 ods. 2 živnostenského zákona nepovažuje ten, kto bol právoplatne odsúdený za trestný čin hospodársky, trestný čin proti majetku alebo iný trestný čin spáchaný úmyselne, ktorého skutková podstata súvisí s predmetom podnikania, ak sa naňho nehľadí, akoby nebol odsúdený.

Osobitnou podmienkou, splnenie ktorej je potrebné na prevádzkovanie cestovnej kancelárie alebo cestovnej agentúry, je preukázanie odbornej spôsobilosti. Podmienky na preukázanie odbornej spôsobilosti sú zakotvené v prílohe č. 2 živnostenského zákona, a to konkrétne v bode 50 a 51. Na základe bodu 50 sa na prevádzkovanie cestovnej kancelárie vyžaduje vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a jeden rok praxe v odbore. Postačujúce je aj vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa alebo vyššie odborné vzdelanie a dva roky praxe v odbore alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie a tri roky praxe v odbore.

Na prevádzkovanie cestovnej agentúry sa v súlade s bodom 51 vyžaduje vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a šesť mesiacov praxe v odbore. Postačujúce je však aj vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa alebo vyššie odborné vzdelanie a jeden rok praxe v odbore alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie a dva roky praxe v odbore.

Osobitné podmienky na prevádzkovanie cestovnej kancelárie, ako aj cestovnej agentúry boli zmienené zákonom č. 261/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, a to s účinnosťou od 1. augusta 2021. Znížila sa miera regulácie pri preukazovaní praxe v odbore, a to znížením doby potrebnej praxe v odbore, ktorá sa pri všetkých druhoch vzdelania znížila o jeden rok, len pri cestovnej agentúre v prípade vysokoškolského vzdelania druhého stupňa sa znížila o šesť mesiacov.

Na základe ustanovenia § 6 ods. 3 a 4 živnostenského zákona u právnickej osoby musí všeobecné podmienky spĺňať fyzická osoba alebo osoby, ktoré sú jej štatutárnym orgánom, pričom bezúhonnosť musí spĺňať aj samotná právnická osoba. U podniku zahraničnej osoby musí tieto podmienky spĺňať osoba vedúceho podniku zahraničnej osoby a u organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby osoba vedúceho organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby. Rovnako aj v tomto prípade bezúhonnosť musí spĺňať tiež zahraničná právnická osoba. Čo sa týka osobitných podmienok prevádzkovania živnosti, v súlade s ustanovením § 7 ods. 2 živnostenského zákona, tieto musí spĺňať jej zodpovedný zástupca.

⁶ Z aktuálneho zoznamu cestovných kancelárií vedeného Slovenskou obchodnou inšpekciou vyplýva, že v tomto segmente prevládajú podnikatelia právnické osoby, pričom podnikajú v rozhodujúcej miere prostredníctvom spoločnosti s ručením obmedzeným. Podnikanie formou akciovej spoločnosti je výnimočné. K tomu pozri tiež POMPUROVÁ, K.: Cestovné kancelárie na území Slovenska – charakteristika podnikov, ich lokalizácie, produktu a výkonov. *Geografické informácie*, 2020, roč. 24, č. 2, s. 285 – 300. Slovenská obchodná inšpekcia ako orgán dohľadu vedie a zverejňuje na svojom webovom sídle aktuálny zoznam cestovných kancelárií na základe ustanovenia § 30 ods. 1 zákona o zázadoch.

Zodpovedného zástupcu, v prípade, že sama nesplňa požadované osobitné podmienky, si musí ustanoviť aj podnikateľ fyzická osoba. Zodpovedný zástupca musí splňať tak všeobecné, ako aj osobitné podmienky prevádzkovania živnosti a na základe ustanovenia § 11 ods. 1 živnostenského zákona musí byť pri prevádzkovaní živnosti v pracovnom pomere k podnikateľovi. To neplatí len v prípade, že zodpovedným zástupcom je manžel (manželka) podnikateľa, podnikateľov príbuzný v priamom rade alebo súrodenec alebo v prípade právnickej osoby, ak je to jej spoločník alebo člen. Pre zodpovedného zástupcu platí, že musí mať bydlisko na území Slovenskej republiky alebo iné oprávnenie na pobyt podľa zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.⁷

Pokiaľ záujemca o prevádzkovanie cestovnej kancelárie alebo cestovnej agentúry splňa všeobecné a osobitné podmienky prevádzkovania živnosti, môže sa uchádzať o živnostenské oprávnenie ohlásením živnosti miestne príslušnému živnostenskému úradu. Ak živnostenský úrad zistí, že ohlásenie má zákonom predpísané náležitosti a záujemca splňa podmienky stanovené živnostenským zákonom, vydá osvedčenie o živnostenskom oprávnení najneskôr do troch pracovných dní odo dňa, keď mu ohlásenie živnosti a výpisy z registra trestov boli doručené.^{8 9}

2. POROVNANIE S PRÁVNOU ÚPRAVOU ČESKEJ REPUBLIKY

Keďže, čo sa týka konkurencie, je pre slovenských prevádzkovateľov cestovných kancelárií a cestovných agentúr najrelevantnejší trh v Českej republike, pre porovnanie sme si vybrali práve právnú úpravu predpokladov podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr v Českej republike.

Je možné uviesť, že v Českej republike sa v súlade s ustanovením § 2 ods. 1 zákona č. 159/1999 Sb. o niektorých podmínkach podnikání v oblasti cestovního ruchu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „zákon o niektorých podmínkach podnikání v oblasti cestovního ruchu“), pre prevádzkovanie cestovnej kancelárie vyžaduje koncesia, kým pre prevádzkovanie cestovnej agentúry postačuje len ohlásenie voľnej živnosti (§ 3 ods. 1 zákona o niektorých podmínkach podnikání v oblasti cestovního ruchu).

Z porovnania vyplýva, že v Českej republike sú širšie upravené osobitné podmienky na prevádzkovanie cestovnej kancelárie. V prípade, že má osoba vysokoškolské vzdelanie v študijnom programe a študijnom odbore zameranom na cestovný ruch, vyššie odborné vzdelanie v odbore vzdelania zameraného na cestovný ruch alebo stredné vzdelanie s maturitnou skúškou v odbore vzdelania zameraného na cestovný ruch sa dokonca prax v odbore nevyžaduje. V prípade vysokoškolského vzdelania v iných študijných programoch a študijných odboroch ako je zameranie na cestovný ruch sa, rovnako ako v Slovenskej republike, vyžaduje jeden rok praxe v odbore. Prísnejšie sú podmienky pokiaľ ide o vyššie odborné vzdelanie, kde sa vyžadujú tri roky praxe v odbore a pri strednom vzdelaní s maturitnou skúškou sa dokonca vyžaduje šesť rokov praxe v odbore, čo je, podľa nášho názoru, zbytočne dlhá doba. Na preukázanie spôsobilosti prevádzkovať cestovnú kanceláriu však postačuje tiež osvedčenie o rekvalifikácii alebo iný doklad o odbornej kvalifikácii pre príslušnú pracovnú činnosť vydaný zariadením akreditovaným Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky, ministerstvom, do ktorého pôsobnosti patrí odvetvie, v ktorom je živnosť prevádzkovaná, alebo zariadením akreditovaným podľa osobitných

⁷ Ustanovenie § 11 ods. 3 živnostenského zákona.

⁸ Ustanovenie § 47 ods. 1 živnostenského zákona.

⁹ Za vydanie osvedčenia o živnostenskom oprávnení sa platí správny poplatok 22 eur, pri elektronickom ohlásení cez www.slovensko.sk 11 eur. Pozri zákon č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch.

právných predpisov a šesť rokov praxe v odbore. Rovnako tiež doklad o profesijnej kvalifikácii pre prevádzkovanie cestovnej kancelárie podľa zákona č. 179/2006 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání) a dva roky praxe v odbore. Odbornú spôsobilosť môže občan Českej republiky alebo iného členského štátu Európskej únie preukázať tiež dokladmi o odbornej kvalifikácii, ktoré osvedčujú, že predmetnú činnosť vykonával v inom členskom štáte Európskej únie.¹⁰

Ako už bolo vyššie uvedené prevádzkovanie cestovnej agentúry je voľnou živnosťou¹¹, a tak na prevádzkovanie cestovnej agentúry postačí splniť len všeobecné podmienky prevádzkovania živnosti a odborná spôsobilosť ako podmienka prevádzkovania živnosti nie je stanovená. V prípade cestovných agentúr je právna úprava Českej republiky teda benevolentnejšia ako slovenská právna úprava, čo považujeme za správne, nakoľko zodpovednosť cestovných kancelárií je ďaleko väčšia a má oveľa väčší dosah ako zodpovednosť cestovných agentúr. V slovenskej právnej úprave sú podmienky na splnenie preukázania odbornej spôsobilosti, čo sa týka cestovných agentúr, oproti podmienkam stanoveným pre cestovné kancelárie benevolentnejšie len v znížení jedného roka praxe v odbore, pri vysokoškolskom vzdelaní druhého stupňa dokonca predstavuje toto zníženie len šesť mesiacov.

Zásadným rozdielom medzi slovenskou a českou právnou úpravou je, že podľa slovenskej právnej úpravy, pokiaľ splní uchádzač o prevádzkovanie cestovnej kancelárie všeobecné a osobitné podmienky prevádzkovania živnosti a uhradí správny poplatok, je mu živnosť bez ďalšieho priznaná. Na rozdiel od toho, podľa českej právnej úpravy nestačí splniť všeobecné a osobitné podmienky prevádzkovania živnosti vyplývajúce zo zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ale ďalšie podmienky na udelenie koncesie pre prevádzkovanie cestovnej kancelárie vyplývajú tiež zo zákona o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu.

Na základe ustanovenia § 5 zákona o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu žiadosť o udelenie koncesie musí tiež obsahovať údaj, či je žiadané o udelenie koncesie v rozsahu organizovania zájazdov alebo sprostredkovania spojených cestovných služieb, rovnopis zmluvy o poistení záruky pre prípad úpadku cestovnej kancelárie a platné poistné podmienky, doklad o zaplatení poistného a doklad o zaplatení spoluúčasti, ak bola v poistnej zmluve dohodnutá, alebo rovnopis bankovej záruky pre prípad úpadku,¹² kópiu potvrdenia o úhrade ročného príspevku do garančného fondu cestovných kancelárií na príslušný kalendárny rok, podnikateľský zámer a prehlásenie o predpokladanom dátume zahájenia činnosti. Podnikateľský zámer musí obsahovať podrobnejšie údaje o činnosti žiadateľa, a to najmä, v ktorých oblastiach cestovného ruchu sa chystá podnikáť, či súčasťou zájazdov alebo sprostredkovania spojených cestovných služieb bude aj doprava, za aké služby, ktoré sú súčasťou sprostredkovaných spojených cestovných služieb, bude vyberať platby priamo od zákazníkov a predpokladaný počet zákazníkov.

Ako vyplýva z uvedeného, podľa českej právnej úpravy je cestovná kancelária povinná dojednať si poistenie záruky pre prípad úpadku alebo bankovú záruku pre prípad úpadku. Rovnaká povinnosť vyplýva aj zo zákona o zájazdoch. Podľa českej právnej úpravy sú však cestovné kancelárie navyše povinné prispievať do garančného fondu.¹³ Túto povinnosť má aj novovznikajúca cestovná kancelária, pri ktorej základom pre výpočet ročného príspevku sú jej plánované tržby z predaja zájazdov a z predaja služieb cestovného ruchu, ktoré sú súčasťou spojených cestovných služieb za obdobie od jej vzniku do konca kalendárneho roka, v ktorom

¹⁰ K tomu bližšie pozri ustanovenie § 7 ods. 5 písm. b), c), f), g), h), i) a prílohu č. 3 k zákonu č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).

¹¹ Pozri bod 71 prílohy č. 4 k zákonu č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).

¹² Pozri § 8b zákona o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu.

¹³ Ku garančnému fondu pozri § 10f až 10i zákona o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu.

vznikla. Súhlasíme s Jurčovou, že je na škodu, že sa v legislatívnom procese pri tvorbe zákona o zájazdoch nepodarilo realizovať myšlienku garančného fondu aj v slovenskej právnej úprave.¹⁴ Takýto duálny systém by poskytoval širšiu ochranu klientov cestovných kancelárií.

K žiadosti o koncesiu pre prevádzkovanie cestovnej kancelárie sa vyjadruje Ministerstvo pre miestny rozvoj Českej republiky, ktoré v prípade splnenia zákonom stanovených podmienok vydá súhlasné stanovisko¹⁵, následne živnostenský úrad posúdi, či sú splnené podmienky stanovené zákonom č. 455/1991 Sb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) a ak áno, živnostenský úrad koncesiu vydá.¹⁶ Je potrebné zdôrazniť, že Ministerstvo pre miestny rozvoj Českej republiky je povinné k žiadosti zaujať stanovisko do 30 dní od postúpenia žiadosti zo strany živnostenského úradu, čím sa doba na získanie koncesie predlžuje a je podstatne dlhšia, ako je to v prípade ohlásenia viazanej živnosti na Slovensku, kedy živnostenský úrad v prípade splnenia podmienok rozhodne do troch pracovných dní odo dňa, keď mu ohlásenie živnosti a výpisy z registra trestov boli doručené.

Možno ešte dodať, že kým v Slovenskej republike je osoba uchádzajúca sa o prevádzkovanie živnosti povinná ohlásiť to živnostenskému úradu miestne príslušnému podľa sídla právnickej osoby alebo bydliska fyzickej osoby, v Českej republike môže podať žiadosť o vydanie koncesie na ľubovoľnom živnostenskom úrade (rovnako to platí aj pri ohlásení voľnej živnosti).

ZÁVER

Prevádzkovanie cestovnej kancelárie a cestovnej agentúry je na Slovensku viazanou živnosťou. Čo sa týka podmienok, splnenie ktorých je potrebné na získanie živnostenského oprávnenia, tieto sú pri cestovnej kancelárii aj cestovnej agentúre takmer identické. Rozdiel je len v dĺžke potrebnej praxe v odbore, a to tiež pri jednotlivých formách vzdelania len o jeden rok, dokonca pri vysokoškolskom vzdelaní druhého stupňa sa pri cestovnej kancelárii vyžaduje len o šesť mesiacov dlhšia prax v odbore ako pri cestovnej agentúre. Negatívne dôsledky, ktoré môže voči tretím osobám (aj voči spotrebiteľom) cestovná kancelária spôsobiť, sú však neporovnateľne väčšie ako pri cestovnej agentúre. Máme za to, že cesta, ktorou sa vydal český zákonodarcu, je vhodnejšia. Podmienky na získanie živnostenského oprávnenia pre cestovnú agentúru by mohli byť zjemnené a, podľa nášho názoru, vôbec by neškodilo, keby sa prevádzkovanie cestovnej agentúry na Slovensku stalo voľnou živnosťou.

Myslíme si však, aj na základe tohtoročných skúseností, kedy sa do problémov dostali viaceré cestovné kancelárie na Slovensku, že podmienky na získanie živnostenského oprávnenia na prevádzkovanie cestovných kancelárií by mohli byť sprísnené (aj keď si uvedomujeme všeobecný záujem Európskej únie na znižovanie požiadaviek na podnikanie). Právna úprava v Českej republike je v tomto smere prísnejšia, keď už pri získaní koncesie sa okrem iného vyžaduje predloženie podnikateľského zámeru, dokladu o poistení alebo bankovej záruke, ako aj dokladu o zaplatení príspevku do garančného fondu. Na druhej strane, česká právna úprava poskytuje širšiu úpravu odbornej spôsobilosti, ktorú je možné preukázať napríklad aj osvedčením o rekvalifikácii.

Rovnako si myslíme, že aj na Slovensku sa ukazuje potreba zriadenia garančného fondu, nakoľko ochrana klientov cestovnej kancelárie je zabezpečená výlučne prostredníctvom povinného zmluvného poistenia proti úpadku alebo bankovej záruky. Naproti tomu v Českej republike je systém ochrany dvojaký. Cestovné kancelárie musia byť nielen povinne poistené

¹⁴ JURČOVÁ, M.: Prvé slovenské aj európske skúsenosti s novou právnou úpravou zájazdov a spojených cestovných služieb. *Studia Turistica*, 2020, roč. 11, č. 1, s. 21.

¹⁵ K tomu pozri § 5 ods. 3 a 4 zákona o niektorých podmínkach podnikání v oblasti cestovního ruchu.

¹⁶ Za vydanie koncesie sa platí správny poplatok 1 000 Kč., pri elektronickom podaní žiadosti o koncesiu 800 Kč. Pozri zákon č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích.

proti úpadku, resp. musia mať zriadenú bankovú záruku, ale majú aj povinnosť prispievať do garančného fondu, ktorý slúži ako doplnková ochrana.

SUMMARY

In the introduction, the author defines the terms 'travel organiser' and 'travel retailer'. Followingly, the author provides and analyzes the conditions to establish a travel organizer or travel retailer, and compares them with the conditions required for establishing travel agencies and travel agents in the Czech Republic.

Zoznam použitej literatúry

JURČOVÁ, M. - DOBROVODSKÝ, R. - NEVOLNÁ, Z. - OLŠOVSKÁ, A.: *Právo cestovného ruchu*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, 360 s. ISBN: 978-80-89603-27-5.

JURČOVÁ, M.: Prvé slovenské aj európske skúsenosti s novou právnou úpravou zájazdov a spojených cestovných služieb. *Studia Turistica*, 2020, roč. 11, č. 1, s. 16 – 25. ISSN: 1804-252X.

POMPUROVÁ, K.: Cestovné kancelárie na území Slovenska – charakteristika podnikov, ich lokalizácie, produktu a výkonov. *Geografické informácie*, 2020, roč. 24, č. 2, s. 285 – 300. ISSN: 1337-9453. DOI: <https://doi.org/10.17846/GI.2020.24.2.285-300>

Legislatíva

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS

Zákon č. 261/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Zákon č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Dôvodová správa k zákonu č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch

Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 179/2006 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání)

Zákon č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích

Zákon č. 159/1999 Sb. o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 145/1995 Z. z. o správnych poplatkoch

Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon)

ATENTÁT NA PREDSEDU VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

THE ATTEMPTED ASSASSINATION OF THE PRIME MINISTER OF THE SLOVAK REPUBLIC

Karin Vrtíková¹ a Sebastián Bielský²

Abstrakt: Článok analyzuje právnu kvalifikáciu atentátu na predsedu vlády Slovenskej republiky Roberta Fica z mája 2024. Prípád vyvolal rozsiahlu odbornú i spoločenskú diskusiu o hraniciach medzi terorizmom a úkladnou vraždou, ako aj o uplatnení princípov *lex certa* a *ultima ratio* v trestnom práve. Autori porovnávajú skutkové okolnosti prípadu Juraja Cintulu, ktorý bol v októbri 2025 špecializovaným trestným súdom odsúdený na 21 rokov za trestný čin teroristického útoku podľa § 419 Trestného zákona, s hmotnoprávnymi predpokladmi jednotlivých skutkových podstát. V čase písania článku Rozsudok nenadobudol právoplatnosť. V závere autori poukazujú na potrebu zachovať proporcionality medzi ochranou spoločnosti a ústavne garantovanými právami jednotlivca aj v spoločensky vypätých situáciách.

Kľúčové slová: atentát; úkladná vražda; terorizmus; *lex certa*; *ultima ratio*; právna istota; zásada zákonnosti.

Abstract: The article examines the legal qualification of the May 2024 assassination attempt on Slovak Prime Minister Robert Fico. The case sparked broad professional and public debate on the boundary between terrorism and premeditated murder, as well as on the application of the *lex certa* and *ultima ratio* principles in criminal law. The authors analyze the factual and legal aspects of the case of Juraj Cintula, sentenced by the Specialized Criminal Court in October 2025 to 21 years for a terrorist attack under Section 419 of the Criminal Code (non-final verdict). They conclude that preserving proportionality between the protection of society and constitutional rights is essential even in politically and emotionally charged situations.

Key Words: Attempted Assassination; Terrorism; Premeditated Murder; *Lex Certa*; *Ultima Ratio*; Legality; Proportionality.

ÚVOD

Atentát na predsedu vlády Slovenskej republiky Roberta Fica (ďalej aj ako „*predseda vlády*“ alebo „*poškodený*“), ku ktorému došlo 15. mája 2024 v Handlovej, predstavuje bezprecedentnú udalosť v dejinách samostatnej Slovenskej republiky (ďalej len ako „*SR*“). Juraj Cintula (tiež ako „*páchateľ*“) počas verejného vystúpenia úmyselne spustil strelbu na predsedu vlády SR a spôsobil mu ťažké zranenia.³ Hoci k usmrteniu poškodenej osoby nedošlo, skutok sa svojou povahou, následkami a cieľom vymyká bežným rámcom trestnej činnosti.

Bezprostredne po čine vznikla otázka, či útok predstavuje individuálny pokus o úkladnú vraždu, alebo má širší spoločenský a politický rozmer, ktorý by napĺňal znaky trestného činu teroristického útoku podľa § 419 Trestného zákona (ďalej len ako „*TZ*“). Skutočnosť, že poškodeným bol predseda vlády (ústavný činiteľ a verejný činiteľ s najvyššou výkonnou právomocou) viedla prokuratúru k návrhu kvalifikácie skutku ako teroristického útoku na chránenej osobe.⁴ Táto právna kvalifikácia vyvolala rozsiahlu odbornú diskusiu v oblasti

¹ JUDr. Karin Vrtíková, PhD (Katedra trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: karin.vrtikova@truni.sk).

² Sebastián Bielský (študent tretieho ročníka bakalárskeho štúdia, právo, denná forma, e-mail: bielskysebastian@icloud.com).

³ Medializovaný článok: ŠPAK, M.: Atentát na Roberta Fica. Tu je prehľad všetkých kľúčových udalostí. *TVNOVINY.SK* [online]. Dostupné na: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/895145-atentat-na-roberta-fica-tu-je-prehľad-vsetkych-klucovych-udalosti> [cit. 2025-10-01].

⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ustanovenie § 419 (*teroristický útok*).

trestného práva hmotného, pretože sa dotýka hraníc výkladu medzi individuálnym násilím smerujúcim voči konkrétnej osobe a činom smerujúcim proti štátu.

Z hľadiska teórie trestného práva ide o situáciu, ktorá preverila hranice zásady zákonnosti *nullum crimen, nulla poena sine lege*, ako aj jej komponentu *lex certa*.⁵ Zároveň otvára otázku, do akej miery možno rozširovať výklad skutkových podstát v mene ochrany ústavných hodnôt, ak takýto výklad prekračuje text zákona. Ide o zásadnú dilemu, v ktorej sa stretáva potreba ochrany spoločnosti so zásadou *ultima ratio* - teda zásadou, že trestné právo má byť prostriedkom poslednej možnosti.

Cieľom tohto článku je preto analyzovať skutok Juraja Cintulu z hľadiska jeho možnej právnej kvalifikácie, pričom dôraz sa kladie na porovnanie dvoch najpravdepodobnejších kvalifikácií:

- pokusu obzvlášť závažného zločinu úkladnej vraždy podľa § 144 v spojení s § 14 TZ, a
- trestného činu teroristického útoku podľa § 419 TZ.

Predkladaný text vychádza z aktuálneho znenia TZ a z judikatúry Najvyššieho súdu SR, pričom analyzuje *ratio legis* dotknutých ustanovení v kontexte ich účelu (ochrany individuálneho života a ochrany štátu a spoločnosti).

Z metodologického hľadiska je článok spracovaný kombináciou analyticko-deskriptívnej metódy, ktorá umožňuje preskúmať jednotlivé znaky skutkových podstát, a komparatívnej metódy, prostredníctvom ktorej sa porovnáva rozdiel medzi vnútroštátnou právnou úpravou a jej európskym základom (najmä Smernica (EÚ) 2017/541).

V texte sa zároveň zohľadňuje aj psychický stav páchatel'a ako faktor ovplyvňujúci jeho trestnú zodpovednosť, keďže otázka príčetnosti je nevyhnutnou súčasťou posúdenia viny. Na tomto základe autori prezentujú vlastný odborný názor na to, ktorá právna kvalifikácia zodpovedá princípom zákonnosti a proporcionality.

Štruktúra článku je rozdelená do viacerých častí. Úvodná kapitola poskytuje prehľad skutkových okolností a právne východiská prípadu. Nasleduje hmotnoprávna analýza úkladnej vraždy a jej pokusu, osobitná kapitola venovaná trestnému činu teroristického útoku a stručné porovnanie s trestným činom teroru podľa § 313 TZ. Ďalšia časť rozoberá otázku duševného stavu páchatel'a a jeho vplyvu na trestnú zodpovednosť. V závere autori sumarizujú zistenia a formulujú záver, že aplikácia § 419 TZ v predmetnom prípade by bola v rozpore so zásadou *lex certa* a s materiálnym chápaním právneho štátu.

Atentát na predsedu vlády SR sa tak stal nielen tragickou spoločenskou udalosťou, ale aj právnou skúškou - testom, do akej miery dokáže slovenské trestné právo zachovať svoju ústavnú podstatu a odolať tlaku verejných emócií.

1. FAKTICKÉ A PRÁVNE VÝCHODISKÁ ANALYZOVANÉHO PRÍPADU

Atentát na predsedu vlády SR z mája 2024 predstavuje mimoriadnu udalosť, ktorá zasiahla nielen vnútropolitickú scénu, ale aj odbornú diskusiu v oblasti trestného práva. Skutkový dej je verejnosti známy najmä z mediálne sprostredkovaných informácií: *páchatel' na verejnom priestranstve spustil strelbu na predsedu vlády SR, pričom ho ťažko zranil*.⁶ Napriek

⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Guide on Article 7 – No punishment without law* (aktualizované vydanie, 2025) [online]. Dostupné na: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_7_eng [cit. 2025-10-01].

⁶ Medializovaný článok: Atentát na Roberta Fica: Útočníkovi stačili tri sekundy, osobný ochranca nezareagoval správne. *Pravda.sk* [online]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/728941-atentat-na-roberta-fica-utocnikovi-stacili-tri-sekundy-osobny-ochranca-nezareagoval-spravne/> [cit. 2025-10-01].

vážnosti poranení nedošlo k usmrteniu poškodenej osoby, a preto sa z pohľadu trestného práva javí ako nevyhnutné posúdiť skutok v rovine pokusov o trestný čin.

V ďalšej analýze preto vychádzame z platného a účinného znenia TZ k dnešnému dňu a zohľadňujeme aj jeho najnovšiu novelu. Pre metodické vyjasnenie vychádzame z týchto faktických predpokladov pre účely analýzy:

- *strel'ba na predsedu vlády SR na verejnom priestranstve,*
- *zasiahnutie chránenej osoby,*
- *bez následku smrti,*
- *úmyselné smerovanie útoku na konkrétnu osobu.*

Právna kvalifikácia skutku od začiatku vyvolala polemiku. Jedna línia diskusie smerovala k znakom teroristického útoku, keďže cieľom bola ústavná autorita s najvyššou politickou funkciou. Druhá línia akcentovala, že skutkové okolnosti nenasvedčujú úmyslu „zastrašit' obyvateľstvo“ alebo „rozvrátiť ústavné zriadenie“. Preto sa javí primeranejšie subsumovať skutok ako obzvlášť závažný zločin úkladnej vraždy v štádiu pokusu. Teoreticky prichádza do úvahy aj kvalifikácia v rámci trestných činov proti republike, ak by konanie smerovalo k oslabeniu či zvrhnutiu štátneho zriadenia. Ich použitie však vyžaduje osobitný politický alebo štátoporný zámer páchateľa.

Kľúčom je pochopiť *ratio legis* dotknutých ustanovení. Úkladná vražda chráni individuálny ľudský život pred najzávažnejšími, vopred uváženými zásahmi. Na druhej strane, teroristický útok chráni spoločnosť ako celok a ústavný poriadok. V európskom kontexte je chápaný ako konanie smerujúce k zastrašeniu obyvateľstva alebo k vážnemu narušeniu štátnych inštitúcií. Trestné činy proti republike chránia štát a jeho základné orgány pred rozvratom či oslabením a vyžadujú kvalifikovaný cieľový zámer. Tieto účely budú vodidlom pri následnej subsumpcii skutku.

2. HMOTNOPRÁVNE ASPEKTY TRESTNÉHO ČINU ÚKLADNEJ VRAŽDY V ŠTÁDIU POKUSU

V nasledujúcej časti autori predkladajú možné právne kvalifikácie konania v tomto čase neprávoplatne odsúdeného Juraja Cintulu vo vzťahu k predsedovi vlády SR Robertovi Ficovi. Cieľom je poskytnúť odbornú analýzu skutku z hľadiska hmotnoprávných aspektov trestných činov, ktoré mohli byť páchateľovi kladené za vinu, a zároveň sa vysporiadať s právnou kvalifikáciou prezentovanou v obžalobe prokuratúry.

Diskusia o právnej kvalifikácii skutku prebiehala od samého začiatku trestného konania a preniesla sa aj do verejného priestoru. Skutok totiž svojou povahou a cieľom zasiahol nielen osobu konkrétného ústavného činiteľa, ale aj pociť bezpečia spoločnosti ako takej. Napriek tomu však právna kvalifikácia musí zostať v medziach zákona. Nemôže reagovať na emocionálne či politické tlaky, ale výlučne na skutkové okolnosti a dôkazy.

Trestný čin úkladnej vraždy chráni individuálny ľudský život v jeho najvyššej hodnote. Život a zdravie človeka stoja na vrchole systému chránených hodnôt a spoločenských záujmov. Aj preto zákonodarca zaradil trestné činy proti životu a zdraviu na prvé miesto v Osobitnej časti Trestného zákona.

Individuálnym objektom úkladnej vraždy je ľudský život, pričom predmetom útoku je telo živej osoby. Objektívna stránka spočíva v usmrtení iného „s vopred uváženou pohnútkou“. Nie je rozhodujúce, akým spôsobom páchateľ čin spácha. Rozhodujúci je úmysel a vnútorné rozhodnutie usmrtiť inú osobu po predchádzajúcej úvahe.

Subjektom úkladnej vraždy je všeobecne každá trestne zodpovedná osoba. Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie, ktoré je kvalifikované prvkom plánovitosti a rozvahy

(*praemeditatio*). Rozhodujúce je, že páchatel' vopred zvažuje dôsledky svojho konania, spôsob prevedenia činu a okolnosti, za akých ho vykoná.

Najvyšší súd SR dlhodobo vykladá pojem „vopred uvážená pohnútku“ tak, že nepostačuje náhle rozhodnutie. Vyžaduje sa časový odstup, počas ktorého páchatel' vedome zvažuje rozhodujúce okolnosti, ktoré uvádzajú, že úkladnosť je naplnená vtedy, ak páchatel' čin plánuje, hoci aj v základných obrysoch, a rozhodne sa preň po zvážení dôsledkov.⁷

V prípade atentátu na predsedu vlády SR je zrejmé, že páchatel' svoje konanie vopred plánoval. Išlo o vedomý, cielený a úmyselný útok na konkrétnu osobu. Vzhľadom na okolnosti (miesto, príprava, zbraň, motivácia) ide jednoznačne o konanie, ktoré spĺňa znaky pokusu úkladnej vraždy podľa § 144 TZ v štádiu pokusu podľa § 14 TZ.⁸

Text zákona ustanovuje trestnú sadzbu od 20 do 25 rokov odňatia slobody, v kvalifikovaných prípadoch až doživotie. Ustanovenie § 144 ods. 2 TZ zvyšuje sadzbu, ak je čin spáchaný na chránenej osobe, akou je aj verejný činiteľ, a to v súvislosti s výkonom jeho funkcie. V danom prípade (útok na predsedu vlády SR) je preto kľúčové, či útok súvisel s výkonom funkcie. Ak áno, ide o kvalifikovanú skutkovú podstatu podľa § 144 ods. 2 písm. d) TZ.

Ustanovenie o úkladnej vražde vyžaduje aj tzv. „vopred uváženu pohnútku“, ktorá odlišuje tento čin od vraždy podľa § 145 TZ. Aby mohlo ísť o uvážené rozhodnutie, musí byť spracované rozumovou zložkou vôle páchatel'a. Nestačí iba emocionálny impulz. Typickým príkladom úkladnej vraždy je vražda „na objednávku“, pri ktorej je motív dopredu jasne definovaný. Ak páchatel' koná po úvahe a plánovaní, napĺňa tým znaky úkladnej vraždy. Rozhodujúci je fakt, že úmysel usmrtiť je prijatý po racionálnej úvahe a so znalosťou dôsledkov.

Ustanovenie § 144 ods. 1 TZ nemožno kumulovať s § 144 ods. 2 písm. e) TZ, t. j. „na objednávku“, keďže ide o okolnosť, ktorá je už obsiahnutá v základnej skutkovej podstate. Nemožno ju hodnotiť dvakrát, pretože by išlo o porušenie zásady *ne bis in idem*.

Záverom možno konštatovať, že ak páchatel' (v našom prípade Juraj Cintula) po predchádzajúcej úvahe a príprave podnikol útok bezprostredne smerujúci k usmrteniu predsedu vlády, a tento útok súvisel s výkonom jeho verejnej funkcie, napĺňa to znaky pokusu obzvlášť závažného zločinu úkladnej vraždy podľa § 144 v spojení s § 14 TZ v kvalifikovanej forme „na chránenej osobe“ - verejnom činiteľovi.

3. TRESTNÝ ČIN TERORISTICKÉHO ÚTOKU

Najväčšie spoločenské a odborné diskusie vyvolala právna kvalifikácia skutku ako trestného činu teroristického útoku podľa § 419 ods. 1 a ods. 2 písm. b) TZ - teda spáchanie činu na chránenej osobe, ktorou je verejný činiteľ. Tento prístup sa stal predmetom právnej aj mediálnej polemiky, keďže ide o aplikáciu ustanovenia, ktoré je v slovenskej praxi využívané výnimočne.

Terorizmus je jednou z najzávažnejších globálnych bezpečnostných hrozieb. Vyznačuje sa cieleným používaním násillia alebo hrozby násillia na zastrašenie obyvateľstva či donútenie orgánov verejnej moci konať.⁹ Z pohľadu právneho poriadku SR sa ochrana pred terorizmom rozvinula až po vstupe krajiny do Európskej únie. Starší Trestný zákon č. 140/1961 Zb. obsahoval iba základnú skutkovú podstatu trestného činu terorizmu (§ 94), ktorá bola formulovaná z hľadiska boja proti organizovanému zločinu, nie ako osobitná kategória útokov proti ústavnému zriadeniu.

⁷ K tomu bližšie pozri Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2To/2/20217, zo dňa 24.04.2018, Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn., 3To/11/2015, zo dňa 02.12.2015.

⁸ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ustanovenie § 144 (úkladná vražda) v spojení s § 14 (pokus).

⁹ Tamtiež, ustanovenie § 419 (Teroristický útok).

Súčasná právna úprava v § 419 TZ reflektuje požiadavky medzinárodného práva, najmä Smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/541 o boji proti terorizmu, ktorou sa stanovila povinnosť členských štátov prijať komplexnú definíciu teroristického činu. Slovenský zákonodarcu tak implementoval pojem teroristického útoku v zmysle úmyselného konania s cieľom vážne zastrašiť obyvateľstvo, donútiť vládu alebo iný orgán verejnej moci niečo konať alebo opomenúť, alebo vážne narušiť základnú politickú, hospodársku alebo spoločenskú štruktúru štátu.¹⁰

Individuálnym objektom trestného činu podľa § 419 TZ je ochrana ústavného zriadenia, obranyschopnosti štátu, riadneho fungovania orgánov verejnej moci a v širšom zmysle aj života a zdravia občanov. Objektívna stránka je naplnená nielen vykonaním činu, ale už samotnou hrozbou jeho spáchania, ak má závažný potenciál zastrašiť spoločnosť. Subjektom je všeobecne každá trestne zodpovedná osoba.

Na naplnenie subjektívnej stránky sa vyžaduje tzv. **teroristický úmysel** - osobitný druh úmyslu (*dolus specialis*), ktorý musí smerovať k cieľu uvedenému v zákone. Ide o úmysel poškodiť ústavné zriadenie alebo obranyschopnosť štátu, zastrašiť obyvateľstvo alebo donútiť vládu konať či nekonať určitým spôsobom.

V prípade atentátu na predsedu vlády SR je nevyhnutné rozlíšiť, či konanie páchatel'a skutočne sledovalo tieto ciele. Z výsledkov vyšetrovania a dostupných informácií nevyplýva, že by Cintula konal s politickým alebo ideologickým motívom, ani že by bol súčasťou organizovanej skupiny.¹¹ Znalci z odboru psychiatrie potvrdili prítomnosť poruchy osobnosti, avšak bez zníženej schopnosti rozpoznať protiprávnosť činu. Páchatel' konal individuálne, bez koordinácie, čo svedčí skôr o osobnej než politickej motivácii.¹²

Prokuratúra argumentovala, že „*útok na predsedu vlády naplňa znak zastrašenia obyvateľstva, pretože mal potenciál vyvolať pocit ohrozenia v celej spoločnosti*“. Tento výklad však naráža na princíp *lex certa*. Zákon hovorí o úmysle zastrašiť obyvateľstvo, nie o objektívnej schopnosti činu takýto účinok vyvolať. Pre kvalifikáciu podľa § 419 TZ teda nestačí, že čin „mohol“ mať vplyv na verejnosť. Musí byť preukázané, že páchatel' takýto vplyv sledoval.

Z hľadiska právnej logiky je § 419 TZ vo vzťahu špeciality k iným skutkovým podstatám TZ. To znamená, že sa použije len vtedy, ak nemožno skutok primerane subsumovať pod inú, všeobecnejšiu skutkovú podstatu (napr. úkladná vražda). Uplatnenie § 419 TZ preto musí byť výnimočné a striktné viazané na preukázanie teroristického úmyslu.

Kvalifikácia podľa § 419 ods. 2 písm. b) TZ (spáchanie činu na chránenej osobe) má osobitný význam v prípade útokov na verejných činiteľov. Ustanovenie zvyšuje trestnú sadzbu, ale nemení podstatu činu. Ak absentuje teroristický motív, nie je možné aplikovať toto ustanovenie len na základe spoločenskej rezonancie činu.

Prokurátorka v obžalobe uviedla, že „*obžalovaný konal v úmysle donútiť vládu, aby niečo konala (napríklad aby neposkytovala pomoc Ukrajine), a s cieľom zastrašiť obyvateľstvo*“.¹³ Takéto tvrdenie však musí byť podložené dôkazmi. Z verejne dostupných

¹⁰ Directive (EU) 2017/541 of 15 March 2017 on combating terrorism (EUR-lex).

¹¹ Medializovaný článok: SITA: Vyšetrovanie atentátu je na konci. Ficovu verziu o napojení Cintulu na opozíciu polícia nepotvrdila. *Pravda.sk* [online]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/740838-vyseetrovanie-atentatu-je-na-konci-ficovu-verziu-o-napojeni-cintulu-na-opoziciu-policia-nepotvrdila/> [cit. 2025-10-10]

¹² Medializovaná článok: Atentátnik, ktorý postrelil R. Fica, tvrdil, že ho nechcel zabiť: v čase činu bol schopný rozoznať svoje činy. *TVNOVINY.sk* [online]. Dostupné na: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/976830-znalci-o-atentatnikovi-cintulovi-cely-zivot-rebeloval-voci-rezimu-a-autoritam-snazil-sa-zmenit-spolocnost> [2025-10-10].

¹³ Medializovaný článok: Trafil by aj slepý, povedal atentátnik na Fica. Detaily rozhodnutia: Cintula plánoval, že bude poskytovať vojenskú pomoc Ukrajine a označil vládu za „judášsku vo vzťahu k EÚ“. *Pravda.sk* [online]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/711180-atentat-na-fica-detaily-rozhodnutia-cintula-svoj-cin-planoval-trafil-by-aj-slepy-povedal-pripravene-mal-dva-zasobniky/> [cit. 2025-10-10].

informácií a z vykonaného dokazovania takýto úmysel jednoznačne nevyplýva. Preto sa javí, že **právna kvalifikácia skutku ako teroristického útoku podľa § 419 TZ prekračuje hranice zásady zákonnosti**. Vzhľadom na princípy *lex certa* a *lex stricta* by bolo správnejšie vyvodiť trestnú zodpovednosť za pokus úkladnej vraždy podľa § 144 TZ.

4. TRESTNÝ ČIN TERORU

Ďalšou právnou alternatívou, ktorá prichádza do úvahy, je trestný čin teroru podľa § 313 TZ. Ide o obzvlášť závažný zločin patriaci medzi trestné činy proti republike. Individuálnym objektom ochrany je ústavné zriadenie Slovenskej republiky, demokratický systém a fungovanie štátnych orgánov.

Na naplnenie objektívnej stránky sa vyžaduje, aby páchatel' úmyselne usmrtil alebo sa pokúsil usmrtiť inú osobu za účelom narušenia ústavného zriadenia Slovenskej republiky. Subjektom je všeobecne trestne zodpovedná osoba a subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie s pohnútkou poškodiť ústavné zriadenie.

Tento trestný čin je vo vzťahu špeciality k úkladnej vražde (§ 144 TZ) aj k trestnému činu vraždy (§ 145 TZ). Ak však chýba cieľ narušiť ústavné zriadenie, nie je možné skutok kvalifikovať ako teror podľa § 313 TZ. Ani v prípade Cintulu nebol preukázaný úmysel zvrhnúť vládu alebo rozvrátiť štátne orgány. *Išlo o individuálny útok na konkrétnu osobu, nie o útok proti republike ako takej.*

5. DUŠEVNÝ STAV PÁCHATEĽA A JEHO VÝZNAM PRE TRESTNÚ ZODPOVEDNOSŤ

V rámci posudzovania trestnej zodpovednosti je kľúčové skúmať psychický stav páchatel'a v čase spáchania skutku. Trestná zodpovednosť fyzickej osoby je podľa § 23 TZ podmienená jej príčetnosťou.

Zákon síce neponúka pozitívnu definíciu príčetnosti, no vyvodzuje ju nepriamo zo znenia ustanovenia o nepričetnosti: „*Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo vládnuť svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak.*“¹⁴

Z toho vyplýva, že príčetný je ten, kto dokáže rozpoznať protiprávnosť svojho konania a ovládať svoje správanie. Ak je ktorákoľvek z týchto schopností vylúčená v dôsledku duševnej poruchy, nastáva nepričetnosť, ktorá vylučuje trestnú zodpovednosť.

Znalecké dokazovanie v prípade Juraja Cintulu sa zameriavalo práve na posúdenie jeho duševného stavu. Znalci z odboru psychiatrie konštatovali, že obžalovaný trpí poruchou osobnosti, ktorá ovplyvnila jeho správanie, no neznemožnila mu rozoznať protiprávnosť činu.¹⁵ Z hľadiska právneho hodnotenia teda nešlo o nepričetnosť, ale o tzv. zmenšenú príčetnosť. Zmenšená príčetnosť je stav, pri ktorom je schopnosť rozpoznávací alebo ovládacia výrazne oslabená, no nie úplne vylúčená. Tento stav môže znižovať mieru zavinenia páchatel'a, ale neodstraňuje jeho trestnú zodpovednosť. Súd ho môže zohľadniť ako poľahčujúcu okolnosť (§ 36 TZ), alebo uložiť osobitný druh trestu či ochranné liečenie. Prakticky to znamená, že Cintula mohol mať zníženú schopnosť ovládať svoje konanie alebo posúdiť dôsledky svojho činu, no stále vedel, že jeho konanie je nezákonné. Preto zodpovedá v plnom rozsahu za pokus trestného činu.

¹⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ustanovenie § 23 (*Nepričetnosť*).

¹⁵ Medializovaný článok: Atentátnik Cintula: odborníci si posvietili na jeho psychický stav, prečo zaútočil na premiéra? *Pluska.sk* [online]. Dostupné na: <https://zivot.pluska.sk/reportaze/cintulaatentatnik-cintula-odbornici-si-posvietili-na-jeho-psychicky-stav-preco-zautozil-na-premiera> [cit. 2025-10-10].

Najvyšší súd SR v jednom zo svojich rozhodnutí¹⁶ potvrdil, že nepríčetnosť je skutkovou, nie právnou otázkou. Znalec ju môže diagnostikovať, ale konečné právne posúdenie patrí súdu. Zároveň je potrebné odlišovať nepríčetnosť od stavu zmenšenej príčetnosti, ktorý je dôvodom osobitného postupu pri ukladaní trestu, nie dôvodom na vylúčenie viny.

V právnej teórii sa rozlišujú tri základné situácie:

1. *Duševná porucha pred spáchaním činu, ktorá v čase činu pominula – osoba je zodpovedná.*
2. *Duševná porucha v čase spáchania činu – ak viedla k strate rozpoznávacej alebo ovládacej schopnosti, ide o nepríčetnosť.*
3. *Duševná porucha po spáchaní činu – táto môže ovplyvniť výkon trestu (napr. prerušenie výkonu, uloženie detencie), nie však vinu samotnú.*

Ak duševná porucha neodstráni schopnosť rozoznať protiprávnosť konania, ide o stav zmenšenej príčetnosti. Ten môže byť dôsledkom chronických psychických porúch (napr. schizofrénia, maniodepresívna psychóza, epilepsia), krátkodobých stavov (patologická opitnosť) alebo porúch osobnosti, ako tomu bolo u Cintulu.

Za nepríčetnosť nemožno považovať afekt či opitnosť vyvolanú dobrovoľným požitím alkoholu. Afekt je krátkodobý emocionálny stav, pri ktorom je vôľa oslabená, nie však vylúčená. Rovnako intoxikácia alkoholom nepredstavuje sama o sebe dôvod na vylúčenie trestnej zodpovednosti, s výnimkou tzv. patologickej opitosti, ktorá je duševnou poruchou.

Treba pripomenúť, že pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti na právne úkony podľa Občianskeho zákonníka nie je rozhodujúce pre posudzovanie príčetnosti v trestnom konaní. Ide o samostatnú právnu otázku, ktorú hodnotí výlučne súd, pričom znalecký posudok má len podpornú, nie záväznú hodnotu.

Z uvedeného vyplýva, že Juraj Cintula bol v čase činu príčetný, hoci so zníženou rozpoznávacou schopnosťou. Preto jeho konanie nemožno kvalifikovať ako čin spáchaný v stave nepríčetnosti, ale ako čin osoby, ktorá si bola vedomá následkov svojho konania.

ZÁVER

Atentát na predsedu vlády SR predstavuje bezprecedentnú udalosť, ktorá preverila nielen funkčnosť orgánov činných v trestnom konaní, ale aj stabilitu základných princípov slovenského trestného práva. Ide o skutok, ktorý sa odohral na rozhraní medzi individuálnym násilím a činom, ktorý svojimi dôsledkami zasiahol celú spoločnosť. Práve preto sa stalo jeho právne posúdenie predmetom intenzívnej diskusie, a to nielen medzi verejnosťou, ale najmä medzi odborníkmi z oblasti trestného práva.

Autori sa napriek doposiaľ neprávoplatnému rozhodnutiu nazdávajú, že z hľadiska materiálnych znakov skutku ide o pokus obzvlášť závažného zločinu úkladnej vraždy podľa § 144 v spojení s § 14 TZ, a to v kvalifikovanej forme spáchania činu na chránenej osobe. Napriek tomu, že poškodeným bol ústavný činiteľ, skutok nenapĺňa znaky trestného činu teroristického útoku podľa § 419 TZ, pretože absentuje osobitný úmysel zastrašiť obyvateľstvo alebo donútiť vládu konať určitým spôsobom.

Rozšírenie výkladu § 419 TZ len na základe spoločenskej nebezpečnosti činu by bolo v rozpore so zásadou *lex certa*, ktorá vyžaduje, aby trestné normy boli jasné, určité a predvídateľné. Trestné právo ako *ultima ratio* nemôže reagovať na spoločenský tlak

¹⁶ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4Tdo/4/2012, zo dňa 05.40.2011.

extenzívnou interpretáciou. Musí sa uplatňovať výlučne tam, kde iné právne prostriedky zlyhávajú.

Znalecké dokazovanie potvrdilo, že páchatel bol v čase spáchania skutku príčetný, a teda trestne zodpovedný. Jeho duševná porucha neodňala schopnosť rozpoznať protiprávnosť konania, preto nejde o prípad nepríčetnosti podľa § 23 TZ. Tento záver len podčiarkuje, že skutok možno hodnotiť ako racionálne plánovaný čin s cieľom usmrtiť konkrétnu osobu, nie ako ideologicky motivovaný útok na štát.

Z právneho aj systémového hľadiska je preto nevyhnutné, aby sa v aplikačnej praxi zachovala zdržanlivosť pri používaní ustanovení o terorizme. Každé extenzívne uplatňovanie § 419 TZ by mohlo oslabiť princíp právnej istoty a otvoriť priestor pre politizáciu trestného práva.

Tento prípad má širší význam aj z hľadiska právnej teórie. Ukázal, že aj v podmienkach silného mediálneho a spoločenského tlaku musí trestné právo zostať nástrojom ochrany hodnôt právneho štátu, nie prostriedkom okamžitej reakcie na verejné emócie. Zásady *nullum crimen sine lege certa* a *ultima ratio* nie sú len akademickými pojmami, ale základnými garanciami spravodlivosti a proporcionality, ktoré oddeľujú právny štát od režimu trestnej svojvôle.

Záverom možno konštatovať, že skutok spáchaný Jurajom Cintulom je tragickým, no právne jasne kvalifikovateľným činom. Spochybnenie týchto hraníc prostredníctvom extenzívnej interpretácie by znamenalo zásah do samotnej podstaty princípu zákonnosti. Autori preto považujú za žiaduce, aby sa odborná verejnosť naďalej venovala diskusii o výklade a aplikácii § 419 TZ, o jeho hraniciach a o potrebe metodologickej jednotnosti v praxi OČTK. Len otvorený odborný dialóg a rešpektovanie zásad proporcionality a predvídateľnosti môžu zabezpečiť, že trestné právo zostane tým, čím má byť - *zárukou právneho štátu, nie jeho ohrozením*.

SUMMARY

The article analyses the legal qualification of the May 2024 assassination attempt on Slovak Prime Minister Robert Fico, during which the perpetrator, Juraj Cintula, seriously injured the head of government by gunfire. Although the attack provoked intense political and public reactions, the authors focus strictly on its criminal-law aspects.

The study compares two possible legal classifications: the **attempted premeditated murder under Section 144 in conjunction with Section 14 of the Slovak Criminal Code** and the **terrorist attack under Section 419**. Based on doctrinal analysis, case-law interpretation and the ratio legis of both provisions, the authors conclude that the act fulfils the characteristics of an attempted premeditated murder on a protected person rather than a terrorist offence.

The article emphasises the constitutional principle of legality (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) and its component *lex certa*, together with the principle of *ultima ratio*, requiring restraint in the application of criminal law. The psychiatric expert's opinion confirmed a personality disorder but preserved sanity; thus, the offender remains criminally responsible.

The authors draw attention to the extensive interpretation of terrorism provisions and emphasize that criminal law must remain a predictable and proportionate instrument of a democratic legal state, not a reaction to public emotion or political pressure.

Zoznam použitej literatúry

Právne predpisy a dokumenty

Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Rozhodnutia súdov

Najvyšší súd Slovenskej republiky, Uznesenie sp. zn. 2To/2/2017 (k vopred uváženej pohnútke).

Najvyšší súd Slovenskej republiky, Rozhodnutie sp. zn. 3To/11/2015 (k objednávke vraždy ako dôkazu úkladnosti).

Najvyšší súd Slovenskej republiky, Rozhodnutie sp. zn. 4Tdo/4/2012 (zmenšená príčetnosť a nepríčetnosť).

Mediálne zdroje

ŠPAK, M.: Atentát na Roberta Fica. Tu je prehľad všetkých kľúčových udalostí. *TVNOVINY.SK* [online]. Dostupné na: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/895145-atentat-na-roberta-fica-tu-je-prehľad-vsetkych-klucovych-udalosti> [cit. 2025-10-01].

Atentát na Roberta Fica: Útočníkovi stačili tri sekundy, osobný ochranca nezareagoval správne. *Pravda.sk* [online]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/728941-atentat-na-roberta-fica-utocnikovi-stacili-tri-sekundy-osobny-ochranca-nezareagoval-spravne/> [cit. 2025-10-01].

Atentátnik, ktorý postrelil R. Fica, tvrdil, že ho nechcel zabiť: v čase činu bol schopný rozoznať svoje činy. *TVNOVINY.sk* [online]. Dostupné na: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/976830-znalci-o-atentatnikovi-cintulovi-cely-zivot-rebeloval-voci-rezimu-a-autoritam-snazil-sa-zmenit-spolocnost> [2025-10-10].

Atentátnik Cintula: odborníci si posvietili na jeho psychický stav, prečo zaútočil na premiéra? *Pluska.sk* [online]. Dostupné na: <https://zivot.pluska.sk/reportaze/cintulaatentatnik-cintula-odbornici-si-posvietili-na-jeho-psychicky-stav-preco-zautocil-na-premiera> [cit. 2025-10-10].

Trafil by aj slepý, povedal atentátnik na Fica. Detaily rozhodnutia: Cintula plánoval, že bude poskytnutá vojenská pomoc Ukrajine a označil vládu za „judášsku vo vzťahu k EÚ“. *Pravda.sk* [online]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/711180-atentat-na-fica-detaily-rozhodnutia-cintula-svoj-cin-planoval-trafil-by-aj-slepy-povedal-pripravene-mal-dva-zasobniky/> [cit. 2025-10-10].

SITA: Vyšetrovanie atentátu je na konci. Ficovu verziu o napojení Cintulu na opozíciu polícia nepotvrdila. *Pravda.sk* [online]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/740838-vysetrovanie-atentatu-je-na-konci-ficovu-verziu-o-napojeni-cintulu-na-opoziciu-policia-nepotvrdila/> [cit. 2025-10-10].

UNVEILING THE CURTAIN: AN INSIGHT INTO THE COLD WAR ERA¹

ODKRÝVANIE OPONY: NÁHLAD DO OBDOBIA STUDENEJ VOJNY

Ivan Vu Nhu – Ingrid Lanczová – Simona Perečinská – Patrik Ondřejch –
Dominik Sekera²

Abstrakt: Studená vojna, ktorá trvala takmer päť desaťročí od konca 40. do začiatku 90. rokov, predstavuje jedno z najvyhrotenejších období v modernej histórii. Bolo to obdobie ideologických stretov a geopolitického manévrovania medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom a ich príslušnými spojencami, Západným blokom a Východným blokom, ktoré formovali globálnu politiku a ovplyvnili tak dnešný svet. Príspevok predstavuje náhľad do obdobia Studenej vojny v podobe ideologickej a ekonomickej rivality a tzv. zástupných vojen. Ukončený je zamyslením sa nad jej dosahom na súčasnosť, aj prostredníctvom života a odkazu jednej z najvýraznejších osobností tohto obdobia, Sira Winstona Churchilla.

Kľúčové slová: studená vojna; ideológia; kapitalizmus; komunizmus; zástupné vojny; Winston Churchill.

Abstract: The Cold War, spanning nearly five decades from the late 1940s to the early 1990s, was one of the most heightened periods in modern history. It was a time of ideological clashes and geopolitical manoeuvring between the United States and the Soviet Union and their respective allies, the Western Bloc and the Eastern Bloc, which shaped global politics and influenced today's world. The presented article provides insight into the Cold War era as an economic rivalry and geopolitical struggle that culminated in so-called proxy wars and reflects on its influence on the present, also through the life and legacy of one of the most notable personalities of this era, Sir Winston Churchill.

Key Words: Cold War; Ideology; Capitalism; Communism; Proxy Wars; Winston Churchill.

1. THE IDEOLOGICAL SHOWDOWN IN THE COLD WAR ARENA: CAPITALISM VS. COMMUNISM, TRUMAN VS. BREZHNEV

One of the first divergences between the two blocs after World War II, which eventually led to bipolarisation, was the fact that there were profound ideological divides between the U.S. and the Soviet Union. The U.S. was ideologically capitalist, due to its emphasis on free-market principles, individual liberties, and private ownership of property.³ The Soviet Union, on the other hand, was the exact opposite. Under the leadership of communists, the Soviet Union espoused the principles of communism, establishing a state-controlled economy, collective ownership of property, and the eradication of class distinctions. As we can see, these fundamental ideological opposites were irreconcilable.

¹ The article is the output of the VEGA project no. 1/0202/22 under the title Just War Theories of Salamanca School Scholars and Their Legacy in Modern Theories of Just War and Modern Law of War.

² Mgr. Ivan Vu Nhu (študent prvého ročníka doktorandského štúdia, teória a dejiny štátu a práva, denná forma, e-mail: ivan.vunhu@tvu.sk) – JUDr. Ingrid Lanczová, PhD. (Ústav klinického vzdelávania Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: ingrid.lanczova@truni.sk) – Mgr. Simona Perečinská (absolventka magisterského štúdia, právo, denná forma, e-mail: perecinskas@gmail.com) – Mgr. Patrik Ondřejch (absolvent magisterského štúdia, právo, denná forma, e-mail: pondrejech@gmail.com) – Dominik Sekera (študent druhého ročníka bakalárskeho štúdia, právo, denná forma, e-mail: dominik.sekera@tvu.sk).

³ NATIONAL MUSEUM OF AMERICAN HISTORY: *The Cold War* [online]. Available at: <https://americanhistory.si.edu/citizenship/learn/the-1900s/83/learn> [cit. 2025-04-18].

Having that in mind, the ideological difference soon showed itself in the policies of the two states. Starting with the U.S., on March 12, 1947, President Harry S. Truman delivered a speech before a joint session of Congress, which marked a significant change in U.S. politics. The immediate cause for the speech was the previous announcement by the British Government that, as of March 31, it would no longer provide military and economic assistance to the Greek Government in its civil war against the Greek Communist Party. Truman opposed this and wanted to support the Greek Government against the Communists. And here in his very speech, the “*Truman Doctrine*” was established. It contained that the U.S. would provide political, military, and economic assistance to all democratic nations under threat from external or internal authoritarian forces.⁴ This “*Truman Doctrine*” was a direct reaction to the spread of communism worldwide. It essentially meant that the U.S. would support democracies against communist threats, and, if needed, the U.S. could intervene with force to stop its spread. It is already noticeable that the U.S. perceived the Soviet Union as a potential threat, and the Truman policy was not without a reaction from the Soviet Union. On the Soviet side, the “*Brezhnev Doctrine*” emerged, named after Soviet leader Leonid Brezhnev. This doctrine proclaimed that any threat to socialist rule in any state of the Soviet Bloc in Central and Eastern Europe endangered all of them and justified the intervention of fellow socialist states.⁵ It solidified Moscow's commitment to preserving communist control over Eastern Europe. Formally, it was introduced in the aftermath of the Prague Spring in 1968, when the Soviet Union sent half a million Warsaw Pact troops and tanks to occupy the country and fight the so-called “*contra-revolution*” happening in the former Czechoslovakia.⁶ Even though it was formally introduced in 1968, the essence of this doctrine has already been seen before, e.g. in the East German uprising of 1953,⁷ or the Hungarian Revolution of 1956.⁸ Plainly stated, it was apparent that a conflict of two opposed philosophies would have consequences, and, as the world quickly realized, a new type of conflict emerged - a psychological conflict aimed to control the “hearts and minds” of people worldwide.

1.1 Friends, Enemies, and Geopolitical Splits: NATO vs. the Warsaw Pact

As the tensions between the two blocs heightened, there was a need for more than just friendly relations among like-minded states. There was a need for the establishment of military alliances. Therefore, in 1949, the U.S. and its Western allies (Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Portugal, and the United Kingdom), sought to strengthen their bonds and used the policy of containment against Soviet influence. They accomplished this most notably through the formation of NATO, which was essentially a defensive agreement among the Western democracies to contain the spread of Soviet communism.⁹

In response, the Soviet Union and its Eastern European allies (Albania, Bulgaria, Czechoslovakia, East Germany, Hungary, Poland, and Romania) formed the Warsaw Pact in

⁴ OFFICE OF THE HISTORIAN, FOREIGN SERVICE INSTITUTE, UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE: *The Truman Doctrine, 1947* [online]. Available at: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> [cit. 2025-04-18].

⁵ GLAZER, S. G.: The Brezhnev Doctrine [online]. *International lawyer*, 1971, Vol. 5, No. 1, pp. 169–179. Available at: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4221&context=til> [cit. 2025-04-18].

⁶ BISCHOF, G. et al.: *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Lanham: Lexington Books, 2010, p. 125.

⁷ HARMAN, C.: *Class Struggles in Eastern Europe, 1945–1983. 1. edition*. London: Bookmarks Publications, 1988, p. 269.

⁸ GYÖRKEI, J. - KIROV, A. - HORVATH, M.: *Soviet Military Intervention in Hungary. 1. edition*. New York: Central European University Press, 1999, p. 257.

⁹ LIGHTBODY, B.: *The Cold War. 1. edition*. London: Routledge, 1999, p. 23.

1955, as a military counterbalance to NATO.¹⁰ It is noticeable that the Soviet Union only countered with the Warsaw Pact approximately one week after Germany's admission to NATO. The fear of German rearmament and a capitalist coalition was all too real in the Soviet Union.

As one might have noticed, this geopolitical split and rearmament looked as if the two blocs were preparing for an open conflict. It is safe to say that the beginning of the World Wars did not look any different. Nevertheless, in the Cold War, NATO and the Warsaw Pact never directly waged war against each other. We assess that the states understood the legal implications of open fire, especially in the aftermath of the Second World War, ending with the Hiroshima and Nagasaki bombing. None of them could endure another World War, so instead, a new way of fighting emerged, relying on propaganda, espionage, economic influence, or proxy wars on different continents. In the following lines, we will provide more information on the latter two.

1.2 Does Money Ever Buy Happiness? The Marshall Plan vs. COMECON

Economic competition exacerbated Cold War tensions. In early 1947, France, Britain, and the U.S. failed to reach an agreement with the Soviet Union on a plan for an economically self-sufficient Germany, which included a complete accounting of the Soviets' already seized industrial plants, products, and infrastructure. Therefore, the U.S. looked to the economic recovery of Europe alone, and in June 1947, the Marshall Plan, created by U.S. State Secretary George C. Marshall, offered financial assistance to the whole of Europe to address Truman's concern that, "*totalitarian regimes are nurtured by misery and want*".¹¹ It was a bold initiative to rebuild war-torn Western Europe and prevent the spread of communism through economic means. In the end, sixteen countries from Europe took part in this scheme, with the U.S. contributing approximately \$13.3 billion in aid.¹² By providing financial assistance to Western European countries, the Marshall Plan bolstered their economies, strengthening ties with the United States, and effectively countering Soviet influence in the region. However, it is worth mentioning that the Soviet Union and Eastern Europe could also participate at the Marshall Aid but because its link to the U.S. trade, Molotov, the contemporary Minister of Foreign Affairs of the Soviet Union, rejected it as a "*vicious American scheme for using dollars to buy its way*".¹³ In contrast to the Marshall Plan, the Soviet Union established the Council for Mutual Economic Assistance (COMECON or CMEA) in 1949 to promote economic cooperation among socialist states. In the end, COMECON had eleven member states.¹⁴ Among other things, one of the main goals of COMECON was to increase trade, extend technical aid to member states, and render mutual assistance concerning raw materials, foodstuffs, machines, equipment, and the like.¹⁵ However, while COMECON did facilitate trade and resource-sharing among member states, it ultimately failed to match the economic prowess and appeal of the capitalist West.

So, while the monetary aid from the U.S. certainly helped develop the post-war Western economies, it also only deepened the bipolarity of the already divided world. And as far as the heading is concerned, it will be up to the readers to decide whether money can buy happiness.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, p. 21.

¹² NATIONAL MUSEUM OF AMERICAN DIPLOMACY: *The Marshall Plan* [online]. Available at: <https://diplomacy.state.gov/online-exhibits/diplomacy-is-our-mission/development/the-marshall-plan/> [cit. 2025-04-18].

¹³ LIGHTBODY, B.: *The Cold War. 1. edition*. London: Routledge, 1999, p. 21.

¹⁴ BIDELEUX, R. - JEFFRIES, I.: *A History of Eastern Europe: Crisis and Change. 1. edition*. London: Routledge, 1998, p. 549.

¹⁵ TUCKER, S. - ROBERTS, P.: *Cold War: A Student Encyclopedia. 1. edition*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2007, p. 461.

It would, however, be our assessment that money did not certainly help prevent the many conflicts that followed years later, be it the war in Vietnam or Korea.

2. PROXY WARS AS A TOOL FOR MAKING THE COLD WAR HOT

The Cold War was not only a stale contest of ideologies or economic rivalry, it was also a crisis full of violent collisions, the so-called proxy wars between the East and West.

Bar-Siman-Tov defined proxy war as “*a war between regional states that may be regarded as a substitute for direct confrontation between the superpowers*”. The Cold War may not have seen a direct clash between the U.S. and the USSR, but the superpowers became locked in an indirect global battle. In proxy wars, the superpowers supplied political, financial, and military aid to favoured governments.

Thus, the Soviets typically backed communist forces, advocating for government control in the economy and daily life. On the other side of the bloc, the U.S. championed democracy and capitalism, empowering individuals in political and economic spheres. The extent of U.S. and Soviet involvement in these proxy wars varied greatly, ranging from full-blown invasions to discreet covert assistance. Nevertheless, these "hot wars" of the Cold War caused immense human loss and left behind political puzzles that linger even today. For a deeper understanding of the Cold War's long-term effects, it is essential to explore the various hot wars fought by proxies around the globe.

2.1 Proxy Wars in Asia

Notable wars in the Asian region include the Korean War and the Vietnam War. At the same time, the Cambodian Civil War erupted in the region as well. However, the Cambodian War was not involved in proxy wars. Nevertheless, it is worth mentioning as the influence of the Cold War and its tightened grip can be seen; while the U.S., China, and the USSR vied for influence, Cambodia, surrounded by regional conflicts struggled to maintain its fragile neutrality.¹⁶

The Korean peninsula became a microcosm of the burgeoning Cold War. The Soviet Union held sway in the North, while the South found support in the United States. Both regimes harboured aspirations for sole legitimacy over the entire peninsula, creating an atmosphere ripe for conflict. On June 25, 1950, those tensions ignited when North Korean forces crossed the 38th parallel and launched a full-scale invasion of the South.

Even the United Nations (UN), as an organization created for this very aim, was determined to contain communist expansion. Taipei, then holding China's permanent seat on the Security Council, had a pivotal role in prompting a Soviet boycott, further complicating the international response.

The influence of the superpowers not only started the Korean War but also played a part in its peace negotiations. The US-led forces' advance into North Korea triggered a decisive response from China. Fearing a communist domino effect, China poured military aid into North Korea, halting the UN offensive and pushing American and South Korean forces back south. As the late President Truman was wary of escalating the conflict into a full-blown war with China, peace talks were initiated with North Korea in July 1951. Nevertheless, the proxy war

¹⁶ For more information on Cambodian Civil War, see for example: CHANDLER, D. P.: *The Tragedy of Cambodian History. Politics, War, and Revolution since 1945*. New Haven: Yale University Press, 1993.

in Korea resulted in the death of nearly four million people.¹⁷ No peace treaty has been signed - yet.¹⁸

Vietnam, a country colonized by France in 1887 and occupied by Japan during World War II, was also divided into a North and a South. After World War II, a treaty signed in Geneva split Vietnam along the 17th parallel. Ho Chi Minh, a communist political leader backed by the USSR, was in control of North Vietnam. The Southern leader was Bao Dai, supported by France. Despite the treaty, however, the communist Viet Cong (Provisional Revolutionary Government) began attacking the South. Due to Western bloc countries being worried about the spread of communism, the U.S. sent numerous troops into the region. The U.S. completely withdrew from the area on March 29, 1973, when the last U.S. military unit left Vietnam, after the Paris Peace Accords signed by representatives of the United States, North Vietnam, South Vietnam and Viet Cong.¹⁹ Besides others, the Vietnam War became a milestone for the subsequent international protection of the environment in armed conflicts. It was a war in which intentional anti-environmental actions were a leading component of the strategy, aimed primarily at the mangrove forests, resulting in their 40% destruction in southern Vietnam due to the use of herbicides and napalm, which was possible due to the privatization of the herbicide industry after World War II. Around 20 million gallons of herbicides used in Vietnam led to the loss of forest resources with their flora and fauna, destruction of water supplies, erosion, soil degradation, and human illnesses. Therefore, in the 1970s, Professor Galston coined the term ecocide, environmental ethics emerged as an academic discipline, and a kick-off in the international protection of the environment, the 1976 GA UN-ENMOD Convention to prevent the use of the environment as a means of warfare, was adopted.²⁰

2.2 Proxy Wars in the Middle East and Africa

Middle Eastern wars, held since the end of World War II, remain active today, and the Middle East is yet to recover from the shift in the balance of power in the region.²¹ It was the Cold War that cast a long shadow over the Middle East, shaping a period of intense conflict. In addition to superpowers' indirect involvement, not only were the proxy wars between the U.S. and USSR present, but also the tripartite power struggle was seen in the Middle East between Turkish nationalities, Iranians, and Arabs.

¹⁷ WON LEE, J.: *The Impact of the Korean War on the Korean Economy*. [online]. Available at: https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/ijoks/v5i1/f_0013337_10833.pdf#:~:text=Nearly%20four%20million%20people%20were%20presumed%20dead%2C,of%20economic%20development%20in%20the%20following%20years [cit. 2025-04-20].

¹⁸ For more information on Korean War, see for example: HICKEY, M.: *Korean War: The West Confronts Communism, 1950-1953*. London: John Murray Publishing House, 2000; MACDONALD, C. A.: *Korea: The War before Vietnam*. London: Palgrave Macmillan, 1986; CHUM-KON, K.: *The Korean War 1950-53*. Kwangmyong Publishing, 1980; etc.

¹⁹ For more information on Vietnam War, see for example: HERRING, G. C.: *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975 (4th Edition)*. New York: McGraw-Hill Humanities, 2001; THE MILITARY HISTORY INSTITUTE OF VIETNAM (transl. PRIBBENOW, M. P.): *Victory in Vietnam: The Official History of the People's Army of Vietnam, 1954-1975 (Modern War Studies)*. Lawrence: University Press of Kansas, 2002; BUI, T. (transl. DO, V. – STOWE, J.): *Following Ho Chi Minh: Memoirs of a North Vietnamese Colonel*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1999; etc.

²⁰ LANCZOVÁ, I. – MARTÍŠKOVÁ, M.: The evolution of the principle of (green) proportionality. In: VYŠNÝ, P. – MARTÍŠKOVÁ, M. – LANCZOVÁ, I. – PRUDOVÍČ, M. (eds.): *Just War in the Context of the Salamanca School and Other Intellectual Traditions*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2024, pp. 87-100.

²¹ HARRISON, R.: *Shifts in the Middle East balance of power: An historical perspective* [online]. Available at: <https://www.mei.edu/publications/shifts-middle-east-balance-power-historical-perspective#:~:text=The%20argument%20advanced%20here%20is%20that%20the,factors%20that%20are%20helping%20shape%20the%20future> [cit. 2025-04-22].

The year 1948 witnessed a pivotal moment with the Deir Yassin massacre and the subsequent Arab Israeli war. It established a pattern of violence that would define the region for decades. The newly formed state of Israel clashed with its Arab neighbours, leading to a series of wars in 1948, 1956, and 1967. The 1967 Six-Day War was particularly significant, as Israel captured vast swathes of Arab territory, further fuelling tensions. The formation of the Palestine Liberation Organization (PLO) in 1964 marked the rise of a Palestinian voice advocating for armed struggle. Subsequent events like the 1972 Munich Olympics massacre and the 1982 Sabra and Shatila massacre highlighted the escalating violence. Yet, there were also glimpses of hope. The 1978 Camp David Accords offered a framework for peace between Israel and Egypt, culminating in a peace treaty in 1979. However, this was met with outrage from other Arab states, supported by the USSR. The influence of the Cold War on the region waned in the 1980s, but the underlying issues remain, as the legacy of the Cold War continued to shape the region's complex dynamics, as seen even nowadays with the Israeli Palestinian conflict.²²

In addition to the Arab Israeli war, exceptionally notable was also the Afghan war and the intervention of the USSR. On Christmas Eve of December 1979, the Soviet Union launched a large-scale military intervention in Afghanistan. This action resulted in the immediate occupation of Kabul, the capital city of Afghanistan, and significant portions of the country. The invasion marked a significant escalation of the Cold War and was the only instance where the Soviet Union deployed its military to directly occupy a nation outside the Eastern Bloc sphere of influence. The US Office of the Historian provides that this instance was “*met by nearly worldwide condemnation*”.²³ The reasoning behind such intervention was the enforcement of the Brezhnev doctrine. Soviet propaganda painted a rosy picture of life in countries under the influence of the USSR. Those affected by the Brezhnev doctrine were supposed to live in a multi-ethnic society where diverse traditions flourished under the banner of national unity. However, this facade masked a harsher reality for certain ethnic groups. These groups faced brutal repression, including purges, forced deportations, and imprisonment in labor camps, with Afghanistan being no exception. The rebellions quickly arose in the region after the seizure of the capital. The Mujahideen, a diverse group of insurgents against Soviet power, received backing from foreign powers like Iran, Pakistan, China, and even the United States. The Soviets responded ruthlessly. The brutal nine-year conflict resulted in staggering casualties: an estimated one million civilians, 90,000 Mujahideen fighters, 18,000 Afghan troops, and 14,500 Soviet soldiers.²⁴

The Soviets eventually withdrew in 1989. However, the evasion left a country in a power vacuum, leading to a devastating civil war that ultimately paved the way for the Taliban's takeover of Afghanistan in 1996. Despite the later international community's interference under the mandate of the UN Security Council resolutions, as well as NATO's forces deployment in the area, the Taliban nowadays still controls Afghanistan. Arguably, still benefited from the previous period of Soviet occupation and the then support of the Mujahideen from anti-Soviet forces.

²² For more information see: BRITANNICA: Middle East Conflict Explainer [online]. Available at: <https://www.britannica.com/procon/Middle-East-conflict-explainer> [cit. 2025-04-24].

²³ OFFICE OF THE HISTORIAN: *The Soviet Invasion of Afghanistan and the U.S. Response, 1978–1980* [online]. Available at: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/soviet-invasion-afghanistan> [cit. 2025-04-24].

²⁴ CHANDRASEKERA, R.H.I.B.: *Soviet – Afghan War 1978 - 89: Practical Use of Theories of Conflict Resolution of 1960 – 70* [online]. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4214369#:~:text=On%20February%2015%2C%201989%2C%20the%20final%20Soviet,subsequent%20battle%20had%20a%20huge%20long%2Dterm%20impact [cit. 2025-04-24].

Some scholars argue that, in addition to the war being backed up solely by the superpowers, even more influential was the rivalry between India and Pakistan.²⁵ During the Cold War, Afghanistan became a proxy battleground for these neighbours. India backed the Soviets, while Pakistan supported the mujahideen (later the Taliban). This dynamic persists today, with India offering infrastructure aid and Pakistan maintaining influence. Afghanistan's strategic importance fuels this rivalry. Both countries seek influence to counterbalance each other and access trade routes. Ultimately, addressing the India-Pakistan tension is crucial for a peaceful Afghanistan and a more secure region. However, the conflict is still not yet settled.

Situations in the region after the Cold War provided a hard time for states backed by the USSR. Libya, Syria, and South Yemen lost all support after the withdrawal of Soviet, or Russian, troops. Lost aid in the countries left them vulnerable to the opposing U.S. regime. For instance, the U.S. and NATO invasion of Libya in 2011 rendered Libya in shambles. The 2010 Arab Spring also fostered a change of regimes in the region, with the former USSR's allies being the ones most troubled.

The rise of proxy warfare in the Middle East has depended on several factors, including the fragmentation of state authority. Furthermore, a competition for resources, due to the Middle East's strategic importance with oil reserves, has historically motivated external actors to vie for influence through proxy conflicts.

2.3 Proxy Wars in the Americas

To fully understand the complexities of the Cold War's influence in the Americas, it is needed to also mention the period from 1979 to 1992. This era witnessed proxy conflicts like the Salvadoran Civil War (1980-1992)²⁶ and the Nicaraguan Civil War (1979-1990)²⁷ in South America, where the superpowers backed opposing sides.

Additionally, the Cuban Missile Crisis of the early 1960s serves as a stark reminder of one of the hottest dangers during the Cold War, following the Soviet Union's efforts to balance military power with the USA and strengthen its strategic position through the deployment of nuclear missiles on the island of Cuba. As tensions escalated following the discovery of the rockets, the world stood on the brink of nuclear catastrophe. President Kennedy faced a daunting challenge in formulating a response to protect American interests without escalating the situation into an all-out war. In his speech, he famously stated: "*Our goal is not the victory of might, but the vindication of right- not peace at the expense of freedom, but both peace and freedom, here in this Hemisphere, and, we hope, around the world.*"²⁸ The highest point of this crisis came with Kennedy's decision to impose a naval blockade, or what was termed a "*quarantine*," around Cuba to prevent further Soviet shipments of military equipment and supplies.²⁹

²⁵ KAPUR, A.: Major powers and the persistence of the India–Pakistan conflict. In: PAUL, T. V. (ed.): *The India-Pakistan Conflict an Enduring Rivalry*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

²⁶ For more information see: DUNKERLEY, J.: *The Long War: Dictatorship and Revolution in El Salvador*. London: Verso Books, 1985; RUSSEL, P. L.: *El Salvador in Crisis*. Austin: Colorado River Press, 1984. ISBN: 9780931302022; BALOYRA, E. A.: *El Salvador in Transition*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1982; etc.

²⁷ For more information see: BOOTH, J. A.: *The End and the Beginning: The Nicaraguan Revolution*. London: Routledge, 2019; BERMANN, K.: *Under the Big Stick: Nicaragua and the United States Since 1848*. Boston: South End Press Pub., 1996; WALKER, T. W. – WADE, CH.: *Nicaragua: Living in the Shadow of the Eagle*. 5th ed. Boulder: Westview Press, 2011; etc.

²⁸ JFKLIBRARY: *Historic Speeches* [online]. Available at: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/address-during-the-cuban-missile-crisis> [cit. 2025-05-29].

²⁹ KENNEDY, R. F.: *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*. New York: W.W. Norton & Company, 1969.

The tense days that followed saw the world holding its breath as the United States and the Soviet Union engaged in a high-stakes game of brinkmanship. The situation was precarious, with each passing moment increasing the risk of miscalculation or accidental escalation. The world watched anxiously as the two superpowers teetered on the edge of nuclear war, acutely aware of the catastrophic consequences that such a conflict would unleash.³⁰ Behind the scenes, secret negotiations took place, offering a glimmer of hope for a peaceful resolution.³¹ Back-channel communications played a crucial role in defusing tensions and finding a face-saving solution for both sides. Through a combination of diplomatic pressure, concessions, and assurances, a path toward de-escalation began to emerge.

In a pivotal moment, Soviet Premier Nikita Khrushchev agreed to withdraw Soviet missiles from Cuba in exchange for a public commitment from the United States not to invade the island and a secret agreement to remove American missiles from Turkey. This compromise, while fraught with political sensitivities, offered a way out of the crisis and prevented a catastrophic confrontation between the two nuclear powers.

In the aftermath of the crisis, both the United States and the Soviet Union reassessed their approaches to conflict resolution and nuclear strategy. The concept of mutually assured destruction (MAD) gained prominence, highlighting the inherent instability of nuclear deterrence and the need for arms control agreements to prevent similar crises in the future. As the Cuban Missile Crisis is widely considered the closest the Cold War came to escalating into full-scale nuclear war, it stands as a testament to the perils of the Cold War era and the resilience of diplomacy in the direst circumstances, in face of existential threats, when both sides engaged in dialogue and compromise, despite deeply entrenched ideological differences.³² However, along with the other proxy wars in the Americas, it undoubtedly left a great mark on the region's political landscape for decades.

3. THE COLD WAR PEACEMAKER'S LEGACY

According to the Uppsala Conflict Data Program (Uppsala University, Sweden), "*never before have there been so many armed conflicts across the globe. In 2023, the number of conflicts involving states totalled 59, the highest number ever since the data collection's starting point in 1946. Previous peaks were seen in 2020 and 2022, each with 56 conflicts.*"³³ As stated above, some conflicts and struggles are still the aftermath of the Cold War, but so is the above-mentioned strength and importance of diplomacy. It shall be remembered in this polarised world, similarly as the ones, who advocated for it in such a difficult and tense era as the Cold War.

Therefore, back to the beginning, the last part of the article will honour the influence of a great politician of this era, the author of the famous sentence that metaphorically described the beginning of the Cold War, when "*from Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent.*"³⁴

³⁰ MAY, E. R.: *The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Cambridge: Harvard University Press, 1997.

³¹ STERN, S. M.: *The Cuban Missile Crisis in American Memory: Myths Versus Reality*. Stanford University Press, 2012.

³² FURSENKO, A. – NAFTALI, T.: *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, and Kennedy, 1958-1964*. New York: W.W. Norton & Company, 1997.

³³ UPPSALA UNIVERSITET: UCDP: *Record number of armed conflicts in the world*. Pressmeddelande [online]. 2024. Available at: <https://www.uu.se/en/press/press-releases/2024/2024-06-03-ucdp-record-number-of-armed-conflicts-in-the-world> [cit. 2025-05-29].

³⁴ Winston Churchill's address at Westminster College in Fulton, Missouri, on March 5, 1946.

Sir Winston Churchill, the giant of 20th-century politics, a defender of democracy and European unification, served as the Prime Minister of the United Kingdom twice. During his first term, he led Britain through World War II, ultimately securing victory. He would return for a second term in office from 1951 to 1955. Initially an economic liberal and imperialist, he found himself aligned with the Conservative Party for most of his parliamentary service. Churchill's party switches and focus on personal advancement led some to believe his primary allegiance was to himself, not to any specific political ideology.³⁵ As Churchill once said: "*Democracy is the worst form of government – except for all the others that have been tried.*"³⁶ While acknowledging its problems, he remained a committed advocate, despite his defeat in the 1945 election immediately following his wartime leadership. The electorate strived for social reforms, and despite Churchill securing victory in World War II, he and his Conservative Party were voted out of office in favour of Labour. Subsequently, he assumed the role of Leader of the Opposition.

Standing alongside President Truman, it was he who articulated the threat posed by the Soviet Union and the communist ideology to peace and stability in the post-war world.³⁷ Prioritizing military equilibrium, Churchill strived for a vast military presence (not only of the United Kingdom) to counterbalance the great Soviet army. Churchill was a staunch opponent of socialist policies, fearing the stifling effects of state control on individual freedoms and free markets.³⁸ His scepticism on the Soviets persisted, even though the wartime cooperation between the two political figures against Nazi Germany helped create a temporary coalition. As the immediate threat of Hitler had passed, Churchill, with his vision of a prosperous and stable Europe, embodied in institutions like the Council of Europe, was increasingly alarmed by Soviet expansionism³⁹. He perceived it as a direct threat to the world order he championed. However, he emphasized maintaining dialogue with the Soviet Union.⁴⁰ Churchill believed a balance could be struck, ensuring the security of Western Europe while acknowledging Russia's legitimate desire for influence. This cautious optimism was encapsulated in his statement: "*I do not believe that the immense problem of reconciling the security of Russia with the freedom and safety of Western Europe is insoluble...*"⁴¹ This quote reflects Churchill's efforts to navigate the Cold War by fostering dialogue and cooperation.

Furthermore, Churchill envisioned a unified Europe. He emerged as a forerunner of pan-Europeanism, advocating for a "*United States of Europe*" in a 1930 article and in his famous

³⁵ JAMES, R. R.: *Churchill: A Study in Failure 1900–1939*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970, p. 6.

³⁶ CHURCHILL, W.: Speech [in the House of Commons]. *The Official Report*, 1947, 5th series, vol. 444, pp. 206-207. Available also online: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1947/nov/11/parliament-bill> [cit. 2025-05-29].

³⁷ CHURCHILL, W.: *Sinews of Peace (Iron Curtain Speech)* [online]. 1946. Available at: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/sinews-of-peace-iron-curtain-speech.html> [cit. 2025-05-30].

³⁸ BALL, S.: Churchill and the Conservative Party. *Transactions of the Royal Historical Society*, 2001, Vol. 11, p. 330.

³⁹ STALIN, I. V.: *Economic Problems of Socialism in the USSR*. Moscow: Foreign Languages Pub. House, 1952, pp. 32-37. Available also online: <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1951/economic-problems/index.htm> [cit. 2025-05-29].

⁴⁰ AMERICA'S CHURCHILL NATIONAL MUSEUM: *Winston Churchill and the Cold War* [online]. Available at: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/winston-churchill-and-the-cold-war.html> [cit. 2025-05-29].

⁴¹ CHURCHILL, W.: *Foreign Affairs*. UK Parliament – Hansard – House of Commons, 1953. Available also online: <https://hansard.parliament.uk/Commons/1953-05-11/debates/ddda8d54-fb6e-4e80-83f2-0100f62b7e26/ForeignAffairs> [cit. 2025-05-29].

1946 speech (... "Let Europe arise!"⁴²). In the aftermath of World War II, Churchill actively led the establishment of the Council of Europe. He envisioned this organization as a framework for Franco-German cooperation, with Britain and the United States taking the role of external supporters and advisors.⁴³ The Europe he wanted to unite was "all Europe", as he said at Brussels in 1949. As the Oxford University professor, Vernon Bogdanor, said: "He could never have spoken, as Neville Chamberlain did in 1938, of Czechoslovakia as 'a far-away country of which we know nothing'. For him, the commitment to Europe was an extension of his belief that Britain should remain a great power, not a denial of it."⁴⁴ However, he envisioned Britain as an external partner, existing "with Europe but not of it."⁴⁵ Even though Churchill did not envisage full British participation in Europe, this attitude was, as the former Prime Minister of the United Kingdom Edward Heath said, "based on circumstances; it was not opposition based on principle. With the dissolution of empire and the weakening of the special relationship, Churchill, the supreme realist, would surely have appreciated that Britain's future lay with Europe."⁴⁶ Churchill's statements regarding the British Empire reveal a persistent romanticization of its continuation.^{47 48}

While Winston Churchill cannot be credited with starting or ending the Cold War, he stands as a paramount figure. He recognized the emerging tensions, and his warnings served as an early emergency call. Furthermore, he identified the challenges that would haunt the following leaders in the new complex world order and believed in the importance of diplomatic summits.⁴⁹ Also, the historian Klaus Larres highlights a fascinating paradox in Winston Churchill's political persona and his legacy for today. Despite being widely recognized as an opponent of Soviet expansionism as an imperialist, Churchill demonstrably advocated for a negotiated resolution to the Cold War after 1945. Larres suggests that Churchill held a resolute belief in his ability to negotiate such an agreement, confident that his status and experience made him uniquely qualified for the task.⁵⁰

While Winston Churchill's premiership concluded in 1955, his influence on Cold War strategy extended beyond his time in office. Though constructive relations with the Soviet Union wouldn't become a cornerstone of foreign policy until years after his passing, Churchill's early advocacy for such an approach undoubtedly started future diplomatic efforts. It's worth noting that these tactics ultimately played a significant role in the Cold War's eventual conclusion.⁵¹ In the words of Larres, "Winston Churchill was the only Western statesman in power to entertain the notion of resolving, rather than fighting, the Cold War. He was a genuine peace-maker and perhaps even the forerunner of the détente of the 1970s".⁵²

⁴² INTERNATIONAL CHURCHILL SOCIETY: *United States of Europe* [online]. 1946. Available at: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> [cit. 2025-05-30].

⁴³ GILBERT, M.: *Churchill: A Life*. London: Heinemann, 1991, p. 265-266.

⁴⁴ BOGDANOR, V.: Why Churchill saw himself as a failure. *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2005/jan/23/eu.past> [cit. 2025-05-30].

⁴⁵ JAMES, R. R.: *Churchill: A Study in Failure 1900–1939*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970, p. 6.

⁴⁶ BOGDANOR, V.: Why Churchill saw himself as a failure. *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2005/jan/23/eu.past> [cit. 2025-05-30].

⁴⁷ JENKINS, R.: *Churchill: A Biography*. London: Macmillan Press, 2001, p. 22.

⁴⁸ ADDISON, P.: *The Political Beliefs of Winston Churchill*. *Transactions of the Royal Historical Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980, p. 38.

⁴⁹ AMERICA'S CHURCHILL NATIONAL MUSEUM: *Winston Churchill and the Cold War* [online]. Available at: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/winston-churchill-and-the-cold-war.html> [cit. 2025-05-30].

⁵⁰ MARTIN, J. M.: *Winston Churchill's Cold War* [online]. Available at: <https://www.loc.gov/loc/lcib/0301/churchill.html> [cit. 2025-05-20].

⁵¹ AMERICA'S CHURCHILL NATIONAL MUSEUM: *Winston Churchill and the Cold War* [online]. Available at: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/winston-churchill-and-the-cold-war.html> [cit. 2025-05-30].

⁵² LARRES, K.: *Churchill's Cold War: The Politics of Personal Diplomacy*. New Haven: Yale University Press, 2002, p. 434.

CONCLUSION

In conclusion, the Cold War was a complex and multifaceted conflict driven by a combination of ideological, geopolitical, and economic factors. The clash between communism and capitalism, epitomized by the ideological rivalry between the United States and the Soviet Union, underpinned the geopolitical tensions and military confrontations that defined the era. The establishment of military alliances, such as NATO and the Warsaw Pact, further exacerbated tensions and solidified the division of Europe into opposing blocs. Additionally, economic competition, exemplified by initiatives like the Marshall Plan and COMECON, underscored the importance of economic power and influence in the Cold War struggle.

"History does not repeat itself, but it often rhymes", as once Mark Twain said. The Cold War left a lasting impression on the global environment, influencing the trajectory of international relations for decades. The past casts a long shadow, and the persistence of proxy wars is not simply a matter of human forgetfulness. The Korean War is still not "officially over". The Vietnam War introduced the world to atrocities not known to the modern world before, including immense ecological consequences. The Israeli Arab wars' traces are still seen nowadays, most notably regarding a conflict in Israel and the Gaza Strip. The Taliban rule in Afghanistan has resulted in the suppression of elementary human rights in the 21st century for many, particularly women.

Yet, superpowers continue to view proxy wars as a means to achieve global dominance, employing tactics eerily similar to those used throughout history. Only by acknowledging the enduring legacy of proxy wars and actively building a more peaceful future can we prevent these destructive conflicts from continuing the tragic cycle.

Last but foremost, overcoming differences and feeling empowerment in voluntary unity, military equilibrium as an unquestionable principle and a continuous dialogue were the strategies to navigate the hot-cold conflict. As Sir Winston Churchill said in his 1947 Speech on a United Europe, "*All the great things are simple, and many can be expressed in a single word: freedom, justice, honour, duty, mercy, hope.*"⁵³ Are not those the greatest things, regardless of the era people live in?

Bibliography

ADDISON, P.: *The Political Beliefs of Winston Churchill. Transactions of the Royal Historical Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980. DOI: <https://doi.org/10.2307/3679001>

AMERICA'S CHURCHILL NATIONAL MUSEUM: *Winston Churchill and the Cold War* [online]. Available at: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/winston-churchill-and-the-cold-war.html> [cit. 2025-05-29].

BALL, S.: Churchill and the Conservative Party. *Transactions of the Royal Historical Society*, 2001, Vol. 11, pp. 307 – 330. ISSN: 0080-4401. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0080440101000160>

BALOYRA, E. A.: *El Salvador in Transition*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1982. ISBN: 9780807840931.

⁵³ CHURCHILL, W. S.: *On a United Europe. A Speech at the Albert Hall*. 1947. Full text available at: <https://archive.org/stream/W.S.ChurchillOnAUnitedEurope1947/W.S.%20Churchill%20-%20%27%27On%20a%20United%20Europe%27%27%20%5B1947%5D%20djvu.txt> [cit. 2025-05-29].

BERMANN, K.: *Under the Big Stick: Nicaragua and the United States Since 1848*. Boston: South End Press Pub., 1996. ISBN: 9780896083233.

BIDELEUX, R. - JEFFRIES, I.: *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*. 1. edition. London: Routledge, 1998. ISBN: 0415161118.

BISCHOF, G. et al.: *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968*. Lanham: Lexington Books, 2010. ISBN: 9780739143049. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781978737341>

BOGDANOR, V.: Why Churchill saw himself as a failure. *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2005/jan/23/eu.past> [cit. 2025-05-30].

BOOTH, J. A.: *The End and the Beginning: The Nicaraguan Revolution*. London: Routledge, 2019. ISBN: 9780367291723. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429310478>

BRITANNICA: Middle East Conflict Explainer [online]. Available at: <https://www.britannica.com/procon/Middle-East-conflict-explainer> [cit. 2025-04-24].

BUI, T. (transl. DO, V. – STOWE, J.): *Following Ho Chi Minh: Memoirs of a North Vietnamese Colonel*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1999. ISBN: 9780824822330.

CHANDLER, D. P.: *The Tragedy of Cambodian History. Politics, War, and Revolution since 1945*. New Haven: Yale University Press, 1993. ISBN: 9780300057522.

CHANDRASEKERA, R.H.I.B.: *Soviet – Afghan War 1978 - 89: Practical Use of Theories of Conflict Resolution of 1960 – 70* [online]. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4214369#:~:text=On%20February%2015%2C%201989%2C%20the%20final%20Soviet,subsequent%20battle%20had%20a%20huge%20long%2Dterm%20impact [cit. 2025-04-24].

CHUM-KON, K.: *The Korean War 1950-53*. Kwangmyong Publishing, 1980.

CHURCHILL, W. S.: *On a United Europe. A Speech at the Albert Hall*. 1947. Full text available at: https://archive.org/stream/W.S.ChurchillOnAUnitedEurope1947/W.S.%20Churchill%20-%20%27%27On%20a%20United%20Europe%27%27%20%5B1947%5D_djvu.txt [cit. 2025-05-29].

CHURCHILL, W.: *Foreign Affairs*. UK Parliament – Hansard – House of Commons, 1953. Available also online: <https://hansard.parliament.uk/Commons/1953-05-11/debates/ddda8d54-fb6e-4e80-83f2-0100f62b7e26/ForeignAffairs> [cit. 2025-05-29].

CHURCHILL, W.: *Sinews of Peace (Iron Curtain Speech)* [online]. 1946. Available at: <https://www.nationalchurchillmuseum.org/sinews-of-peace-iron-curtain-speech.html> [cit. 2025-05-30].

CHURCHILL, W.: Speech [in the House of Commons]. *The Official Report*, 1947, 5th series, vol. 444, pp. 206-207. Available also online: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1947/nov/11/parliament-bill> [cit. 2025-05-29].

DUNKERLEY, J.: *The Long War: Dictatorship and Revolution in El Salvador*. London: Verso Books, 1985. ISBN: 9780860918318.

FURSENKO, A. – NAFTALI, T.: *One Hell of a Gamble: Khrushchev, Castro, and Kennedy, 1958-1964*. New York: W.W. Norton & Company, 1997. ISBN: 9780393040708.

GILBERT, M.: *Churchill: A Life*. London: Heinemann, 1991. ISBN: 9780434291830.

GLAZER, S. G.: The Brezhnev Doctrine [online]. *International lawyer*, 1971, Vol. 5, No. 1, pp. 169–179. Available at: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4221&context=til> [cit. 2025-04-18].

GYÖRKEI, J. - KIROV, A. - HORVATH, M.: *Soviet Military Intervention in Hungary. 1. edition*. New York: Central European University Press, 1999. ISBN: 9639116351.

HARMAN, C.: *Class Struggles in Eastern Europe, 1945–1983. 1. edition*. London: Bookmarks Publications, 1988. ISBN: 0906224470.

HARRISON, R.: *Shifts in the Middle East balance of power: An historical perspective* [online]. Available at: <https://www.mei.edu/publications/shifts-middle-east-balance-power-historical-perspective#:~:text=The%20argument%20advanced%20here%20is%20that%20the,factors%20that%20are%20helping%20shape%20the%20future> [cit. 2025-04-22].

HERRING, G. C.: *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975 (4th Edition)*. New York: McGraw-Hill Humanities, 2001. ISBN: 9780072536188.

HICKEY, M.: *Korean War: The West Confronts Communism, 1950-1953*. London: John Murray Publishing House, 2000. ISBN: 9780719561504.

INTERNATIONAL CHURCHILL SOCIETY: *United States of Europe* [online]. 1946. Available at: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> [cit. 2025-05-30].

JAMES, R. R.: *Churchill: A Study in Failure 1900–1939*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970.

JENKINS, R.: *Churchill: A Biography*. London: Macmillan Press, 2001. ISBN: 9780374123543.

JFKLIBRARY: *Historic Speeches* [online]. Available at: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/address-during-the-cuban-missile-crisis> [cit. 2025-05-29].

KAPUR, A.: Major powers and the persistence of the India–Pakistan conflict. In: PAUL, T. V. (ed.): *The India-Pakistan Conflict an Enduring Rivalry*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. ISBN: 9780511616112.

KENNEDY, R. F.: *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*. New York: W.W. Norton & Company, 1969.

LANCZOVÁ, I. – MARTIŠKOVÁ, M.: The evolution of the principle of (green) proportionality. In: VYŠNÝ, P. – MARTIŠKOVÁ, M. – LANCZOVÁ, I. – PRUDOVÍČ, M. (eds.): *Just War in the Context of the Salamanca School and Other Intellectual Traditions*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2024, pp. 87-100. ISBN: 9788056807156. DOI: <https://doi.org/10.31262/978-80-568-0575-6/2023>

LARRES, K.: *Churchill's Cold War: The Politics of Personal Diplomacy*. New Haven: Yale University Press, 2002. ISBN: 9780300094381.

LIGHTBODY, B.: *The Cold War*. 1. edition. London: Routledge, 1999. ISBN: 9780415195263.

MACDONALD, C. A.: *Korea: The War before Vietnam*. London: Palgrave Macmillan, 1986. ISBN: 9780333330111. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-06332-1>

MARTIN, J. M.: *Winston Churchill's Cold War* [online]. Available at: <https://www.loc.gov/loc/lcib/0301/churchill.html> [cit. 2025-05-20].

MAY, E. R.: *The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Cambridge: Harvard University Press, 1997. ISBN: 0674179269.

NATIONAL MUSEUM OF AMERICAN DIPLOMACY: *The Marshall Plan* [online]. Available at: <https://diplomacy.state.gov/online-exhibits/diplomacy-is-our-mission/development/the-marshall-plan/> [cit. 2025-04-18].

NATIONAL MUSEUM OF AMERICAN HISTORY: *The Cold War* [online]. Available at: <https://americanhistory.si.edu/citizenship/learn/the-1900s/83/learn> [cit. 2025-04-18].

OFFICE OF THE HISTORIAN, FOREIGN SERVICE INSTITUTE, UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE: *The Truman Doctrine, 1947* [online]. Available at: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine> [cit. 2025-04-18].

OFFICE OF THE HISTORIAN: *The Soviet Invasion of Afghanistan and the U.S. Response, 1978–1980* [online]. Available at: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/soviet-invasion-afghanistan> [cit. 2025-04-24].

RUSSEL, P. L.: *El Salvador in Crisis*. Austin: Colorado River Press, 1984. ISBN: 9780931302022.

STALIN, I. V.: *Economic Problems of Socialism in the USSR*. Moscow: Foreign Languages Pub. House, 1952, pp. 32-37 [online]. Available at: <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1951/economic-problems/index.htm> [cit. 2025-05-29].

STERN, S. M.: *The Cuban Missile Crisis in American Memory: Myths Versus Reality*. Stanford University Press, 2012. ISBN: 9780804783774.

THE MILITARY HISTORY INSTITUTE OF VIETNAM (transl. PRIBBENOW, M. P.): *Victory in Vietnam: The Official History of the People's Army of Vietnam, 1954-1975 (Modern War Studies)*. Lawrence: University Press of Kansas, 2002. ISBN: 9780700621873.

TUCKER, S. - ROBERTS, P.: *Cold War: A Student Encyclopedia*. 1. edition. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2007. ISBN: 9781851097012. DOI: <https://doi.org/10.5040/9798400628061>

UPPSALA UNIVERSITET: UCDP: *Record number of armed conflicts in the world. Pressmeddelande* [online]. 2024. Available at: <https://www.uu.se/en/press/press-releases/2024/2024-06-03-ucdp-record-number-of-armed-conflicts-in-the-world> [cit. 2025-05-29].

WALKER, T. W. – WADE, CH.: *Nicaragua: Living in the Shadow of the Eagle*. 5th ed. Boulder: Westview Press, 2011. ISBN: 9780813343877.

WON LEE, J.: *The Impact of the Korean War on the Korean Economy*. [online]. Available at: https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/ijoks/v5i1/f_0013337_10833.pdf#:~:text=Nearly%20four%20million%20people%20were%20presumed%20dead%2C,of%20economic%20development%20in%20the%20following%20years [cit. 2025-04-20].

TEN MOST INFLUENTIAL PEOPLE OF THE 20TH CENTURY WHO SHAPED GLOBAL LEGAL HISTORY

DESAŤ OSOBNOSTÍ 20. STOROČIA, KTORÉ VÝRAZNE OVPLYVNILI VÝVOJ PRÁVA Z GLOBÁLNEJ PERSPEKTÍVY

Karin Baďurová – Tereza Berková - Doris Dvoranová – Juraj Hanzalík¹

Abstrakt: Predkladaný príspevok predstavuje študentský pohľad na desať významných osobností, ktoré pozitívne ovplyvnili vývoj práva z globálnej perspektívy, a to v zmysle posilnenia ľudských práv, spravodlivosti, zásad právneho štátu, právnej teórie či medzinárodného práva.

Kľúčové slová: Franklin Delano Roosevelt; Thurgood Mashall; Mahatma Gandhi; Nelson Mandela; Antonio Cassese; René Cassin; Earl Warren; Hersch Lauterpacht; Hans Kelsen; Ruth Bader Ginsburg.

Abstract: The presented contribution is a student's perspective on ten significant figures who have positively influenced the development of law from a global perspective, in terms of strengthening human rights, justice, the rule of law, legal theory, and international law.

Key Words: Franklin Delano Roosevelt; Thurgood Mashall; Mahatma Gandhi; Nelson Mandela; Antonio Cassese; René Cassin; Earl Warren; Hersch Lauterpacht; Hans Kelsen; Ruth Bader Ginsburg.

INTRODUCTION

Throughout history, the law has played a crucial role in shaping society, protecting rights, and maintaining social order. But behind every historic legal principle, groundbreaking court case, or revolutionary reform stands an individual whose vision and determination altered the path of legal history. From philosophers who established the principles of justice to judges and lawyers who redefined human rights, these individuals have had an undeniable impact on the legal world.

Undoubtedly, among these figures stands Hans Kelsen, whose Pure Theory of Law transformed legal philosophy by promoting an organized and impartial method of comprehending the law. Even now, his work is essential to legal studies. A pioneering justice on the U.S. Supreme Court, Ruth Bader Ginsburg, devoted her professional life to combating gender discrimination and strengthening civil rights protections. Meanwhile, as the 32nd President of the United States, Franklin D. Roosevelt's New Deal initiatives radically enhanced the balance between individual rights and governmental authority, reshaping American constitutional law. Equally impactful was Thurgood Marshall, the first Black justice on the U.S. Supreme Court. He championed the court case against racial segregation, most famously in *Brown v. Board of Education*. As Chief Justice, Earl Warren oversaw some of the most significant Supreme Court decisions in American history, advancing legal equality, due process, and civil rights. Not less impactful are also other personalities presented in this article.

¹ Karin Baďurová (študentka druhého ročníka bakalárskeho štúdia, právo, denná forma, e-mail: karin.badurova@tvu.sk); Tereza Berková (študentka druhého ročníka bakalárskeho štúdia, právo, denná forma, e-mail: tereza.berkova@tvu.sk); Doris Dvoranová (študentka tretieho ročníka bakalárskeho štúdia, právo, denná forma, e-mail: doris.dvoranova@tvu.sk); Juraj Hanzalík (študent tretieho ročníka bakalárskeho štúdia, právo, denná forma, e-mail: juraj.hanzalik@tvu.sk).

The following compilation examines the ten most influential personalities in legal history, whose ideas and decisions continue to have an impact on modern legal and judicial systems worldwide.

1. FRANKLIN DELANO ROOSEVELT

"The test of our progress is not whether we add more to the abundance of those who have much, it is whether we provide enough for those who have little."

Franklin Delano Roosevelt

The 32nd president of the United States, Franklin Delano Roosevelt (FDR, born January 30, 1882), was in office from 1933 until his passing in 1945. Roosevelt played a pivotal role in shaping legal history through his transformative policies and leadership during some of the most challenging periods in American history. He is the only American president to have held office for more than two terms, hence the longest-serving president. Moreover, his first two terms focused on struggling with the Great Depression, and in his third and fourth terms, he turned his attention to America's participation in World War II.

The presidency of Franklin Delano Roosevelt was marked by profound legal and constitutional changes that expanded the role of the federal government, redefined economic and social rights, and set legal precedents that continue to influence governance today.

1.1 The New Deal

The United States was in the throes of the Great Depression. Banks were in crisis, and nearly a quarter of the workforce was unemployed. Wages and salaries declined significantly, as did production. U.S. President Franklin D. Roosevelt's New Deal (1933–39) aimed to provide immediate economic relief and to bring about reforms to stabilize the economy. As previously mentioned, much of the New Deal legislation was enacted within the first three months of Roosevelt's presidency (March 9–June 16, 1933), which became known as the Hundred Days.² In the first 100 days as president, he introduced the New Deal, solidified the New Deal coalition, and restructured American politics under the Fifth Party System.

Lifting America out of the Depression was a difficult task. To help him, FDR depended on a sizable coterie of advisers to a degree unprecedented in the history of the presidency. FDR brought many veterans of his governorship to Washington. Raymond Moley, a professor of public law and a member of the "Brain Trust," joined the administration, as did Harry Hopkins, who ran New York's program for the unemployed. Francis Perkins, who had known FDR since their days in the state legislature, became the first woman ever to hold a cabinet office, taking charge of the Department of Labor. These advisers were mainly political liberals.³

At its core, the New Deal was a series of programs, policies, and regulations focusing on three primary objectives: relief, recovery, and reform - often referred to as the "Three Rs."

First of all, the relief efforts of the New Deal were designed to provide immediate assistance to those suffering the most from the economic downturn, namely the impecunious and unemployed. Programs such as the Federal Emergency Relief Administration (FERA) provided direct financial help to states, allowing them to support struggling families. The Civilian Conservation Corps (CCC) was established to create jobs for young men in environmental conservation projects, helping to restore forests, build parks, and prevent soil

² BRITANNICA: New Deal, United States History. *Britannica* [online]. 2025. Available at: <https://www.britannica.com/event/New-Deal> [cit. 2025-03-23].

³ LEUCHTENBURG, W. E.: *Franklin D. Roosevelt: Domestic Affairs* [online]. 2016. Available at: <https://millercenter.org/president/fdroosevelt/domestic-affairs> [cit. 2025-03-23].

erosion. Additionally, large-scale public works programs, as the Public Works Administration (PWA) and the Works Progress Administration (WPA), put millions of unemployed Americans to work by funding the construction of roads, bridges, schools, and other essential infrastructure.

Secondly, the recovery aspect of the New Deal aimed to restore economic stability and revive struggling industries. One key initiative was the Agricultural Adjustment Act (AAA), which sought to stabilize crop prices by reducing overproduction and providing subsidies to farmers. The National Industrial Recovery Act (NIRA) was another significant measure that encouraged fair wages, shorter working hours, and labor protections while promoting industrial growth. To address rural poverty and lack of electricity, the Tennessee Valley Authority (TVA) was established, bringing jobs, power, and infrastructure improvements to underdeveloped regions in the South.

Lastly, the New Deal's reform element included long-term improvements aimed at preventing future economic disasters. The Securities Act of 1933 and the Securities Exchange Act of 1934 were passed to regulate the stock market and prohibit fraudulent financial practices. To restore credibility in the banking system, the Glass-Steagall Act (1933) established the Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) to protect individuals' bank deposits. One of the most enduring legacies of the New Deal was the Social Security Act of 1935, which provided retiree pensions, unemployment insurance, and financial support for disadvantaged groups, laying the groundwork for the contemporary American welfare system.

In 1935, the New Deal shifted focus to labor and urban groups. It was known as the Second New Deal. Programs continued addressing relief, recovery, and reform, aiming to stabilize the economy, support homeowners, and prevent future crises. Key reforms included the Wagner Act (1935), which aimed to strengthen labor unions, and the Fair Labor Standards Act, which aimed to regulate wages and working hours.

1.2 The Judicial Procedures Reform Bill of 1937

Not only the implementation of the New Deal, but also the Judicial Procedures Reform Bill displayed another notable contribution of Franklin D. Roosevelt. In 1937, President Roosevelt attempted to reshape the Supreme Court to secure favorable rulings for his New Deal programs. Frustrated by conservative justices blocking key legislation, he proposed the Judicial Procedures Reform Bill of 1937, allowing him to appoint additional justices for those over 70. Roosevelt could add six justices to the Court. With two liberals already on the bench, which would put the odds in FDR's favor, this so-called "court-packing plan" faced intense opposition, with critics arguing it threatened judicial independence. The proposal ultimately failed, but the Court later upheld New Deal reforms, partly due to Justice Owen Roberts' shift in voting—known as the "switch in time that saved nine." Meanwhile, a key conservative justice retired, allowing Roosevelt to reshape the Court through new appointments.⁴

1.3 Repeal of Prohibition and 21 Amendment

Initially embraced as a solution to societal issues, Prohibition was seen as a moral victory, with numerous supporters celebrating its potential to eliminate poverty and crime. However, it soon led to unintended consequences, including increased crime, political corruption, and widespread disrespect for the law. As disillusionment and dissatisfaction spread, several repeal organizations emerged, including the Association Against the Prohibition Amendment, the

⁴ NCC STAFF: *How FDR lost his brief war on the Supreme Court* [online]. 2024. Available at: <https://constitutioncenter.org/blog/how-fdr-lost-his-brief-war-on-the-supreme-court-2> [cit. 2025-03-23].

Women's Organization for National Prohibition Reform, and the Voluntary Committee of Lawyers.

The growing opposition gained political momentum when Franklin D. Roosevelt ran for president in 1932 on a platform that included repealing Prohibition. Upon taking office, FDR swiftly acted on his promise. In 1933, Congress passed a resolution allowing states to ratify the 21st Amendment, and the process moved rapidly, with 36 states approving it, officially repealing the 18th Amendment. FDR celebrated the moment, famously remarking on "the damnable affliction of Prohibition." The repeal restored the legal production and sale of alcohol, but it also granted states the authority to regulate liquor within their borders. While some states continued Prohibition at the local level, the overwhelming majority of Americans embraced repeal, with 74% voting in favor. The failed experiment had ended, and "Happy Days Are Here Again" became an anthem of national relief.⁵

1.4 WWII and the Executive Order 9066

In the days after the Pearl Harbor attack by the Japanese on December 7, 1941, suspicion fell on Japanese American communities in the western United States. As a result, the U.S. Department of the Treasury froze the assets of all citizens and resident aliens born in Japan. The Department of Justice arrested some 1,500 religious and community leaders as potentially dangerous enemy aliens.⁶ On February 19, 1942, Roosevelt signed Executive Order 9066, which relocated 110,000 Japanese-American citizens and immigrants, most of whom lived on the Pacific Coast.⁷ They were forced to liquidate their properties and businesses and interned in hastily built camps in interior, harsh locations.

In this case, the two views can be distinguished regarding the Internment of Japanese Americans. Supporters justified it as a wartime necessity to prevent espionage, while critics condemned it as a violation of civil liberties driven by racial prejudice. The policy remained in effect until 1944, and in 1988, the U.S. government formally apologized and granted reparations. Internment remains one of the most controversial actions of FDR's presidency, highlighting the tension between national security and individual rights.

In conclusion, Franklin D. Roosevelt's presidency was marked by profound transformation, as he led the nation through the Great Depression and World War II with bold policies and decisive leadership. His New Deal reshaped the American economy, his judicial actions tested the limits of executive power, and his repeal of Prohibition reflected his responsiveness to public sentiment. On the other hand, his authorization of Japanese American internment remains a deeply controversial decision. Nevertheless, Roosevelt's role in creating the first atomic weapon and laying the groundwork for the United Nations cemented his global legacy. Re-elected in 1944, Roosevelt's declining health led to his death in 1945, leaving behind a nation forever changed by his leadership. Despite criticisms, he is consistently ranked among the greatest U.S. presidents for his ability to navigate crises and redefine the role of government in American life, with a global impact.

⁵ HANSON, D. J.: *Repeal of Prohibition* [online]. 2013. Available at: <https://web.archive.org/web/20131205180822/http://www2.potsdam.edu/hansondj/Controversies/1131637220.html> [cit. 2025-03-23].

⁶ RAY, M.: *Executive Order 9066* [online]. 2025. Available at: <https://www.britannica.com/topic/Executive-Order-9066> [cit. 2025-03-23].

⁷ LEUCHTENBURG, W. E.: *Franklin D. Roosevelt: Domestic Affairs* [online]. 2016. Available at: <https://millercenter.org/president/fdroosevelt/domestic-affairs> [cit. 2025-03-23].

2. THURGOOD MARSHALL

*"In recognizing the humanity of our fellow beings, we pay ourselves the highest tribute."
Thurgood Marshall*

Thurgood Marshall (born July 2, 1908) was a trailblazing lawyer, civil rights activist, and the first African American Supreme Court Justice with a significant influence on American law and society. He not only led the legal struggle against segregation as an NAACP attorney, but he also successfully argued *Brown v. Board of Education*, which overturned racial segregation in schools. His unflinching commitment to the concept of equal justice persisted throughout his term on the Supreme Court, where he advocated for civil rights, individual liberty, and the protection of underprivileged populations, making him one of the most prominent personalities in American legal history.

2.1 *Brown v. Board of Education* (1954)

Undoubtedly, one of the most significant contributions made by Marshall was *Brown v. Board of Education*.

In the late 1940s, the National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) made a concentrated effort to challenge the segregated school systems in various states, including Kansas. There, in Topeka, the NAACP encouraged a number of African American parents to try to enroll their children in all-white schools. All these requests got refused, including that of Oliver Brown. He was told that his daughter could not attend the nearby white school and instead would have to enroll in an African American school far from her home. The NAACP subsequently filed a class-action lawsuit. While it claimed that the education (including facilities, teachers, etc.) offered to African Americans was inferior to that offered to whites, the NAACP's main argument was that segregation by its nature was a violation of the Fourteenth Amendment's equal protection clause. A U.S. district court heard *Brown v. Board of Education* in 1951, and it ruled against the plaintiffs. The NAACP then appealed to the U.S. Supreme Court.⁸

In 1952, the Supreme Court began hearing arguments in *Brown v. Board of Education* and other comparable cases from other states. The justices did not initially share the same opinion, but upon the death of Chief Justice Fred M. Vinson in 1953, the Court reached a unanimous decision. On May 17, 1954, the Supreme Court overruled *Plessy v. Ferguson*, marking one of Marshall's most notable judicial victories. It thus rejected as inapplicable to public education the "separate but equal" doctrine, advanced by the Supreme Court in *Plessy v. Ferguson* according to which laws mandating separate public facilities for whites and African Americans do not violate the equal protection clause if the facilities are approximately equal.⁹ This ruling not only made racial segregation in public schools unconstitutional but also reinforced Marshall's lifelong commitment to dismantling discriminatory laws.

This case became a turning point in the civil rights movement, laying the foundation for future desegregation efforts across the United States. As a result of his legal success in *Brown v. Board of Education* and other civil rights cases, Marshall was later appointed as the first

⁸ DUIGNAN, B.: *Brown v. Board of Education*. *Britannica* [online]. 2025. Available at: <https://www.britannica.com/event/Brown-v-Board-of-Education-of-Topeka> [cit. 2025-03-23].

⁹ CROOKS, M.: Thurgood Marshall Becomes First Black Justice on U.S. Supreme Court. *National Geographic Society* [online]. 2024. Available at: <https://education.nationalgeographic.org/resource/supreme-court-swears-first-african-american-justice/> [cit. 2025-03-23].

African American Supreme Court Justice in 1967, where he continued to advocate for equal protection under the law.

2.2 Becoming the First Black Supreme Court Justice (1967)

On October 2, 1967, Thurgood Marshall took the judicial oath of the U.S. Supreme Court, becoming the first Black person to serve on the Court. Marshall's paternal grandfather had been enslaved, and systemic racism remained widespread when Marshall was born. A segregationist admissions policy kept him from attending law school at the University of Maryland, near where he grew up. He instead attended Howard University, and soon after graduating, he filed a lawsuit that forced the integration of the University of Maryland.¹⁰ Marshall had already made a contribution in American law, winning 29 of the 32 cases he argued before the Supreme Court, including the renowned case *Brown v. Board of Education of Topeka* (1954), which declared school segregation unconstitutional.

To summarize, Thurgood Marshall's legacy as a legal pioneer and civil rights activist remains deeply rooted in American history. His contribution in *Brown v. Board of Education* not only abolished segregation in public schools but also laid the foundation for future civil rights victories. As the first African American Supreme Court Justice, Marshall continued his fight for justice, utilizing his position to protect the rights of marginalized communities and support the values of equality. A lawyer and judge, he unflinchingly dedicated himself to the civil rights movement and reshaped the US legal system, ensuring that the fight for justice and equality remained at the forefront of American law and society.

3. MAHATMA GANDHI

"An unjust law is itself a species of violence. Arrest for its breach is more so."
Mahatma Gandhi

Mahatma Gandhi (born October 2, 1869) was an influential writer, politician, lawyer, editor, columnist, and a journalist.¹¹ He was part of many social and political circles in his lifetime, such as non-violence, truth, Hinduism, Indic ideals, feminism, secularism, justice, self-reliance, welfare, substantive equality (including gender and caste equality), anti-colonial ideals, and various forms of abolitionism.¹² Among many substantial things that Gandhi accomplished throughout his life, we will be focusing mainly on his influence on legal history, specifically his views on truth as a lawyer, and his commitment towards women empowerment and gender equality.

3.1 On Truth

Gandhi was a strong advocate of truth and justice. One can argue that he stood "amongst the most honest lawyers."¹³ Dennis A. Rendleman mentioned in his view on ethics: "*Lawyers must be honest, but they don't have to be truthful.*" Meaning, that lawyers hold no obligations

¹⁰ CROOKS, M.: Thurgood Marshall Becomes First Black Justice on U.S. Supreme Court. *National Geographic Society* [online]. 2024. Available at: <https://education.nationalgeographic.org/resource/supreme-court-swears-first-african-american-justice/> [cit. 2025-03-23].

¹¹ SHRIVASTAVA, A., et al.: Mahatma Gandhi and Law: A Historico-Legal Perspective. *The Daily Guardian* [online]. 2021. Available at: thedailyguardian.com/legally-speaking/mahatma-gandhi-and-law-a-historico-legal-perspective/ [cit. 2025-03-15].

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

to tell the whole undisputable truth.¹⁴ However, when it comes to Gandhi, he held an unpopular and distinct opinion that said: *"It [is] not impossible to practice law without compromising truth."* Eventually, this would be the very reason why Gandhi *"eventually lost faith in the traditional legal system – courts, judges, lawyers, litigation."* The ideals and virtues that he followed were not in sync with the system that he existed in, where the *"Indian justice system rewarded the wealthy and compounded the miseries of the poor."* To change these practices, Gandhi argued that lawyers *"need to adapt to the practical realities of [the Indian] society and localise [their] justice delivery systems"*, along with pushing forward *"for greater use of regional languages in court proceedings and entire litigation process to make the legal system litigant friendly."*^{15,16}

3.2 On Empowerment and Equality

Gandhi strongly believed, that for India to become a decolonized, independent and self-sufficient country, the help of women would be greatly needed. This encompassed a "nationalist revolution in both personal and political spheres of life" which would happen if Indian women became mobilized to actively participate in *India's Freedom Struggle*. In Gandhis weekly magazine *Hajiran*, he "applauded women for demonstrating outstanding character of resilience during the freedom struggle". Gandhi actively empowered and recognized women not only in the political, but also societal scene.¹⁷

4. NELSON MANDELA

"It is the duty of the law to create a framework in which citizens can live their lives with dignity, equality, and justice."
Nelson Mandela

Nelson Mandela (born July 18, 1918) was a South African president, lawyer, anti-apartheid activist, and advocate for civil rights and equality. *"His accomplishments are [...] celebrated each year on July 18, Nelson Mandela International Day."*¹⁸ Let us focus on his anti-apartheid activism and *The Nelson Mandela Rules*.

Mandela grew up in the Union of South Africa, colonized by the British Empire. The native people were heavily under the dominion of the white minority, which sparked Mandela's interest in anti-apartheid activism. In 1952, after many strikes and demonstrations against apartheid, Mandela decided to *"escalate the struggle as a leader of the Defiance Campaign, which encouraged Black participants to violate laws."* Mandela, alongside many others, was tried and imprisoned during the upcoming years for treason, leaving the country without permission, creating plans for guerrilla warfare, and sabotage. Even though he was sentenced

¹⁴ RENDLEMAN, D. A.: 'Truthiness' and Professional Responsibility. *ABA* [online]. 2019. Available at: www.americanbar.org/news/abanews/publications/youraba/2019/december-2019/truthiness-and-professional-responsibility/ [cit. 2025-03-15].

¹⁵ SHRIVASTAVA, A., et al.: Mahatma Gandhi and Law: A Historico-Legal Perspective. *The Daily Guardian* [online]. 2021. Available at: thedailyguardian.com/legally-speaking/mahatma-gandhi-and-law-a-historico-legal-perspective/ [cit. 2025-03-15].

¹⁶ This was part of Gandhi's positive stance towards decolonialization

¹⁷ SHRIVASTAVA, A., et al.: Mahatma Gandhi and Law: A Historico-Legal Perspective. *The Daily Guardian* [online]. 2021. Available at: thedailyguardian.com/legally-speaking/mahatma-gandhi-and-law-a-historico-legal-perspective/ [cit. 2025-03-15].

¹⁸ BLAKEMORE, E.: How Nelson Mandela Fought Apartheid-and Why His Work Is Not Complete. *National Geographic* [online]. 2020. Available at: www.nationalgeographic.com/history/article/nelson-mandela-fought-apartheid-work-not-complete [cit. 2025-03-15].

to life in prison, he served 27 years, after “South Africa’s new president, F. W. de Klerk, pledged to end apartheid” because of “international pressure and the threat of civil war.”¹⁹ Later on, after getting a Nobel Peace Prize in 1993, and becoming president of a new nation – South Africa, Mandela continued with his many accomplishments. He created the “Truth and Reconciliation Commission, designed to document human rights violations and help victims and violators come to terms with their past.” After his 5-year presidency, “Mandela spent the remainder of his life working to end poverty and raise awareness of HIV/AIDS.”²⁰

The Nelson Mandela Rules were based on Mandela’s experience with imprisonment. They were adopted in 2015 as the *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*. These rules “promote humane conditions of imprisonment, raise awareness about prisoners being a continuous part of society, and to value the work of prison staff as a social service of particular importance.”²¹ More specifically, they “represent the universally acknowledged blueprint for prison management in the 21st century. They outline minimum prison conditions, provide guidance, and set clear benchmarks for prison staff on how to uphold safety, security and human dignity”²². According to Mandela: “It is said that no one truly knows a nation until one has been inside its jails. A nation should not be judged by how it treats its highest citizens, but its lowest ones.”²³

5. ANTONIO CASSESE

*"The tribunal will continue to strive with unshakeable resolve to render justice."
Antonio Cassese*

Antonio Cassese (January 1, 1937) was the First President of the International Criminal Tribunal of the former Yugoslavia, founding President of the Special Tribunal for Lebanon, an expert on human rights, and a renowned Italian scholar specialized in public international law. “Cassese has motivated a large number of students and colleagues and has played a crucial role in the recognition of international tribunals.”²⁴

Starting his academic career in 1972, Cassese was not only a professor at the University of Pisa and University of Florence, but also a “professor of international law at the European University Institute, where he co-founded the *European Journal of International Law* and the *Academy of European Law*.”²⁵ Apart from teaching, Cassese represented Italy in various international fora, such as the UN Commission on Human Rights, the UN General Assembly, and the Geneva Diplomatic Conference on International Humanitarian Law.²⁶

In 1984, Cassese “became the first President of the Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment of the Council of Europe.” Approximately ten years later, “he was elected as judge of the newly established International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY).” Later on, he also served as first President of the Tribunal. Among his contributions, he wrote some of the key decisions and judgements of the ICTY, one

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ UNITED NATIONS: Nelson Mandela International Day, July 18, for Freedom, Justice and Democracy. *United Nations* [online]. Available at: www.un.org/en/events/mandeladay/mandela_rules.shtml [cit. 2025-03-15].

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ VUGT, D. G., et al.: Antonio Cassese: Laureate Erasmus Prize 2009. *Praemium Erasmianum Foundation* [online]. 2009. Available at: <https://erasmusprijs.org/en/laureates/antonio-cassese/> [cit. 2025-06-23].

²⁵ GAETA, P., et al.: Antonio Cassese. *Antonio Cassese Initiative* [online]. 2024. Available at: <https://cassese-initiative.org/antonio-cassese/> [cit. 2025-06-23].

²⁶ AUTHORS OF THE ANTONIO CASSESE INITIATIVE: Antonio Cassese. *Antonio Cassese Initiative* [online]. 2024. Available at: <https://cassese-initiative.org/antonio-cassese/> [cit. 2025-06-23].

of which was the 1995 Interlocutory Decision on Jurisdiction in the Tadić, which “*established that individual criminal responsibility for war crimes is not limited to international armed conflict, but it extends also to so-called civil wars.*”²⁷

The argument for the expansion of criminal responsibility is further argued for in Cassese’s book *International Criminal Law* (2003). In this book, he equated *dolus eventualis* (consequent deceit) with *recklessness* and expanded his term *culpa gravis* (culpable negligence) to *unconscious negligence*. “*By this, he got closer to the objective responsibility of an offender for a risk (strict liability).*” However, this contradicted the general rule that objective responsibility, in this case, cannot be part of the criminal law of civilised countries.

6. RENÉ CASSIN

*"Similarly, the problem of the rights of the state in the disposition of inheritances left by individuals presents social aspects of the first importance."*²⁸
René Cassin

René Cassin (born October 5, 1887) was a French jurist known for co-authoring the Universal Declaration of Human Rights and receiving the Nobel Peace Prize. He was born in Bayonne in 1887.

During World War I, he got severely injured while serving as a soldier, an experience that had a profound impact on him. In between the wars, he represented France at the League of Nations and worked towards disarmament.

In 1920, Cassin became a professor of law at Lille, and in 1929, he took up the same position in Paris, where he taught until 1960. He also lectured at the Academy of International Law in The Hague and the Geneva Graduate Institute, among other institutions. In the 1920s, Cassin focused on fostering reconciliation between former enemies. He believed that military veterans were particularly well-suited to promote peace and reconciliation, and he supported their gatherings. However, Hitler's rise to power in Germany put an end to these efforts. Following France's defeat in June 1940, Cassin joined General Charles de Gaulle in London and became one of the leading figures in the Free French government in exile. After World War II, the United Nations became Cassin's main platform, where he played a pivotal role in the creation of the 1948 Universal Declaration of Human Rights. The first article of the declaration states: "*All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood*"²⁹. Also on the international stage, Cassin was instrumental in founding the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) in 1944 and served as a French delegate to UNESCO from 1945 to 1952. From 1965 to 1968, Cassin was president of the European Court of Human Rights. In December 1968, he was awarded the Nobel Prize.³⁰

²⁷ *Ibid.*

²⁸ CASSIN, R.: Human rights are the foundation of peace. *BrainyQuote* [online]. Available at: <https://www.brainyquote.com/authors/rene-cassin-quotes> [cit. 2025-03-24].

²⁹ NOBEL PRIZE: René Cassin – Facts. *The Nobel Prize* [online]. Available at: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1968/cassin/facts/> [cit. 2025-03-24].

³⁰ BRITANNICA: René Cassin. *Britannica* [online]. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Rene-Cassin> [cit. 2025-03-24].

7. EARL WARREN

*"It is the spirit and not the form of law that keeps justice alive."*³¹
Earl Warren

Earl Warren (born March 19, 1891) was an American legal expert who served as the 14th Chief Justice of the United States from 1953 to 1969, overseeing the Supreme Court during a time of significant transformation in the country. He studied at the University of California, Berkeley, earning his bachelor's degree in 1912 and his law degree in 1914. His interest in politics grew through his involvement in the successful campaign of Progressive Party gubernatorial candidate Hiram Johnson. After completing his studies, he was admitted to the bar and worked in private practice for three years. As district attorney until 1939, Warren distinguished himself for both his honesty and hard work, and for fighting corruption. He was easily elected governor in 1942 and was re-elected twice (1946, 1950), becoming the first governor of California to serve three consecutive terms. As governor, he backed the contentious policy of relocating Japanese Americans during World War II, as well as progressive initiatives on matters like education, healthcare, and prison reform. In 1948, he was nominated as the Republican vice-presidential candidate but lost alongside Thomas Dewey. Despite the 1948 loss, his national reputation continued to grow, and he gained a strong following as a potential presidential candidate in 1952. As the campaign drew near, divisions within the Republican Party began to emerge. His moderate stance in the campaign against communism (which was led by fellow Republican Richard M. Nixon in California) — such as his opposition to loyalty oaths for University of California professors — and his lacklustre primary campaign left Warren in a distant third place, behind Robert A. Taft and General Dwight D. Eisenhower, by the time of the Republican National Convention.³²

During his first term on the bench, he delivered the opinion of a unanimous court in the landmark school desegregation case, *Brown v. Board of Education of Topeka* (1954), ruling that the racial segregation of public-school children was unconstitutional. Dismissing the "separate but equal" doctrine established by *Plessy v. Ferguson* in 1896, Warren, speaking on behalf of the court, asserted that "*separate educational facilities are inherently unequal*," and the court later urged the desegregation of public schools to proceed with "*all deliberate speed*." In *Watkins v. United States* (1957), Warren led the court in affirming a witness's right to refuse to testify before a congressional committee. In other rulings related to federal and state loyalty and security investigations, he similarly adopted a stance that minimized the widespread fear of communist subversion in the United States during the 1950s.

Following the assassination of President John F. Kennedy on November 22, 1963, President Lyndon B. Johnson appointed Warren to lead a commission created to investigate both Kennedy's murder and the killing of the alleged assassin, Lee Harvey Oswald.³³

8. HERSCH LAUTERPACHT

"If international law is, in some ways, at the vanishing point of law, the law of war is, perhaps even more conspicuously, at the vanishing point of international law."
Hersch Lauterpacht

³¹ WARREN, E.: In this country, the law is the last refuge of the oppressed. *BrainyQuote* [online]. Available at: https://www.brainyquote.com/quotes/earl_warren_383569 [cit. 2025-03-25.]

³² BRITANNICA: Earl Warren. *Britannica* [online]. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Earl-Warren> [cit. 2025-03-25].

³³ *Ibid.*

Born in Żółkiew (Eastern Galicia, now Zhovkva, Ukraine) on August 16, 1897, Hersch Lauterpacht was the son of Aron, a timber merchant, and Deborah. After completing most of his military service at his father's sawmill during World War I, he pursued studies and became active in student activism at the University of Lemberg in 1916.

Following the incorporation of his hometown into Poland after the war, amidst rising Polish nationalism, Lauterpacht decided to continue his studies in Vienna in 1919. There, he was taught by Hans Kelsen, a key architect of Austria's new constitution, and earned his law degree in 1921. In 1922, he obtained his doctorate in political science and was elected chairman of the World Union of Jewish Students.³⁴

In 1923, they relocated to the UK, where Lauterpacht studied at the London School of Economics under Dr. Arnold McNair, who became both a mentor and a friend. Lauterpacht taught at the school until 1937, after which he was appointed the Whewell Professor of International Law at Cambridge³⁵.

During the Holocaust, Lauterpacht lost much of his family in occupied Poland. To legally prosecute these atrocities, he developed the concept of "crimes against humanity," which was first used in legal arguments at the Nuremberg trials. Lauterpacht represented the British indictment at these trials. In 1945, Lauterpacht published *An International Bill of Human Rights*, a work that became the foundation for the Universal Declaration of Human Rights in 1948, the European Convention for the Protection of Human Rights in 1950, and the International Covenant on Civil and Political Rights in 1966³⁶.

In 1954, he was nominated by the government for election to the International Court of Justice.³⁷

9. HANS KELSEN

"The longing for justice is men's eternal longing for happiness. It is happiness that men cannot find alone, as an isolated individual, and hence seeks in society. Justice is social happiness. It is happiness guaranteed by a social order."
Hans Kelsen

Hans Kelsen remains one of the most influential legal thinkers of the twentieth century, celebrated for his groundbreaking development of the Pure Theory of Law. Born in Vienna in October 11, 1881, he devoted his career to understanding what law really is by studying its basic structure and how it relates to the state.³⁸ In his famous work, *General Theory of Law and State* (1925), he introduced the idea of the *Grundnorm*, or basic norm, which serves as the foundation for all legal rules. This idea demonstrates that one can study law besides moral or political influences.

He was born on October 11, 1881, in Prague, then part of Austria-Hungary (now the Czech Republic), into a German-speaking Jewish family. During his youth, his family relocated

³⁴ ENGLISH HERITAGE: Hersch Lauterpacht. *English Heritage* [online]. Available at: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/blue-plaques/hersch-lauterpacht/> [cit. 2025-03-26].

³⁵ THE GUARDIAN: My legal hero: Hersch Lauterpacht. *The Guardian* [online]. Available at: <https://www.theguardian.com/law/2010/nov/10/my-legal-hero-hersch-lauterpacht> [cit. 2025-03-26].

³⁶ GEDENKSTÄTTE HANNOVER: Hersch Lauterpacht. *Gedenkstätte für die Opfer des Nationalsozialismus [GHWK]* [online]. Available at: <https://www.ghwk.de/en/exhibition/crimes-uncovered/hersch-lauterpacht> [cit. 2025-03-26].

³⁷ THE GUARDIAN: My legal hero: Hersch Lauterpacht. *The Guardian* [online]. Available at: <https://www.theguardian.com/law/2010/nov/10/my-legal-hero-hersch-lauterpacht> [cit. 2025-03-26].

³⁸ DUB, P.: Hans Kelsen: Právník, myslitel a filozof. *House of Fun Prague* [online]. 2024. Available at: <https://houseoffunprague.cz/hans-kelsen/> [cit. 2025-03-23].

to Vienna, where he pursued legal studies at the University of Vienna, earning his doctorate in 1906.

In 1911, Kelsen completed his habilitation in public law and legal philosophy, marking the beginning of his academic career at the University of Vienna. From 1919 to 1929, he served as a professor of constitutional and administrative law.³⁹ During this period, he played a pivotal role in drafting the Austrian Constitution of 1920, which introduced the concept of a constitutional court—a model subsequently adopted by many countries worldwide.⁴⁰

In 1921, Kelsen was appointed as a judge of the Austrian Constitutional Court, a position he held until 1930.⁴¹ “Kelsen would even refer to the constitutional court as his favorite child.”⁴² With the rise of Nazism and due to his Jewish heritage, he was compelled to leave Germany in 1933. He emigrated to Switzerland, where he lectured at the University of Geneva. In 1940, he moved to the United States, initially teaching at Harvard University. Later, he joined the University of California, Berkeley, serving as a professor of political science until his retirement in 1952.⁴³

Throughout his career, Kelsen authored numerous influential works in legal theory and international law,⁴⁴ earning worldwide recognition. He passed away on April 19, 1973, in Orinda, near Berkeley, California.

Hans Kelsen developed the "Pure Theory of Law" to analyze law as an independent system of norms, separate from moral, political, or social influences. He argued that legal science should focus solely on the law's own principles and normative structures.⁴⁵

A central element of Kelsen's theory is the hierarchical structure of legal norms, often depicted as a pyramid.⁴⁶ At the base are specific rules, ascending to general laws, and culminating at the top with the *Grundnorm* or basic norm. This fundamental norm provides legitimacy to the entire legal system, serving as the ultimate source of validity for all other norms. The *Grundnorm* is presupposed and not derived from any higher norm, acting as the foundational assumption upon which the legal order is built.⁴⁷

Kelsen's commitment to legal positivism emphasizes the separation of law from morality and politics. He maintained that legal science should describe and analyze the law as it is, without evaluating its moral or ethical dimensions. This approach emphasizes that the validity of a legal norm is determined by its proper creation within the legal system, not by its moral content.⁴⁸

³⁹ JEWISH VIRTUAL LIBRARY: Hans Kelsen. *Jewish Virtual Library* [online]. 2007. Available at: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kelsen-hans> [cit. 2025-03-23].

⁴⁰ BRITANNICA: Hans Kelsen. *Britannica* [online]. 2010. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Hans-Kelsen/additional-info> [cit. 2025-03-23].

⁴¹ JEWISH VIRTUAL LIBRARY: Hans Kelsen. *Jewish virtual library* [online]. 2007. Available at: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kelsen-hans> [cit. 2025-03-23].

⁴² HINGHOFFER-SZALKAY, S.: The Austrian Constitutional Court: Kelsen's Creation and Federalism's Contribution? *Fédéralisme Régionalisme* [online]. 2017. Available at: <https://popups.uliege.be/1374-3864/index.php?id=1671> [cit. 2025-03-23].

⁴³ RAPPAPORT, M.: Hans Kelsen. *Law & Liberty* [online]. 2013. Available at: <https://lawliberty.org/hans-kelsen/> [cit. 2025-03-23].

⁴⁴ RIGAUX, F.: Hans Kelsen on International Law. *European Journal of International Law* [online]. 1998. Available at: <http://ejil.org/pdfs/9/2/1493.pdf> [cit. 2025-03-23].

⁴⁵ TIWARI, A.: Pure theory of law: an exhaustive analysis. *IPleaders* [online]. 2022. Available at: <https://blog.ipleaders.in/pure-theory-law-exhaustive-analysis/> [cit. 2025-03-23].

⁴⁶ OLECHOWSKI, T.: Biographical researches on Hans Kelsen in the years 1881-1920. *Karolinum.cz* [online]. Available at: https://karolinum.cz/data/clanek/1140/PHS_43.279-293.pdf [cit. 2025-03-23].

⁴⁷ SWARUP, M.: Kelsen's theory of Grundnorm. *Manupatra* [online]. Available at: <https://manupatra.com/roundup/330/articles/article%201.pdf> [cit. 2025-03-23].

⁴⁸ TIWARI, A.: Pure theory of law: an exhaustive analysis. *IPleaders* [online]. 2022. Available at: <https://blog.ipleaders.in/pure-theory-law-exhaustive-analysis/> [cit. 2025-03-23].

Kelsen's Pure Theory of Law has had a profound impact on the development of constitutional and international law. His work laid the theoretical foundation for modern understandings of state sovereignty and the structure of legal systems. Notably, Kelsen played a pivotal role in drafting the Austrian Constitution of 1920, which introduced the concept of a constitutional court—a model subsequently adopted by many countries worldwide.⁴⁹

In the realm of international law, Kelsen's theories have been instrumental. He consistently defended the idea that international law is a legal system, with norms that are binding on states. His work emphasized the importance of a coherent international legal order, influencing the structure and function of international organizations like the United Nations.⁵⁰ Kelsen's advocacy for a centralized legal framework at the international level has contributed to ongoing discussions about global governance and the enforcement of international legal norms.

Hans Kelsen's Pure Theory of Law has been criticized for its strict separation of law from morality, ignoring the role of justice and societal values. Critics, particularly natural law proponents, argue that moral principles are essential to understanding law. Additionally, Kelsen's concept of the *Grundnorm* is seen as abstract and difficult to define, raising questions about its legitimacy.⁵¹ Despite these criticisms, his theory remains a key contribution to legal positivism and continues to influence legal thought.

In conclusion, Hans Kelsen's legacy in legal science is undeniable. His groundbreaking ideas laid the groundwork for modern constitutional law and significantly influenced the development of international legal theory. By treating law as an autonomous discipline, he created a framework that allows the objective study of legal systems. Even though his work has sparked ongoing debates about the relationship between law and morality, Kelsen's impact on legal thought endures, shaping how scholars and practitioners understand the law today.

10. RUTH BADER GINSBURG

*"Women belong in all places where decisions are being made.
It shouldn't be that women are the exception."
Ruth Bader Ginsburg*

Ruth Bader Ginsburg (born March 15, 1933), known as "Notorious RBG",⁵² was a pioneer in the fight for gender equality and a prominent legal figure whose influence extended beyond the U.S. legal system to global legal culture. Her career was grounded in a commitment to justice and equality, particularly in the areas of women's and minority rights. As a Supreme Court Justice from 1993, she shaped the US legal system, with her decisions and dissents reflecting her dedication to equality before the law.⁵³ Her impact on the legal discourse on human rights remains indelible, not only in the U.S. but around the world.

⁴⁹ HINGHOFFER-SZALKAY, S.: The Austrian Constitutional Court: Kelsen's Creation and Federalism's Contribution? *Fédéralisme Régionalisme* [online]. 2017. Available at: <https://popups.uliege.be/1374-3864/index.php?id=1671> [cit. 2025-03-23].

⁵⁰ RIGAUX, F.: Hans Kelsen on International Law. *European Journal of International Law* [online]. 1998. Available at: <http://ejil.org/pdfs/9/2/1493.pdf> [cit. 2025-03-23].

⁵¹ GITAPRIYAVARRSHINI, A.: A critical analysis of Kelsen's Pure Theory of Law with special emphasis on its disregard to justice. *International Journal for Legal Research and Analysis* [online]. 2024. ISSN: 2582-6433. Available at: <https://www.ijlra.com/paper-details.php?isuur=3077> [cit. 2025-03-26].

⁵² ALTER, CH.: Here's Why Ruth Bader Ginsburg Is Notorious. *Time* [online]. 2015. Available at: <https://time.com/4093354/heres-why-ruth-bader-ginsburg-is-notorious> [cit. 2025-03-23].

⁵³ BRITANNICA: Ruth Bader Ginsburg. *Britannica* [online]. 2009. Available at: <https://www.britannica.com/browse/Lawyers-Judges> [cit. 2025-03-23].

Ruth Bader Ginsburg was born in Brooklyn, New York, to Jewish immigrant parents. From a young age, she faced challenges that often required determination and strength of character. During her high school years, her mother passed away. She deeply impressed her resolve to succeed in life.⁵⁴ Ginsburg, who had a strong desire for education from an early age, decided to study law, even though it was uncommon for women at the time. She entered Harvard Law School in 1956, where she was one of nine women in a class of 500 men.⁵⁵ During her studies, she faced not only academic challenges but also prejudice and discrimination from her professors, who often questioned why a woman would study law when there were so few legal positions for women.

After graduating from Harvard, she transferred to Columbia Law School, where she earned her law degree. At the start of her career, she encountered difficulties finding employment, as many law firms were unwilling to hire a woman.⁵⁶ Despite these obstacles, she established herself as a prominent lawyer and one of the first women to hold prestigious legal positions. In the 1960s, she focused on gender equality issues, becoming a lawyer for the American Civil Liberties Union (ACLU), where she worked on legislation and legal challenges related to women's discrimination.⁵⁷

Ruth Bader Ginsburg married Martin Ginsburg, a law professor at the University of Chicago and Harvard Law School. Together, they had two children – a daughter, Jane, who became a law professor, and a son, James, who pursued a business career. The Ginsburgs' marriage was strong and supportive, with Martin being a great source of support for Ruth. During her challenging legal battles and career, it was he who took care of the family, which Ruth considered crucial to her success.⁵⁸

Ruth Bader Ginsburg became famous for her fight for gender equality, with her legal work significantly influencing the U.S. legal system. She focused on removing legislative barriers that upheld gender-based discrimination.

One of the key cases in which Ginsburg contributed to the development of women's rights was *Reed v. Reed* (1971), where the U.S. Supreme Court first recognized that laws discriminating based on sex were unconstitutional. Ginsburg, who acted as an attorney in this case, argued that gender inequality violated the fundamental principles of the U.S. Constitution, especially the equal protection under the law.⁵⁹ This ruling paved the way for other cases in which Ginsburg presented compelling arguments to support gender equality, whether in employment law, military service, or social rights.

Another significant step in Ginsburg's career was her stance on women's rights to abortion. In *Whole Woman's Health v. Hellerstedt* (2016), where restrictions on access to abortion in Texas were discussed, Ginsburg expressed her dissent against laws that unnecessarily limited women's decisions about their own bodies and reproductive rights. She considered access to safe and legal abortions a fundamental aspect of gender equality. In her

⁵⁴ LONGLEY, R.: Biography of Ruth Bader Ginsburg, Supreme Court Justice. *ThoughtCo.* [online]. 2009. Available at: <https://www.thoughtco.com/ruth-bader-ginsburg-biography-4173010> [cit. 2025-03-23].

⁵⁵ ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Ruth Bader Ginsburg. *Achievement.org* [online]. 2023. Available at: <https://achievement.org/achiever/ruth-bader-ginsburg/> [cit. 2025-03-23].

⁵⁶ LONGLEY, R.: Biography of Ruth Bader Ginsburg, Supreme Court Justice. *ThoughtCo.* [online]. 2009. Available at: <https://www.thoughtco.com/ruth-bader-ginsburg-biography-4173010> [cit. 2025-03-23].

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Ruth Bader Ginsburg. *Achievement.org* [online]. 2023. Available at: <https://achievement.org/achiever/ruth-bader-ginsburg/> [cit. 2025-03-23].

⁵⁹ NATIONAL WOMEN'S LAW CENTER: *Reed v. Reed at 40: A Landmark Decision* [online]. 2011. Available at: <https://nwlc.org/reed-v-reed-40-landmark-decision/>

view, legislative measures attempting to restrict this access had an undue impact on women and their rights to equal treatment.⁶⁰

Ginsburg repeatedly emphasized the importance of female representation in legal institutions. Her famous quote, "*If you ask me when there will be enough women on the Supreme Court, my answer is: When there are nine,*" reflected her belief that equality and diversity at the highest levels of the judiciary are essential for fair decision-making. This quote became iconic, symbolizing not only legal balance but also the strength that women can bring to the legal system.

Her stance on abortion, along with many of her other decisions, was rooted in her deep belief that equality before the law is not only an issue of gender but also of individual freedom to make decisions about one's life and body. Ginsburg viewed women's right to access healthcare, including abortions, as an inseparable part of their rights to self-determination and equality in society.

Ruth Bader Ginsburg became a global symbol of the fight for equality and human rights. Her legal work, particularly in the area of gender equality, inspired lawyers, activists, and politicians worldwide. Ginsburg was not just a judge, but also a prominent figure who demonstrated how the legal system can influence broader societal changes. Her decisions, especially in the area of women's rights, had a global impact and became the foundation for discussions on equality and justice.

Ginsburg also became a pop culture icon with the nickname "*Notorious RBG*," which made her a symbol of resistance and strength.⁶¹ This nickname became a symbol of her legal commitment, personal style, and unwavering character. Ginsburg inspired not only lawyers but also the general public, with her image and quotes becoming part of pop culture.

Ruth Bader Ginsburg left an indelible mark on the fight for equality and justice. Her work shaped both the legal world and global culture. She taught us that lawyers must be brave and ready to stand up against injustice.

SUMMARY

In this essay, we presented ten individuals who, in our opinion, had significant impact on global legal history in the 20th century. We chose them because their work and decisions fundamentally shaped the modern legal world. Some fought for human rights and justice, others influenced legal theory, international law, or democratic principles. Their impact extended beyond their home countries and influenced legal systems worldwide.

Their actions demonstrated how individuals can change the course of law and society. We wanted to emphasize that law is a living system shaped not only by legal codes but also by the people who stand up for what is right and who are not afraid to introduce new ideas and legal reforms in favor of the higher good. The presented selection is diverse and includes only some of the influential lawyers, judges, philosophers, and activists who illustrate the complex and dynamic evolution of law in the 20th century.

⁶⁰ BERG, M.: Thank you, RBG. *Planned Parenthood* [online]. 2020. Available at: <https://www.plannedparenthoodaction.org/blog/thank-you-rbg> [cit. 2025-03-23].

⁶¹ ALTER, CH.: Here's Why Ruth Bader Ginsburg Is Notorious. *Time* [online]. 2015. Available at: <https://time.com/4093354/heres-why-ruth-bader-ginsburg-is-notorious> [cit. 2025-03-23].

Bibliography

ACADEMY OF ACHIEVEMENT: Ruth Bader Ginsburg. *Achievement.org* [online]. 2023. Available at: <https://achievement.org/achiever/ruth-bader-ginsburg/> [cit. 2025-03-23].

ALTER, CH.: Here's Why Ruth Bader Ginsburg Is Notorious. *Time* [online]. 2015. Available at: <https://time.com/4093354/heres-why-ruth-bader-ginsburg-is-notorious> [cit. 2025-03-23].

AUTHORS OF THE ANTONIO CASSESE INITIATIVE: Antonio Cassese. *Antonio Cassese Initiative* [online]. 2024. Available at: <https://cassese-initiative.org/antonio-cassese/> [cit. 2025-06-23].

BERG, M.: Thank you, RBG. *Planned Parenthood* [online]. 2020. Available at: <https://www.plannedparenthoodaction.org/blog/thank-you-rbg> [cit. 2025-03-23].

BLAKEMORE, E.: How Nelson Mandela Fought Apartheid-and Why His Work Is Not Complete. *National Geographic* [online]. 2020. Available at: www.nationalgeographic.com/history/article/nelson-mandela-fought-apartheid-work-not-complete [cit. 2025-03-15].

BRITANNICA: Ruth Bader Ginsburg. *Britannica* [online]. 2009. Available at: <https://www.britannica.com/browse/Lawyers-Judges> [cit. 2025-03-23].

BRITANNICA: Hans Kelsen. *Britannica* [online]. 2010. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Hans-Kelsen/additional-info> [cit. 2025-03-23].

BRITANNICA: Earl Warren. *Britannica* [online]. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Earl-Warren> [cit. 2025-03-25].

BRITANNICA: René Cassin. *Britannica* [online]. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Rene-Cassin> [cit. 2025-03-24].

BRITANNICA: New Deal, United States History. *Britannica* [online]. 2025. Available at: <https://www.britannica.com/event/New-Deal> [cit. 2025-03-23].

CASSIN, R.: Human rights are the foundation of peace. *BrainyQuote* [online]. Available at: <https://www.brainyquote.com/authors/rene-cassin-quotes> [cit. 2025-03-24].

CROOKS, M.: Thurgood Marshall Becomes First Black Justice on U.S. Supreme Court. *National Geographic Society* [online]. 2024. Available at: <https://education.nationalgeographic.org/resource/supreme-court-swears-first-african-american-justice/> [cit. 2025-03-23].

DUB, P.: Hans Kelsen: Právnik, myslitel a filozof. *House of Fun Prague* [online]. 2024. Available at: <https://houseoffunprague.cz/hans-kelsen/> [cit. 2025-03-23].

DUIGNAN, B.: Brown v. Board of Education. *Britannica* [online]. 2025. Available at: <https://www.britannica.com/event/Brown-v-Board-of-Education-of-Topeka> [cit. 2025-03-23].

ENGLISH HERITAGE: Hersch Lauterpacht. *English Heritage* [online]. Available at: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/blue-plaques/hersch-lauterpacht/> [cit. 2025-03-26].

GAETA, P., et al.: Antonio Cassese. *Antonio Cassese Initiative* [online]. 2024. Available at: <https://cassese-initiative.org/antonio-cassese/> [cit. 2025-06-23]. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqae056>

GEDENKSTÄTTE HANNOVER: Hersch Lauterpacht. *Gedenkstätte für die Opfer des Nationalsozialismus* [GHWK] [online]. Available at: <https://www.ghwk.de/en/exhibition/crimes-uncovered/hersch-lauterpacht> [cit. 2025-03-26].

GITAPRIYAVARRSHINI, A.: A critical analysis of Kelsen's Pure Theory of Law with special emphasis on its disregard to justice. *International Journal for Legal Research and Analysis* [online]. 2024. ISSN: 2582-6433. Available at: <https://www.ijlra.com/paper-details.php?isuur=3077> [cit. 2025-03-26].

HANSON, D. J.: *Repeal of Prohibition* [online]. 2013. Available at: <https://web.archive.org/web/20131205180822/http://www2.potsdam.edu/hansondj/Controversies/1131637220.html> [cit. 2025-03-23].

HINGHOFFER-SZALKAY, S.: The Austrian Constitutional Court: Kelsen's Creation and Federalism's Contribution? *Fédéralisme Régionalisme* [online]. 2017. Available at: <https://popups.uliege.be/1374-3864/index.php?id=1671> [cit. 2025-03-23].

JEWISH VIRTUAL LIBRARY: Hans Kelsen. *Jewish Virtual Library* [online]. 2007. Available at: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kelsen-hans> [cit. 2025-03-23].

LAUTERPACHT, H.: Quotes by Hersch Lauterpacht. *Goodreads* [online]. Available at: https://www.goodreads.com/author/quotes/524105.Hersch_Lauterpacht [cit. 2025-03-26].

LEUCHTENBURG, W. E.: *Franklin D. Roosevelt: Domestic Affairs* [online]. 2016. Available at: <https://millercenter.org/president/fdroosevelt/domestic-affairs> [cit. 2025-03-23].

LONGLEY, R.: Biography of Ruth Bader Ginsburg, Supreme Court Justice. *ThoughtCo.* [online]. 2009. Available at: <https://www.thoughtco.com/ruth-bader-ginsburg-biography-4173010> [cit. 2025-03-23].

NATIONAL WOMEN'S LAW CENTER: *Reed v. Reed at 40: A Landmark Decision* [online]. 2011. Available at: <https://nwlc.org/reed-v-reed-40-landmark-decision/>

NCC STAFF: *How FDR lost his brief war on the Supreme Court* [online]. 2024. Available at: <https://constitutioncenter.org/blog/how-fdr-lost-his-brief-war-on-the-supreme-court-2> [cit. 2025-03-23].

NOBEL PRIZE: René Cassin – Facts. *The Nobel Prize* [online]. Available at: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1968/cassin/facts/> [cit. 2025-03-24].

OLECHOWSKI, T.: Biographical researches on Hans Kelsen in the years 1881-1920. *Karolinum.cz* [online]. Available at: https://karolinum.cz/data/clanek/1140/PHS_43.279-293.pdf [cit. 2025-03-23].

RAPPAPORT, M.: Hans Kelsen. *Law & Liberty* [online]. 2013. Available at: <https://lawliberty.org/hans-kelsen/> [cit. 2025-03-23].

RAY, M.: *Executive Order 9066* [online]. 2025. Available at: <https://www.britannica.com/topic/Executive-Order-9066> [cit. 2025-03-23].

RENDLEMAN, D. A.: 'Truthiness' and Professional Responsibility. *ABA* [online]. 2019. Available at: www.americanbar.org/news/abanews/publications/youraba/2019/december-2019/truthiness-and-professional-responsibility/ [cit. 2025-03-15].

RIGAUX, F.: Hans Kelsen on International Law. *European Journal of International Law* [online]. 1998. Available at: <http://ejil.org/pdfs/9/2/1493.pdf> [cit. 2025-03-23]. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/9.2.325>

SHRIVASTAVA, A., et al.: Mahatma Gandhi and Law: A Historico-Legal Perspective. *The Daily Guardian* [online]. 2021. Available at: thedailyguardian.com/legally-speaking/mahatma-gandhi-and-law-a-historico-legal-perspective/ [cit. 2025-03-15].

SWARUP, M.: Kelsen's theory of Grundnorm. *Manupatra* [online]. Available at: <https://manupatra.com/roundup/330/articles/article%201.pdf> [cit. 2025-03-23].

THE GUARDIAN: My legal hero: Hersch Lauterpacht. *The Guardian* [online]. Available at: <https://www.theguardian.com/law/2010/nov/10/my-legal-hero-hersch-lauterpacht> [cit. 2025-03-26].

TIWARI, A.: Pure theory of law: an exhaustive analysis. *IPleaders* [online]. 2022. Available at: <https://blog.ipleaders.in/pure-theory-law-exhaustive-analysis/> [cit. 2025-03-23].

UNITED NATIONS: Nelson Mandela International Day, July 18, for Freedom, Justice and Democracy. *United Nations* [online]. Available at: www.un.org/en/events/mandeladay/mandela_rules.shtml [cit. 2025-03-15].

VUGT, D. G., et al.: Antonio Cassese: Laureate Erasmus Prize 2009. *Praemium Erasmianum Foundation* [online]. 2009. Available at: <https://erasmusprijs.org/en/laureates/antonio-cassese/> [cit. 2025-06-23].

WARREN, E.: In this country, the law is the last refuge of the oppressed. *BrainyQuote* [online]. Available at: https://www.brainyquote.com/quotes/earl_warren_383569 [cit. 2025-03-25].

ZÁSADA *LEX POSTERIOR MITIUS* VO SVETLE NAJNOVŠIEHO VÝKLADU SD EÚ

THE PRINCIPLE OF *LEX POSTERIOR MITIUS* IN THE LIGHT OF THE LATEST INTERPRETATION OF THE CJEU

Viktor Draškovič¹

Abstrakt: Článok sa zaoberá podobou zásady *lex posterior mitius* tak ako ju judikujú slovenské orgány aplikácie práva v kontexte aktuálnych rozhodnutí Súdneho dvora EÚ a vytvára sa priestor na úvahu o vývoji predmetnej rozhodovacej praxe. Súdny dvor EÚ čoraz aktívnejšie zasahuje do zdieľanej právomoci v oblasti trestného práva, kde sa na základe jednotlivých článkov Charty pokúša vytvoriť určitý minimálny rámec záruk, ktoré týmto spôsobom prežarujú aj do právnych poriadkov všetkých členských krajín. Preto je spravidla tá-ktorá problematika uchopená abstraktne, typizovane a autonómne, z pohľadu snáh o jednotný výklad v rámci priestoru Európskej únie, tak aby bol rozsah práv obsiahnutých v Charte základných práv EÚ rovnaký pre všetkých občanov krajín EÚ.

Kľúčové slová: nezvratnosť rozhodnutia; právoplatnosť rozhodnutia; priaznivejšia úprava; opravné konanie; riadne a mimoriadne opravné prostriedky.

Abstract: The article examines the contemporary interpretation of the *lex posterior mitius* principle as articulated by Slovak judicial and administrative authorities, arguing that this interpretation has been superseded in light of recent jurisprudence of the Court of Justice of the European Union (CJEU). This development creates the possibility for reflection on the evolution of domestic decision-making practice in this field. The CJEU has been increasingly active within the area of shared competences in criminal law, seeking, on the basis of various provisions of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, to establish a minimum framework of guarantees which, by their nature, influence the legal orders of all Member States. Consequently, the issues concerned tend to be addressed in an abstract, typified, and autonomous manner, in line with the Court's objective of ensuring a uniform interpretation throughout the European Union, so that the scope of the rights enshrined in the Charter of Fundamental Rights remains consistent for all citizens of the Member States.

Key Words: Irrevocability of Decision; Finality of the Decision; More Beneficial Legal Provision; Remedial Proceedings; Ordinary and Extraordinary Legal Remedies.

ÚVOD

Úvodom článku je nevyhnuté poukázať na aktuálnu spoločenskú situáciu, ktorá sa rozvinula a vytvorila na pozadí vývoja judikatúry SD EÚ zo začiatku augusta tohto roka. Ako to už býva zvykom, zložité právne problémy sa generalizujú, zľahčujú a abstrahujú do jednoduchšej a „stráviteľnejšej“ podoby pre masu čitateľov a spolu s týmto javom sa úplne vytráca odborná diskusia o merite problematiky.

Po publikácii rozhodnutia C-544/23 z 1. augusta 2025, vo veci BAJI trans s. r. o., sa, vzhľadom na novelizáciu Trestného zákona, okamžite strhla diskusia o uplatňovaní rozsahu zásady *lex posterior mitius* aj na trestné veci s celospoločenským presahom a skutky väčšej závažnosti ako správne delikty. Taktiež sa, vzhľadom na citlivosť viacerých trestných konaní, začali objavovať diskusie a polemiky o ich potenciálnom vyústení, resp. ďalšom procesnom postupe. Takéto myšlienkové operácie a postupy nie sú však na mieste.

Totíž v situácii, aká nastala po 1. auguste vôbec nejde o jednotlivcov ani o spoločenské a morálne hodnotenia vo vzťahu k nim, ide o prelom, ktorý bude mať presah do budúcnosti a

¹ Bc. Viktor Draškovič (študent 1. ročníka magisterského štúdia, právo, denná forma, e-mail: viktor.draskovic@tvu.sk).

s výrazným dopadom na aplikáciu prax. Tento sa mimoriadne podobá a pripomína Rozhodnutie A. B. proti Nórsku vo vzťahu k zásade *ne bis in idem* vyplývajúcej z čl. 4 Protokolu čl. 7 k Dohovoru, kde inovatívnym spôsobom ESĽP prekonal určité nekonzistentnosti prostredníctvom konštituovania testu dostatočnej vecnej a časovej súvislosti.

V našom prípade ide o judikatúru k zásade tzv. *lex mitior*, čo označuje situáciu, keď sa na určité protispoločenské konanie na úrovni deliktu s povahou trestnoprávneho obvinenia uplatňuje právny predpis, ktorý je priaznivejší v prípade, ak prichádza ku kolízii viacerých predpisov v rozhodnom čase. To znamená, že v čase medzi spáchaním skutku a vynesením konečného, resp. nezvratného,² rozhodnutia dôjde k prehodnoteniu trestnosti, resp. výšky a druhu trestu pre páchatel'a zo strany normotvorcu. Takáto zásada, ktorá má veľmi významný interpretačný význam, je plne uplatniteľná nie len v trestnom práve, ale na základe analógie nepochybne aj v rámci správneho trestania. Vo všeobecnosti je potrebné vstúpiť právny teoretikom aj praktikom už stabilizovanú judikačnú činnosť európskych súdnych autorít, ktorá stiera takéto rozdeľovanie deliktov na správne (administratívne) a trestné (súdne).

Vzhľadom na variabilitu členských štátov Európskej únie, ale aj Rady Európy, je totiž nemysliteľné, aby neexistoval autonómny výklad takýchto kruciálnych pojmov, ktoré následne zabezpečujú identický rozsah práv a garancií pre adresátov práva zo všetkých členských krajín. Postupne sa takto buduje istá koncepcia „európskeho trestného práva“ ktorá je síce iba v základoch, avšak ide o nezvratný proces. Napriek tomu, že oblasť bezpečnosti a práva je výlučnou kompetenciou členských štátov, po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti, je Charta základných práv a slobôd EÚ súčasťou primárneho práva EÚ, ktoré má na základe Ústavy SR (čl. 7), ale aj doktríny európskeho práva a rozhodovacej činnosti SD EÚ, prednosť pred právnymi predpismi SR.³ Interpretácia ustanovení Charty alebo Dohovoru má preto normatívne pôsobenie⁴ a vnútroštátne orgány aplikácie práva sú nimi viazané aj v prípade kolízie s právom vnútroštátnym.

Slovenský zákonodarca zakotvuje predmetnú zásadu v čl. 50 ods. 6 Ústavy: „*Trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije, ak je to pre páchatel'a priaznivejší.*“ Takisto je podrobnejšie rozpracovaný v § 2 ods. 1 Trestného zákona a zakotvuje ho *expressis verbis* dokonca aj európske právo v čl. 49 ods. 1 Charty.

Hodnotový základ tejto úpravy vychádza z princípu, že ak zákonodarca uváži potrebu zmiernenia právnej úpravy alebo úplného znegovania trestnosti takéhoto konania, je nevyhnutné v záujme zachovania zásady proporcionality, ale aj právnej istoty, aby sa takáto nová úprava vzťahovala aj na konania, ktoré sú *lis pendens*, tzn. prebiehajúce.⁵ Takáto logika vyplýva z účelu sankcie (preventívna a represívna funkcia) aj celkovo ukotvenia trestného práva ako *ultima ratio* (subsidiarita trestnoprávneho postihu) v spoločenskom kontexte.

Na účely vymedzenia tejto zásady by sme mali najprv vyhodnotiť prvky, ktoré sú rozhodujúce pre určenie okruhu skutkových okolností, na ktoré sa uplatní táto zásada. Ide o prvky: (i) povaha skutku, (ii) priaznivá zmena právnej úpravy (sankcie), (iii) nemennosť rozhodnutia.

² Pojem „nezvratný“ používa judikatúra ESĽP a SD EÚ, ktorý je autonómnym pojmom a nie je nevyhnutne zhodujúcim sa s pojmom právoplatnosť (napr. bod 99. rozhodnutia C-544/23).

³ Je spornou otázka, či je právo EÚ nadradené všetkým prameňom vnútroštátneho práva, pričom ústavné súdy jednotlivých krajín si nechávajú pri posúdení sporných otázok autonómiu a vyhradzujú si právo posudzovať ústavnosť niektorých aktov EÚ za určitých špecifických okolností. (napr. rozhodnutie ÚS Poľskej republiky zo 7. októbra roku 2021, sp. zn. K 3/21).

⁴ *Inter alia* napr. Nález ÚS SR, sp. zn. PL ÚS 3/09 z 26. januára 2011.

⁵ Návrh generálneho advokáta vo veci sp. zn. C-544/23, bod 73.

1. POVAHA SKUTKU

Pri prvom kritériu ide o povahu deliktu vyplývajúceho implicitne z čl. 6 Dohovoru, ktorý výslovne rozdeľuje súdne konania na civilnú a trestnú vetvu. Toto členenie je inovatívnejšie a autonómne v porovnaní so slovenskou úpravou. V rozhodnutí C-544/23 SD EÚ jednoznačne vyslovil záver, že zásada *lex posterior mitius* sa uplatňuje iba v rozsahu sankcií, ktoré majú trestnoprávny charakter, inými slovami ide na účely Dohovoru o trestné obvinenie (trestnú vetvu) podľa čl. 6 Dohovoru. V zmysle čl. 52 ods. 3 Charty sú práva, na ktoré pamätá aj Dohovor, uplatňované vždy v rozsahu minimálne taktom, aký im zaručuje tento dokument, príp. vyššom. To znamená, že nie je možné znížovať štandard, ktorý je Dohovorom garantovaný takýmto právam, ktoré zodpovedajú právam podľa Charty. Napriek tomu, že čl. 49 Charty nemá priamo zrkadliacu úpravu v Dohovore, čl. 7 ods. 1 Dohovoru je plne uplatniteľný v rozsahu, v akom pôsobí aj Charta. SD EÚ preto pri judikačnej činnosti nesmie podliezť garancie a štandard, ktorý vytvára ESLP prostredníctvom interpretácie Dohovoru.

Na tieto účely Kúria preberá autonómny výklad pojmu trestné obvinenie z judikatúry ESLP, ktorý, na základ tzv. Engelsových kritérií, posudzuje, či ide o delikt, ktorý spadá pod garancie trestnej vetvy čl. 6 Dohovoru alebo je subsumovateľný pod civilnú vetvu, tým pádom sa vyššie uvedená zásada neuplatní. Tieto boli sformulované v rozsudku *Engels a iní proti Holandsku* z 8. 6. 1976, kde Európska komisia pre ľudské práva (právny predchodca ESLP) vymedzila kritériá, ktoré sú rozhodujúce aj pre prípustnosť individuálnej sťažnosti podľa čl. 7 Dohovoru.

Primárnym kritériom je povaha deliktu z pohľadu vnútroštátnej úpravy, teda, zjednodušene povedané, ak zmluvná strana Dohovoru definuje skutok ako trestný čin, ESLP ho takisto subsumuje pod trestné obvinenie na účely Dohovoru.

Ďalším kritériom je chránený záujem sledovaný úpravou daného deliktu, ktorý ma tri dielčie kategórie. Prvou je okruh adresátov tejto normy, teda či ide o všeobecný subjekt (napr. každý alebo široká verejnosť, čo je typické pre trestnoprávne sankcie) alebo špeciálny subjekt (typický pre disciplinárne sankcie, napr. členovia stavovskej organizácie). Ďalej sa detekuje, či ide o objekt, ktorý je typicky pokrytý trestnoprávnou úpravou (napr. ochrana ekonomických záujmov štátu, ochrana zdravia osôb). Posledná podkategória sa zaoberá účelom sankcie, či ide o sankciu s povahou reparačnou vo vzťahu k náhrade škody (napr. dorúbenie daňovej povinnosti, náhrada škody) alebo s povahou represívno-preventívnou, ktorá je typická pre trestnoprávne sankcie (napr. daňové prirážky alebo pokuty).

Posledným kritériom je povaha a prísnosť predpokladanej sankcie, avšak pri každej zo sankcií sa posudzuje jej sankčný potenciál, nikdy nie reálna výška v konkrétnom prípade.

Avšak pre zistenie povahy konkrétnej sankcie a skutku je nevyhnuté v každom prípade postupovať obozretné a analyzovať podrobne rozhodovaciu činnosť ESLP, keďže v rámci nej dochádza často k niektorým nepredvídateľným záverom a istým výnimkám.

Pre účely tohto článku je postačujúce zhrňujúce hodnotenie judikatúry ESLP, ktorú preberá v plnom rozsahu aj SD EÚ. Je to dôležité najmä v kontexte určitých výhrad alebo pochybností o uplatňovaní rozhodnutia C-544/23 aj na trestné konanie. V tomto smere bolo vydané aj rozhodnutie senátu Najvyššieho súdu SR z obdobia ešte pred rozhodnutím Kúrie o prejudiciálnej otázke, konkrétne ide o rozhodnutie sp. zn. 5Tdo/14/2025 zo dňa 03.04.2025. V ňom sa senát vysporadúval s argumentáciou obvineného vedenou práve smerom k záveru, ktorý len o štyri mesiace neskôr vo veci tzv. *BAJI Trans s. r. o.* (C-544/23) vyslovil aj SD EÚ. Nosnými argumentmi pre senát boli najmä skutočnosti, že existujú nezlučiteľné rozdiely medzi správnym konaním a trestným konaním, resp. kasačnou sťažnosťou v správnom konaní a dovolaním v konaní trestnom, ktoré odôvodňujú záver o neaplikovateľnosti daného rozhodnutia na trestné konanie. Takisto sa senát dotýka zásady právnej istoty a rovnosti ochrany základných práv a slobôd, ktoré by boli údajne porušené, ak by sa rozdielne

zaobchádzalo s osobami, ktoré majú vydané rozhodnutia v dovolacom konaní a s tými, ktoré na rozhodnutie čakajú. Nakoniec takisto konštatuje, že ide o prejudiciálne konanie, ktoré stále prebieha a samotné stanovisko generálneho advokáta nie je právne záväzným prameňom práva v podmienkach Slovenskej republiky.

Súhlasiť môžeme iba s posledným menovaným argumentom. Odpoveď na prvú výhradu poskytuje nie len výklad pojmu trestné obvinenie, ale celkovo koncepcia chápania trestného práva v európskom kontexte, ktorú sme načrtli vyššie v texte. Preto akékoľvek nerešpektovanie a kolízia vnútroštátnej úpravy Slovenskej republiky s právom EÚ v rozmere chápania trestnoprávnej povahy sankcie na základe Engelsových kritérií je potenciálnym porušením práva EÚ a je potrebné ho prekonať, vychádzajúc zo zásady prednosti práva EÚ, zásady lojálnej spolupráce alebo eurokonformným výkladom. Akékoľvek ustanovenie vnútroštátnej právnej úpravy reštriktívne pôsobiace v tomto smere musí byť eliminované z pohľadu orgánu aplikácie práva jeho neaplikovaním alebo konformným aplikovaním.⁶ Tejto argumentácii sa takisto venuje SD EÚ v časti, v rámci ktorej definuje konečnosť rozhodnutia na účely Charty a Dohovoru, keď jednoznačne definuje povahu opravných prostriedkov z pohľadu ich (mimo)riadnosti a konečnosti. Tieto kritéria sú abstraktné a nie je možné ich odôvodňovať rozdielmi v ponímaní opravných prostriedkov a odvetví práva vo vnútroštátnej právnej doktríne a praxi.

Dotýkajú sa zásady právnej istoty a rovnosti v právach a slobodách a je potrebné konštatovať, že zásada právnej istoty a rovnosti nemôže byť dotknutá bez ďalšieho iba tým, že dôjde k určitému vymedzeniu osôb, na ktoré sa konečnosť a nemennosť rozhodnutia vzťahuje a na tie, na ktoré sa nevzťahuje. Ide o určitý predel, ktorý je potrebné urobiť v každom prípade bez ohľadu na to, či a ako vykladáme pojem konečnosť rozhodnutia. Takisto by sa dalo argumentovať opačne, že prijatím záveru NS SR došlo k narušeniu právnej istoty a rovnosti práv osôb, ktoré už majú ukončené konania právoplatným rozhodnutím a tými, ktoré na takéto rozhodnutie čakajú, napr. iba z dôvodu pomalšieho procesného postupu súdov.

Druhým aspektom povahy skutku je ten, či v tomto prípade ide o vykonanie práva EÚ v konkrétnom prípade, resp. či existuje určitý presah cieľov zákonodarcu a normotvorcu v rámci EÚ. V bode 40. rozhodnutia to Kúria vyjadrila nasledovne: „Z ustálenej judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že pojem vykonávanie práva Únie v zmysle článku 51 ods. 1 Charty predpokladá existenciu súvislosti medzi aktom práva Únie a dotknutým vnútroštátnym opatrením, ktorá presahuje podobnosť dotknutých oblastí alebo nepriame vplyvy jednej oblasti na inú.“ Totiž iba na takéto prípady sa viaže pôsobnosť Charty podľa čl. 51 ods. 1 Charty.

2. PRIAZNIVÁ ZMENA SANKCIE

Základom a hodnotovým podkladom pre celú zásadu *lex posterior mitius* je práve určitý úmysel zákonodarcu zmierniť represívne pôsobenie sankcie voči adresátom práva, a to buď spôsobom, že sankcia je miernejšia alebo má iný druh, príp. sa konanie stáva úplne beztrestným. V tomto zmysle, zmeny v právnom predpise musia odrážať zmenu postoja zákonodarcu k trestnoprávnej kvalifikácii skutku alebo k trestu, ktorý sa má za trestný čin uložiť.⁷ Rozdielna je situácia, ak dochádza iba k takej zmene skutkovej situácie, ktorá nemá vplyv na zákonné znaky trestného činu. SD EÚ túto úvahu rozvíja v smere, že ak ide o zmenu zákona, pri ktorej nedôjde k zmene trestnoprávnej kvalifikácie skutkov alebo zmene výšky, resp. druhu trestov, je takáto zmena mimo rámec zásady *lex mitius*. Ide len o zmeny založené na ekonomickom alebo odbornom, resp. technickom posúdení veci, bez dopadov na páchatel'a v rovine uloženého trestu a výhodnejšej právnej úpravy. Preto v takom prípade nejde o zmenu

⁶ K tomu pozri rozsiahlu judikatúru SD EÚ.

⁷ Návrh generálneho advokáta vo veci sp. zn. C-544/23, bod 71. – 75.

postoja normotvorcu a konanie zostáva protiprávne, resp. stíhateľné v pôvodnom rámci sankcie. Ide v podstate o zmenu postoja normotvorcu k objektu deliktu tak, že už ho nepovažuje za tak veľmi, resp. vôbec spoločensky škodlivý a ohrozujúci.⁸

Z rozhodnutia C-544/23 si dovoľíme citovať zhrňujúce stanovisko SD EÚ po zvážení judikatúry ESLP: „*Zo všetkých predchádzajúcich úvah vyplýva, že článok 49 ods. 1 posledná veta Charty sa má vykladať v tom zmysle, že sa môže uplatniť na správnu sankciu trestnoprávnej povahy, ktorá bola uložená na základe pravidla, ktoré bolo po uložení tejto sankcie zmenené spôsobom, ktorý je priaznivejší pre sankcionovanú osobu, pokiaľ táto zmena odráža zmenu postoja k trestnoprávnej kvalifikácii skutkov, ktorých sa dopustila táto osoba, alebo k trestu, ktorý sa má uložiť.*“

3. NEMENNOSŤ ROZHODNUTIA

Vo vzťahu k poslednému prvku predmetnej zásady, ide o nemennosť rozhodnutia, resp. trochu zjednodušene, konečnosť rozhodnutia. Práve výklad slova konečnosť je veľmi problematický, čo do kolízie s právom Slovenskej republiky. Systém správneho súdneho konania a trestného súdneho konania je totiž nastavený smerom k splývaniu pojmov právoplatnosť a konečnosť, resp. nemennosť rozhodnutia a takisto k prísnemu vymedzovaniu opravných prostriedkov na riadne a mimoriadne.

Keďže však EÚ je jurisdikciou spájajúcou vysoký počet krajín s rozmanitými právnymi tradíciami, je v záujme jednotného uplatňovania práva EÚ nevyhnutné zvoliť autonómny výklad pojmu konečné rozhodnutie (*final decision*), a to aj na základe judikatúry EDLP a Charty. SD EÚ používa pojem nezvratné rozhodnutie, pričom vymedzuje aj kritériá, ktoré sú rozhodujúce vzhľadom na kvalifikáciu tohto pojmu:

- i. je súčasťou riadneho priebehu konania a je potrebné s jeho podaním počítať a predvídať ho
- ii. je možné ho podať v stanovenej lehote
- iii. nemusia jeho podanie odôvodňovať výnimočné okolnosti
- iv. má potenciál dosiahnuť zrušenie alebo zmenu pôvodného rozhodnutia

V takomto prípade je potrebné, aby tento opravný prostriedok bol ešte stále k dispozícii, tzn. nebol vyčerpaný alebo neuplynula lehota na jeho podanie. V takomto prípade je už právne irelevantné, akým kritériom ho nazýva zákonodarca, podľa judikatúry SD EÚ ide o riadny opravný prostriedok, ktorý zakladá nezvratnosť a konečnosť rozhodnutia.

Judikatúra ESLP týkajúca sa konečnosti rozhodnutia má hlbokú tradíciu, avšak viaže sa najmä k zásade *ne bis in idem*. Práve z nej sa analogicky premieta aj do úpravy *lex mitius*. Najdôležitejším hľadiskom, ktoré vytvára rozdielnu interpretáciu konečnosti rozhodnutia je povaha opravných prostriedkov, ktoré sa inak vykladajú v európskom rámci a inak v rámci domácej právnej úpravy. Takisto možnosť priznať opravnému prostriedku odkladný účinok je spravidla znakom riadneho opravného prostriedku.

Podľa judikatúry ESLP je teda potrebné rozlíšiť rozhodnutia právoplatné od rozhodnutí nezvratných práve cez prizmu opravných prostriedkov, ktoré sú jednak uplatniteľné iba v určitej obmedzenej lehote a ich existenciu v súlade so zásadou právnej istoty predvída právny poriadok. Zvyšné kritériá sú uvádzané a analyzované vyššie v texte. To, že slovenský právny poriadok označuje určitý opravný prostriedok za mimoriadny ešte neznamená, že ho možno považovať za mimoriadny aj na účely Dohovoru, keďže sa v tomto smere uplatňuje autonómny výklad. To znamená, že postačuje, ak je možné ním zvrátiť účinok predchádzajúceho rozhodnutia. Platí to či už ide o prieskum merita veci (je možné takto nahradiť výrok

⁸ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Morck Jensen v. Dánsko, zo 6. októbra 2016 alebo rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci Paoletti a i., sp. zn. C-218/15.

rozhodnutia novým výrokom) alebo len prieskum rozhodnutia z pohľadu jeho vrátenia na nové prejednanie (kasačný princíp). Takisto je právne irelevantné, či je rozhodnutie vykonateľné alebo už vykonané.

Vo veci C-544/23 tzv. BAJI trans s. r. o. ide o vec spadajúcu pod správne súdnictvo, keďže skutok je kvalifikovaný ako správny delikt. Teda opravným prostriedkom, ktorý SD EÚ posudzoval z hľadiska obsahu bola kasačná sťažnosť, ktorá po novelizácii Správneho súdneho poriadku nahradila riadny opravný prostriedok - odvolanie. Avšak vzhľadom na abstraktnosť ponímania tejto problematiky z pohľadu judikatury SD EÚ a generálneho advokáta aj Kúrie samotnej, je nevyhnutné takéto kritériá aplikovať plne aj na trestné veci. Ide totiž o správne delikty, ktorých sankcie majú trestnoprávny charakter a sú na základe judikatury ESLP plne v rozsahu trestnej vetvy čl. 6 Dohovoru, t. j. spĺňajú kritériá vymedzené v rozhodnutí Engels v. Holandsko (*Engels Criteria*).⁹

Dovoľme si konštatovať, že dovolanie v trestnom konaní má všetky náležitosti opravného prostriedku tak, aby ho judikatúra SD EÚ kvalifikovala ako riadny opravný prostriedok na účely autonómneho výkladu Charty a Dohovoru. Ako poznamenáva Kúria totiž vnútroštátna úprava pojmu právoplatnosť a konečnosť rozhodnutia nie je sama o sebe rozhodujúca pre posúdenie pojmu nezvratnosť rozhodnutia.¹⁰

Tak ako sme spomínali na viacerých miestach vyššie v texte, nie je možné v kontexte judikatury SD EÚ a ESLP chápať trestné delikty a správne delikty ako kategórie oddelené a izolované, práve naopak ide o jednu množinu prípadov, ktorých odlišná úprava často postráda zmysel a koncepcnosť. Úprava viacerých deliktov a sankcií nezodpovedá princípom efektivity, subsidiarity a proporcionality, ktoré sú nosnými piliermi práva EÚ aj RE. Takisto nie je možné opravné prostriedky rozčleňovať na riadne a mimoriadne opravné prostriedky len na základe úpravy vnútroštátneho práva a takýmto pojmom zamieňať kategóriou právoplatnosti s pojmom nezvratnosti alebo konečnosti rozhodnutia. Takéto chápanie je strnulé a neaktuálne v priestore výkladu Dohovoru, ktorý je vždy nevyhnuté vykladať ako živý nástroj, a ktorého štandard je referenčným aj pre výklad práv vyplývajúcich z Charty základných práv a slobôd.

Samozrejme, takáto zásada sa môže uplatniť aj na už definitívne skončené veci, t. j. na nezvratné meritórne posúdenie veci, avšak iba v prípade, ak na to zákonodarca *expressis verbis* vymedzuje zákonné ustanovenie. Išlo by v takomto prípade o revíziu rozhodnutí už nad rámec interpretácie čl. 49 ods. 1 Charty.

ZÁVER

Záverom zdôrazňujeme význam rozhodnutia vo veci BAJI trans s. r. o. vedeného pred SD EÚ pod sp. zn. C-544/23 pre právnu teóriu, ale najmä aplikačnú prax vo všetkých jurisdikciách členských krajín Európskej únie. V priestore Európskej únie je dlhodobým trendom fakt, že Kúria čoraz viac zasahuje do oblasti trestného práva v rámci jednotlivých členských krajín, práve prostredníctvom výkladu niektorých princípov obsiahnutých v rámci Charty základných práv EÚ. Je tomu tak napriek zneniu primárneho práva EÚ, ktoré vyčleňuje spoluprácu v oblasti priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti do spoločných právomocí Únie a členských štátov.¹¹ Vytvára sa tým určitý koncept prameňov práva EÚ aj v oblasti trestného práva procesného aj hmotného. Tento v mnohom dopĺňa a rozvíja úpravu jednotlivých členských štátov do podoby, aby zodpovedala požiadavke jednotného uplatňovania garancií obsiahnutých v Charte základných práv EÚ vo všetkých jurisdikciách členských krajín EÚ.

⁹ Tieto kritériá ako základný interpretačný model autonómneho výkladu pojmu „trestné obvinenie“ na účely Dohovoru boli odvodené z rozhodnutia Engels a i. proti Holandsku z 8. júna 1976.

¹⁰ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ sp. zn. C-544/23 (BAJI trans s.r.o.), bod 101.

¹¹ čl. 4 ods. 2, písm. j ZoFEÚ.

Aplikačné dopady pre jednotlivé členské krajiny sú jednoznačne definované v čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v spojení s interpretačnými východiskami pri zásade prednosti práva EÚ a zásade lojálnej spolupráce (čl. 4 ods. 3 Zmluvy o EÚ). Preto výklad Súdneho dvora v prejudiciálnom konaní je vlastne výkladom práva EÚ a takýto je záväzný pre všetky členské krajiny, ktoré na základe princípu lojálnej spolupráce sú povinné dodržať predmetný rozsah práv pre adresátov právnych noriem, samozrejme s prihliadnutím na individualizáciu daného prípadu a jeho subsumpciu pod dané právne posúdenie predchádzajúceho prípadu.

Na základe vyššie uvedených bodov možno už len zhrnúť a kvitovať autonómnosť a inovatívnosť, ktorou SD EÚ demonštruje materiálny výklad práva s ohľadom na ochranu adresátov noriem, pri dodržaní konceptu práva ako živého nástroja. Je to veľmi pozitívny príklad aj pre orgány aplikácie a tvorby práva v podmienkach Slovenskej republiky. Ide totiž o dlhodobý problém nie len praxe, ale aj právnej doktríny, kde skostnatený a formalistický výklad práva dostáva prednosť pre uchopením materiálnym a teleologickým.

Preto zásada *lex mitius posterior* na účely článku 49 Charty sa môže uplatniť na (i) správnu sankciu trestnoprávnej povahy, (ii) ktorá bola uložená na základe pravidla, ktoré bolo po uložení tejto sankcie zmenené spôsobom, ktorý je priaznivejší pre sankcionovanú osobu, pokiaľ táto zmena odráža zmenu postoja k trestnoprávnej kvalifikácii skutkov, ktorých sa dopustila táto osoba, alebo k trestu, ktorý sa má uložiť, (iii) pričom nedošlo v tomto prípade ku nezvratnému¹² rozhodnutiu vo veci.

Takýto prelomový výklad bude mať, samozrejme, dopad najmä v situáciách, kde zákonodarcovia novelizujú hmotnoprávne kódexy čo do druhu a výšky sankcií, tak ako tomu bolo v Slovenskej republike v roku 2024 v súvislosti s novelou Trestného zákona č. 40/2024 Z. z. Preto spoločenský presah a morálne konotácie v súvislosti s uplatnením tejto zásady na konkrétne prípady v prebiehajúcom trestnom súdnom konaní sú síce signifikantné pre asi každú krajinu, o to viac ak sa týkajú slobody prejavu vo vzťahu k rôznym prepojeniam na zástupcov občanov pri výkone verejnej moci, avšak nič nemôžu zmeniť na neutrálnej a objektívnej interpretácii prameňov práva vo vzťahu k predmetnej ústavnoprávnej a trestnoprávnej zásade ukladania trestov.

Iba na okraj dodávame, že zmeny v postoji zákonodarcu často ovplyvňujú práve zásady subsidiarity (trestnoprávneho postihu) a proporcionality sankčného potenciálu pre prípad spáchania deliktu. Sú to nosné zásady práva EÚ, ktoré vo vzťahu k výkonu práva s európskym prvkom výslovne vyžaduje čl. 5 ods. 3 Zmluvy o EÚ a čl. 49 Charty základných práv EÚ.

SUMMARY

Based on the most recent case law of the Court of Justice of the European Union in the context of preliminary ruling proceedings, it is beyond doubt that Slovak law enforcement and judicial authorities will have to adapt to the new reality concerning the principle of *lex posterior mitius* (the latter, more lenient law). Considering the analysis of the individual elements of this principle, we can conclude that its content is fully applicable not only in administrative proceedings (administrative punishment), but also in criminal proceedings. Therefore, it is undeniable that, considering the amendments to the Criminal Code in 2024 involving the reduction of penalty rates, such a shift in case law will have extraordinary interpretative significance, inter alia, in the context of Article 49 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

¹² Návrh generálneho advokáta vo veci sp. zn. C-544/23, bod 95.

Zoznam použitej literatúry

ČENTÉŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. a kol.: *Trestný poriadok, komentár (2 zväzky)*. C. H. Beck s. r. o., 2021, 2568 s. ISBN: 978-80-89603-88-6.

DRAŠKOVIČ, V.: Zásada "ne bis in idem" v rozhodovacej praxi súdnych autorít. *Pravne listy* [online]. Dostupné na: www.pravnelisty.sk

Factsheet – Non bis in idem (Case-law ECtHR), 2022, 20 s.

Guide on Article 4 of Protocol No. 7 to the European Convention on Human Rights Right not to be tried or punished twice, 2022, 27 s.

KLIMEK, L.: *Judikátúra Súdneho dvora EÚ vo veciach trestných*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2018, 390 s. ISBN: 978-80-8168-776-1.

PIROŠÍKOVÁ, M. – BÁLINTOVÁ, M.: *Judikátúra – Vybrané rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k Slovenskej republike*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 771 s. ISBN: 978-80-8168-658-0.

STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. *Trestný zákon, komentár (2 zväzky)*. Wolters Kluwer a. s., 2022, 1506 s. ISBN: 978-80-7676-534-4.

SVÁK, J. – GRUNWALD, T.: *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv*, I. zväzok štruktúra systémov a ochrany politických práv. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2019, 584 s. ISBN: 978-80-8168-971-0.

Legislatíva a judikátúra

Trestný zákon (Zákon č. 300/2005 Z. z.)

Charta základných ľudských práv EÚ

Európsky dohovor o ľudských právach a základných slobodách

**RAKÚSKO-UHORSKÁ ARMÁDA
SO SLOVENSKOU ÚČASŤOU NA ZAČIATKU VEĽKEJ VOJNY:
SPOJENCI A NEPRIATELIA MONARCHIE**

**AUSTRO-HUNGARY ARMY
AND THE SLOVAK PARTICIPATION AT THE BEGINNING OF THE GREAT WAR:
ALLIES AND ENEMIES OF MONARCHY**

Martin Mikulička¹

Abstrakt: Článok sa venuje analýze ozbrojených síl rakúsko-uhorskej monarchie na prahu Veľkej vojny, s dôrazom na ich štruktúru po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867. Zároveň opisuje vstup monarchie do vojny, medzinárodné zoskupenia veľmocí - Trojspolok a Trojdohodu. Mapuje tiež vojenskú organizáciu jednotiek, postavenie Slovákov ako jednej z národností mnohonárodnostnej monarchie a ich mobilizáciu po vypuknutí vojny v roku 1914.

Kľúčové slová: cisárska armáda monarchie; vojenské aliancie veľmocí; Slováci vo vojsku monarchie.

Abstract: This article analyzes the armed forces of the Austro-Hungarian Monarchy on the eve of the Great War, with a particular emphasis on their structure following the Austro-Hungarian Compromise of 1867. It also examines the monarchy's entry into the war, the international alliances of the great powers—as a member of the Triple Alliance—and the response of its adversaries in the Triple Entente. The article provides a detailed overview of the military organization of the forces, the status of Slovaks as one of the nationalities within the multi-ethnic monarchy, and their mobilization after the outbreak of war in 1914.

Key Words: Imperial Army of the Monarchy; Military Alliances of the Great Powers; Slovaks in the Army of the Monarchy.

ÚVOD

Ozbrojené sily rakúsko-uhorskej monarchie boli verným odrazom jej vnútornej zložitosti. Vznikli ako výsledok politického kompromisu v roku 1867, ktorý rozdelil moc medzi Viedeň a Budapešť. V rámci tohto dualistického usporiadania boli vytvorené samostatné vojenské zložky pre obe časti monarchie, ale zároveň zostalo zachované jednotné velenie armády pod velením cisára. Významnú súčasť tejto mnohonárodnej vojenskej sily tvorili aj Slováci. Po vypuknutí Veľkej vojny v lete 1914, známej neskôr ako Prvá svetová vojna, bolo desaťtisíce slovenských mužov mobilizovaných do armády, aby bojovali za monarchiu, hoci sa s ňou ako jej občania nie vždy plne stotožňovali.

V momente, keď monarchia vyhlásila vojnu Srbsku, bola členom Trojspolku spolu s Nemeckým cisárstvom a Talianskom. Jej najvýznamnejším a najvernejším spojencom bolo práve Nemecko. Proti nim stála Trojdohoda zložená z Ruska, Francúzska a Spojeného kráľovstva, ku ktorým sa neskôr pridalo Taliansko, ktoré prešlo na stranu Dohody.

Tento článok sa podrobne zaoberá vojenskou organizáciou monarchie v čase jej vstupu do vojny, skúma účasť Slovákov v jej ozbrojených silách a analyzuje geopolitické rozdelenie síl, ktoré stálo pri zrode tohto rozsiahleho konfliktu na začiatku 20. storočia.

¹ Ing. Martin Mikulička (študent tretieho ročníka bakalárskeho štúdia, právo, externá forma, e-mail: martin.mikulicka@tvu.sk).

1. ARMÁDA HABSBURSKÉJ MONARCHIE

Rakúsko-uhorská vyrovnávacia dohoda z roku 1867 (tzv. *Ausgleich*)² predstavovala významný moment v dejinách habsburskej monarchie, ktorý zásadne ovplyvnil aj vojenské záležitosti. V dôsledku vyrovnania vznikol nový model dvojitej monarchie – Predlitavsko (rakúska časť) a Zalitavsko (uhorská časť) – so spoločnými i oddelenými kompetenciami. Oblasť armády a obrany patrila medzi tzv. spoločné záležitosti, ktoré boli riadené centrálnymi inštitúciami a financované oboma časťami monarchie. To odrážalo dualistické usporiadanie celého štátu.

V dualistickom usporiadaní Rakúsko-Uhorska zohrávala legislatíva zásadnú úlohu pri vymedzovaní právomocí jednotlivých štátnych častí a pri koordinácii ich fungovania. Zákon³ (*Reichsgesetzblatt. Nr. 146/1867*) v § 1 upravil spoločné záležitosti monarchie, medzi ktoré výslovne zaradil zahraničné veci, vojenské záležitosti a financie. Hoci zákon neuvádzal inštitucionálne zabezpečenie týchto kompetencií, v praxi boli spravované prostredníctvom troch spoločných ministerstiev, ktoré pôsobili v mene cisára a zabezpečovali kontinuitu výkonnej moci v rámci dualistickej konštitučnej monarchie.

Vojenský systém rakúsko-uhorskej monarchie bol rozdelený do viacerých zložiek. Hlavnú bojovú silu predstavovalo cisársko-kráľovské spoločné pozemné vojsko (*Kaiserliches und königliches gemeinsames Heer*), ktoré bolo podriadené viedenskému ministerstvu vojny a ktorého posádky boli rozmiestnené na území celej monarchie.

Vedľa tejto spoločnej armády existovali aj osobitné teritoriálne obranné zložky pre obe časti ríše. V rakúskej časti išlo o cisársko-kráľovskú vlastibranu (*Kaiserliches und königliches Landwehr*), ktorú spravovalo Ministerstvo pre národnú obranu vo Viedni (*k.k. Landesverteidigungsministerium*). V uhorskej časti mala obdobnú funkciu kráľovská uhorská vlastibrana (*Magyar Királyi Honvédség*), spravovaná uhorským ministerstvom obrany so sídlom v Budapešti. Financovanie týchto síl zabezpečovali národné ministerstvá, pričom v prípade vojny sa náklady presúvali na spoločné ministerstvo vojny.⁴ Právny rámec vlastibrany v rakúskej časti monarchie upravoval zákon z 13. mája 1869, *Gesetz, über die Landwehr für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder* (*Reichsgesetzblatt Nr. 68/1869*)⁵. Tento zákon upravoval organizáciu, zloženie a úlohy v rakúskej časti monarchie.

Pre uhorskú časť monarchie bola Uhorská kráľovská vlastibrana (*Magyar Királyi Honvéd*), upravená Zákonným článkom č. XLI/1868 (*XLI. törvénycikk a honvédségről*)⁶. Tento zákon vymedzil *Honvéd* ako doplnkovú súčasť ozbrojených síl, primárne určenú na podporu spoločnej armády vo vojne a udržiavanie vnútorného poriadku v čase mieru.

² Zákonný článok č. XII/1867 o spoločných záležitostiach medzi krajinami uhorskej koruny a ostatnými krajinami pod vládou Jeho Veličenstva. *Landesgesetz-Sammlung für 1865–1867* [online]. Dostupné na: https://eudocs.lib.byu.edu/index.php/XII_Gesetzartikel. [cit. 2025-04-18].

³ Zákonný článok č. XII/1867 o spoločných záležitostiach medzi krajinami uhorskej koruny a ostatnými krajinami pod vládou Jeho Veličenstva, § 1. *Landesgesetz-Sammlung für 1865–1867* [online]. Dostupné na: https://eudocs.lib.byu.edu/index.php/XII_Gesetzartikel. [2025-04-18].

⁴ [velkavojna.sk:](https://www.velkavojna.sk/) Rakúsko-uhorská armáda [online]. Dostupné na: https://www.velkavojna.sk/viewpage.php?page_id=14 [cit. 2025-05-14].

⁵ Zákon č. 68/1869 o domobrane (Landwehri) pre kráľovstvá a krajiny zastúpené v Ríšskej rade, vyhlásený 24. júna 1869 [online]. Dostupné v rakúskom právnom informačnom systéme RIS: <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgblAlt&Titel=&Bgblnummer=&Jahrgang=&Stuecknummer=&VonKundmachungdatum=02.12.1848&BisKundmachungdatum=31.03.1940&ImRisSeitVonDatum=02.12.1848&ImRisSeitBisDatum=31.03.1940&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=100&Suchworte=&Position=23801&Sort=0%7CDesc> [cit. 2025-04-18].

⁶ Zákonný článok č. XLI/1868 o honvédstve (*1868. évi XLI. törvénycikk 1868-ról a honvédségről*) [online]. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800041.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D28> [cit. 2025-04-18].

Tretiu zložku pozemných ozbrojených síl monarchie tvorila domobrana, ktorá — podobne ako vlastibrana — mala dualistickú štruktúru. V rakúskej časti monarchie fungovala ako Cisársko-kráľovská domobrana (*Kaiserliches und königliches Landsturm*), zatiaľ čo v Uhorsku pôsobila ako Kráľovská uhorská domobrana (*Magyar királyi Népfelkelés*). Jej hlavnou úlohou bolo sústrediť mužov, ktorí z rôznych dôvodov neboli zaradení do spoločného vojska, vojnového loďstva, náhradných záloh či honvédstva a organizovať ich do samostatných útvarov určených na plnenie teritoriálnych obranných úloh, pričom zvolaná mohla byť výlučne v prípade vyhlásenej mobilizácie.

V uhorskej časti monarchie upravoval legislatívny rámec týkajúci sa domobrany Zákonný článok XLII/1868 o domobrane (*Népfelkelés*)⁷. Tento právny predpis stanovoval podmienky, za ktorých mohlo byť vyhlásené ľudové povstanie, a zároveň definoval povinnosti občanov v prípade ohrozenia štátu. Základným cieľom zákona bolo vytvoriť funkčný systém obrany v mimoriadnych situáciách, predovšetkým v prípadoch, keď bolo nevyhnutné doplniť pravidelné ozbrojené sily alebo zabezpečiť územnú obranu krajiny prostredníctvom mobilizácie civilného obyvateľstva.

V rakúskej časti monarchie sa domobranou zaoberal zákon *Gesetz über den Landsturm für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder* (*Reichsgesetzblatt Nr. 20/1886*)⁸. Zákon predstavoval právnu úpravu pre organizáciu pozemnej domobrany (*Landsturm*). Upravoval povinnosť brannej služby obyvateľstva v mimoriadnych situáciách, najmä v prípade vojnového ohrozenia, keď bolo potrebné doplniť pravidelné vojenské jednotky alebo zabezpečiť obranu územia prostredníctvom širšej mobilizácie.

Oba uvedené zákony o domobrane – uhorský zákonný článok XLII/1868 a rakúsky zákon zo 6. februára 1886 (*RGBl. Nr. 20/1886*) – predstavovali významný doplnkový pilier obranného systému rakúsko-uhorskej monarchie. Spolu so zákonmi upravujúcimi všeobecnú brannú povinnosť vytvárali komplexný právny rámec, ktorý umožňoval v čase ohrozenia štátu mobilizáciu nielen pravidelných ozbrojených síl, ale aj širokých vrstiev civilného obyvateľstva prostredníctvom systému domobrany (*népfelkelés / Landsturm*).

Zákon, ktorý sa týkal brannej povinnosti v uhorskej časti monarchie, bol Zákonný článok XL/1868 (*XL. törvényczikk*) o branných silách (*honvédség és közös hadsereg*)⁹. Hlavným obsahom zákona bola úprava vojenskej služby, ktorá zahŕňala pravidlá pre nábor, výcvik a službu vojakov, a to ako v rámci povinnej, tak aj dobrovoľnej vojenskej služby.

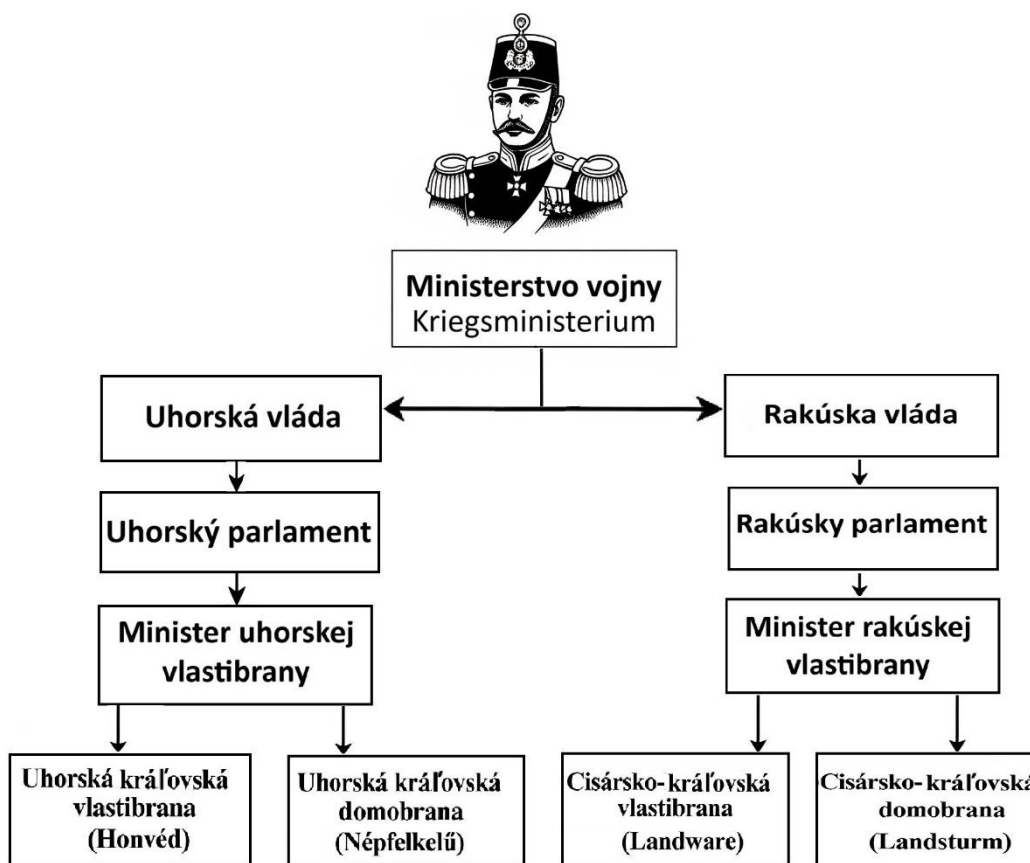
Zákon, ktorý sa zaoberal brannou povinnosťou v rakúskej časti monarchie, bol *Gesetz, womit für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder die Art und Weise der Erfüllung der Wehrpflicht geregelt wird* (*Reichsgesetzblatt Nr. 151/1868*)¹⁰. Tento zákon zaviedol všeobecnú brannú povinnosť pre všetkých mužov v rakúskej časti monarchie a definoval celkové členenie branných síl. Zákon tak položil základy pre modernizáciu armády, ako aj zabezpečil stály prílív vycvičených vojakov pre potreby obrany ríše.

⁷ Zákonný článok XLII/1868 o domobrane (*1868. évi XLII. törvényczikk a népfelkelésről*) [online]. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800042.TV>; [cit. 2025-04-18].

⁸ Zákon č. 20/1886 o pozemnej domobrane pre kráľovstvá a krajiny zastúpené v Ríšskej rade, *Reichsgesetzblatt Nr. 20/1886* [online]. Dostupné na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1886&pos=29&size=45>

⁹ Zákon XL/1868 o dobrovoľnej a povinnej vojenskej službe (*1868. évi XL. törvényczikk a véderőről*) [online]. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800040.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D28> [cit. 2025-04-18].

¹⁰ Zákonný článok LXVI/1868 ktorým sa pre kráľovstvá a krajiny zastúpené v Ríšskej rade upravuje spôsob plnenia brannej povinnosti, *Reichsgesetzblatt Nr. 151/1868* [online]. Dostupné na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18680004&seite=00000437&size=45> [cit. 2025-04-18].

Obrázok č.1 Hierarchia armády rakúsko-uhorskej monarchie (vlastné spracovanie)

2. VOJENSKÁ ORGANIZÁCIA JEDNOTIEK HABSBURSKÉJ MONARCHIE

Vojaci boli organizovaní do družstiev (maď. *legénység*, nem. *Mannschaft*), pričom zhruba šesťdesiat vojakov pod vedením poddôstojníkov tvorilo čatu (maď. *szakasz*, nem. *Zug*). Štyri čaty tvorili rotu (maď. *század*, nem. *Kompagnie*) s počtom asi dvestopäťdesiat mužov. Štyri roty tvorili prápor (maď. *zászlóalj*, nem. *Bataillon*) o sile asi tisíc mužov. Štvorica práporov tvorila pluk (maď. *ezred*, nem. *Regiment*), ktorý mal ešte okrem toho aj samostatnú čatu zákopníkov a štyri guľometné čaty. Celková sila bežného pešieho pluku bola zhruba štyritisícšesťdesť mužov a osem guľometov.

Dva až tri pešie pluky sa ďalej spájali do brigád (maď. *dandár*, nem. *Brigade*). Niektoré brigády mali okrem toho ešte jeden alebo viac samostatných peších práporov. Brigády mohli mať vlastné delostrelectvo, prípadne jazdecké a horské jednotky. Najčastejšie išlo o jeden alebo viac delostreleckých oddielov. Dve pešie brigády tvorili obyčajne divíziu (maď. *hadosztály*, nem. *Division*). Divízia obsahovala aj podporné a delostrelecké jednotky. Divízie mali aj telegrafné oddelenie, divíziu ošetrovňu, muničnú kolónu, zásobovaciu kolónu a divíziu pekárňu. Dve až tri divízie tvorili zbor (maď. *hadtest*, nem. *Korps*). Zbor bol v čase mieru najvyššia organizačná jednotka. Celé územie monarchie bolo rozdelené na šesťnásť zborových oblastí. Pre zlepšenie bojaskopnosti počas priebehu vojny sa vojenské štruktúry neustále prispôbovali a reorganizovali.¹¹

¹¹ velkavojna.sk: *rakúsko-uhorská armáda* [online]. Dostupné na: https://www.velkavojna.sk/viewpage.php?page_id=14 [cit. 2025-05-10].

3. ZOSKUPENIA EURÓPSKÝCH MOCNOSTÍ

Dňa 7. októbra 1879 bola uzatvorená tajná obranná zmluva medzi Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom označovaná ako dvojspolok (*Zweibund*)¹² kde sa v článku 1 uvádzalo: „*Ak by jedna z vysokých zmluvných strán bola napadnutá Ruskom, druhá poskytne napadnutej strane plnú vojenskú a politickú podporu.*“ Dvojspolok bol následne rozšírený o Taliansko na základe prvej spojeneckej zmluvy s názvom Trojspolok (*Dreibund*)¹³ medzi Rakúsko-Uhorskom, Nemeckom a Talianskom dňa 20. mája 1882. Taliansko sa v nej zaviazalo podporovať Nemecko a Rakúsko-Uhorsko v prípade vojny proti Francúzsku. Podľa článku 3: „*V prípade, že Taliansko bude bez priamej provokácie z akejkoľvek príčiny napadnuté Francúzskom, ostatné dve zmluvné strany sú povinné poskytnúť napadnutej strane pomoc a podporu všetkými svojimi silami. Rovnaká povinnosť pripadne Taliansku v prípade akejkoľvek agresie bez priamej provokácie zo strany Francúzska voči Nemecku.*“ Na základe týchto kľúčových dohôd utvorili signatári jeden z hlavných mocenských blokov.

Francúzsko spolu s Ruskom, vedomí si napätých vzťahov s európskymi veľmocami zoskupenými v Trojspolku, uzavreli 18. augusta 1892 vojenský dohovor o francúzsko-ruskej aliancii¹⁴. Podľa článku 1 sa uvádzalo: „*Ak bude Francúzsko napadnuté Nemeckom alebo Talianskom podporovaným Nemeckom, Rusko použije všetky svoje dostupné sily na útok na Nemecko. Ak bude Rusko napadnuté Nemeckom alebo Rakúskom podporovaným Nemeckom, Francúzsko použije všetky svoje dostupné sily na útok na Nemecko.* Podľa článku 3: „*Dostupné sily, ktoré majú byť použité proti Nemecku, budú zo strany Francúzska 1 300 000 mužov a zo strany Ruska 700 000 alebo 800 000 mužov. Tieto sily sa zapoja v plnej miere s takou rýchlosťou, že Nemecko bude musieť bojovať súčasne na východe aj na západe.*“

Dňa 8. apríla 1904 bola medzi Francúzskom a Spojeným kráľovstvom podpísaná deklarácia známa ako *Entente Cordiale*¹⁵, ktorá predstavovala významný diplomatický posun v európskych mocenských vzťahoch na začiatku 20. storočia. Táto deklarácia nepredstavovala vojenskú alianciu. Jej hlavným cieľom bolo vyriešiť pretrvávajúce koloniálne spory a podporiť zlepšenie diplomatických vzťahov medzi zúčastnenými stranami. Hoci mala nevojenský charakter, vytvorila dôležitý predpoklad pre následnú strategickú spoluprácu, ktorá sa stala významným prvkom medzinárodných vzťahov v nasledujúcom období.

Následne, 31. augusta 1907, Spojené kráľovstvo podpísalo obdobnú zmluvu s Ruskom s názvom Dohoda týkajúca sa Perzie (*Agreement Concerning Persia*)¹⁶. Dohoda vyriešila koloniálne a geopolitické spory o vplyv v oblasti strednej Ázie, čím sa odstránilo riziko konfliktu medzi oboma mocnosťami.

Hoci zmluvy medzi Spojeným kráľovstvom, Francúzskom a Ruskom nezaväzovali tieto tri krajiny k formálnej vojenskej spolupráci, vytvorili medzi sebou pevný základ pre politickú koordináciu a strategickú spoluprácu. Táto aliancia sa nazývala Trojdohoda a stála v opozícii voči Trojspolku.

¹² *Spojenecká zmluva – Dvojitá aliancia medzi Rakúsko-Uhorskom a Nemeckom, 7. október 1879.* New Haven, Yale Law School: The Avalon Project [online]. Dostupné na: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/dualalli.asp [cit. 2025-05-14].

¹³ *Spojenecká zmluva – Trojitá aliancia medzi Rakúsko-Uhorskom, Nemeckom a Talianskom, 20. máj 1882.* World and Japan Database [online]. Dostupné na: <https://worldjpn.net/documents/texts/docs/18820520.T1E.html> [cit. 2025-05-14].

¹⁴ *Spojenecká zmluva – Francúzsko-ruská aliancia, 18. august 1892.* New Haven, Yale Law School: The Avalon Project [online]. Dostupné na: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/frumil.asp [cit. 2025-05-14].

¹⁵ *Deklarácia medzi Francúzskom a Spojeným kráľovstvom, 8. apríl 1904* [online]. New Haven: The Avalon Project, Yale Law School. Dostupné na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/entecord.asp [cit. 2025-05-14].

¹⁶ *Dohoda medzi Spojeným kráľovstvom a Ruským impériom, 31. august 1907.* New Haven: The Avalon Project, Yale Law School [online]. Dostupné na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/angrusen.asp [cit. 2025-05-14].

4. ATENTÁT A POČIATOČNÉ FÁZY VOJENSKEJ KAMPANE

Dňa 28. júna 1914 navštívil arcivojvodu František Ferdinand d'Este, synovec cisára Františka Jozefa I. a dedič trónu Rakúsko-Uhorska, spolu so svojou manželkou Žofiou, Sarajevo v Bosne, kde na neho bol spáchaný atentát.¹⁷ Už pred atentátom bola verejná mienka výrazne namierená proti Srbsku a samotný atentát sa stal vhodnou zámienkou na potrestanie tohto malého balkánskeho štátu.¹⁸ Počas rozhodovania, či vyhlásiť Srbsku vojnu, a s úvahou, že by sa do konfliktu mohlo zapojiť aj Rusko, ktoré si chcelo udržať svoj vplyv na Balkáne, sa monarchia obrátila na Nemecko s očakávaním podpory na základe spojeneckej zmluvy (*Zweibund*). Už dňa 5. júla 1914 dostal rakúsko-uhorský veľvyslanec v Nemecku, gróf Szögyényie, príslub o pomoci priamo od cisára Viliama II. Nasledujúci deň rovnaké uistenie vyjadril aj nemecký kancelár Theobald von Bethmann Hollweg. S prispením rozhodnutia o plnej podpore zo strany Nemecka rokovala dňa 7. júla 1914 vo Viedni ministerská rada o ďalšom postupe. Samotnému vyhláseniu vojny predchádzalo ultimátum adresované Srbsku, ktorého text schválila ministerská rada 19. júla 1914.¹⁹

Predložené ultimátum²⁰ Rakúsko-Uhorska, adresované Srbsku 23. júla 1914, bolo doručené o 18:00 s lehotou 48 hodín na odpoveď. Obsahovalo desať bodov, z ktorých viaceré boli formulované veľmi prísne. V bode č. 6 bolo uvedené: „*Začať súdne vyšetrovanie proti každému účastníkovi sprisahania z 28. júna, ktorý sa môže nachádzať na srbskom území; orgány cisárskej a kráľovskej vlády poverené na tento účel sa zúčastnia konania vedeného na tento účel.*“ Ďalšie body sa týkali najmä obmedzenia protiuhorskej propagandy, potlačenia nacionalistických organizácií a spolkov, prepustenia dôstojníkov a úradníkov podozrivých z nepriateľskej činnosti, ako aj záväzku verejne sa dištancovať od nepriateľských postojov voči monarchii. Rakúsko-Uhorsko v dokumente jednoznačne požadovalo, aby Srbsko prijalo všetky podmienky bez výhrad, čím fakticky obmedzovalo jeho suverenitu.

Na nátlak Ruska bola srbská vláda ochotná Rakúsko-Uhorsku poskytnúť d'alekosiahle ústupky. Odpoveď Srbska na ultimátum bola veľmi ústretová, pričom za najspornejší bod srbská vláda označovala predovšetkým bod č. 6. Ten požadoval, aby sa rakúsko-uhorskí komisári mohli bez obmedzenia pohybovať na srbskom území, čo srbská strana vnímala ako zásah do svojej štátnej suverenity. Rakúsko-Uhorsko trvalo na svojom postoji: buď Srbsko prijme všetky podmienky, alebo žiadnu. Preto rakúsko-uhorský veľvyslanec v Belehrade srbskú odpoveď neprijal.²¹

5. ZAČIATOK VOJNY A REŤAZOVÁ REAKCIA VELMOCÍ

Rakúsko-Uhorsko 28. júla 1914 vyhlásilo Srbsku vojnu.²² Vyhlásenie vojny vydal cisár František Jozef I. ako hlava rakúsko-uhorskej monarchie na základe ústavného zákona *Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die Ausübung der Regierungs- und der Vollzugsgewalt*, ktorý bol vyhlásený ako *Reichsgesetzblatt Nr. 145/1867*.²³ V jeho článku 5 sa uvádzalo: „*Cisár má najvyššie velenie nad ozbrojenými silami, vyhlasuje vojnu a uzatvára*

¹⁷ ŘENČ, K.: *Bouřlivá léta 1912–1918*. Praha: Nakladatelství Viking, 2019, s. 35.

¹⁸ KOVÁČ, D. a kol.: *Prvá svetová vojna 1914–1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 15.

¹⁹ ČAPLOVIČ, M. – ZAŤKOVÁ, J.: *Slovensko a Slováci vo víre prvej svetovej vojny*. 1. vyd. Bratislava: Pro Militaria Historica, 2018, s. 23–24.

²⁰ Text ultimáta Rakúsko-Uhorska Srbsku, 23. júl 1914. World War I Document Archive [online]. Dostupné na: https://www.lib.byu.edu/index.php/The_Austro-Hungarian_Ultimatum_to_Serbia_%28English_translation%29 [cit. 2025-05-30].

²¹ KOVÁČ, D. a kol.: *Prvá svetová vojna 1914–1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 17.

²² LETZ, R.: *Slovenské dejiny 4*. Bratislava: Slovenské literárne centrum, 2010, s. 17.

²³ Zákon č. 145/1867 o výkone vlády a výkonnej moci, *Reichsgesetzblatt Nr. 145/1867* [online]. Dostupné na: <https://www.verfassungen.at/at-18/stgg67-5.htm> [cit. 2025-05-30].

mier.“ Vypovedanie vojny vyvolalo reťazovú reakciu. Rusko, zviazané so Srbskom spojeneckou dohodou, nariadilo 29. júla 1914 čiastočnú, a nasledujúci deň všeobecnú mobilizáciu. Nemecko to považovalo za nepriateľský akt – 31. júla zaslalo Rusku ultimátum a 1. augusta mu vypovedalo vojnu. Nasledujúci deň, 2. augusta, vypovedalo Nemecko vojnu aj Francúzsku a ešte v ten deň nemecké jednotky vtrhli do Luxemburska. Ráno 3. augusta belgický kráľ odmietol potupnú nemeckú nótu, ktorá požadovala súhlas s prechodom nemeckého vojska cez územie neutrálneho Belgicka. Za týchto okolností sa 4. augusta do konfliktu zapojila aj Veľká Británia. Dňa 6. augusta vypovedalo Rakúsko-Uhorsko vojnu Rusku, 7. augusta vyhlásila Čierna Hora vojnu Rakúsko-Uhorsku. Do týždňa vstúpili do vojny proti Rakúsko-Uhorsku aj Francúzsko a Veľká Británia. Dňa 28. augusta vypovedalo Rakúsko-Uhorsko vojnu Belgicku. Situácia eskalovala do otvorených bojov, ktoré znamenali začiatok rozsiahlych a intenzívnych vojenských operácií.²⁴

6. MOBILIZÁCIA OBYVATELSTVA DO VOJNY

Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo čiastočnú mobilizáciu proti Srbsku 25. júla 1914 a všeobecnú mobilizáciu 30. júla 1914. Za prvý mobilizačný deň bol určený 4. august 1914.

Za účelom oznámenia vojnového stavu obyvateľstvu bol 28. júla 1914 zverejnený cisársky manifest *K mojim národom! (An Meine Völker!)*, v ktorom Cisár František Jozef I. zdôvodnil rozhodnutie vyhlásiť vojnu Srbsku.

„Najvrelejšou Mojou túžbou bolo, aby som posledné Moje roky z Božej milosti obetoval dielam mieru a Moje národy zachoval pred obeťami a ťarchami vojny. Prozrelosť inak určila. Nenávisťou naplnené pletichy nepriateľa nútia Ma k tomu, aby som po dlhých rokoch mieru vytiahol meč na obranu statočnosti monarchie, k ochrane jej autority, veľmocenského postavenia a k zabezpečeniu jej teritoriálnej integrity. Kráľovstvo srbské, ktorému sme od jeho štátneho vzniku až po najnovšie časy, tak Moji predkovia ako i Ja, oporu a pomoc poskytovali, už pred rokmi nastúpilo cestou nepriateľstva a rýchlo zapomínajúcou nevďačnosťou.

...Dôverujem v Moje národy, ktoré vo všetkých víchroch verne a sjednoteno hrnuli sa vždycky k Môjmu trónu a za česť Svojej otčiny, jej veľkosť a moc vždycky hotové stáli i obeť donášať. Dôverujem v chrabré armádu Rakúsko-Uhorska, naplnenú sebažertvujúcim oduševnením. A dôverujem vo Všemohúceho, že Mojim zbraniam dá víťazstvo.“ V ISCHLI, 28. júla 1914. FRANC JOZEF.²⁵

Na výzvu cisára a kráľa Františka Jozefa nadviazala Uhorská kráľovská rada vlastným vyhlásením s názvom Ohlas k národu! *„So zámerom zjednotiť všetky národnosti žijúce v Uhorsku pod jednou vlajkou. Slovom dôvery a uspokojenia obracia sa ku každému bez rozdielu národnosti a vierovyznania. Podporu poskytuje každému a pomoc očakáva od každého. Pomoc aj od spoluobčanov nemeckého jazyka... Slovom dôvery, lásky, ale aj vážneho napomenutia obraciame sa ku každému občanovi vlasti. Predovšetkým ku tým, ktorých postavenie alebo osobný vplyv postavil za prirodzených vodcov svojich spoluobčanov. Udrela hodina skutkov. Skutky obetavej vlasteneckej vernosti môžu položiť základy jednej krajšej, lepšej, blaženejšej budúcnosti.“*²⁶

Pre mnohých Slovákov nebola účasť v rakúsko-uhorskej armáde otázkou slobodného rozhodnutia, ale vnímanou povinnosťou voči cisárovi a monarchii. Tento postoj vyplýval nielen z dlhotrvajúcej tradície vernosti panovníkovi, ale aj z obmedzenej národnej a politickej emancipácie slovenského obyvateľstva. V prostredí, kde štátna autorita a cirkevné štruktúry

²⁴ KOVÁČ, D. a kol.: *Prvá svetová vojna 1914–1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 25.

²⁵ *K mojim národom! Národné noviny*, 30.7.1914, s. 1.

²⁶ *Ohlas k národu! Slovenské noviny*, 29.7.1914, s. 1.

formovali verejné povedomie, bolo spochybnenie vojenskej mobilizácie vnímané ako prejav nelojality.²⁷

Obrázok č. 2: Predná strana pohľadnice mobilizovaného vojaka monarchie pochádzajúceho z dnešného Slovenska (maď. Felvidéku) pracujúceho vo Viedni ako kováč (vlastné spracovanie)

Obrázok č. 3: Zadná strana pohľadnice, ktorú mobilizovaný vojak poslať svojej rodine s informáciou odvedenia na front. Viedeň, 31. december 1914 (vlastné spracovanie)

²⁷ Podľa zákonného nariadenia LXIII/1912, ak občan mimo aktívnej vojenskej služby nenastúpil do vojska ako rezervista a úmyselne opustil krajinu, vymeral sa mu trest 5 rokov v žalári.

Do zbrane boli odvedení aj nevycvičení odvedenci a náhradní záložníci ročníka 1893, vojaci náhradnej zálohy ročníkov 1890-1892, záložníci a náhradní záložníci ročníkov 1882 – 1889, príslušníci vlastibrany ročníkov 1872-1881. Takto do vojny vstupovala predovšetkým generácia mužov od 21 do 32 rokov.²⁸

Mnohonárodnostnú rakúsko-uhorskú armádu tvorilo z celkového stavu 25 % Nemcov, 23 % Maďarov, 13 % Čechov, 9 % Srbov a Chorvátov, 8 % Poliakov, 8 % Ukrajincov, 7 % Rumunov, 4 % Slovákov, 2 % Slovincov a 1 % Talianov. Na území dnešného Slovenska (maď. *Felvidéku*) tu mali sídla viaceré jednotky spoločnej rakúsko-uhorskej armády i uhorskej vlastibrany (honvédstva), ako aj dva zo šestnástich rakúsko-uhorských zborov – V. zbor so sídlom v Bratislave, ktorého jednotky boli dopĺňané z Bratislavskej, Nitrianskej, Tekovskej, Komárňanskej, Oravskej, Hontianskej, Ostrihomskej a Rábskej župy a VI. Zbor so sídlom v Košiciach, ktorý rekrutoval jednotky z Gemerskej, Zvolenskej, Liptovskej, Novohradskej, Spišskej, Abovsko-turnianskej, Šarišskej, Zemplínskej a Užskej župy.

Na začiatku vojny mali Slováci zastúpenie v šiestich peších plukoch spoločnej armády, z ktorých päť bolo dislokovaných na území Slovenska – v 12. pešom pluku v Komárne (31%), 25. pešom pluku v Lučenci (41%), 66. pešom pluku v Užhorode (52,5%), 67. pešom pluku v Prešove (70%), 71. pešom pluku v Trenčíne (80%) a v 72. pešom pluku v Bratislave (65%). V Košiciach bol dislokovaný 34. peší pluk, Slováci tu však mali len minimálne zastúpenie. Slováci slúžili vo všetkých druhoch zbraní – v pechote 5 % v delostrelectve 6 %, v ženijných, ako i špeciálnych aj tylových jednotkách 3-7 %. Najmenej ich bolo v jazdectve 1 %.²⁹

Celková početnosť armád hlavných mocností, s ktorými vstupovali do bojov prvej svetovej vojny: Ústredné mocnosti – Nemecko pri vypuknutí vojny 2 147 000 vojakov, po ukončení mobilizácie 3 822 000 vojakov, Rakúsko-Uhorsko pri vypuknutí vojny 1 421 000 vojakov, po ukončení mobilizácie 3 350 000 vojakov. Štáty dohody - Francúzsko pri vypuknutí vojny 2 689 000 vojakov, po nasadení mobilizovaných jednotiek 3 781 000 vojakov, Veľká Británia pri vypuknutí vojny 258 000 vojakov, po úplnej aktivácii ozbrojených síl 1 000 000 vojakov, Rusko pri vypuknutí vojny 2 500 000, po ukončení mobilizácie 5 461 000 vojakov.³⁰

ZÁVER

Vojenský systém monarchie predstavoval komplexný a na svoju dobu jedinečný model fungovania armády. Napriek svojmu mnohonárodnostnému charakteru a zložitosti bola armáda pripravená na obranu monarchie a presadzovanie jej geopolitických záujmov v rámci vtedajších mocenských blokov. Atentát v Sarajeve a následná reťazová reakcia európskych mocností vyústili do konfliktu, ktorý bol priamym dôsledkom napätých medzinárodných vzťahov. Monarchia reagovala na vstup do vojny rozsiahlym mobilizačným procesom, ktorý zasiahol celé jej územie a povolal milióny mužov do zbraní. Slovenské obyvateľstvo, ako integrálna súčasť mnohonárodnostnej ríše, sa do tejto mobilizácie aktívne zapojilo.

SUMMARY

The monarchy's military system was a complex and, for its time, unique model for the functioning of the army. Despite its multinational character and complexity, the army was ready to defend the monarchy and advance its geopolitical interests within the existing power blocs of the era. The assassination in Sarajevo and the subsequent chain reaction among European

²⁸ KOVÁČ, D. a kol.: *Prvá svetová vojna 1914–1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 32.

ČAPLOVIČ, M. – ZÁTKOVÁ, J.: *Slovensko a Slováci vo víre prvej svetovej vojny*. Bratislava: Pro Militaria Historica, 2018, s. 45.

²⁹ HRONSKÝ, M.: *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. Martin: Osveta, 1982, s. 25.

³⁰ KOVÁČ, D. a kol.: *Prvá svetová vojna 1914–1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 16.

powers led to a conflict that was a direct consequence of strained international relations. The monarchy responded to its entry into the war with a massive mobilization process that swept across its entire territory, calling millions of men to arms. The Slovak population, as an integral part of the multi-ethnic empire, actively participated in this mobilization.

Zoznam použitej literatúry

Odborná literatúra

ČAPLOVIČ, M. – ZAŤKOVÁ, J.: *Slovensko a Slováci vo víre prvej svetovej vojny*. 1. vyd. Bratislava: Pro Militaria Historica, 2018, 166 s. ISBN: 9788089523542.

HRONSKÝ, M.: *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. Martin: Osveta, 1982, 184 s.

KOVÁČ, D. a kol.: *Prvá svetová vojna 1914–1918*. Bratislava: VEDA, 2008, 323 s. ISBN: 9788022410144.

LETZ, R.: *Slovenské dejiny 4*. Bratislava: Slovenské literárne centrum, 2010, 342 s. ISBN: 9788081190285.

ŘENČ, K.: *Bouřlivá léta 1912–1918*. Praha: Nakladatelství Viking, 2019, 310 s. ISBN: 9788074822971.

Články

Národné noviny, 30.7.1914

Slovenské noviny, 29.7.1914

Právne predpisy a medzinárodné zmluvy

Zákonný článok č. XII/1867 o spoločných záležitostiach medzi krajinami uhorskej koruny a ostatnými krajinami pod vládou Jeho Veličenstva. In: *Landesgesetz-Sammlung für 1865–1867* [online]. Dostupné na: https://eudocs.lib.byu.edu/index.php/XII._Gesetzartikel. [cit. 2025-04-18].

Zákon č. 145/1867 o výkone vlády a výkonnej moci, *Reichsgesetzblatt Nr. 145/1867* [online]. Dostupné na: <https://www.verfassungen.at/at-18/stgg67-5.htm> [cit. 2025-04-18].

Zákonný článok č. XLI/1868, o honvédstve (*1868 évi XLI. törvény cikk 1868-ról a honvédségről*) [online]. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800041.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D28> [cit. 2025-04-18].

Zákonný článok XLII/1868, o domobrane (*1868 évi XLII. törvény cikk a népfelkelésről*) [online]. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800042.TV>; [cit. 2025-04-18].

Zákon XL/1868, o dobrovoľnej a povinnej vojenskej službe. (1868. évi XL. törvénycikk a véderőről), [online]: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800040.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D28> [cit. 2025-04-18].

Zákonný článok LXVI/1868, ktorým sa pre kráľovstvá a krajiny zastúpené v Ríšskej rade upravuje spôsob plnenia brannej povinnosti, *Reichsgesetzblatt Nr. 151/1868* [online]. Dostupné na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18680004&seite=00000437&size=45> [cit. 2025-04-18].

Zákon č. 68/1869 o domobrane (Landwehri) pre kráľovstvá a krajiny zastúpené v Ríšskej rade, vyhlásený 24. júna 1869 [online]. Dostupné v rakúskom právnom informačnom systéme RIS: <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgblAlt&Titel=&Bgblnummer=&Jahrgang=&Stuecknummer=&VonKundmachungsdatum=02.12.1848&BisKundmachungsdatum=31.03.1940&ImRisSeitVonDatum=02.12.1848&ImRisSeitBisDatum=31.03.1940&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=100&Suchworte=&Position=23801&Sort=0%7CDesc> [cit. 2025-04-18].

Zákon č. 20/1886 o pozemnej domobrane pre kráľovstvá a krajiny zastúpené v Ríšskej rade, *Reichsgesetzblatt Nr. 20/1886* [online]. Dostupné na: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1886&pos=29&size=45> [cit. 2025-04-18].

Uhorský zákonný článok č. LXIII/1912 o výnimočných opatreniach

Spojenecká zmluva – Dvojitá aliancia medzi Rakúsko-Uhorskom a Nemeckom, 7. október 1879. New Haven, Yale Law School: The Avalon Project [online]: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/dualalli.asp [cit. 2025-05-14].

Spojenecká zmluva – Trojitá aliancia medzi Rakúsko-Uhorskom, Nemeckom a Talianskom, 20. máj 1882. World and Japan Database [online]: <https://worldjpn.net/documents/texts/docs/18820520.T1E.html> [cit. 2025-05-14].

Spojenecká zmluva – Francúzsko-ruská aliancia, 18. august 1892. New Haven, Yale Law School: The Avalon Project [online]: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/frumil.asp [cit. 2025-05-14].

Deklarácia medzi Francúzskom a Spojeným kráľovstvom, 8. apríl 1904. New Haven, Yale Law School: The Avalon Project [online]: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/entecord.asp [cit. 2025-05-14].

Dohoda medzi Spojeným kráľovstvom a Ruským impériom, 31. august 1907. New Haven, Yale Law School: The Avalon Project [online]: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/angrusen.asp [cit. 2025-05-14].

Ultimátum Rakúsko-Uhorska Srbsku, 23. júl 1914. World War I Document Archive [online]. Dostupné na: https://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_Austro-Hungarian_Ultimatum_to_Serbia_%28English_translation%29 [cit. 2025-05-30].

Internetové zdroje

velkavojna.sk: *Rakúsko-Uhorská armáda* [online]. Dostupné na:
https://www.velkavojna.sk/viewpage.php?page_id=14 [cit. 2025-05-30].

**COMMONWEALTH –
VÝZVY PRE KRAJINY SPOLOČENSTVA NÁRODOV
A GLOBÁLNU SPOLOČNOSŤ V DRUHEJ POLOVICI 20. STOROČIA**

**COMMONWEALTH –
CHALLENGES FOR THE COUNTRIES OF THE COMMONWEALTH OF NATIONS
AND GLOBAL SOCIETY IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY**

Juliána Ondrišová¹

Abstrakt: Tento článok obsahuje sumarizáciu výziev pre krajiny Commonwealthu a globálnu spoločnosť v druhej polovici 20. storočia, vyvođených z niektorých deklarácií Commonwealthu. Deklarácie Spoločenstva národov sú kategorizované do niekoľkých základných okruhov a doplnené o kľúčové udalosti a problémy, ktoré boli či naďalej sú na pozadí ich prijatia.

Kľúčové slová: Commonwealth; deklarácie; výzvy globálnej spoločnosti.

Abstract: This article provides a summary of the challenges faced by Commonwealth countries and global society in the second half of the 20th century, as drawn from some of the Commonwealth declarations. The Commonwealth declarations reflect several key themes of international importance. The author introduces some key events and issues that have been or continue to be behind the adoption of these declarations.

Key Words: Commonwealth; Declarations; Global Challenges.

Členské štáty od založenia Commonwealthu (Spoločenstva národov) prijímali deklarácie slúžiace na zlepšenie vzťahov a podmienok ich spolupráce.² Analýza týchto deklarácií pomáha

¹ Bc. Juliána Ondrišová (študentka prvého ročníka magisterského štúdia, právo, denná forma, e-mail: juliana.ondrisova@tvu.sk).

² Moderné Spoločenstvo národov (celým názvom British Commonwealth of Nations / Commonwealth of Nations / Britské spoločenstvo národov / Spoločenstvo národov / konštitučné spojenie Veľkej Británie a domínií, ďalej len „Commonwealth“ alebo „Spoločenstvo národov“) vzniklo v roku 1949, keď predstavitelia ôsmich krajín podpísali Londýnsku deklaráciu. Deklarácia uznala daných osem krajín za nezávislých a rovnocenných členov Commonwealthu, s kráľom Georgeom VI. slúžiacim ako symbolická hlava spoločenstva („*V súlade s tým Spojené kráľovstvo, Kanada, Austrália, Nový Zéland, Južná Afrika, India, Pakistan a Cejlón týmto vyhlásili, že zostali zjednotení ako slobodní a rovní členovia Spoločenstva národov, ktorí slobodne spolupracovali v úsilí o mier, slobodu a pokrok*“ - London Declaration, 1949). Commonwealth je „*volné združenie suverénnych štátov zahŕňajúce Spojené kráľovstvo a niekoľko jeho bývalých závislých krajín* (na pozadí procesu transformácie stála otázka ako bolo možné „vytvoriť z kolónií slobodné štáty a pritom udržať jednotu impéria“), *ktoré sa rozhodli udržiavať priateľské vzťahy a praktickú spoluprácu a ktoré uznávajú britského panovníka ako symbolickú hlavu svojho združenia.*“

Termín *Commonwealth* použil prvýkrát Gróf z Rosebery (Archibald Philip Primrose, premiér Spojeného kráľovstva v rokoch 1894-1895) v Austrálii v roku 1884, kedy povedal, obhajujúc myšlienku Impéria ako federácie národov, že „*Nie je potrebné, aby žiaden národ, nech je akokoľvek veľký, opúšťal Impérium, pretože Impérium je Spoločenstvom národov.*“

Commonwealth tvorí v súčasnosti 56 nezávislých krajín v Afrike, Ázii, Amerike, Európe a Tichomorí. Hodnoty a princípy, na ktorých je Commonwealth vybudovaný, sú vyjadrené v Charte Commonwealthu, ktorá bola podpísaná kráľovnou Alžbetou II. v Marlborough House v Londýne na Deň Commonwealthu 11. marca 2013. Sú nimi: „*Demokracia, ľudské práva, medzinárodný mier a bezpečnosť, tolerancia, rešpekt a porozumenie, sloboda prejavu, rozdelenie právomocí, právny štát, dobrá správa vecí verejných, trvalo udržateľný rozvoj, ochrana životného prostredia, prístup k zdravotníctvu, vzdelaniu, potrave a prístrešiu, rodová rovnosť, dôležitosť mladých ľudí v Commonwealthe, rozpoznanie potrieb malých štátov, rozpoznanie potrieb zraniteľných štátov, úloha občianskej spoločnosti.*“

pochopiť, akým výzvam čelili nielen krajiny patriace do tohto zoskupenia, ale, vzhľadom na ich povahu, častokrát aj celé globálne spoločenstvo od obdobia ukončenia druhej svetovej vojny.

- a) Začiatkom druhej polovice 20. storočia sa prijímali najmä deklarácie na zlepšenie základných životných podmienok v členských štátoch, zabezpečenie mieru, podporu vzdelania, postupné medzinárodné obchodovanie, zabezpečenie a zlepšenie osobných práv, dôstojnosti a ochrany jednotlivcov v členských štátoch. Medzi takéto deklarácie patrili napríklad:

1. Deklarácia predsedov vlád Commonwealthu, 1951 **(Declaration by Commonwealth Prime Ministers)**

Predmetná deklarácia sa zameriavala na zabezpečenie mieru, spravodlivosti a prosperity, keďže bolo potrebné zaceliť rany z druhej svetovej vojny, najmä vyrovnaním sa s Nemeckom a Japonskom.

Členovia Commonwealthu sa takisto zaviazali venovať svoje úsilie pochopeniu od nich odlišných krajín. Prostredníctvom diskusie a porozumenia chceli udržať mier, napríklad výmenou názorov a komunikáciou s predstaviteľmi totalitných krajín. Nehceli zasahovať do vnútorných záležitostí Sovietskeho zväzu, Číny alebo inej krajiny, ale chceli zachovať kontrolu nad vlastnými záležitosťami bez strachu či agresie. Táto ich myšlienka sa v praxi prejavila prostredníctvom nasmerovania úsilia na zastavenie nepriateľských akcií v Kórei, tak, aby mohli príslušné veľmoci urovnať rozdiely či nezhody a posilniť Organizáciu Spojených národov. Na stretnutiach zaznievali najmä slová o viere v existenciu spravodlivosti vo svete, čo sa posilňovalo skutočnosťou, že na stretnutiach boli vyslovované ľuďmi rôznych rás, tradícií a vyznaní. Ozrejmili, že Commonwealth sa nepovažuje za exkluzívny orgán, ale víta spoluprácu s inými štátmi. Prostredníctvom diskusie plánovali dospieť k spoločnej medzinárodnej politike so Spojenými štátmi a inými priateľskými krajinami, ktoré by prejavili záujem o spoluprácu. Podľa slov deklarácie však mier a prosperitu slobodného sveta nebolo možné zaručiť, kým milióny ľudí žili v chudobe. Tým bola odôvodnená podpora hospodárskeho a sociálneho rozvoja v nedostatočne rozvinutých krajinách poskytovaním finančnej a hospodárskej pomoci ako aj využívaním vedeckých a technických skúseností. Praktickým príkladom tohto zámeru bol tzv. Kolumbov plán (*The Colombo Plan*), na základe ktorého bola na konferencii ministrov zahraničných vecí Spoločenstva národov v roku 1950 v Kolombe na Srí Lanke založená medzivládna organizácia s cieľom podporiť hospodársky, technický a sociálny rozvoj krajín južnej a juhovýchodnej Ázie (členov Spoločenstva národov) vyspelými krajinami spoločenstva.³

Prijatie tejto deklarácie bolo teda spojené s odstraňovaním príčin vojny, zmierňovaním napätia a podporou porozumenia, pomocou menej rozvinutým národom a diskusiou

Viac informácií:

Commonwealth. *Britannica, The Editors of Encyclopaedia* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-association-of-states> [cit. 2024-11-02]

THE COMMONWEALTH: *Member countries* [online]. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/our-member-countries>

BLOY, M. – LITTLE, T.: Earl of Rosebery (Archibald Philip Primrose), 1847-1929. *Liberal Democrat History Group* [online]. Dostupné na: <https://liberalhistory.org.uk/history/rosebery-earl-of> [cit. 2024-11-06].

Commonwealth Charter. *thecommonwealth.org* [online]. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/charter> [cit. 2024-10-16].

³ Kolombský plán. *Encyclopaedia Beliana* [online]. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/kolombsky-plan>. [cit. 2024-02-02].

o rozdieloch bez toho, aby všetky pokusy o zabezpečenie mieru boli označené za formu „zmierovania“ („*appeasement*“).⁴

2. Deklarácia princípov Commonwealthu, 1971 **(*Declaration of Commonwealth Principles*)**

Deklarácia bola zameraná na elimináciu diskriminácie na základe rasy, farby pleti alebo vyznania. Dôvodom bolo, že na šiestich kontinentoch a na územiach v piatich oceánoch žili ľudia rôznych rás, jazykov a náboženstiev so všetkými fázami ekonomického rozvoja od chudobných rozvojových krajín až po bohaté priemyselné krajiny. V rámci tejto rozmanitosti kultúr, tradícií a inštitúcií bola preto nevyhnutná prítomnosť určitých princípov spoločných pre všetkých členov Commonwealthu, a to najmä viera v slobodu jednotlivca, v rovnaké práva pre všetkých občanov bez ohľadu na rasu, farbu pleti, vierovyznanie či politické presvedčenie a v ich neodňateľné právo podieľať sa prostredníctvom slobodných a demokratických politických procesov na formovaní spoločnosti. Preto sa, aj touto deklaráciou, snažili v každej z členských krajín presadzovať inštitúcie a záruky osobnej slobody podľa zákona. Odmietnuté boli všetky formy koloniálnej nadvlády a rasového útlaku a posilnené boli zásady ľudskej dôstojnosti a rovnosti. Okrem ľudskoprávného rozmeru bol cieľ aj postupne odstraňovať veľké rozdiely v bohatstve a chudobe, gramotnosti či zdravotnej starostlivosti. Deklarácia zdôrazňovala dosiahnutie čo najvoľnejšieho toku medzinárodného obchodu za podmienok spravodlivých pre všetkých, s ohľadom na špeciálne požiadavky rozvojových krajín.⁵

3. Lusacká deklarácia o rasizme a rasových predsudkoch, 1979 **(*Lusaka Declaration on Racism and Racial Prejudice*)**

Deklarácia bola zameraná na odstránenie rasizmu a rasových predsudkov. Pojednávala napríklad o rozhodnutí upevniť a zrealizovať vyhlásenie o apartheide v športe vydané v Londýne v roku 1977. Deklarovala právo na slobodný život v dôstojnosti, rovnosť bez akéhokoľvek odlišovania alebo vylučovania na základe rasy, farby pleti, pohlavia, postavenia, národného či etnického pôvodu, a kladla dôraz na zachovanie rozmanitosti v kultúre a životnom štýle.

Osobitne sa zameriavala na ochranu detí pred rasizmom, rasovými predsudkami, na zabezpečenie práva na rast, priestoru pre výchovu a vzdelávanie v duchu tolerancie a porozumenia, s cieľom prispievať k budovaniu budúcich spravodlivých a priateľských spoločností. Za zraniteľnú skupinu boli považované tiež domorodé menšiny, a to osobitne vzhľadom na koloniálnu históriu Commonwealthu,⁶ a tiež prisťahovalci, prisťahovaleckí

⁴ Declaration by Commonwealth Prime Ministers. *thecommonwealth.org* [online]. 1951. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/declaration-commonwealth-prime-ministers-1951> [cit. 2024-10-16].

⁵ Declaration of Commonwealth Principles. *thecommonwealth.org* [online]. 1971. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/declaration-commonwealth-principles-1971> [cit. 2024-10-16].

⁶ Silné kolonizačné ambície a snahu o rozšírenie svojej moci za hranice územia, najmä do Francúzska a ďalšiu kontinentálnu Európu, mal už Henrich VIII (1491-1547). Ambicióznejšia a taktiež úspešnejšia v kolonizovaní bola následne jeho dcéra, kráľovná Alžbeta I., ktorá ako prvá úspešne kolonizovala Nový svet, napriek výsostnému postaveniu Španielska a Portugalska, s ktorými sa odohrával súboj o bohatstvo a samotné územie. Sledovala ciele ako posilnenie námornej sily, získanie nového teritória, ktoré už prinieslo bohatstvo Španielsku, oslabenie Španielska a posilnenie obchodu vytvorením námornej cesty do Indie alebo Číny. Oficiálne založenie prvej anglickej kolónie, známej pod menom Virgínia (názov inšpirovaný práve anglickou kráľovnou Alžbetou I.) je pripisované kapitánovi Smithovi v roku 1607. V roku 1620 sa z náboženských dôvodov začala emigrácia puritánov, ktorí vytvorili druhú kolóniu Massachusetts. Následne v 18. storočí sa Anglicko začalo riediť tzv. „typickou londýnskou diplomaciou,“ (*splendid isolation*), ktorej podstatou bolo poznanie, že pre Anglicko je výhodné, ak sa kontinentálne mocnosti vzájomne vyčerpávajú, a to podľa možnosti tak, aby víťaz bol známy až pri podpísaní mierovej zmluvy. A tak raz podporovali Francúzov, raz Prusov, inokedy Rusov, pričom starostlivo

pracovníci a utečenci. Za silný nástroj na odstraňovanie rasizmu a predsudkov boli označené médiá, ktoré by mali informovať obyvateľstvo o čistých fakoch bez stereotypných poznámok a prispieť tak k odstraňovaniu nevedomosti a nedorozumení. Rasizmus a rasové predsudky, nech sa vyskytujú kdekoľvek, boli označené za spomalenie mierového pokroku a rozvoja spoločnosti. Znenie Lusackej Deklarácie bolo v súlade so zavedenými princípmi medzinárodného práva, najmä s ustanoveniami Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.⁷

4. Deklarácia Melbourne, 1981 **(Melbourne Declaration)**

Deklarácia bola primárne zameraná na zmenšovanie nerovnosti medzi bohatstvom a chudobou. Volanie po rovných právach pre všetkých občanov bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, vierovyznanie alebo politické presvedčenie sa však stalo maratónom, ktorý sa natiahol na väčší počet deklarácií. Každá deklarácia zotrávala na princípoch predošlej a pokúšala sa o niečo inovatívnejšie zlepšiť spoločnosť. V tomto prípade išlo o zdôraznenie práva na dôstojný život mužov a žien, potreby riešenia nerovnosti medzi bohatstvom a chudobou ako dôvodu nepokojov vo svete (na národnej aj medzinárodnej úrovni) a potreby komunikácie medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami. Za prostriedok zlepšenia bol označený konštruktívny vzájomný rozhovor.⁸

- b) Pokračovalo sa prijímaním deklarácií na udržanie mieru a rozvoj a rast Spoločenstva národov:

1. Goaská deklarácia o medzinárodnej bezpečnosti, 1983 **(Goa Declaration on International Security)**

Deklarácia bola zameraná na medzinárodnú bezpečnosť prostredníctvom podpory mieru, odzbrojovania a presadzovanie diplomacie pred použitím hrubej nelegálnej sily.

V období studenej vojny znepokojovali členské štáty Commonwealthu napäté vzťahy medzi vojenskými alianciami, pokračujúce budovanie jadrového arzenálu a možné ohrozenie celej civilizácie. Členovia Commonwealthu považovali za nevyhnutné, aby v čase prebiehajúcej krízy Sovietsky zväz a Spojené štáty ukázali politickú víziu, v ktorej by obidva národy dokázali koexistovať v mieri. Naďalej zdôrazňovali silu komunikácie, v tomto prípade medzi vládami a národmi Západu a Východu, a potrebu postupného odzbrojovania od

dávali pozor, aby sa ani jedna veľká krajina nedostala do postavenia hegemóna. V dôsledku európskej rovnováhy síl Anglicko už nezasiahli pustošiacie vojny a mohli zamerať svoje zdroje na kolonizáciu, ktorá bola vo všeobecnosti častokrát spojená s tým, že koloniálne mocnosti často násilným spôsobom presadzovali svoju politiku, filozofiu, prevzali riadenie území, ťažili kovy, vzácne korenie, utlačovali či zotročili domorodé, pôvodné obyvateľstvo.

MURPHY, N.: Henry VIII's Final War: Conquest, Colonialism and Violence. *Fifteen Eighty Four*, cambridgeblog.org [online]. 2019. Dostupné na:

<https://cambridgeblog.org/2019/07/henry-viii-s-final-war-conquest-colonialism-and-violence> [cit. 2024-10-28].

Queen Elizabeth I and the wider world - OCR B Imperial ambition, exploration and naval power. *Bitesize BBC* [online]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zstdhv4/revision/1> [cit. 2025-02-15].

ELGIN, K.: *JINDŘICH VIII.: Charismatický král, který vtiskl novou tvář svému národu*. Praha: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2014, 206 s.

SZÁNTÓ, G. T.: *Dejiny Anglicka*. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o., 1996, 174 s.

⁷ Lusaka Declaration on Racism and Racial Prejudice. *thecommonwealth.org* [online]. 1979. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/lusaka-declaration-racism-and-racial-prejudice-1979> [cit. 2024-10-16].

⁸ Melbourne Declaration. *thecommonwealth.org* [online]. 1981. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/melbourne-declaration-1981> [cit. 2024-10-16].

jadrových zbraní (tzv. *détente*), ktoré by zároveň uvoľnilo zdroje využiteľné na svetový rozvoj a naplnenie potrieb rozvojových krajín. V rovnakom čase vyzýval na posilnenie kolektívnej bezpečnosti aj generálny tajomník OSN.⁹

2. Nassauská deklarácia o svetovom poriadku, 1985 **(*Nassau Declaration on World Order*)**

Deklarácia sa sústredila na zdôraznenie významu Organizácie Spojených národov. Uznala Organizáciu Spojených národov ako ústredný nástroj medzinárodnej spolupráce pre rozvoj, mier a hromadnú bezpečnosť a budovanie porozumenia medzi rozdielnymi rasami, náboženstvami, ekonomickými a politickými systémami.¹⁰

3. Vancouverská deklarácia o svetovom obchode, 1987 **(*Vancouver Declaration on World Trade*)**

Deklarácia bola zameraná na rozvoj multilaterálneho obchodného systému a na upevnenie svetového obchodu. Deklarácia si dávala za cieľ vytvoriť otvorenejší, životaschopnejší a trvalejší multilaterálny obchodný systém na podporu rastu a rozvoja v reakcii na rastúce globálne protekcionistické tlaky.¹¹ Zdôraznila sa potreba reformy všetkých poľnohospodárskych postupov, ktoré narúšali domáci aj medzinárodný obchod. Ako nástroj ochrany pred rastúcim protekcionistickým tlakom bola prijatá aj Všeobecná dohoda o clách a obchode (GATT). Väčšie štáty Commonwealthu sa navyše zaviazali pomáhať rozvojovým krajinám, vrátane menších štátov, prostredníctvom pravidelných konzultácií a vzdelávacích programov v oblasti obchodnej politiky.¹²

- c) Meniaca sa doba, najmä rozvoj technológií a zhoršovanie stavu životného prostredia, začali prinášať nové problémy a výzvy ovplyvňujúce či priamo ohrozujúce nielen Commonwealth, ale aj celý svet. Novými výzvami sa preto stali potreba prispôsobenia sa novej dobe a pomoci slabším členom Commonwealthu, a to prostredníctvom deklarácií ako:

1. Langkawiská deklarácia o životnom prostredí, 1989 **(*Langkawi Declaration on the Environment*)**

Táto deklarácia bola zameraná na ochranu životného prostredia. Commonwealth si totiž začal uvedomovať a všimáť si, že oneskorené podniknutie opatrení pri ochrane životného prostredia vedie k jeho trvalému a nezvratnému poškodeniu. Ako primárny problém bolo identifikované zanedbanie riadenia a využívania zdrojov. Životné prostredie bolo desaťročia ničené priemyselnými a inými formami znečistenia, vrátane nebezpečnej likvidácie toxických odpadov, spaľovania fosílnych palív, jadrových testov a neudržateľných praktík v poľnohospodárstve, rybolove a lesníctve.

⁹ Goa Declaration on International Security. *thecommonwealth.org* [online]. 1983. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/goa-declaration-international-security-1983> [cit. 2024-10-16].

¹⁰ Nassau Declaration on World Order. *thecommonwealth.org* [online]. 1985. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/nassau-declaration-world-order-1985> [cit. 2024-10-16].

¹¹ Protekcionizmus sa definuje ako „kroky vlády na pomoc obchodu alebo priemyslu svojej krajiny zavedením daní na tovar kúpený z iných krajín alebo obmedzením množstva tovaru, ktorý možno doviesť.“ Definition of protectionism. *the Cambridge Business English Dictionary* [online]. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/protectionism> [cit. 2024-11-09].

¹² Vancouver Declaration on World Trade. *thecommonwealth.org* [online]. 1987. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/vancouver-declaration-world-trade-1987> [cit. 2024-10-16].

S cieľom dosiahnuť zmenu sa signatári zaviazali:

- presadzovať politiku a programy, ktoré pomáhajú dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj, vrátane vývoja nových a lepších techník pri integrácii environmentálneho rozmeru do ekonomického rozhodovania;
- zúčastňovať sa na príslušných medzinárodných dohodách týkajúcich sa životného prostredia; posilňovať medzinárodnú činnosť na zabezpečenie bezpečného nakladania s nebezpečným odpadom a jeho zneškodňovania a na zabránenie vytvárania skládok v rozvojových krajinách;
- podporovať úsilie na predchádzanie znečisťovania morí vrátane obmedzenia vyhadzovania toxického odpadu do oceánov;
- podporovať rôzne organizácie venujúce sa skúmaniu, ochrane klímy a životného prostredia (napr. IPCC-Medzivládny panel o zmene klímy), atď.¹³

2. Coolumská deklarácia Commonwealthu národov v 21. storočí:

Kontinuita a obnovenie, 2002

(Coolum Declaration on the Commonwealth in the 21st Century: Continuity and Renewal)

Táto deklarácia reflektovala vstup do 21. storočia a zdôraznila potrebu obnovenia záväzku k hodnotám a princípom predchádzajúcich deklarácií. Osobitne reagovala na teroristické útoky a odsúdila terorizmus.

Členovia Commonwealthu reagovali na 11. september 2001 potvrdením ich odhodlania podniknúť spoločné a rúzné kroky na zabránenie terorizmu, napríklad odoprením akéhokoľvek bezpečného útočiska teroristom. V oblasti ekonomiky zdôraznili dôležitosť rovnakého prístupu k ekonomickým príležitostiam. Súčasťou bolo aj tzv. obnovenie (*renewal*), ktorého cieľom bola úprava protokolov medzivládnych organizácií Commonwealthu a zefektívnenie riadenia Commonwealthu. Na pozadí prijatia tejto deklarácie tiež rezonovali oslavy dovŕšenia 50. rokov vo funkcii Jej Veličenstva, Kráľovnej Alžbety II.¹⁴

¹³ Langkawi Declaration on the Environment. *thecommonwealth.org* [online]. 1989. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/langkawi-declaration-environment-1989> [cit. 2024-10-16].

¹⁴ Coolum Declaration on the Commonwealth in the 21st Century: Continuity and Renewal. *thecommonwealth.org* [online]. 2002. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/coolum-declaration-commonwealth-21st-century-continuity-and-renewal-2002> [cit. 2024-10-16].

Za „srdce Commonwealthu“ bola považovaná práve Kráľovná Alžbeta II., ktorá počas svojho korunovačného príhovoru v roku 1953 predniesla o Commonwealthe nasledovné: „Z toho dôvodu som si istá, že táto moja korunovácia nie je symbolom sily a veľkoleposti, ktoré sa už pominuli, ale deklaráciou našich nádejí do budúcnosti, a na roky, keď môžem, vďaka Božej milosti a milosrdenstvu, kralovať a slúžiť Vám ako Vaša kráľovná... Parlamentné inštitúcie s ich slobodou prejavu a rešpektovaním práv menších a inšpiráciou širokej tolerancie v myslení a prejave – to všetko vnímame (v Commonwealthe) ako vzácnu súčasť nášho spôsobu života a pohľadu na svet. Počas posledných storočí bolo toto poslanstvo zachované a posilňované obrovským prínosom v jazyku, literatúre a činnosti národov nášho zámorského Commonwealthu. Vyjadruje, a modlím sa, že vždy aj bude, životné zásady posvätné pre korunu a monarchiu, ako aj pre jej mnohé parlamenty a národy. Teraz Vás žiadam, aby ste ich zachovávali – a tiež praktizovali; potom môžeme ísť spolu vpred v mieri a hľadať spravodlivosť a slobodu pre všetkých ľudí.“

V jej odkaze však pokračuje aj jej syn, aktuálny kráľ Karol III., ktorý sa o Commonwealthe vyjadril nasledovne: „Commonwealth bol stálicou v mojom vlastnom živote, no napriek tomu ma jeho rozmanitosť neprestáva udivovať a inšpirovať. Jeho takmer bezhraničný, nekonečný potenciál ako sily dobra vo svete si vyžaduje naše najvyššie ambície; jeho rozsah nás vyzýva, aby sme sa zjednotili a boli smelí. ...Ponúka nám jedinečnú silu nielen čeliť budúcnosti, ale ju aj budovať. Tu má Commonwealth neuveriteľnú príležitosť a zodpovednosť vytvoriť skutočne trvanlivú budúcnosť – takú, ktorá ponúka druh prosperity, ktorá je v súlade s prírodou a ktorá tiež zabezpečí našu jedinečnú a jedinú planétu pre budúce generácie. Nespočetné množstvo spojení medzi našimi národmi nás udržiavajú a obohacujú už viac ako sedem desaťročí. Naša oddanosť mieru, pokroku a príležitostiam nás udrží aj naďalej. Nech teda náš Commonwealth, nielen stojí spolu, ale sa aj spolu aktívne a prakticky usiluje o globálne spoločné dobro.“

3. Hararská deklarácia, 1991 (*Harare Declaration*)

Deklarácia bola zameraná na posunutie Commonwealthu do ďalšieho storočia, keďže v mnohých častiach sveta konečne ustupovala totalita demokracii a spravodlivosti. Z veľkej časti bola dokončená aj dekolonizácia, významné zmeny prebiehali tiež v Južnej Afrike (zrušenie zákonov o apartheide). Deklarácia bola teda reakciou na pozitívne zmeny a zahŕňala desaťbodový prísľub, v ktorom boli uvedené oblasti prioritných opatrení:

- ochraňovať a podporovať základné politické hodnoty Commonwealthu (demokracia, demokratické procesy a inštitúcie zohľadňujúce národné podmienky, právny štát a nezávislosť súdnictva, spravodlivá a čestná vláda);
- ochraňovať základné ľudské práva vrátane rovnakých práv a príležitostí pre všetkých občanov bez ohľadu na rasu, farbu pleti, vierovyznanie alebo politické presvedčenie;
- zabezpečiť rovnosť pre ženy;
- zabezpečiť všeobecný prístup ku vzdelaniu pre obyvateľstvo krajín Commonwealthu;
- pokračovať v krokoch smerujúcich k ukončeniu apartheidu a vytvoreniu slobodnej, demokratickej, nerasovej a prosperujúcej Južnej Afriky;
- podporovať trvalo udržateľný rozvoj a zmiernenie chudoby v krajinách Commonwealthu;
- rozširovať výhody rozvoja za súčasného rešpektovania ľudských práv;
- ochraňovať životné prostredie prostredníctvom rešpektovania zásad trvalo udržateľného rozvoja;
- prijať opatrenia na boj proti obchodovaniu s drogami, zneužívaniu, a prenosným chorobám;
- pomôcť malým štátom Commonwealthu pri riešení ich ekonomických a bezpečnostných problémov;
- podporovať OSN a iné medzinárodné inštitúcie pri hľadaní mieru, odzbrojovaní a účinnej kontrole zbrojenia vo svete;
- riešiť sociálne otázky.¹⁵

4. Ottawská deklarácia o ženách a štrukturálnych úpravách, 1991 (*Ottawa Declaration on Women and Structural Adjustment*)

Predmetná deklarácia bola zameraná na podporu žien, a to najmä prostredníctvom vytvorenia priaznivejšieho globálneho ekonomického prostredia. Deklarácia uvádzala tieto spôsoby podpory žien:

- reformy sociálnej, administratívnej a právnej štruktúry na odstránenie prekážok zabraňujúcich ženám zúčastňovať sa na produktívnej činnosti v trhovom hospodárstve ako aj prispievať k nej a profitovať z nej;
- investovanie do zlepšenia produktívnych činností žien, zabezpečenie lepšieho prístupu k vhodným technológiám, vzdelaniu, doprave, školeniam a i.;

QUEEN ELIZABETH II: Coronation Speech - June 2, 1953. *Iowa State University Archives of Women's Political Communication* [online]. Dostupné na:

<https://awpc.cattcenter.iastate.edu/2017/03/09/coronation-speech-june-2-1953/> [cit. 2025-02-02].

DAVIES, C.: King Charles hails 'extraordinary potential' of Commonwealth. *The Guardian* [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/mar/13/king-charles-hails-extraordinary-potential-of-commonwealth> [cit. 2025-02-10].

¹⁵ Harare Declaration. *thecommonwealth.org* [online]. 1991. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/harare-declaration-1991> [cit. 2024-10-16].

- postupné zrovnoprávnenie práv žien s právami mužov v oblasti trhových štruktúr, zabezpečením plného zapojenia žien do rozhodovacích a operačných procesov na všetkých úrovniach (súčasťou bolo skúmanie lepšieho pochopenia ekonomickej aktivity žien a mužov a rodového vplyvu konkrétnych politík);
- povzbudenie medzinárodných organizácií, ktorých je Commonwealth súčasťou, aby sa k nim pripojili v snahe plne integrovať rovnosť medzi ženami a mužmi do procesu dlhodobých štrukturálnych úprav.¹⁶

5. Edinburská ekonomická deklarácia, 1997 **(*Edinburgh Economic Declaration*)**

Deklarácia bola zameraná na pomoc najmä malým štátom a najmenej rozvinutým krajinám na vyrovnanie nerovnomerného rozvoja.

Signatári naďalej zdôrazňovali, že svetový mier, bezpečnosť a sociálna stabilita sú neudržateľné v podmienkach ako silná chudoba a rastúca nerovnosť, z dôvodu čoho je potrebné podporovať obchod, investovanie, rozvoj a ochranu životného prostredia.

Zriadená bola skupina expertov zaoberajúca sa napríklad odstraňovaním korupcie prostredníctvom väčšej transparentnosti, vyvodzovania zodpovednosti a uplatňovania zásad právneho štátu v ekonomických, finančných a iných oblastiach.

V súvislosti s ochranou životného prostredia vyzdvihli finančný príspevok Medzinárodného programu dažďových pralesov Iwokrama v Guyane na implementáciu dohôd z Ria (o lesoch, biodiverzite a zmene klímy) a aktivity smerovali na podnietenie ďalšieho medzinárodného financovania.¹⁷

6. Fancourtova deklarácia o globalizácii a rozvoji zameranom na ľudí, 1999 **(*Fancourt Declaration on Globalisation and People-Centred Development*)**

Fancourtova deklarácia bola primárne zameraná na odstraňovanie chudoby. Členovia Commonwealthu potvrdili ich záväzok presadzovať väčšiu transparentnosť, zásady právneho štátu, zodpovednosť a odstraňovanie korupcie a diskriminácie vo všetkých sférach verejného života aj v súkromnom sektore. Možno povedať, že dlho zdôrazňovaná potreba komunikácie na jednej strane viedla k zlepšeniu spolupráce, avšak na druhej strane narastal pocit morálneho zlyhania (pretrvávajúca nerovnosť žien, pretrvávajúca vysoká miera nezamestnanosti mladých ľudí, nedostatok riadnych systémov na podporu starších ľudí, detí a zdravotne postihnutých a i.). Táto deklarácia preto vyzvala k obnovenému záväzku odstrániť všetky formy diskriminácie a prijať opatrenia, ktoré podporia rešpektovanie rôznych jazykov, kultúr, tradícií a presvedčení na svete, keďže tie obohacujú životy nás všetkých.¹⁸

ZÁVER

Commonwealth ako celok má stále relevanciu aj v súčasnosti. Má silnejšiu vyjednávaciu pozíciu oproti samostatne stojacím štátom, keďže predstavuje združenie väčšieho množstva spolupracujúcich krajín. Jednotliví členovia Commonwealthu navzájom spolupracujú

¹⁶ Ottawa Declaration on Women and Structural Adjustment. *thecommonwealth.org* [online]. 1991. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/ottawa-declaration-women-and-structural-adjustment-1991> [cit. 2024-10-16].

¹⁷ Edinburgh Economic Declaration. *thecommonwealth.org* [online]. 1997. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/edinburgh-economic-declaration-1997> [cit. 2024-10-16].

¹⁸ Fancourt Declaration on Globalisation and People-Centred Development. *thecommonwealth.org* [online]. 1999. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/fancourt-declaration-globalisation-and-people-centred-development-1999> [cit. 2024-10-16].

a humanitárne si pomáhajú a zároveň majú vo vzťahoch s nečlenskými krajinami výhodnejšie ekonomické, hospodárske a diplomatické postavenie. Upevňovanie spolupráce medzi členskými krajinami, ktorých populácia súhrnne predstavuje okolo 2,7 miliardy obyvateľov, prebiehala a naďalej prebieha aj prostredníctvom prijímaných deklarácií. Tento príspevok sumarizuje deklarácie prijímané po druhej svetovej vojne s cieľom identifikovať súhrnné výzvy, ktorým čelili či naďalej čelia nielen členovia Spoločenstva národov, ale častokrát celá globálna spoločnosť od druhej polovice 20. storočia.

SUMMARY

The Commonwealth has not lost its relevance even nowadays. It has a stronger negotiating position than individual states, as it represents an association of a larger number of cooperating countries. Individual members of the Commonwealth cooperate and provide each other with humanitarian assistance. At the same time, they have a more advantageous economic, financial, and diplomatic position in relations with non-member countries. Strengthening cooperation between member countries, whose overall population is around 2.7 billion people, has also been reached through the adoption of declarations. This contribution introduces the Commonwealth declarations adopted after the Second World War. Their analysis helps to identify the challenges, often of a global character, that the members of the Commonwealth faced or continue to face since the second half of the 20th century.

Zoznam použitej literatúry

BLOY, M. – LITTLE, T.: Earl of Rosebery (Archibald Philip Primrose), 1847-1929. *Liberal Democrat History Group* [online]. Dostupné na: <https://liberalhistory.org.uk/history/rosebery-earl-of> [cit. 2024-11-06].

Commonwealth. *Britannica, The Editors of Encyclopaedia* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-association-of-states>

Commonwealth Charter. *thecommonwealth.org* [online]. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/charter> [cit. 2024-10-16].

COMMONWEALTH SECRETARIAT: *The Commonwealth Factbook 1992: Facts and Figures about Commonwealth Countries* [online]. Dostupné na: <https://www.thecommonwealth-ilibrary.org/index.php/comsec/catalog/book/908>
DOI: <https://doi.org/10.14217/9781848594975-en>

DAVIES, C.: King Charles hails ‘extraordinary potential’ of Commonwealth. *The Guardian* [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/mar/13/king-charles-hails-extraordinary-potential-of-commonwealth> [cit. 2025-02-10].

ELGIN, K.: *JINDŘICH VIII.: Charismatický král, který vtiskl novou tvář svému národu*. Praha: Nakladatelství BRÁNA, a.s., 2014, 206 s. ISBN: 9788072436934.

KITCHEN, M.: *The British Empire and Commonwealth. A Short History*. London: Red Globe Press London, 1996, 208 pp.
DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-24830-8>

Kolombský plán. *Encyclopaedia Beliana* [online]. ISBN: 9788089524303. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/kolombsky-plan>. [cit. 2024-02-02].

MURPHY, N.: Henry VIII's Final War: Conquest, Colonialism and Violence. *Fifteen Eighty Four; cambridgeblog.org* [online]. 2019. Dostupné na: <https://cambridgeblog.org/2019/07/henry-viiis-final-war-conquest-colonialism-and-violence> [cit. 2024-10-28].

Protekcionizmus. *the Cambridge Business English Dictionary* [online]. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/protectionism> [cit. 2024-11-09].

QUEEN ELIZABETH II: Coronation Speech - June 2, 1953. *Iowa State University Archives of Women's Political Communication* [online]. Dostupné na: <https://awpc.cattcenter.iastate.edu/2017/03/09/coronation-speech-june-2-1953/> [cit. 2025-02-02].

Queen Elizabeth I and the wider world - OCR B Imperial ambition, exploration and naval power. *Bitesize BBC* [online]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zstdhv4/revision/1> [cit. 2025-02-15].

SZÁNTÓ, G. T.: *Dejiny Anglicka*. Bratislava: Kalligram, spol. s.r.o., 1996, 174 s. ISBN: 8071491314.

THE COMMONWEALTH: *Member Countries* [online]. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/our-member-countries> [cit. 2024-02-02].

THE COMMONWEALTH: *Commonwealth Declarations* [online]. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/commonwealth-declarations>

Deklarácie

Declaration by Commonwealth Prime Ministers. *thecommonwealth.org* [online]. 1951. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/declaration-commonwealth-prime-ministers-1951> [cit. 2024-10-16].

Declaration of Commonwealth Principles. *thecommonwealth.org* [online]. 1971. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/declaration-commonwealth-principles-1971> [cit. 2024-10-16].

Lusaka Declaration on Racism and Racial Prejudice. *thecommonwealth.org* [online]. 1979. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/lusaka-declaration-racism-and-racial-prejudice-1979> [cit. 2024-10-16].

Melbourne Declaration. *thecommonwealth.org* [online]. 1981. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/melbourne-declaration-1981> [cit. 2024-10-16].

Goa Declaration on International Security. *thecommonwealth.org* [online]. 1983. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/goa-declaration-international-security-1983> [cit. 2024-10-16].

Nassau Declaration on World Order. *thecommonwealth.org* [online]. 1985. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/nassau-declaration-world-order-1985> [cit. 2024-10-16].

Vancouver Declaration on World Trade. *thecommonwealth.org* [online]. 1987. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/vancouver-declaration-world-trade-1987> [cit. 2024-10-16].

Langkawi Declaration on the Environment. *thecommonwealth.org* [online]. 1989. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/langkawi-declaration-environment-1989> [cit. 2024-10-16].

Harare Declaration. *thecommonwealth.org* [online]. 1991. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/harare-declaration-1991> [cit. 2024-10-16].

Ottawa Declaration on Women and Structural Adjustment. *thecommonwealth.org* [online]. 1991. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/ottawa-declaration-women-and-structural-adjustment-1991> [cit. 2024-10-16].

Edinburgh Economic Declaration. *thecommonwealth.org* [online]. 1997. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/edinburgh-economic-declaration-1997> [cit. 2024-10-16].

Fancourt Declaration on Globalisation and People-Centred Development. *thecommonwealth.org* [online]. 1999. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/fancourt-declaration-globalisation-and-people-centred-development-1999> [cit. 2024-10-16].

Coolum Declaration on the Commonwealth in the 21st Century: Continuity and Renewal. *thecommonwealth.org* [online]. 2002. Dostupné na: <https://thecommonwealth.org/coolum-declaration-commonwealth-21st-century-continuity-and-renewal-2002> [cit. 2024-10-16].

**RIGOVÁ VIKTÓRIA:
MLÁDEŽ NAD PRIEPASŤOU
SOCIÁLNA STAROSTLIVOSŤ O (NIE)EN PROBLÉMOVÚ MLÁDEŽ NA
SLOVENSKU V ROKOCH 1918-1945
(BRATISLAVA: PARADIGMA PUBLISHING, 2022, 240 S. ISBN: 978-80-973678-2-4)**

Ingrid Lanczová¹

Historička Viktória Rigová predstavila v roku 2022 svoju publikáciu, ktorá je výsledkom jej originálneho, dôsledného a detailného výskumu zameraného na sociálnu starostlivosť o deti a mládež na Slovensku v rokoch 1918-1945 a fenomén problémovej mládeže. Ide o vedeckú monografiu bohatú na množstvo informácií, a tak určenú najmä pre odbornú verejnosť z radov historikov, sociológov, pedagógov, ale v neposlednom rade aj právnych vedcov. Autorka sa, možno povedať nad rámec historických prác, venuje aj právnym dejinám – rozboru kľúčových právnych predpisov za použitia dôvodových správ, podzákonných právnych predpisov, dobových publikácií i súčasných právno-historických a právnických publikácií. Prioritne sa jej práca opiera o archívny výskum, analýzu štatistík a iných primárnych prameňov a podporne o sekundárne pramene. Napriek vedeckému štýlu, o ktorom svedčí aj bohatý poznámkový aparát, je však písaná zaujímavo, obrazotvorne (napr. príklad 12-ročného tuláka na s. 73, denný režim problémových osôb v ústavoch na s. 78, výkaz disciplinárnych previnení chovancov z roku 1924 na s. 178, básnické aktivity chovancov na s. 205 a mnoho iného), cítiť z nej úprimný vklad autorky a jej osobný záujem o skúmanú problematiku a jej adekvátne vysvetlenie (text je obohatený o schémy vytvorené autorkou, tabuľky a zaujímavé obrázky dokumentov z archívu či z dobovej tlače, vrátane uvedenia výpovedných citátov). Siahnuť po nej preto môže aj široká verejnosť.

Z chronologického hľadiska skúmala autorka prioritne obdobia existencie prvej a druhej Československej republiky (1918-1939) a Slovenského štátu (1939-1945). Z časového hľadiska však siaha aj hlbšie, keďže vzhľadom na právny dualizmus po roku 1918 neopomenula ani pôvodnú uhorskú legislatívu. Zároveň tiež symbolicky presahuje rok 1945 a nadčasovo pripomína, že problémová mládež nie je fenomén súčasnosti, ale zrkadlo spoločnosti, doby, rodiny či jednotlivcov, ktoré v žiadnom historickom období neboli dokonalé, avšak v niektorých obdobiach boli či sú aspoň o niečo priaznivejšie ako v iných.

Z obsahového hľadiska sa autorka, podľa vlastných slov, zamerala na štyri kľúčové oblasti, a to vzťahy medzi štátom a deťmi, vzťahy medzi spoločnosťou a deťmi, problémové skupiny mládeže a každodennosť ústavnej prevýchovy. Publikácia je členená na štyri kapitoly.

V prvej kapitole, o sociálnej starostlivosti a problémovej mládeži v Československu v rokoch 1918 až 1938, sa autorka venuje úvodu do sociálnej politiky a všeobecným spoločenským okolnostiam, ktoré, v tieni prvej svetovej vojny a súvisiacich problémov, formovali mládež. Nosnými témami tejto kapitoly sú najmä inštitúcie vykonávajúce sociálnu starostlivosť o deti a mládež, legislatíva sociálnej starostlivosti o deti a mládež a napokon identifikácia a charakteristika jednotlivých skupín problémovej mládeže. Tu autorka predstavila dobovú kategorizáciu „zanedbanej mládeže“ na „mládež mravne vadnú“ (ohrozená, zanedbaná, previnilá) a „mládež spustnutú“, hoci samozrejme spravidla dochádzalo

¹ JUDr. Ingrid Lanczová, PhD. (Ústav klinického vzdelávania Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: ingrid.lanczova@truni.sk).

ku kombinácii znakov týchto kategórií. Ako jeden z problémových prejavov predstavila túľanie sa a žobranie a kapitolu ukončila náhľadom na ústavnú prevýchovu problémovej mládeže.

Druhú kapitolu uviedla stále aktuálnymi slovami z rokovania o zákone o trestnom súdnictve nad mládežou z roku 1931: „*Riešiť problém zločinnosti mládeže je veľmi dôležitou a naliehavou úlohou aj nášho štátu...*” Prirodzene sa tu teda autorka venovala delikventnej a kriminálnej mládeži v medzivojnovom Československu. Po sociologickom, ale aj psychologickom rozboře sa zamerala na rozbor právny. Po uhorských právnych normách recipovaných do československého právneho poriadku pre územie Slovenska (Trestný zákon z roku 1878, Trestná novela z roku 1908, zákon o súdoch mladistvých z roku 1913) svoju pozornosť zamerala najmä na zákon o trestnom súdnictve nad mládežou z roku 1931 a jeho vykonávacie nariadenie z rovnakého roku. Aj pre právnikov aktuálne sa venujúcich trestnému právu je zaujímavé pozrieť sa na zmeny vekovej hranice trestnej zodpovednosti (napr. podľa uhorského zákona z roku 1878 to bolo 12 rokov), sankcie ukladané mladistvým či vývoj procesnoprávnej úpravy.

Tretia kapitola o sociálnej starostlivosti o deti a mládež v Slovenskej republike počas druhej svetovej vojny bola uvedená citátom Alojza Jána Chura: „*Zdravé dieťa v rodine, zdravá mládež v dedine, zdravý občan v krajine, taký národ nezhynie!*” Hoci predmetný citát profesora medicíny je pravdivý a nadčasový, predsa z neho cítiť aj nacionalistický a konzervatívny postoj typický pre opisované obdobie. V tejto kapitole sa teda autorka musela najskôr primárne vysporiadať s problematikou zmeny režimu a ideológie a ich vplyvu na vnímanie rodiny, mládeže či (slovami autorky) „nového slovenského človeka.” V tejto súvislosti neopomenula ani známe sociálne akcie, ktoré boli do výraznej miery spolitizované. Následne sa opäť venovala inštitucionálnemu a legislatívnemu rámcu starostlivosti o deti a mládež v skúmanom období.

Do štvrtej kapitoly bola zaradená materiál, ktorá autorku, podľa jej slov, motivovala k tomuto rozsiahlemu výskumu, a to dejiny Štátneho výchovného ústavu v Ilave v rokoch 1939-1945, ktorý bol právnym nástupcom Komenského ústavu v Košiciach v medzivojnovom období. Ako sa uvádza na s. 164 a s. 214: „*Komenského ústav v Košiciach bol jediným štátnym výchovným zariadením pre problémovú mládež (chlapcov) sídliačim na Slovensku po celé medzivojnové obdobie...Jeho história sa začína v období dualistickej rakúsko-uhorskej monarchie. K faktickej likvidácii výchovného ústavu, ktorým bol Komenského ústav a neskôr Štátny výchovný ústav, došlo 14. augusta 1952.*” Preto je v tejto kapitole zmienené obdobie Rakúsko-Uhorska, Československa aj Slovenského štátu, a to veľmi živo, aj na konkrétnych prípadoch chovancov, ich aktivít či režimu, ktorý v ústavoch mali.

Záverom môžem už len skonštatovať, že ide naozaj o príkladnú a zaujímavú vedeckú publikáciu a ťažko sa mi ako recenzentke niečo vytýka. Snáď by som spomenula jazykovú nepresnosť – „vykonávajúce nariadenie” miesto „vykonávacie nariadenie” či preklepy v maďarskom termíne „Országos Gyermekvédeő Liga” miesto „Országos Gyermekvédeő Liga.” Po obsahovej, formálnej ani metodologickej stránke však nemám čo vytknúť a publikáciu vrelo odporúčam ako zdroj zaujímavých a cenných informácií k predmetnej téme.

**LACLAVÍKOVÁ MIRIAM – LANCZOVÁ INGRID:
PRAMENE PRÁVA V ČESKOSLOVENSKU V OBDOBÍ ĽUDOVEJ DEMOKRACIE
1948 – 1960: PREMENA OBČIANSKEHO A RODINNÉHO PRÁVA
(BRATISLAVA: VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED,
2024, 304 S. ISBN: 978-80-224-2058-7)**

Ivan Vu Nhu¹

Autorky Miriam Laclavíková a Ingrid Lanczová vo svojej učebnici podávajú precízne spracovaný pohľad na jeden z najvýraznejších transformačných úsekov právneho vývoja Československa – obdobie ľudovej demokracie v rokoch 1948 – 1960. Zameriavajú sa na zásadné zmeny, ktorými prešli občianske a rodinné právo pod vplyvom ideologickej transformácie štátu a práva po februári 1948.

Publikácia nie je len súborom prameňov a ich výkladu – predstavuje metodicky premyslený a pedagogicky účelný učebný text, ktorý prepája výklad právnych predpisov s dôvodovými správami, rozhodovacou praxou súdov, ako aj s odbornou právnou doktrínou. Svojím spracovaním umožňuje čitateľovi nielen pochopiť technickú stránku právnych noriem, ale aj preniknúť do ideologického a politického kontextu ich vzniku.

Obsahovo text pokrýva kľúčové právne akty – od Ústavy 9. mája 1948, cez zákony o znárodnení a združstevňovaní, až po rodinné a občianske zákonodarstvo z tzv. právnickej dvojročnice. Pozornosť je zároveň venovaná aj fragmentácii právneho poriadku a postupnému formovaniu nových právnych odvetví.

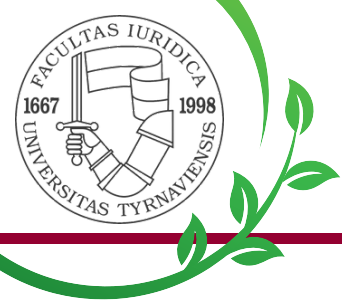
Osobitnú hodnotu má pre študentov práva, odbornú ako aj širšiu laickú verejnosť jeho didaktická štruktúra: každá kapitola je vystavaná so zreteľom na rozvoj analytického myslenia, interpretácie textov a porozumenie funkcií práva v totalitnom režime. Zvlášť pozitívne možno hodnotiť prácu s autentickými prameňmi – napríklad na s. 155 sa čitateľ oboznamuje s ustanoveniami zákona o zľudovení súdnictva, v ktorých sa zaviedol inštitút tzv. sudcov z ľudu, čím sa narušil profesionálny princíp výkonu súdnictva. Príkladmo možno uviesť napríklad tiež strany 241–242, kde je v rámci výkladu Občianskeho zákonníka z roku 1950 poukázané na zásadné redefinovanie klasického rímskoprávneho chápania vlastníctva a zavedenie členenia vlastníctva na socialistické, osobné a súkromné.

Učebnica zároveň ponúka aj impulzy na reflexiu – úvody a závery kapitol obsahujú náznaky otázok či výziev na premýšľanie, ktoré môžu byť cenným podnetom pre tvorivú prácu študentov, ale aj užitočným metodickým nástrojom pre pedagógov.

Záverom možno konštatovať, že ide o mimoriadne kvalitne spracovaný odborný a pedagogický text, ktorý pomáha orientovať sa v zásadných právno-historických prameňoch pri štúdiu práva a tvorbe záverečných prác a je tiež sondážnym predstavením relevantnej judikatúry. Po obsahovej, štruktúrnej aj výkladovej stránke je obohacujúci pre širokú skupinu čitateľov, pre ktorých je ako výstup grantového projektu KEGA č. 003TTU-4/2023 „*Pramene práva v období ľudovej demokracie a socializmu (1948 – 1989) – tvorba vysokoškolských učebníc a rozvíjanie zručností práce s právnymi predpismi*“ prístupný online.

Publikáciu možno s plnou vážnosťou odporučiť ako učebnicu, výskumný zdroj aj metodický materiál, ktorý podnecuje k právnemu, spoločenskému a etickému premýšľaniu o úlohe práva v období totality a jeho premenách v domácich právnych dejinách.

¹ Mgr. Ivan Vu Nhu (študent prvého ročníka doktorandského štúdia, teória a dejiny štátu a práva, denná forma, e-mail: ivan.vunhu@tvu.sk).

Cena Petra Blaha Cum Grano Salis V.

Peter Blaho

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
vyhlásila vo februári jubilejný piaty ročník súťaže
„Cena Petra Blaha - Cum grano salis“
o najlepšiu esej všetkých študentiek a študentov
Trnavskej univerzity na tému:

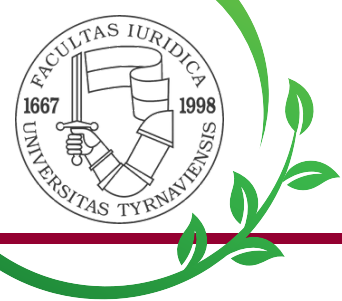
**„EKO VERZUS EGO:
Esej o ochrane životného prostredia.“**

*Profesor Peter Blaho bol významný slovenský
právnik, vysokoškolský pedagóg a bývalý rektor
Trnavskej univerzity v Trnave.*

*Spolupodielal sa na založení Právnickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave v roku 1998
a bol aj jej dekanom.*

Výsledky súťaže boli vyhlásené pri príležitosti výročia
založenia Trnavskej univerzity v Trnave ostrihomským
arcibiskupom Petrom Pázmaňom (12. máj 1635).

*Cena Petra Blaha
Cum Grano Salis V.*

ESEJE

vítazov

študentskej celouniverzitnej súťaže
o najlepšiu esej na tému:

EKO VERZUS EGO:

Esej
o ochrane
životného prostredia

1. - 2. - 3. miesto

EKO VERZUS EGO: ESEJ O OCHRANE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

ECO VERSUS EGO: AN ESSAY ON ENVIRONMENTAL PROTECTION

Zuzana Janogová¹

Abstrakt: Autorka vo svojej eseji vysvetľuje psychologické bariéry environmentálneho konania. Za predpoklad ekologickej transformácie vníma kvalitné vzdelávanie. Zamýšľa sa nad úlohou médií a sociálnych sietí ako aj nad motiváciou k zmene.

Kľúčové slová: psychologické bariéry; environmentálne konanie; ego; vzdelávanie; médiá; sociálne siete.

Abstract: In her essay, the author explains the psychological barriers to eco-friendly behavior. She sees quality education as a prerequisite for ecological transformation. She reflects on the role of media and social media as well as the motivation for change.

Key Words: psychological barriers; eco-friendly behavior; ego; education; media; social media.

ÚVOD

Technologický pokrok a konzumizmus sa stali základnými piliermi modernej civilizácie, no zároveň prehlbujú ekologickú krízu, ktorá vyžaduje viac než len symbolické zmeny. Táto esej skúma vzťah medzi egom a environmentálnou zodpovednosťou, odhaľuje psychologické bariéry brániace zmene a hľadá odpoveď na otázku, ako môže spoločnosť prelomiť sebaobránné mechanizmy, ktoré ju vedú k deštrukcii vlastného životného priestoru.

Moderný konzumizmus stelesňuje paradox: spoločnosť kritizuje korporácie za ničenie planéty, no zároveň vyžaduje neustále dostupné, lacné a rýchle riešenia pre uspokojenie nekonečných túžob. Kapitalistický systém prioritizuje zisk nad udržateľnosťou a etikou, pričom jednotlivci si zachovávajú ilúziu bez-viny, delegujúc riešenie na „vyššie sily“.

Táto esej analyzuje, ako vzdelanie a mediálna gramotnosť môžu narušiť tento cyklus sebaospravedlňovania. Zdôrazníme potrebu globálneho etického prehodnotenia a identifikujeme spôsoby, ako spoločnosť môže prekonať psychologické mechanizmy, ktoré ju udržiavajú v nečinnosti. Diskusia sa opiera o teoretické analýzy aj reálne prípadové štúdie, ktoré ukazujú konflikt medzi individuálnym prospechom a kolektívnym prežitím.²

1. EGO A PSYCHOLOGICKÉ BARIÉRY ENVIRONMENTÁLNEHO KONANIA

Ľudstvo pozná dôsledky svojho konania na ekosystémy, no skutočná transformácia ostáva len kozmetickou úpravou, ktorá neruší komfort ani stabilitu existujúcich vzorcov správania. Problémom nie je nedostatok riešení, ale psychologické mechanizmy umožňujúce ignorovať realitu. Ego funguje ako ochranný štít, filtrujúci fakty tak, aby nenarúšali ilúziu bezúhonnosti.

Obranné stratégie ega majú jediný cieľ – udržať *status quo*. Popieranie umožňuje odmietnuť nepríjemné fakty, spochybniť vedecké poznatky a bagatelizovať hrozbu. Keď sa popieranie stane neudržateľným, prichádza racionalizácia – pripustenie existencie problému, ale jeho zasadenie do rámca, ktorý nevyžaduje okamžitú reakciu. Presun zodpovednosti následne oslobodzuje jednotlivca od akcie – riešenie predsa musí prísť „zhora“.

¹ Študentka 3. ročníka bakalárskeho štúdia, Teologická fakulta, denná forma (e-mail: zuzana.janogova@tvu.sk).

² JANKUV, J.: *Právne aspekty ochrany životného prostredia*. Trnava: Trnavská univerzita, 2018, s. 15-27.

Neustála prítomnosť environmentálnych varovaní vedie k habituácii – strate citlivosti voči neustále sa opakujúcim hrozbám. Ľudská psychika reaguje na priame ohrozenie, no kumulatívne riziká vníma ako abstraktné. Správy o klimatických katastrofách sa stávajú len ďalším informačným šumom, ktorý už nedokáže podnietiť skutočnú akciu.

Keď tlak na ekologické správanie narastie, ego odpovedá reaktanciou – inštinktívnym odporom voči vonkajšiemu nátlaku. Každý pokus o reguláciu sa vníma ako útok na slobodu, každá výzva k zmene ako diktát. Tento odpor posilňuje ilúzia kontroly, viera, že technologický pokrok prinesie riešenie bez nutnosti zmeny správania.

Prelomenie týchto mechanizmov si vyžaduje prístup, ktorý ego neaktivuje, ale obchádza. Morálne výzvy a katastrofické predpovede často vyvolávajú opačný efekt – defenzívne reakcie. Ak sa ekologické správanie stane prirodzenou spoločenskou normou, ego prestane klásť odpor. Ľudstvo sa nemení vedomým rozhodnutím, ale tlakom reality. A práve tu sa otvára priestor pre vzdelanie – nie ako súbor povrchných informácií, ale ako nástroj skutočnej transformácie myslenia.³

2. VZDELÁVANIE AKO ZÁKLAD EKOLOGICKEJ TRANSFORMÁCIE⁴

Ľudstvo sa s radosťou utvrdzuje v predstave vlastnej inteligencie. Ako jediný druh systematicky ničí svoje životné podmienky a zároveň verí, že túto deštrukciu dokáže napraviť bez skutočného pochopenia princípov fungovania sveta. Ekologická transformácia nie je len otázkou vôle, ale aj poznania. Bez dôkladného vzdelania založeného na vedeckých faktoch a analytickom myslení zostanú akékoľvek pokusy o zmenu len povrchnými úpravami systému, ktorý funguje na nevedomosti a ilúzii kontroly.

Moderné vzdelávanie sa však vzdáva tomuto základu. Stále viac prevláda predstava, že stačí vedieť, kde informácie nájsť, bez nutnosti ich skutočne pochopiť. Výsledkom je generácia, ktorá síce rýchlo vyhľadáva fakty, no nedokáže ich posúdiť v kontexte prírodných zákonov či historických dôsledkov podobných kríz. Ekosystémy sa neriadia verejnou mienkou a fyzikálne zákony nie sú predmetom diskusie. Ak spoločnosť nepochopí, že udržateľnosť nie je voľbou, ale biologickou nevyhnutnosťou, jej budúcnosť bude určená chaotickým prežívaním namiesto uvedomelej adaptácie.

Skutočné environmentálne vzdelávanie si vyžaduje znalosť fyziky, termodynamiky, chémie atmosféry a oceánov, ekológie a evolučnej biológie. Zákony zachovania energie a hmoty objasňujú limity zdrojov a nereálnosť nekonečného rastu. Chémia atmosféry a oceánov vysvetľuje, prečo sú klimatické zmeny fyzikálne nevyhnutným dôsledkom ľudskej činnosti. Ekologické interakcie ukazujú, že druhy a ekosystémy sú prepojené štruktúry, ktorých narušenie vyvoláva reťazové reakcie. Evolučná biológia objasňuje, prečo niektoré druhy prežijú zmeny a iné vyhynú, a prečo ľudstvo nemá výnimku z týchto zákonov.

Vzdelanie nemôže byť otázkou voľby ani selektívnym súborom informácií, ktoré posilňujú *status quo*. Ak nebude prírodovedné myslenie základom spoločenského diskurzu, ľudstvo zostane slepé voči vlastnému postaveniu v ekosystéme. Ilúzia, že informácie nahrádzajú vedomosti, je rovnako nebezpečná ako predstava, že technológia vyrieši všetky problémy bez zmeny myslenia. Pokiaľ sa spoločnosť bude vzdelávať len preto, aby si uľahčila

³ KORDAČOVÁ, J.: Racionálne a iracionálne kognície v kontexte stresu, psychickej odolnosti a zdravia. In: SELKO, D. a kol.: *Psychická odolnosť a psychológia zdravia*. Bratislava : Sekcia psychológie zdravia Slovenskej psychologickej spoločnosti pri SAV, 2007, s. 56–66.

⁴ JAKAB, I. – SENDECKÁ, M. – SZABOVÁ, L. – BLÁŠKO, J.: *Environmentálna výchova a udržateľný rozvoj I: Odcudzenie*. Nitra: Cesty za tichom, 2021.

DUDA, E.: *Building the Learning Environment for Sustainable Development: a Co-creation approach* [online]. 2022. Dostupné na: <https://arxiv.org/abs/2208.14151> [cit. 2024-02-19].

ŽILINSKÝ SAMOSPRÁVNÝ KRAJ: *Správa z dotazníkového prieskumu medzi žiakmi SŠ v Žilinskom kraji*. Žilina: ŽSK, 2021.

život, a nie preto, aby pochopila jeho zákonitosti, jej budúcnosť nebude formovaná poznaním, ale náhodou. A história jednoznačne ukazuje, že na náhode ešte nikdy nič stabilné nebolo vybudované.

3. MÉDIÁ A SOCIÁLNE SIETE: NÁSTROJ EKOLOGICKEJ OSVETY ALEBO MANIPULÁCIE?⁵

Verejná predstava o ekologických problémoch nevzniká zo skúsenosti, ale z informácií sprostredkovaných médiami a sociálnymi sieťami. Tieto platformy majú moc formovať ekologické vedomie, no rovnako efektívne môžu podporovať apatiu, dezinformácie alebo manipuláciu. Médiá, ktoré by mali informovať, často podliehajú komerčným záujmom, kde environmentálne témy slúžia ako senzácia, nie ako nástroj hlbšej spoločenskej reflexie.

Sociálne siete tento problém ešte prehľbujú. Namiesto systematického vzdelávania ponúkajú skratkovité, emocionálne nabité obsahy, kde má virálny potenciál prednosť pred faktickou presnosťou. Algoritmy uprednostňujú extrémny – od alarmistických predpovedí až po úplné popieranie klimatickej zmeny. Výsledkom je informačný chaos, v ktorom sa ekologická kríza redukuje na sériu izolovaných katastrofických udalostí alebo na komerčne výhodný trend udržateľného konzumu.

Práve v tomto prostredí sa ekologické povedomie deformuje. Namiesto pochopenia systémových súvislostí sa ekologická zodpovednosť stáva otázkou individuálnych gest, ktoré upokojujú svedomie, ale neriešia jadro problému. Environmentálne témy sú zneužívané na budovanie značiek, politických kampaní a korporátneho *greenwashingu*. Sociálne siete síce umožňujú šírenie relevantných informácií, no zároveň dávajú rovnaký priestor pseudovedám a manipuláciám, čím vytvárajú ilúziu, že každá perspektíva je rovnocenná, bez ohľadu na jej faktickú pravdivosť.

Médiá a sociálne siete by mohli byť nástrojom ekologickej transformácie, keby sa vzdali povrchnosti a senzáciechtivosti v prospech analytického myslenia a dôslednej vedeckej argumentácie. Kým však budú riadené kliknutiami, reklamou a algoritmami zosilňujúcimi polarizáciu, budú skôr nástrojom dezorientácie než reálnej osvety.

4. MOTIVÁCIA K ZMENE⁶

Ľudstvo sa nikdy nemenilo z presvedčenia, ale z nevyhnutnosti. História nepozná príklady, kde by sa civilizácia vzdala svojich výhod len preto, že si uvedomila ich dlhodobú neudržateľnosť. Ak bola niekedy ekologická transformácia vnímaná ako možnosť, dnes je jasné, že je to jediná alternatíva k vlastnej sebadeštrukcii. Otázkou už nie je, či sa zmena udeje, ale akým spôsobom – či ako vedomý posun, alebo ako nútená reakcia na realitu, ktorá už nebude ponechávať priestor na výber.

Problém motivácie k zmene spočíva v konflikte medzi krátkodobým ziskom a dlhodobým prežitím. Ľudská psychika uprednostňuje okamžitú odmenu pred abstraktným budúcim prínosom, a tak sa ekologické správanie často javí ako nevýhodné – prináša nepohodlie, námahu, popretie zaužívaných vzorcov. No v skutočnosti nie je otázkou, či sa ľudia menia, ale čo ich k tejto zmene prinúti. Strach z katastrofy je slabý motivačný faktor, pretože vyvoláva pasivitu, nie akciu. Oveľa účinnejšie je vytvoriť podmienky, kde ekologické správanie prestane byť rozhodnutím a stane sa prirodzenou normou.

⁵ CHUDINOVÁ, E. a kol.: *Médiá – Moc – Manipulácia*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2016. ISBN: 9788089453236.

⁶ KOTLER, P. – KELLER, K. L.: *Marketing Management*. 14. vyd. Upper Saddle River: Prentice Hall, 2011. ISBN: 9780132102926.

Systémová zmena je nevyhnutná, no kľúčovým faktorom zostáva individuálne uvedomenie. Bez vnútornej motivácie sa akákoľvek reforma stretne s odporom. Zásadným momentom je preto konfrontácia s vlastnými hodnotami – s otázkou, čo je v živote skutočne dôležité a aké dôsledky majú osobné voľby v širšom kontexte. Práve tu zohráva úlohu individuálne vedenie, ktoré dokáže odhaliť nesúlad medzi deklarovanými hodnotami a skutočným správaním. Človek, ktorý si uvedomí tento rozpor, sa už nedokáže vrátiť k slepej ignorancii bez pocitu kognitívneho nepohodlia.

Motivácia k zmene nespočíva v moralizovaní, ale v preusporiadaní priorít tak, aby ekologické správanie nebolo vnímané ako obeta, ale ako dôsledok pochopenia reality. Ak sa spoločnosť zbaví ilúzie, že môže ignorovať prírodné zákony, prechod od EGO k EKO sa stane jedinou možnou cestou – a zároveň poslednou, ktorú ešte môže ovplyvniť, skôr než stratí možnosť rozhodovať sama.

ZÁVER: CESTA OD EGO K EKO

Zmena, ktorú ľudstvo potrebuje, nie je len technická či politická, ale predovšetkým vnútorná. Nemá zmysel moralizovať, odsudzovať či vyčítať. Ak má ekologická transformácia nastať, nemôže byť vnímaná ako nátlak, ale ako proces uvedomenia si vlastnej zodpovednosti. Každá spoločnosť a každý jednotlivec prechádza vlastným vývojom – nie všetci sú pripravení čeliť realite naraz. Niektorí potrebujú fakty, iní osobnú skúsenosť, ďalší tiché vnútorné prehodnotenie vlastných hodnôt.

Práve tu nachádza svoje miesto individuálne vedenie. Každá zmena začína otázkou: „Kto som a za čo som zodpovedný?“ Ak moje činy majú dôsledky, v súlade s akými hodnotami ich chcem konať? Counseling či iné formy sebareflexie môžu pomôcť ľuďom pochopiť ich rozhodnutia – nie ako príkaz, ale ako možnosť.

Ľudstvo neprežilo vďaka nadradenosti, ale schopnosti prispôbiť sa. Ak má pred sebou budúcnosť, nebude to preto, že ho k zmene donúti okolnosti, ale preto, že si ju zvolí. Prechod od EGO k EKO neznamena stratu, ale pochopenie, že skutočné prežitie nespočíva v boji o krátkodobý zisk. História ukazuje, že ľudstvo sa mení, keď už nemá inú možnosť – ešte stále však môže rozhodnúť skôr, než o ňom rozhodne niečo silnejšie než ono samo.

SUMMARY: FROM EGO TO ECO

The change that humanity needs is not only technical or political, but above all, internal. There is no point in moralizing, condemning, or blaming. If ecological transformation is to occur, it cannot be forced, but needs to be a result of awareness of one's responsibility. Every society and every individual undergoes their development - not everyone is ready to face reality at once. Some need facts, others personal experience, and others a quiet internal reassessment of their values.

This is where individual leadership plays a crucial role. Every change begins with the question: “Who am I and what am I responsible for?” If my actions have consequences, what values do I want to pursue? Counseling or other forms of self-reflection can help people understand their decisions – not as a command, but as an opportunity.

Humanity has not survived due to being superior, but due to its ability to adapt. If there is a future ahead, it is not because of forcing a change but because of wanting it. The transition from EGO to ECO does not mean loss, but the understanding that survival does not lie in the struggle for short-term gain. History shows that humanity changes when it has no other choice. However, it can still decide before something more powerful decides first.

Zoznam použitej literatúry

DUDA, E.: *Building the Learning Environment for Sustainable Development: a Co-creation approach* [online]. 2022. Dostupné na: <https://arxiv.org/abs/2208.14151> [cit. 2024-02-19].

JAKAB, I. – SENDECKÁ, M. – SZABOVÁ, L. – BLAŠKO, J.: *Environmentálna výchova a udržateľný rozvoj I: Odcudzenie*. Nitra: Cesty za tichom, 2021, 140 s. ISBN: 9788097083830.

JANKUV, J.: *Právne aspekty ochrany životného prostredia*. Trnava: Trnavská univerzita, 2018, s. 15-27.

KORDAČOVÁ, J.: Racionálne a iracionálne kognície v kontexte stresu, psychickej odolnosti a zdravia. In: SELKO, D. a kol.: *Psychická odolnosť a psychológia zdravia*. Bratislava: Sekcia psychológie zdravia Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV, 2007, 171 s. ISBN: 9788096809240.

KOTLER, P. – KELLER, K. L.: *Marketing Management*. 14. vyd. Upper Saddle River: Prentice Hall, 2011. ISBN: 9780132102926.

CHUDINOVÁ, E. a kol.: *Médiá – Moc – Manipulácia*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2016. ISBN: 9788089453236.

ŽILINSKÝ SAMOSPRÁVNÝ KRAJ: *Správa z dotazníkového prieskumu medzi žiakmi SŠ v Žilinskom kraji*. Žilina: ŽSK, 2021.

ČO TU S NAMI JE A DLHO PO NÁS BUDE

WHAT IS HERE WITH US AND WILL BE LONG AFTER US

Vanesa Samborská¹

Abstrakt: Eko verzus ego? Byť eko neznamena zahodiť svoje ego. Avšak zahodiť cigaretový ohorok do prírody miesto odpadkového koša či popolníka, znamená zahodiť svoju dôstojnosť. Cigaretové ohorky znečisťujú životné prostredie na dlhé obdobie, dokonca tam môžu prežiť samotného fajčiara. Preto eko slúži ku cti a je tým pravým spôsobom ako pohľadiť vlastné ego.

Kľúčové slová: cigaretové ohorky; príroda; budúcnosť.

Abstract: Eco versus ego? Being eco does not mean throwing away your ego. But throwing away cigarette butts in nature instead of trash cans or ashtrays means throwing away your dignity. Cigarette butts pollute the natural environment for a long time; they even outlive us. Therefore, being eco serves to honor, and is the right way to boost your ego.

Key Words: Cigarette Butts; Nature; Future.

Ako dlho trvá, kým sa v prírode rozloží cigaretový ohorok? Nad touto otázkou sa v jarňom období zamýšľame viac ako inokedy. Sneh mizne a jar odkrýva všetko, čo zima - alebo skôr ľudia - zanechali. A medzi takéto prekvapenia patrí plno rôznych odpadkov, vrátane cigaretových ohorkov.

V mnohých mestách máme odpadkové koše vzdialené od seba len pár metrov, samozrejme aj s popolníkmi. Smutným faktom je, že by sme dokázali nazbierať plné odpadkové vrece cigaretových ohorkov nachádzajúcich sa pohodených na zemi aj v blízkosti takýchto odpadkových košov. Na pohľad zanedbateľné a drobné smeti, ale pre prírodu veľmi znečisťujúce, a to aj kvôli ich dobe rozkladu. Cigaretový ohorok sa totiž v prírode rozkladá aj 14 rokov.² Mnoho ľudí sa nad tým nikdy nezamyslí a automaticky odhodí ohorok do prírody v domnienke, že si s ním príroda poradí sama a tento pre ňu nežiaduci predmet sa rýchlo rozloží.

Keby sme sa spýtali ľudí v našom okolí, skoro nikto by nevedel odpovedať správne na otázku, z čoho je vyrobená cigareta, a čo z nej zostane po chvíľkovom neduho človeka. Mnohí ani netušia, aké toxické látky dostávajú do tela fajčením a aké unikajú do prírody po odhodení ohorkov. Cigaretový filter nachádzajúci sa v každej cigarete sa vyrába z acetátu celulózy. Obal, v ktorom je zabalený tabak, tvorí špeciálny papier, určený pre priemyslovú výrobu a balenie cigariet. Používa sa buď ľanový alebo konopný celulóзовý papier. Do neho sa pridávajú rôzne chemikálie, ktorých názvy by už samy o sebe mohli fajčiarov odradiť od ich zlozvyku. Uhličitan vápenatý, uhličitan horečnatý, oxid titaničitý či dusičnan draselný, to je len zlomok látok, ktoré fajčiari dobrovoľne dostávajú do svojho organizmu. A to nie sú zlúčeniny, ktoré obsahuje samotný tabak, a ktoré sa horením menia na oveľa toxickejšie látky. Fajčiari neohrozujú len samých seba, ale i ľudí vo svojom okolí, ktorí sa nedobrovoľne stávajú pasívnymi fajčiarmi. A v neposlednom rade, ich konanie má negatívny vplyv na prírodu, keď sa fajčením uvoľňujú škodlivé látky do ovzdušia, znásobený tým, keď odpad po fajčení odhodia len tak na zem a škodliviny sa dostávajú do pôdy a vody.

¹ Študentka 3. ročníka bakalárskeho štúdia, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, denná forma (e-mail: vanesa.samborska@tvu.sk).

² CLEAN UP AUSTRALIA: *Cigarette Butts* [online]. Dostupné na: <https://www.cleanup.org.au/cigarette-butts>

Je to až neuveriteľné, ale cigaretové ohorky tvoria omnoho viac odpadu, ako by sme si mysleli alebo ako by sme čakali pri takom malom rozmere, aký má práve ohorok. „Každý rok sa vyhodí 4,5 bilióna cigaretových ohorkov. Ak by sme všetky pozbierali na jedno miesto, naplnili by sme 60 000 prepravných kontajnerov. Takým množstvom by sme naplnili 30 nákladných lodí. Aj v tomto stave uvoľňujú cigaretové ohorky toxické chemikálie a mikroplasty.“³ Toto sú alarmujúce čísla, nad ktorými by sa mali zamyslieť nielen fajčiari, ale i nefajčiari. Aj kvôli nim by sme mali myslieť viac eko než na naše ego. Radšej prejsť pár krokov k odpadkovým košom a zahodiť cigaretový ohorok do neho ako do prírody, nakoľko príroda je len jedna a odpadkových košov dostatok. Nám zaberie pár krokov pár sekúnd, kým jeden ohorok stojí prírodu niekoľko rokov. A samozrejme, problém má aj estetický rozmer. Mnohým ľuďom sa nepáčia ohorky na zemi a kritizujú takéto správanie fajčiarov. Odhodené ohorky kazia teda nielen dojem prostredia, ale ničia aj čistotu prírody ľuďom, ktorým na životnom prostredí záleží.

Aké existujú riešenia tohto problému? Ktoré riešenie by bolo najúčinnnejšie? A ktoré by bolo trvalé? Mestá často evidujú niekoľko individuálnych podnetov, kedy sa občania sťažujú, napríklad na vyhadzovanie cigaretových ohorkov z balkónov. Problém by bolo možné riešiť pokutovaním, nakoľko ide o odpad, ktorý človek vyhadzuje mimo miesta na to určeného, lenže to sa v bežnej praxi nerobí. Jeden z dôvodov je aj to, že sa takéto konanie ťažko preukazuje. Avšak kde je vôľa, je aj cesta. Takisto je dôležité dostávať do povedomia ľudí informácie, nakoľko aj tento malý ohorok zaťažuje prírodu.

Je však potešujúce, že aj na Slovensku sú už ľudia, ktorí sa daným problémom začali aktívne zaoberať. Napríklad v Žiari nad Hronom sa začalo so separovaním a ohorky sa zakomponovali do výroby asfaltov na chodníky a cesty, ktoré, paradoxne, slúžia fajčiarom aj nefajčiarom. Keby bolo viacero takýchto šikovných ľudí, ktorí by sa zaoberali problémom odpadu cigaretových ohorkov, tak by sa mohli využiť na výrobu ďalších produktov, a nielen príroda by sa určite potešila.

ZÁVER

Najjednoduchšie riešenie pre ľudí i životné prostredie by bolo, keby fajčiari prestali fajčiť. To však nie je také jednoduché a taktiež nemáme právo niekomu fajčenie zakazovať. Fajčiari by však mali s cigaretovými ohorkami nakladať zodpovedne. Každý človek rozhoduje o svojom živote a nikto by nemal nikoho súdiť za jeho neresti. Ak však rešpektujeme niekoho neresti, tento človek by mal rešpektovať naše práva a obavy. Je našou kolektívnou zodpovednosťou dbať o to, aby bolo na našej planéte čo najčistejšie. Samozrejme, mali by sme všetky odpadky po sebe upratovať a nezabúdať ani na tie veľkosťou maličké, no, svojím dopadom na životné prostredie, zásadné cigaretové ohorky. Je dôležité byť eko a nestávať svoje ego nad všeobecné blaho, nad planétu, ktorá je tu pre každého. To ego je často náš nezaujím o našu spoločnú prírodu, naša pohodlnosť, často je to pár krokov, ktoré sa nám nechce prejsť k odpadkovému košu. A týchto pár krokov tu zanecháva hlbokú stopu na veľmi dlho, ak nie navždy. Naozaj chceme po sebe zanechať takúto negatívnu stopu miesto pozitívnej? Pre naše deti, vnúčatá... Keď to takmer ani nestojí žiadnu námahu? Nad tým sa musí zamyslieť každý sám.

³ WHO: WHO Framework Convention on Tobacco Control [online]. 2024. Dostupné na: <https://fctc.who.int/newsroom/spotlight/environment/4.5-trillion-cigarette-butts-are-equal-to-1.69-billion-pounds-of-toxic-trash>

SUMMARY

The simplest solution for people and the environment would be for smokers to quit smoking. However, that is not so easy. We also do not have the right to forbid anyone from smoking, but all smokers should dispose of their cigarette butts responsibly. Every person decides about their own life, and no one should judge anyone for their vices. However, if we respect one's vices, they should respect our rights and concerns. It is our collective responsibility to ensure that our planet is as clean as possible. We should always clean up all our litter, including the small but significantly polluting cigarette butts. Mother Nature is here for everyone equally. Therefore, ego should not be more than eco. Especially when that ego is often only our lack of interest, our comfort, or a few steps that we are too lazy to take to throw the litter into the trash can. However, these few steps leave deep footprints for a very long time, if not forever. Do we really want to leave these negative footprints for our kids and grandkids? When it requires so little effort to make a positive impact? Everybody is free to decide, but(t)...

Zoznam použitej literatúry

CLEAN UP AUSTRALIA: *Cigarette Butts* [online]. Dostupné na: <https://www.cleanup.org.au/cigarette-butts>

WHO: *WHO Framework Convention on Tobacco Control* [online]. 2024. Dostupné na: <https://fctc.who.int/newsroom/spotlight/environment/4.5-trillion-cigarette-butts-are-equal-to-1.69-billion-pounds-of-toxic-trash>

MIESTO ČLOVEKA V KOZME

MAN'S PLACE IN THE COSMOS

Frederik Hutník¹

Abstrakt: Aké je postavenie človeka v kozme? Ovpľyňuje definícia človeka jeho vzťah k prírode? Odkrývajú sa problémy v chápaní človeka spojené s ekologickou krízou? Autor vo svojej eseji uvažuje pomocou filozofickej analýzy o sile či slabosti ľudskej existencie voči prírode.

Kľúčové slová: miesto človeka v kozme; vzťah človeka k prírode; ekologická kríza; hlboká ekológia.

Abstract: What is the place of man in the cosmos? Does the definition of man affect his relationship to nature? Are problems in understanding man revealed in connection with the ecological crisis? In this philosophical analysis, the author contemplates the strengths and weaknesses of humans in contrast to the forces of nature.

Key Words: Man's Place in the Cosmos; Man's Relationship to Nature; Ecological Crisis; Deep Ecology.

Často sa pýtam sám seba, aký je zmysel môjho života, aké miesto vo svete mi prináleží a či sú na túto otázku aj všeobecne platné odpovede.

Z hľadiska základných potrieb pre život všetkých živých organizmov je človek rovnocenný so všetkými súcniami – faunou aj flórou. O základných fyziologických potrebách človeka sa vyjadril americký psychológ Abraham Harold Maslow,² ktorý medzi ne zahrnul potrebu dýchania, regulácie telesnej teploty, vodu, spánok (odpočinok), prijímanie potravy či vylučovanie. Každý život je závislý od týchto telesných, fyziologických potrieb, aby mohol naplňať svoje životné poslanie.

Avšak z hľadiska kvantity je človek len zrnkom piesku v celom vesmíre. „*Nová štúdia v prestížnom americkom časopise PNAS³ odhalila odpovede na otázky, koľko mravcov žije na svete a koľko dokopy vážia. Na každého človeka pripadá približne 2,5 milióna mravčích robotníč a celá skupina mravcov váži ako päťina ľudskej populácie na Zemi.*“⁴ Čo do počtu živých organizmov, my ľudia, sme len podradenou ríšou. Z pohľadu kvantity nič nedáva človeku väčšiu právomoc zaobchádzať s ostatnými súcniami ako sa mu zachce.

Vzhľadom na kvalitu sa odpoveď na otázku javí komplikovanejšia. V antike Aristoteles definoval človeka ako *živočícha rozumného*, čo mu dodávalo isté vyššie postavenie v živočíšnej ríši, vo svete. Niet pochyb o tom, že človek má možnosť sebareflexie, má schopnosť organizovať svoj život, racionálne premýšľať, nebyť len bábkou slasť, strasť a inštinktívnych pudov. Napríklad aj z biblického hľadiska, keď si otvoríme knihu *Genesis*,⁵ vnímame jedinečné postavenie človeka ako pána všetkého živého. Zvieratá v nej vystupujú ako dôležitá súčasť stvorenstva, **ktorú má človek spravovať s úctou**. Tento vzťah by mal byť založený na starostlivosti a rešpekte k stvorenstvu.

Čo do štruktúry, človek je nepochybne zložitejší tvor ako mnohé iné. Disponuje vedomím, sebareflexiou, fantáziou a predstavivosťou. Človek si vytvoril vieru, náboženstvo,

¹ Bc. Frederik Hutník. Študent 2. ročníka magisterského štúdia, Filozofická fakulta, denná forma (e-mail: frederik.hutnik@tvu.sk).

² MCLEOD, S.: Maslow's Hierarchy of Needs. *SimplyPsychology* [online]. 2007, akt. 2022. Dostupné na: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

³ *Proceedings of the National Academy of Sciences*.

⁴ VEDA NA DOSAH: *Koľko mravcov žije na svete? A vážia naozaj tolko ako ľudstvo?* [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky. 2022. Dostupné na:

<https://vedanadosah.cvtisr.sk/priroda/kolko-mravcov-zije-na-svete-a-vazia-naozaj-tolko-ako-ludstvo/>

⁵ *Genesis: Prvá kniha Mojžišova* [online]. Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/gn/1>

vyššie životné ciele - *metafyzické témy*, ktoré príroda neopisuje – ako napríklad také tri štádiá existencie človeka u Kierkegaarda – *estetické, etické a náboženské*.⁶ Niet pochyb o tom, že práve tieto vlastnosti, schopnosti (ktoré zvieratá ani nepotrebujú k prežitiu) nás od nich odlišujú a dodávajú životu človeka akúsi väčšiu hĺbku – oddanosť vyššiemu cieľu.

Vo filozofii Maxa Schelera⁷ by sme mohli nájsť pojem *psychična*, akýsi duševný stav, ktorý musí byť podľa neho viac ako vedomie. Na základe toho rozdeľuje určité stupne *psychična* všetkého živého vo svete. Najnižší stupeň *psychična*, nazývaný aj ako *pocitové pudenie*, Scheler prisudzuje rastlinám. „*Ide o všeobecné pudenie k rastu a k rozmnožovaniu. Rastlina dokazuje najjasnejšie, že život nie je v podstate vôľa k moci, ale pud k rozmnožovaniu a smrti, prapud všetkého života*.”⁸ Existujú ešte štyri vyššie duševné stavy: *inštinkt, asociácia pamäť, praktická inteligencia*, a akýsi *vhlád – duch, rozum*. Človek zdieľa prvý až štvrtý stupeň s prírodou, ale to čo robí človeka človekom, je rozum. Všeobecne sa akceptuje, že zviera sa dostáva po štvrtý stupeň a nabáda nás to veriť v nadradenosť ľudského tvora prostredníctvom rozumu.

Ale môže určité vnímanie nadradenosti človeka ovplyvniť vzťah k prírode, k svetu?

Príroda je sebestačná, nepotrebuje človeka k tomu, aby mohla fungovať. Má hodnotu sama o sebe. Človek je len bytosť, ktorá je jej súčasťou. Heidegger to v diele *Bytie a čas*⁹ nazval pobytom (*Dasein*). Ak sa na prírodu pozrieme z pohľadu času, existuje tu viac ako miliardy rokov. Avšak čo také ľudstvo? Ľudstvo obýva túto planétu zhruba 200 000 rokov.¹⁰ Jeden človek sa dožije zhruba 100 rokov, ak má veľké šťastie. **Nie človek má prírodu, ale príroda má človeka.** Niet prírody, niet človeka, niet človeka, príroda pokračuje v bytí.

Rovnako ako si človek stavia príbytky a stará sa o ne, aby sa mu nezrútili na hlavu, treba sa starať aj o prírodu, o miesto, kde človek prebýva, a ktoré mu poskytuje domov. Erazim Kohák píše: „*Ekologické úsilie má zmysel len vtedy, keď k prírode nepristupujeme z čisto objektívneho „vedeckého“ hľadiska, ale z hľadiska ľudského, hodnotiaceho.[...]*“ Človek je vnímajúca a cítiaca bytosť – nie čisto objektívna, ale aj subjektívna. Práve to nás robí špeciálnymi. Máme možnosť kultivovať naše miesto pobytu. „*Snažiť sa ochraňovať, nie ničiť, má zmysel, ak prírodu, celú sústavu života na Zemi, považujeme za niečo dobré, majúce zmysel a hodnotu.*“ **Ale kde sa stala chyba človeka v uvažovaní o prírode a v jeho prístupe?** „*Svet je dobrý (sám o sebe), avšak niektoré jeho časti sú poškodené. Alebo inak povedané, príroda je dobrá, avšak niektoré bytosti či niektoré činnosti sa jej odcudzili, stali sa niečím neprírodným.*“ A práve to sa týka aj človeka – vzdáľuje sa od svojej prirodzenosti, nesnaží sa prírodu pochopiť, ale dobyť ju celou svojou mocou. Chce ju ovládnuť. Poddruh prírody „človek“ si naozaj zaslúži úctu. Od prírody (prirodzenosti) sa mu nič nedostalo, zostal takpovediac nahý, no napriek tomu, sa mu podarilo vyšplhať na vrchol potravinového reťazca. To si zaslúži potlesk a úctu. Avšak **táto schopnosť mu nedáva väčšiu právomoc narábať s prírodou ako sa mu zachce. Úctu si zaslúži všetko živé. No konanie človeka je skôr opačné, o čom svedčia početné ekologické problémy.**

Ponúka sa nám nejaké riešenie ekologickej krízy?

V prvom rade je potrebné sa zamyslieť nad zdanlivým riešením a skutočným problémom. Slovom Erazima Koháka: „*praktickí ochranári si hlavu (s ochraňovaním prírody) nelámali. Tí proste vyhrnuli rukávy svojich flanelových košiel a dali sa do práce. Výsádzali stromčeky, čistili vodné toky, stavali krmidla a vtáčie búdky, s nadšením a s obetavosťou odstraňovali škody,*

⁶ PETKANIČ, M.: *Úvod do existenciálnej filozofie a etiky Sorena Kierkegaarda*. Trnava: Filozofická fakulta TU v Trnave, 2021, s. 28.

⁷ SCHELER, M.: *Misto človeka v kosmu*. Praha: Academia, Nakladatelství československé akademie věd, 1968, s. 46-67.

⁸ *Ibid.*, s. 47.

⁹ HEIDEGGER, M.: *Bytie a čas*. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 60.

¹⁰ Human Timeline: How Long Have Humans Existed? *Earthhow.com* [online]. Dostupné na: <https://earthhow.com/human-timeline/>

ktoré človek pácha na prírode. [...] Lenže nestačí vysádzať stromčeky, keď exhaláty z elektrární ničia celé rozľahlé lesné oblasti alebo vyčisťovať potoky, keď továrne pozdĺž riek radšej zaplatia symbolickú pokutu za znečisťovanie, než aby stavali nákladné čističky.¹¹

Už dávno nestačí robiť len individuálne ekologické aktivity, vysádzať stromčeky, zbierať odpadky a podobne. Je potrebné zmeniť vedomie ľudí, napríklad prostredníctvom *hlbokej ekológie*, ktorá hlása, že človek je súčasťou prírody a všetky bytosti sú si rovnocenné. „**Hlboká ekológia zastáva rovnoprávnosť všetkých bytostí**,¹²“ nie nadradenosť človeka z dôvodu rozumu. Iné organizmy na planéte majú mnoho iných zručností a schopností, ktoré človek, napriek tomu ako využíva svoj rozum, nemá. Nemá teda žiadne právo povyšovať sa nad ne.

ZÁVER

Človek disponuje rôznymi postaveniami v kozme, záleží to primárne od kontextu a interpretácie definície pojmu *človeka*. Stretli sme sa s tvrdeniami, že človek v istých momentoch histórie dominoval či stále dominuje prírode. Avšak mám pocit, že je to len **ilúzia človeka**, pretože bez prírody človek existovať nemôže, no príroda bez človeka áno. Z tohto dôvodu je miesto človeka vopred determinované a je povinný chrániť prírodu a starať sa o ňu. *Hlboká ekológia* môže byť kľúčom k riešeniu súčasnej situácie ekologickej krízy.

SUMMARY

The place of humans in the cosmos relates to the context and interpretation of the definition of the term man. There have been several claims that men dominated or still dominate nature. However, I think that this is just a human illusion, because outside of nature and without it, man cannot exist. However, it does not apply conversely. Therefore, the place of humans is predetermined, and we must protect and care for nature. Deep ecology may be the key to solving the current situation of ecological crisis.

Zoznam použitej literatúry

Knižné publikácie

HEIDEGGER, M.: *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 2018, 488 s. ISBN: 9788072982448.

KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*. Praha: Karolinum, 2023, 204 s. ISBN: 978824653372.

PETKANÍČ, M.: *Úvod do existenciálnej filozofie a etiky Sorena Kierkegaarda*. Trnava: Filozofická fakulta TU v Trnave, 2021, 121 s. ISBN: 9788056802281.

SCHOLER, M.: *Místo člověka v kosmu*. Praha: Academia, Nakladatelství československé akademie věd, 1968, 112 s.

Študijné, odborné články

Genezis: Prvá kniha Mojžišova [online]. Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/gn/1>

¹¹ KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*. Praha: Karolinum, 2023, s. 112.

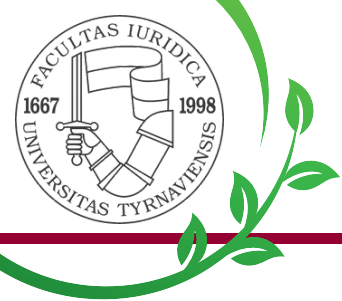
¹² *Ibid.*, s. 115.

Human Timeline: How Long Have Humans Existed? *Earthhow.com* [online]. Dostupné na: <https://earthhow.com/human-timeline/>

MCLEOD, S.: Maslow's Hierarchy of Needs. *SimplyPsychology* [online]. 2007, akt. 2022. Dostupné na: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

POTULKY PSYCHOLÓGIU: *Téma Vedomie - Vedomie zvierat* [online]. Podcast. Dostupné na: <https://potulkypsychologiou.sk/vedomie/>

VEDA NA DOSAH: *Kolko mravcov žije na svete? A vážia naozaj tolko ako ľudstvo?* [online]. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky. 2022. Dostupné na: <https://vedanadosah.cvtisr.sk/priroda/kolko-mravcov-zije-na-svete-a-vazia-naozaj-tolko-ako-ludstvo/>

*Cena Petra Blaha
Cum Grano Salis V.*

ESEJE

účastníkov

študentskej celouniverzitnej súťaže
o najlepšiu esej na tému:

EKO VERZUS EGO:

Esej
o ochrane
životného prostredia

4. - 5. - 6. miesto

EKO VERZUS EGO – ESEJ O OCHRANE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

ECO VERSUS EGO – ESSAY ON ENVIRONMENTAL PROTECTION

Jarmila Drozdová¹

Abstrakt: Autorka analyzuje dôvody konfliktu medzi individuálnymi ambíciami a ekologickým prístupom. Poukazuje na to, že takéto vnútorné aj vonkajšie napätie má svoje odstrániteľné príčiny, a to súčasne v prospech jednotlivca aj planéty.

Kľúčové slová: ekológia; udržateľný rozvoj; komunikácia; verejné politiky; ekologická zodpovednosť.

Abstract: The author analyzes the conflict between individual ambitions and ecological approaches. She points out that such internal and external tension has its reasons and can be effectively reduced in favour of both individuals and the planet.

Key Words: Ecology; Sustainable Development; Communication; Public Policies; Ecological Responsibility.

Súčasná diskusia o ochrane životného prostredia sa často sústreďuje na napätie medzi ekologickou udržateľnosťou a osobnými záujmami, čo sa môže interpretovať ako konflikt medzi *ekom a egom*. Táto esej sa zameriava na analýzu tohto vnútorného aj vonkajšieho napätia, pričom skúma, ako individuálne ambície môžu byť v rozpore s potrebami kolektívneho ochraňovania životného prostredia. V čase, keď naša planéta čelí enormným výzvam ako sú klimatické zmeny, odlesňovanie a úbytok biodiverzity, je nevyhnutné preskúmať aj filozofické aj praktické aspekty prioritizácie ekologického blahobytu pred osobnou výhodou. Pochopenie tohto vzťahu otvára cestu k hlbšej analýze spoločenského správania prospievajúceho k riešeniu environmentálnych problémov a ukazuje možnosti, ako sa jednotlivci môžu rozhodnúť pre ekológiu vedome.

Verejná sféra by mala jasne komunikovať prístupy k trvalo udržateľným praktikám, ktoré zosúladiť osobné ambície s nutnosťou chrániť našu prírodu, a tým poskytnúť argumenty v prospech harmonického spolužitia medzi ľuďmi a prírodou.

Konflikt medzi ochranou životného prostredia a vlastným záujmom je prítomný aj tam, kde by na prvý pohľad nebol očakávaný, teda v oblastiach ako ekoturizmus a správa prírodných zdrojov. Napriek tomu, že ekoturizmus je často propagovaný ako udržateľný model, ktorý spája ochranu životného prostredia s ekonomickými prínosmi pre miestne komunity, skutočnosť vo väčšine prípadov zaostáva za týmto ideálom. A ďaleko za ním častokrát zaostáva aj samotný základ ochrany prírody, a to správa prírodných zdrojov.

V súčasnej dobe, kedy činnosti človeka výrazne prispievajú k degradácii životného prostredia, je naliehavosť prísnych opatrení na jeho ochranu jasnejšia ako kedykoľvek predtým. Krehká rovnováha ekosystémov je ohrozená vplyvom znečistenia, odlesňovania a zmien v klíme. Chránené oblasti a ekoturistika môžu ponúkať ekonomické prínosy pri podpore biodiverzity, avšak je dôležité uznať zložitosť, ktoré s tým súvisia. Zriadenie chránených oblastí samo o sebe nezaručuje účinné environmentálne riadenie. Je nevyhnutné, aby stratégie riadenia zohľadnili potreby miestnych komunít, aby sa zabezpečilo pravé zapojenie a podpora. Ako uvádza Wallman, pochopenie kvalitatívnych aspektov sociálnych sietí a dôvery je kľúčové pre

¹ Mgr. Jarmila Drozdová. Absolventka magisterského štúdia, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, denná forma.

vytváranie politických rámcov, ktoré nielen chránia naše životné prostredie, ale aj posilňujú miestne komunity a otvárajú dvere holistickému prístupu k udržateľnosti.²

Okrem toho, ak sa nevenujeme hlavným sociálnym a ekologickým determinantám formujúcim správanie jednotlivcov, snahy o podporu environmentálneho povedomia môžu byť narušené záujmami, ktoré preferujú okamžitý osobný prospech. Mnohé iniciatívy neponúkajú reálne sociálne benefity alebo silné environmentálne záruky, čo poukazuje na kritické napätie medzi ekonomickým ziskom a ekologickou udržateľnosťou.³ Filozofické úvahy o základnom prijíme naznačujú, že zníženie ekonomickej neistoty by mohlo povzbudzovať jednotlivcov, aby sa viac angažovali v ekologicky šetrnom správaní.⁴

Ekosystémy sú nevyhnutné pre život na našej planéte, pretože poskytujú základné služby, ktoré sú kľúčové na udržanie existencie a rozmanitosti života. Ich zložitá interakcia umožňuje procesy, ako sú opelenie, kolobeh živín a čistenie vody, ktoré sú esenciálne pre prežitie mnohých druhov, vrátane nás, ľudí. Nedávne výskumy naznačujú, že chápanie Zeme ako dynamického systému je zásadné pre podporu ekologického vedomia a udržateľných praktík medzi jednotlivcami a komunitami.⁵

Urbanizácia však vytvára vážne prekážky na zachovanie vzťahu medzi človekom a prírodou, ktorý je nevyhnutný pre ekologickú zodpovednosť. Obmedzený kontakt s prírodou, osobitne u detí, významne oslabuje rozvoj trvalo udržateľného vzťahu k životnému prostrediu, čo môže ohroziť súčasné aj budúce snahy o ochranu.⁶ Vnímanie a uznanie hodnoty ekosystémov posilňuje nielen biodiverzitu, ale aj potrebu spoločného záväzku k ochrane týchto životne dôležitých systémov.

Pri skúmaní, akým spôsobom ego ovplyvňuje environmentálne politiky, sa ukazuje, že osobné motivácie majú významný vplyv na politické rozhodovanie a verejné vnímanie. Tvorcovia politík často uprednostnia osobný alebo politický prospech pred kolektívnym blahom. To je v súlade s myšlienkou, že dynamika sieťových vzťahov, ktoré podporujú sociálny kapitál, môže komplikovať skutočné ekologické angažovanie; povrchné spojenia motivované egom zlyhávajú pri vytváraní dôvery a hlbokých vzťahov potrebných pre účinné environmentálne opatrenia.⁷ Vládnu zodpovednosť ovplyvňujú aj kratšie funkčné obdobia a môžu viesť politikov k tomu, aby uplatňovali environmentálne iniciatívy, ktoré sú v súlade s ich osobnými záujmami, a nie dlhodobými cieľmi udržateľnosti.⁸ Nakoniec, prevaha egocentrických názorov v politických rámcoch bráni formulovaniu silných environmentálnych politík a podkopáva potenciál skutočného pokroku v oblasti ekologického dohľadu.

² WALLMAN, S.: *Network Capital and Social Trust: Pre-Conditions for 'Good' Diversity?* [online]. 2005. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6264664.pdf> [cit. 2025-02-21].

³ EDWARDS, V. M.: *The Commons in an Age of Global Transition: challenges, risks and opportunities: Community Based Ecotourism as a Panacea for Protected Areas: the use of common property theory in its analysis and development* [online]. 2004. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/1442883.pdf> [cit. 2025-02-11].

⁴ SISLER, A.: Basic Income, Eco-logical Ethics, and Interdependent Well-Being [online]. *Ethics in Progress*, 2014, 5, 2, pp. 151-169. ISSN: 2084-9257. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/335339989.pdf> [cit. 2025-02-15]. DOI: [10.14746/eip.2014.2.11](https://doi.org/10.14746/eip.2014.2.11)

⁵ VASCONCELOS, C. – ORION, N.: *Earth Science Education as a Key Component of Education for Sustainability* [online]. 2021. Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/3/1316> [cit. 2025-02-15]. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13031316>

⁶ COLDING, J. – GIUSTI, M. – HAGA, A. – WALLHAGEN, M. – BARTHEL, S.: *Enabling Relationships with Nature in Cities* [online]. 2020. Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/11/4394> DOI: <https://doi.org/10.3390/su12114394> [cit. 2025-02-08].

⁷ WALLMAN, S.: *Network Capital and Social Trust: Pre-Conditions for 'Good' Diversity?* [online]. 2005. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6264664.pdf> [cit. 2025-02-21].

⁸ STURM, D. M. - SMART M.: *Term Limits and Electoral Accountability* [online]. 2006. „Obdobie a volebná zodpovednosť“. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6431077.pdf> [cit. 2025-02-13].

Prepojenia medzi osobnými záujmami a ekonomickými motiváciami predstavujú následne významnú prekážku pre implementáciu účinnej environmentálnej legislatívy. Jednotlivci a podniky často uprednostňujú finančné zisky pred ekologickými úvahami, čo vedie k neochote podporovať regulácie, ktoré by mohli zasahovať do ich ziskov. Tento trend je obzvlášť zjavný v odvetviach, ktoré čerpajú z prírodných zdrojov, kde záujmové skupiny často lobujú proti prísnyim predpisom ohrozujúcim ich ekonomické záujmy.

Príklad ekologických farmárov v Kirgizsku tiež naznačuje tento rozpor; aj keď sú motivovaní obavami o zdravie svojich rodín, nespravodlivé ceny bránia ich odhodlaniu využívať udržateľné praktiky.⁹ Rovnako, nedostatočná ochrana štátneho majetku, ako to pozorujeme v niektorých krajinách, odhaľuje nedostatočnosť právnych rámcov pri environmentálnych zločinoch zo ziskuchtivosti.¹⁰ Aj takto sa prehľbuje konflikt medzi ekologickými politikami a motiváciami posilnenými egom, čo bráni pokroku v ochrane životného prostredia.

Jedným z príkladov ako by sa dalo prakticky pomôcť je nielen lepšie využívanie recyklovanej vody, ale aj komunikácia prezentovaná so zameraním na ekologický aj ekonomický aspekt. Význam pri posilňovaní environmentálnej zodpovednosti majú preto aj starostlivo vypracované komunikačné stratégie.¹¹ Také, ktoré nestoja na antropocentrizme a škodlivej dichotómii medzi prírodou a človekom,¹² ale na využívaní zdrojov udržateľne, s rešpektom a citom, a ukazujú človeka ako súčasť prírody a nie jej pána (ktorým skutočne nie je). Riešenie týchto kritických problémov si vyžaduje nielen revidovanie našich individuálnych postojov, ale tiež širší posun smerom k ekocentrickej paradigme, ktorá uznáva zdravie našej planéty ako základ pre prežitie a blahobyt ľudí. Je nevyhnutné uvedomiť si, že individuálne postoje môžu byť kompatibilné s ekocentrickými princípmi. Napríklad, podpora zelených technológií a udržateľných praktík môže priniesť ekonomické výhody jednotlivcom, komunitám a zároveň pomôcť pri ochrane životného prostredia. Ak jednotlivci podporia politiky, ktoré integrujú environmentálnu zodpovednosť do ich osobných a komunitných cieľov, môžu si uvedomiť a aj zažiť dlhodobé prínosy udržateľného života. Napríklad, bicykel šetrí prírodu, našu peňaženku a ešte aj zlepšuje kondíciu, a teda náš zdravotný stav.

Tento zmierovací prístup nielenže posilňuje náš pocit zodpovednosti voči planéte, ktorá nás presahuje, ale zároveň umožňuje jednotlivcom aktívne sa zapojiť do snáh o dosiahnutie udržateľnosti. Ekologické zdravie a osobné blaho jednotlivcov sa teda navzájom určite nevylučujú, ale dopĺňajú, a to je to, čo by malo byť komunikované a realizované tvorcami politik a inými osobami s dosahom na formovanie verejnej mienky a verejnú sféru.

ZÁVER

Dôvody napätia medzi *egom* a *ekom* sú rôzne. Odlúčenosť od prírody, krátke funkčné obdobia politikov, ktorí uprednostnia vlastné blaho pred trvalým rozvojom, stávanie marketingu no nie samotných stratégií fungovania na ekológii, konzumný život miesto života

⁹ TARANOV, I. - KAWABATA Y.: Organic agriculture in Kyrgyzstan: experiences with implementing participatory guarantee systems [online]. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 2024. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/f430df3a69964eb3b6c70b2cc3e8fa6a679f9004> [cit. 2025-02-15].

¹⁰ NEZNAMOVA, Z. A.: Protection of the economic interests of the state by criminal legal means (using the example of crimes against property) [online]. *LEGAL ORDER: History, Theory, Practice*, 2024. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/PROTECTION-OF-THE-ECONOMIC-INTERESTS-OF-THE-STATE-Neznamova/7abce2e372a3ad7de079a8c58f8d0028522b9761>
DOI: 10.47475/2311-696x-2024-42-3-134-140

¹¹ *Ibid.*

¹² DROZ, L.: Anthropocentrism as the scapegoat of the environmental crisis: a review [online]. *Ethics in Science and Environmental Politics*, 2022. Dostupné na: <https://www.int-res.com/abstracts/esep/v22/esep00200> [cit. 2025-02-08]. DOI: <https://doi.org/10.3354/esep00200>

v harmónii s prírodou a súvisiace odlesňovanie, znečisťovanie či nešetrné využívanie prírodných zdrojov, urbanizácia nerešpektujúca prírodné hranice, nedostatočná legislatíva, nižšie ceny produktov z ekologicky neudržateľných praktík, nedostatočná komunikácia negatív ekologických problémov a pozitív (z trvalého hľadiska aj ekonomických) trvalo udržateľných praktík verejnosti sú len niektorými z nich. Odstránenie niektorých vie byť aj v rukách jednotlivcov, no bez verejnej regulácie a holistického zodpovedného prístupu osôb vo verejnej sfére je odstránenie všetkých nemožné. A preto by sme my, jednotlivci, zodpovednosť nemali ukázať len pri výbere dopravného prostriedku, ale aj osôb, ktoré majú dosah na formovanie verejnej mienky a verejnú sféru.

SUMMARY

The reasons for the tension between ego and eco are various. Separation from nature, short terms of office of politicians who prioritize their own well-being over sustainable development, marketing but not the strategies of functioning themselves on ecology, consumer life instead of life in harmony with nature and related deforestation, pollution or wasteful use of natural resources, urbanization that does not respect natural boundaries, insufficient legislation, lower prices of products from ecologically unsustainable practices, poor and misleading communication of the negatives of ecological problems and the positives (from a sustainable perspective and economic) of sustainable practices to the public are just some of them. Eliminating some may also be in the hands of individuals, but without public regulation and a holistic, responsible approach of persons in the public sphere, eliminating all is impossible. And therefore, we, individuals, should show responsibility not only when choosing a means of transport, but also in choosing the people who have an impact on the formation of public opinion and the public sphere.

Zoznam použitej literatúry

COLDING, J. – GIUSTI, M. – HAGA, A. – WALLHAGEN, M. – BARTHEL, S.: *Enabling Relationships with Nature in Cities* [online]. 2020. Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/11/4394>

DOI: <https://doi.org/10.3390/su12114394> [cit. 2025-02-08].

DROZ, L.: Anthropocentrism as the scapegoat of the environmental crisis: a review [online]. *Ethics in Science and Environmental Politics*, 2022. Dostupné na: <https://www.int-res.com/abstracts/ese/v22/ese00200> [cit. 2025-02-08].

DOI: <https://doi.org/10.3354/ese00200>

EDWARDS, V. M.: *The Commons in an Age of Global Transition: challenges, risks and opportunities: Community Based Ecotourism as a Panacea for Protected Areas: the use of common property theory in its analysis and development* [online]. 2004. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/1442883.pdf> [cit. 2025-02-11].

FU, H – XUE, P – WU, Z – ZHU, H – NIU, J – LAI, Y – HOU, C.: *Interplay of Message Frame and Reference Point on Recycled Water Acceptance in Green Community: Evidence from an Eye-Tracking Experiment* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2075-5309/12/6/741> [cit. 2025-02-25].

DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12060741>

NEZNAMOVÁ, Z. A.: Protection of the economic interests of the state by criminal legal means (using the example of crimes against property) [online]. *LEGAL ORDER: History, Theory, Practice*, 2024. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/PROTECTION-OF-THE-ECONOMIC-INTERESTS-OF-THE-STATE-Neznamova/7abce2e372a3ad7de079a8c58f8d0028522b9761>
DOI: [10.47475/2311-696x-2024-42-3-134-140](https://doi.org/10.47475/2311-696x-2024-42-3-134-140)

SISLER, A.: Basic Income, Eco-logical Ethics, and Interdependent Well-Being [online]. *Ethics in Progress*, 2014, 5, 2, pp. 151-169. ISSN: 2084-9257. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/335339989.pdf> [cit. 2025-02-15].
DOI: [10.14746/eip.2014.2.11](https://doi.org/10.14746/eip.2014.2.11)

STURM, D. M. - SMART M.: *Term Limits and Electoral Accountability* [online]. 2006. „Obdobie a volebná zodpovednosť“. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6431077.pdf> [cit. 2025-02-13].

TARANOV, I. - KAWABATA Y.: Organic agriculture in Kyrgyzstan: experiences with implementing participatory guarantee systems [online]. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 2024. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/f430df3a69964eb3b6c70b2cc3e8fa6a679f9004> [cit. 2025-02-15].

VASCONCELOS, C. – ORION, N.: *Earth Science Education as a Key Component of Education for Sustainability* [online]. 2021. Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/3/1316> [cit. 2025-02-15].
DOI: <https://doi.org/10.3390/su13031316>

WALLMAN, S.: *Network Capital and Social Trust: Pre-Conditions for ‘Good’ Diversity?* [online]. 2005. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6264664.pdf> [cit. 2025-02-21].

HOMO PROTECTOR NATURALIS

Frederik Hutník¹

Abstrakt: Má človek vyšší cieľ ako ten individuálny? Autor prostredníctvom tejto eseje ponúka svoj logický postulát vyššieho zámeru prekračujúci človeka, a to v hravej forme pomocou vymysleného dialógu zvedavého chlapca (kurzívou) a múdreho muža.

Kľúčové slová: príroda; prirodzenosť, ochrana; zmysel existencie; vzťah k prírode.

Abstract: Does man have a higher purpose than the individual? In this essay, the author offers his view of a logical postulate of a higher purpose that transcends man, in a playful form through a fictional dialogue between a curious boy (in italics) and a wise man.

Key Words: Nature²; Protection; The Meaning of Being; Relationship to Nature.

(Planéta Natura zhruba 3000 rokov po Kristovi. Planéta Zem bola zničená. Neprežil tam žiaden človek, prežili len nevyhnutné formy – najnižšie organizmy. Zvedavý chlapec spoznáva svet a svoje určenie, chce zistiť, ako sa má správať k tomu, čo ho obklopuje, k prírode. Odpovedá mu múdry muž, filozof, vie, čo sa stalo na Zemi a povie mu aj, aký je zmysel bytia človeka.)

V škole som spoznával životné prostredie, učil som sa prírodovedné pojmy, prepájal som súvislosti, ale nik mi nepovedal, aký je vzťah človeka k prírode! Čo človek robí pre prírodu a čo by mal robiť? Nestačí, ak mu ide len o seba?

Na našej planéte Natura je človek v harmónii, pretože pochopil jeho poslanie. My sme ľudia *homo protector naturalis*. Ale poviem ti príbeh o ľuďoch *homo sapiens*, ktorí nepoznali svoj účel, boli zameraní len na seba, a preto na to doplatili. Dá sa povedať, že ľudia *homo sapiens* boli našimi predchodcami. Nijako sa od nás nelíšili, až na fakt, že my máme poznanie a vôľu, ktoré oni nemali.

Písal sa rok 2025. Ľudia sa veľmi netešili životu, boli pohltení prácou a na prírodu nemali čas, často si ju vôbec nevšimli. Aj keď príroda bola súčasťou ich každodenného bytia, bola len niekde na pozadí ich uvažovania, ak vôbec. Človek bral, ničil, využíval všetky suroviny, ale nič jej nevracal. Odlesňoval, podpaľoval, znečisťoval. A nebolo tomu inak ani v jeho dejinách, dokonca už v neolitickej dobe, v roku 8000 pred Kristom. Avšak v tejto dobe išlo o akési nevedomé zaobchádzanie s prírodou, človeku išlo o prežitie. Postupom času sa vzťah človeka k prírode menil. Zhruba v 6. storočí pred Kristom vznikla filozofia, a človek začínal mať bližší vzťah k prírode, chápal sa ako súčasť kozmu. Odcudzenie od prírody nastalo v novoveku, od konca 15. storočia po Kristovi, kedy sa do centra bytia dostal sám človek (antropocentrizmus). Človek sa v tejto epoche snažil dostať nad prírodu, poznať ju, stať sa jej pánom. V 19. storočí sa vzťah v niektorých aspektoch aj vracal do normálu, potom však prišli vojny. V 21. storočí nastal ďalší fenomén, egocentrizmus, a človek sa prírode začal vzdávať

¹ Bc. Frederik Hutník. Študent 2. ročníka magisterského štúdia, Filozofická fakulta, denná forma (e-mail: frederik.hutnik@tvu.sk).

² The author uses both meanings:

“All the animals and plants in the world and all the features, forces, and processes that exist or happen independently of people, such as the weather, the sea, mountains, reproduction, and growth.”

“The character of a person, or the characteristics a person is born with.”

Nature. *Cambridge Dictionary* [online]. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nature>

a vzdávať. Nevie, či v roku 2025 išlo tiež o istý druh nevedomého zaobchádzania s prírodou alebo o vedomé ničenie a využívanie prírody kvôli zisku. Dopyt bol v tej dobe väčší ako ponuka prírody, bola to doba slasti. Roky však pribúdali a príroda ďalej nevládala. Jednoducho človeka vypudila. Zoslala na neho tornáda, tsunamí, smršte, suchá, mrazy a nezvládnuteľné kalamity a choroby.

Počkajte, povedali ste, že v 19. storočí sa vzťah človeka vracal do normálu. Odkiaľ to viete, že to blízke, ten normál, je práve príroda?

Z latinčiny. Slovo *natura* znamená rovnako príroda aj prirodzenosť. Čiže prirodzenosť človeka je príroda. My to vieme, preto sa voláme *homo protector naturalis*. Avšak človek *homo sapiens* to nevedel a stalo sa mu to osudným.

Ľudia si totiž uvedomovali ich zvláštne postavenie na planéte Zem, ktoré nebolo zrovnateľné so žiadnym iným miestom inej živej existencie, no neuvedomovali si súvisiacu zodpovednosť. Sme takpovediac nahí od prírody, to je pravda aj u nás. Nič sa nám nedostalo, všetko bolo akosi už prerozdelené. Ako to povedal Mirandola: „Človek nemá určené miesto, nemá vzory, všetky charakteristiky a zručnosti už boli dané iným súcnam.“³ Nie sme najrýchlejší, nevieme lietať, nemáme srst' či perie, ktoré by nás chránilo pred teplotnými zmenami, nevieme dýchať pod vodou, zle vidíme, zle počujeme, zle čucháme, naše zmysly sú omnoho slabšie ako zmysly iných živých organizmov. Ale nám to nevadí, zušľachtujeme predsa rozum, ktorý nám príroda dala. Zdá sa však, že naši predkovia nadmerne zušľachtili aj svoje ego.

Prečo si myslíte, že homo sapiens, o ktorom sa hovorí, že je to človek rozumný, skultivoval skôr svoje ego, väčšmi než svoj rozum?

Vieš, človek bol a aj my **sme len zrnkom piesku na tomto svete, v prírode**, nie sme jej pánom. Človek je bytosť, ktorá prebýva na planétach, či to bola planéta Zem alebo naša planéta Natura, svet nás jednoducho prekračuje. A človek *homo sapiens* nebol až tak rozumný, ako sa zdá. Tvrdím to z jednoduchého dôvodu, pretože existuje logický postulát všeobecného zmyslu života človeka – človek ako súčasť celku, **človek chrániaci prírodu!** Preto sa my voláme *homo protector naturalis*.

Nebude to nejaký nezmysel? Veď človek disponuje slobodou, tak prečo by mal mať nejaký vyšší cieľ ako ten individuálny?

Človek si mohol a stále môže vytvoriť svoj individuálny zmysel bytia, avšak ten musí byť v súlade s týmto všeobecným, determinovaným účelom, pretože ten je nadradený tomu individuálnemu. Hodnota všeobecného poslania je vyššia.

Ako ste prišli k tomuto zisteniu?

Jednoducho, pozri! Všetky živé organizmy majú nejaký zmysel pre prírodu a pre jej chod. Planéta Zem bola úplne rovnaká planéta ako je naša, len bola zaplavená výdobytками technológií. My ich nepotrebujeme. Oba systémy prírody fungovali rovnako. Všetky zistenia by sa dali pozorovať rovnako u nich ako aj u nás. Začnime!

Včely zohrávajú kľúčovú úlohu v prírode. Opeľujú kvety, prostredníctvom ktorých umožňujú rozmnožovanie rastlín. Ak by vyhynuli, ekosystém by pravdepodobne skončil.

³ DELLA MIRANDOLA, P.: *Oration on the Dignity of Man* [online]. 1486. Dostupné na: <http://www.historymuse.net/readings/orationdignityman.html>

Dážďovky prekyprujú, prevzdušňujú pôdu, rozkladajú organickú hmotu. Ak by vyhynuli, pravdepodobne by v pôde už neboli živiny, ktoré by ju vyživovali. Bobry zase stavajú hrádze, a tým zlepšujú podmienky vodných tokov. Existujú aj živočíchy, ktoré nemajú priamočiaru úlohu, ale sú napríklad potravou pre iné živočíchy, aby sa zachovala rovnováha. Aj rastliny hrajú kľúčovú úlohu v mnohých sférach. Sú zdrojom O₂, vstrebávajú CO₂, sú potravou pre mnohé tvory. Stromy navyše poskytujú prístrešie a tieň. A dokonca aj neživá zložka prírody ako napríklad vodné toky pohlcujú CO₂ z ovzdušia a sú domovom pre mnohé živočíchy.

Rozumiem, ale čo napríklad taký pes, aký je jeho zmysel?

Pri domestikovaných zvieratách je to na prvý pohľad menej priamočiare, ale aj tie majú svoje významné miesto v komplexnom ponímaní, napríklad pomáhajú ľuďom emocionálne.

Áno, s tým súhlasím. S týmto by určite súhlasili aj prírodné vedy. V nich som sa dozvedel, všeličo o prírode. A akú úlohu v nich zohráva človek?

Povedal by som, že priam najdôležitejšiu. Tým, že sa človek vyšplhal na vrchol potravinového reťazca, je bytosťou, ktorá má tento systém celý uzavrieť. A to nie v zmysle, že ho má zničiť, ako sa to stalo na planéte Zem, ale práve naopak. Človek je tvor, ktorý disponuje vedomím seba samého a okolia. Má rozum a môže sa zamýšľať nad bytím. Z toho mi vyplýva jednoduchý postulát, že **úlohou človeka je chrániť to, čo starí Gréci nazývali *physis*, to, čo naši predkovia po latinsky volali *natura*, jednoducho prírodu.**

Homo sapiens asi naozaj skôr zušľachťoval svoje ego ako rozum. Nemali by sme týchto ľudí nazvať skôr homo egocentricus?

Nuž, stalo sa im to osudným. **Človek má právo využívať prírodné bohatstvo a zdroje, ktoré mu poskytuje príroda. Ale s harmóniou.** Keď si niečo zoberie, musí aj niečo vrátiť.

Súhlasím, a čo by si odkázal ľuďom na planéte Zem, keby si mal tú možnosť? Ľuďom, ktorí majú chuť namietat', ktorých očarí viac slasť? Ľuďom, ktorí sa pýtajú, načo majú chrániť prírodu, keď aj tak žijú len zopár desiatok rokov?

Nechal by som ich ísť sa prejsť do lesa u nás na planéte Natura, na pár hodín bez telefónu, bez ľudí, len samých so svojimi myšlienkami. Cítili by, že príroda nás prevyšuje a je magická, silná a dobrá. Druhou alternatívou by bolo poslať ich žiť na pár dní na ich smetiská, a nech si potom sami vyberú, kde im je lepšie.

Ja si jednoznačne vyberám prírodu, som rád, že žijeme v harmónii s prírodou na planéte Natura. Budem sa naďalej správať k prírode so cťou a s láskou!

Si dobrý chlapec, ja si jednoznačne vyberám prírodu tiež!

ZÁVER

„Toho, kto žije uprostred prírody a nemá ešte všetky zmysly otupené, neprepadne čierna melanchólia. Zdravému a nepoškvrnenému uchu znie každá búrka ako aiolská hudba.“ (Henry David Thoreau – Walden alebo Život v lese).

Prečo veriť múdremu mužovi?

Pretože to tak jednoducho je. Je veľmi dôležité vrátiť sa k svojej prirodzenosti, k svojmu domovu, k prírode. Ľudia nestoja nad ňou, ale sú jej súčasťou. Dnes sa rodíme do spoločnosti, do miest, od ktorých je príroda vzdialená, je zotročená a plače. Mali by sme ju objasť rovnako ako ona objíma nás približne 400 000 rokov.

Vymysleným príbehom, ktorý ale pojednáva o skutočnej Zemi, som sa snažil zobrazit' hrozby, ktoré môžu nastať, ak sa človek bude naďalej snažiť dominovať prírode. Avšak s rozdielom, že žiadna planéta Natura neexistuje. Múdri muži a ženy sú medzi nami, musíme ich počúvať, musíme ich nájsť sami v sebe. Potrebujeme z našej planéty Zem vytvoriť planétu Naturu a z *homo sapiens* či skôr z *homo egocentricus* vytvoriť ľudí *homo protector naturalis*, kým nebude neskoro.

SUMMARY

“There can be no very black melancholy to him who lives in the midst of Nature and has his senses still. There was never yet such a storm but it was Æolian music to a healthy and innocent ear.” (Henry David Thoreau – Walden or Life in the Woods).

Why should we believe the wise man in the story?

Simply, because he is right, it is essential to return to naturalness, to our home, to Nature. People do not stand above Mother Nature, but are part of it. Today, we are born into a society, into places from which Nature is distant, enslaved, and crying. We should embrace it just as it has embraced us for approximately 400,000 years.

With this fictional story that had a reference to the real planet Earth, I emphasized the threats that may arise when people continue to dominate Nature. But, unfortunately, no planet Natura exists, unlike in this story. Wise men and women are among us; we must listen to them and find them within ourselves. We must turn our planet Earth into Natura and turn *homo sapiens*, or rather *homo egocentricus*, into *homo protector naturalis* before it is too late.

Zoznam použitej literatúry

DELLA MIRANDOLA, P.: *Oration on the Dignity of Man* [online]. 1486. Dostupné na: <http://www.historymuse.net/readings/orationdignityman.html>

Nature. Cambridge Dictionary [online]. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nature>

THOREAU, H. D.: *Walden* [online]. 1854, p. 16, ¶ 4. Dostupné na: <https://commons.digitalthoreau.org/walden/solitude/>

EKO VERZUS EGO : ESEJ O OCHRANE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

ECO VERSUS EGO – ESSAY ON ENVIRONMENTAL PROTECTION

Martin Mikulička ¹

Abstrakt: Esej sa zaoberá otázkou ochrany životného prostredia z perspektívy ľudskej zodpovednosti a motivácie. Autor skúma dilemu medzi ekologickým (EKO) a egoistickým (EGO) prístupom k prírode, pričom analyzuje, či v rozhodovaní jednotlivcov a spoločnosti prevláda skutočný záujem o udržateľnosť alebo ekonomické výhody.

Kľúčové slová: ochrana životného prostredia; ekologický prístup; egoistický prístup; ľudská zodpovednosť.

Abstract: This essay addresses the issue of environmental protection from the perspective of human responsibility and motivation. The author explores the dilemma between ecological (ECO) and egoistic (EGO) approaches to nature, analyzing whether a genuine concern for sustainability or economic benefits prevail in the decision-making of individuals and society.

Key Words: Environmental Protection; Ecological Approach; Egoistic Approach; Human Responsibility.

Jeden večer som si prečítal obecné noviny a upútal ma článok o plánovanom projekte váženia odpadu z každej domácnosti a následného platenia poplatku podľa váhy komunálneho odpadu. Spočiatku mi to prišlo zaujímavé riešenie platiť presne toľko, koľko odpadu vyprodukujeme, ale čím viac som sa nad tým zamýšľal, tým viac som si uvedomoval význam tohto kroku a neubránil som sa otázke – je to naozaj dobré riešenie? Čo ak to bude viesť k tomu, že niektorí ľudia začnú odpad nelegálne vyhadzovať do prírody, aby ušetrili? Príroda je voľne prístupná, a preto si ľudia môžu ľahko vybrať miesto, kde odpad nepozorovane odložia.

Väčšina obyvateľov našej obce už dnes vykazuje vysoký stupeň ekologického vedomia, čo sa prejavuje v ich snahe minimalizovať množstvo odpadu. Recyklácia, triedenie odpadu a podpora opätovného použitia materiálov sú bežné praktiky v mnohých domácnostiach. Ľudia sa učia, že týmto spôsobom môžu nielen prispieť k ochrane prírody, ale zároveň znížiť množstvo odpadu, ktorý končí na skládkach. Napriek tomu sa v okolí našej obce stále hromadia voľne pohodené odpadky, čo naznačuje, že nie všetci obyvatelia pristupujú k odpadu zodpovedne.

Na nelegálne odhadzovanie odpadu v prírodnom prostredí sa vzťahuje príslušná právna úprava, konkrétne zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch ², ktorý stanovuje pravidlá pre nakladanie s odpadmi a sankcie za ich porušenie, konkrétne v § 13 ods. 1 písm. a), kde sa uvádza, že odpad nemožno ukladať alebo ponechávať na miestach, ktoré na to nie sú určené. Väčšina nelegálnych skládok v našej obci, podobne ako aj na iných miestach, sa nachádza v odľahlých oblastiach, ako sú lesy, lúky, miesta pod diaľničnými mostami či opustené priestory budov. Aj keď sa nájde nelegálne uložený odpad, je veľmi ťažké spätne dokázať, kto ho tam vyhodil. Často chýbajú kamerové záznamy či očití svedkovia, ktorí by mohli podať svedectvo. Hoci existujú environmentálne hliadky mestskej polície, samotná polícia či inšpektoráty životného prostredia, je nemožné systematicky kontrolovať rozsiahle územia. Kvôli nízkemu počtu hliadok sa polícia v súčasnosti často spolieha na hlásenia od občanov. Väčšina prípadov tak ostáva nepovšimnutých, pretože odhalenie nelegálnej činnosti závisí od náhody.

¹ Ing. Martin Mikulička. Študent 3. ročníka bakalárskeho štúdia, Právnická fakulta, externá forma (e-mail: martin.mikulicka@tvu.sk).

² Zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch stanovuje aj pokuty, ktoré možno uložiť v prípade porušenia povinností súvisiacich s nakladaním s odpadmi. Pokuty môžu byť uložené fyzickým aj právnickým osobám, ktoré porušujú predpisy týkajúce sa odpadu, ako napríklad neoprávnené ukladanie odpadu na nevyhradených miestach, nesprávne spracovanie odpadu alebo porušenie povinností pri jeho zbere, preprave či zneškodňovaní. Výška pokút sa líši v závislosti od závažnosti porušenia a môže dosahovať niekoľko tisíc eur. V prípade právnických osôb môžu byť sankcie ešte vyššie.

Okrem toho môže v prípade závažného porušenia dôjsť k trestnému stíhaniu na základe Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.,³ ktorý v § 302 upravuje trestné činy neoprávneného nakladania s odpadmi. Podľa odseku 1: „Kto, čo aj z nedbanlivosti, nakladá s odpadmi v malom rozsahu v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“ Podľa odseku 4: „Odňatím slobody na tri až osem rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, alebo ak čin spácha vo veľkom rozsahu.“

Aj keď právny poriadok stanovuje pokuty a v prípade závažných porušení aj trestnoprávne postihy, vymáhanie týchto sankcií je problematické. Dokonca aj v prípadoch, keď sa podarí odhaliť či označiť vinníka, môže sa vyhovárať na to, že odpad na danom mieste neuložil on, prípadne môže poprieť svoju vinu. Ak neexistujú priame dôkazy ako napríklad fotografie, videá alebo svedkovia, je veľmi ťažké uspieť v trestnom konaní.

Za nelegálnym odhadzovaním odpadu často stojí aj nedostatok zodpovednosti a environmentálnej etiky. Niektorí ľudia si neuvedomujú dôsledky svojho konania alebo ich jednoducho nezaujímajú, že svojím správaním škodia prírode. Iní si povedia, že „veď to robia všetci“ alebo že štát sa má o odpad postarať. Takýto laxný postoj môže viesť k tomu, že mnoho ľudí si radšej povie, že odhodí odpad do prírody, než aby si zaň priplatili.

To povedie k tomu, že obec sa bude snažiť situáciu riešiť, no v konečnom dôsledku to zaplatíme my, občania, keďže čistenie stojí nemalé financie z obecnej pokladnice. Uvedomia si ľudia, že za svoj nelegálne vyhodnený odpad nakoniec nič neušetria, keďže sa im to prejaví v podobe zvýšeného poplatku za odvoz odpadu? V našej obci nás vývoz odpadu minulý rok vyšiel iba na 25 € na osobu.

ZÁVER

Záverom si dovoľím skonštatovať, že miera vyhadzovania odpadu do prírody sa za posledné roky postupne znižuje, pričom významnou mierou k tomu prispelo aj zálohovanie plastových fliaš a plechoviek, vďaka čomu tieto druhy odpadu takmer vymizli z prírody. Napriek tomu však nemôžeme podľahnúť ilúzii, že ľudia sa budú správať zodpovedne. Preto je pri zavádzaní nových opatrení, ako je váženie odpadu, potrebná obozretnosť. Pred jeho implementáciou by mohlo byť efektívnym riešením zavedenie inteligentných kamerových systémov na kritických miestach, aby sa predišlo ďalšiemu znečisťovaniu. V tejto chvíli zostáva len čakať, či preváži ekologický (EKO) prístup k prírode alebo egoistický (EGO) prístup jednotlivcov, ktorí si neuvedomujú dôsledky svojho konania. Ak sa však budeme správať k prírode s rešpektom, ak ju budeme chrániť a vážiť si ju, odvdáči sa nám väčšími než pár ušetrenými eurami.

³ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

SUMMARY

In conclusion, I would like to say that the rate of waste disposal in nature has been gradually decreasing over the last few years, and due to the back-up of plastic bottles and cans, this type of waste has almost disappeared from nature. Nevertheless, we cannot succumb to the illusion that people will behave responsibly. That is why caution is needed when introducing new measures such as a weight-based pricing model for the waste. Before its implementation, introducing intelligent camera systems at critical locations could be an effective solution to prevent further pollution. At this point, it remains unclear whether an ecological (ECO) or an egoistic (EGO) approach by individuals who are unaware of the consequences of their actions will prevail. But if we treat nature with respect, if we protect and cherish it, it will repay us more than with a few euros.

Zoznam použitej literatúry

Zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Ingrid Lanczová (ed.)

Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica XVII

Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave

Vydala Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2025.

DOI 10.31262/978-80-568-0752-1/2025

ISBN: 978-80-568-0752-1

